De Unges Stemme
– udsyn fra en anden virkelighed

Ph.d. afhandling

Mette Bladt

Institut for Miljø, Samfund og Rumlig forandring
Roskilde Universitet

© 2013 Mette Bladt
Layout: Lars Hartmann og Ritta Juel Bitsch
Front page: Lars Hartmann
Print: Prinfo Paritas Digital Service

ISBN 978-87-7349-847-7

Indhold

Forord **7**
Læsning og formidling af De Unges Stemme – udsyn fra en anden virkelighed **9**

Kapitel 1
Om (noget af) det der ikke passer ind **17**
Forbryderiske naturkatastrofer 18
'U'-unge 22
Afvigerne i samfundet – eller et spørgsmål om ulighed 24
Stigma og kategorier 26
Opgøret med essenstænkningen 28
Den socio-rumlige kontekst 31
To virkeligheder 34
Samfundsmæssige problemforskydninger 37
En anderledes hovedfigur 42
Forskningsspørgsmålet 44

Kapitel 2
Fortællingen – Forløbets fænomenologi **47**
Han har horn! Han har Horn! – forskning i kaos 47
En hippie kom og spillede trommer – En svær begyndelse 51
Fede højtalere er det vigtigste! – Projektassistenterne 54
Fuck regler, ghettoer, sorg og verden er en stor bande – det egentlige forløb 56
Musikbuskampagnen, Udendørsskolen, en AAP og aftenklubben
på prøve – Kernen i arbejdet 66
Hvor gammel er jeg når jeg ikke kender jer mere? – et forløb der ikke helt vil slutte 69
Indblik og udblik – opsamling 72
Tidslinje over det samlede forløb 74

Kapitel 3
Forskning med fokus på systematiske samfundsforandringer - metodologi del 1 ..... **77**
Aktionsforskning 78
Aktionsforskning med udsatte, marginaliserede unge 80
Kritisk utopisk aktionsforskning 82
Det traditionelle sociologiske eksperiment 84
Eksperimentet i aktionsforskningen 87
Eksperimentet som transcenderende og emancipatorisk vidensform 89

Kritikkens berettigelse og utopien mandat 93
Den tidslige dimension 96
Fortider, nutider, fremtider, samtider og Usamtidigheder 97
Det ikke-endnu-bevidste 98
Kritik som samfundsmæssig emancipations- og bevægelsesform og utopien som transcenderende forandringsform 100
Eksperimentel aktionsforskningspraksis medieret gennem kritik og utopiarbejde – opsamling 104

Kapitel 4
Forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis – metodologi del 2 107
Det permanente værksted, arbejdsformer og greb 108
Temaværksteder 110
Udfoldelse og virkeliggørelse – prøvehandlinger og planer 115
Quizzen 118
En særlig opfordringsstruktur og mødet med det ikke-identiske - fuck dig! eller fuck dig..? 119
Frirum 123
Forskerrolle 125
G som gangster 130
Myndiggørelse, social læring, og erfaringsdannelse - 'fri afstand' 131
En anden erfaringsarena 134
Et frigørende sigte i det metodiske arbejde - opsamling 135

Kapitel 5
Det gode ungdomsliv i København når vi helt selv bestemmer – analysedel 1 137
Anderledes unge 139
Socioøkonomiske forhold, segregation og kriminalitet 139
Myndighederne og institutionerne 144
Ulige muligheder 146
Et andet ungdomsliv 148
Unge der skriver sig ind i samfundet – ikke ud 148
Unge der tager ansvar for samfundet 155
Unge der bliver taget alvorligt og eksperimenterer med sig selv som myndig deltager 159
Det samlede udtryk – opsamling 164

Kapitel 6
En anden adgang til det gode ungdomsliv - Analysedel 2 169
Et systematisk uforudsigeligt eksperiment 170
Kritik og utopiarbejdets transcenderende og emanciperende styrke - i et dannelsesperspektiv 171

På vej mod nye erfaringshorisonter 182
Hvad så nu? 183
Perspektiver til aktionsforskningen – opsamling 187

Kapitel 7
De Unges Stemme – sammenfatning og perspektiver 191
De Unges Stemme 193
Til samfundet 193
Til det socialpædagogiske felt 195
Til aktionsforskningen 195

Referencer 199
Resumé 211
Summary 215
Bilagssrapport 219

Forord

Der er mange mennesker, der skal takkes i forbindelse med mit Ph.d-arbejde og mit Ph.d-studie. Først og fremmest den største tak til de unge. De sødeste, sjoveste og også vildeste unge jeg kender. Det har været en fornøjelse og en berigelse i mit liv at lære jer at kende. Jeg ønsker jer alle det bedste og tro aldrig på dem der siger I ikke kan – for det kan I. Tak til Pelle og Anders for at stå last og brast under hele forløbet og til SPUK for at være med til at sørge for at det hele overhovedet kunne lade sig gøre. Pigegruppen og Københavnerteamet, skal have tak for at gide at lege med og stole på at det nok skulle gå, og for at komme med både kritiske og opmuntrende indspil, under hele forløbet. Der er ingen tvivl om, at I kæmper en vigtig og svær kamp I jeres arbejde, og at I gør det godt. Tak til Egmont- og Bikubenfonden for at turde give penge, til noget vi ikke helt vidste hvordan ville gå. Nynne og Lars skal have tak for at sørge for, at det grafiske udtryk er blevet så fint. Tak til Kubix, for at give mig rum og plads til den sidste skriveproces.

Til de dejligste Ph.d-damer, Eva, Eva, Sharmila, Rikke og Helle tak for fantastisk kollegaskab, venskab og sjov og ballade - og fisk og fødder, det havde både været svære og meget kedeligere uden jer. Jonas og Ulrik I hører også med til damerne og tak til jer for det. Mia du skal, udover at høre med til fisk og fødder-gruppen, have tak for alle de faglige snakke og al den 'stalddørsvejledning' du igennem tiden er stillet op til. Lise og også Rikke, en særlig tak til jer for kritiske og opmuntrende indspark til min interne evaluering, I er begge en stor inspirationskilde.

Tak til min far, for at være et evigt positivt heppekor, til Ejgil for at være en evig reminder på at en afhandling hverken er det eneste eller det vigtigste i verden og til Rune for at være evig støttende og omsorgsfuld.

Af to omgange blev arbejdet svært. I den ene forbindelse skal Lene have den største tak for i den grad, at træde til i 'nødens stund', Jacob skal have tak for stille og praktisk støtte og Karin skal ligeledes have tak for at træde til. I den anden forbindelse skete der det, at jeg blev adopteret – eller gik i arv fra Kurt, til Birger. Birger du skal have den største tak for den støtte, du har givet mig, i en periode der var svær. Ditte du har været med hele vejen, både når det var sjovt og let og når det var hårdt og rigtig svært. Birger og Ditte, jeg er jer begge to evigt taknemmelige og jeg bøjer mig i støvet for jeres viden, indsigt og omsorg. Jeg håber, at jeg med tiden kan betale bare en procentdel tilbage. En anden person jeg ville ønske jeg kunne betale, bare en promille, tilbage er Kurt, der ikke er her mere. Du var min allerbedste professor-ven. Den her afhandling og det her arbejde, har altid været og er stadig til dig.

Læsning og formidling af *De Unges Stemme – udsyn fra en anden virkelighed*

Utraditionel, kunne nærværende afhandling nok kategoriseres som. Det utraditionelle optræder både i forhold til afhandlingens metodiske, teoretiske og metateoretiske fokus og i forhold til det praktiske forskningsforløb, der udgør den empiriske baggrund, nerve og krop for afhandlingen.

Ja, og så er der de unge, der deltog i selve forskningsforløbet, de er bestemt utraditionelle. Det er de, fordi de er den slags unge, der lever deres liv i marginaliserede og udsatte livssituationer. 17 unge var kernegruppen i *De Unges Stemme* (DUS), som var og er navnet på det forskningsmæssige eksperimentelle forskningsforløb, som afhandlingen henter sine empiriske berigelser fra. *De Unges Stemme* var formelt et aktionsforsknings- og udviklingsprojekt, der med et forandringsperspektiv netop søgte at undersøge og udvikle marginaliserede unges muligheder for at deltage i demokratiske processer. Forløbet var et samarbejde mellem Roskilde Universitet, konsulentvirksomheden Social og Pædagogisk Udviklings- og Kursuscenter (SPUK)[1] og Københavns kommunes socialforvaltning, herunder særligt de fire specialtilbud og institutioner: Pigegruppen, Københavnerteamet, De Fire Årstider og Skiftesporet[2]. Forløbets udviklings- og forskningsteam bestod af konsulent Anders Jonassen, projektkoordinator Pelle Flachs, og mig selv som Ph.d-studerende. Således varetog Anders og Pelle de administrative, praktiske og udviklingsorienterede elementer af forløbet, mens jeg selv forestod de forskningsbaserede elementer, hvilket vil sige udvikling og facilitering af al det metodiske, det analytiske og teoretiske arbejde.

1. Se mere om SPUK på: www.spuk.dk
2. *De Unges Stemme* støttedes økonomisk fra Bikuben fonden og Egmont fonden

Det var en berigelse at facilitere *De Unges Stemme*. Hver mandag i næsten to år mødtes Anders, Pelle og jeg selv[3] med en gruppe af unge, hvis samfundsmæssige betegnelse er 'udsatte unge'. Det er en betegnelse, som de absolut ikke selv hverken bryder sig om eller identificerer sig med. Det erfarede vi på et tidspunkt, hvor *De Unges Stemme* var i MetroXpress i en artikel om forløbet under overskriften: *Udsatte unge - giv os alternativ til gaden*[4]. Overskriften rejste et ramaskrig hos de unge, der både blev fornærmede og forargede. De følte sig meget stødt over at blive kaldt udsat, ikke så meget fordi de ikke godt ved, at de er lidt anderledes end mange andre unge, men fordi de tror, at udsat betyder doven. Vi snakkede meget frem og tilbage om dette meget ømtålelige tema. Diskussionen blev ikke afsluttet og fortsatte med at være et tema, der dukkede op nu og da. Vi blev enige om, at de unge ikke var dovne, og at nogle gange er de betegnelser, der bruges officielt, ikke særlig rare – og da slet ikke for dem, det handler om[5]. Derfor foretrækker jeg at benytte betegnelsen *unge i udsatte eller marginaliserede livssituationer.* Dette for at markere, at det ikke er de unge selv der er problemet, men at det er nogle mere gennemgribende samfundsmæssige ulighedsskabende dynamikker, der er problemet. Disse dynamikker vil blive diskuteret jævnligt i afhandlingen.

Samtidig finder jeg det dog vigtigt at fastholde betegnelserne *marginaliserede* eller *udsatte* for kontinuerligt at markere, at der findes unge (og i øvrigt mennesker generelt), der ikke har de samme gunstige levevilkår som majoriteten af den danske befolkning heldigvis har. De deltagende unge tilhører netop denne gruppe. Men i denne afhandling kalder jeg dem primært blot de unge.

De unge, der deltog i forløbet, var både piger og drenge i aldersgruppen 13 - 21 år. De boede og bor alle i det, der formelt kaldes udsatte boligområder, konkret; Mjølnerparken, Klokkegården, Tingbjerg, Nørrebro og Bellahøj-området. Omkring to tredjedele af dem er af anden etnisk oprindelse end dansk, mens den sidste tredjedel er etnisk danske. I forhold til udsathed og marginalisering var og er gruppen broget. For de fleste af dem er deres udsathed kendetegnet ved en række sociale problemer, diagnoser, misbrugsproblemer og kriminelle problemer, mens en mindre del af

3. I løbet af denne afhandling vil jeg referere til konstellationen Anders, Pelle og jeg selv som udviklings- og forskningsteamet.

4. Den fulde artikel kan læses her: http://www.e-pages.dk/metroxpressdk/1887/

5. I den forbindelse skal det nævnes, at der er gengivet en del billeder i nærværende afhandling, og at alle de unge er anonymiseret på disse billeder. Det er de, fordi jeg har valgt det, netop fordi jeg ikke ønsker, at de unge i mange år frem kan finde sig selv afbilledet i en afhandling om udsatte unge. De unge selv vil dog gerne optræde i afhandlingen, hvorfor jeg benytter deres rigtige fornavne (deres fulde navne anvendes ikke), således at de kan se sig selv og finde sig selv i afhandlingen – som de ønsker.

gruppen 'kun' er udsat i den forstand, at de kommer fra økonomisk underbemidlede hjem, bor i de udsatte boligområder eller er af anden etnisk oprindelse end dansk.

Nærværende afhandling er formidlingen af det stykke forskningsarbejde der er gennemført i tilknytning til forløbet med denne gruppe unge.

I afhandlingens **første kapitel**, *Om (noget af) det der ikke passer ind* præsenteres en feltindkredsning af analytisk karakter. Her skitseres det sociale arbejde med børn og unge i historiske hovedtræk. Det er ikke ambitionen at præsentere en fuldkommen historisk gennemgang, da dette allerede er gjort glimrende i flere udgivelser. I stedet gennemføres der en kritisk diskussion af den figur, der synes at omgærde feltet *udsatte unge* for nuværende. Feltindkredsningen fokuserer dermed på, hvordan unge i udsatte livssituationer bliver betragtet og behandlet som sociale problemer, og hvordan der er en sammenhæng mellem dette blik på de unge og den måde, man forholder sig til dem på i samfundet. Netop temaet om, hvorledes unge i marginaliserede livsituationer og deres rolle eller interaktion med og i en samfundsmæssig kontekst, kan relateres til mere teoretiske perspektiver om udsathed og afvigelse generelt. Derfor vil kapitel 1 indkredse en række teoretiske forklaringsmodeller i forhold til afvigelse, marginalisering og samfund.

Feltindkredsningen er så at sige foretaget med aktionsforskerens briller, hvilket i dette tilfælde betyder et forsøg på at flytte det perspektiv, der er dominerende i forhold til marginaliserede unge i dag. Derfor skitseres samtidig muligheden for en alternativ figur eller en alternativ måde at forstå, at håndtere og at arbejde med problematikken omkring børn og unge i udsatte livssituationer, end den, der er præget af de dynamikker, der synes dominerende i dag. En alternativ vinkel, der med udgangspunkt i en forandringsambition inddrager de unge selv i problemidentifikation og løsning. Det, der dermed har været det helt overordnede sigte med den forskning og det konkrete arbejde, der ligger til grund for denne afhandling, har været at undersøge potentielle muligheder for forandring i forhold til unge i udsatte livsituationer og deres muligheder i samfundet. Dette er gjort i samarbejde med en gruppe af unge i udsatte livsituationer for dermed at undersøge, hvor dette arbejde bærer hen, og hvilken ny viden et sådant fokus vil bidrage med. Sagt på en anden måde har det været intentionen med *De Unges Stemme* at fokusere på, hvad de unge i udsatte livssituationer kan sige, der kan supplere og udvikle den samfundsmæssige demokratiforståelse og dermed undersøge, hvilke nye perspektiver på udsathed, marginalisering og ulighed der kan opstå. Afhandlingen er dermed ikke som sådan et bidrag til forskning i socialt arbejde. Snarere er det et bidrag til at identificere, diskutere og analysere muligheder for forandring, der

er knyttet til de muligheder i samfundet, som unge i udsatte livsituationer har. Forskningsspørgsmålene indkredses dog til en specifik kontekst og formuleres i forlængelse heraf som:

Hvad er de unges bud på nye samspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker?

og

Hvordan åbner disse bud sig som alternativer for samfundsmæssige mulighedsrum og sociale praksisser?

I forbindelse med afhandlingens aktionsforskningsmæssige praksis foretages der samtidig i afhandlingen en række videnskabsteoretiske og metodiske diskussioner og udviklinger, der knyttes til en aktionsforskningsmæssig praksis, hvorfor der optræder et tredje forskningsspørgsmål, der er relateret til dette arbejde:

Hvordan kan de unges deltagelse og udformning af sociale eksperimenter, der knyttes til temaet det gode ungdomsliv, etableres og praktiseres, og hvorledes kan den kritiske utopiske aktionsforskning udvikles i forbindelse hermed?

Afhandlingens **andet kapitel** *Fortællingen – forløbets fænomenologi* udgør et bud på én fortælling om det aktionsforskningsforløb, der interagerer med afhandlingen i alle henseender og på alle niveauer, metodisk, teoretisk, analytisk og videnskabsteoretisk. Det empiriske materiale, der fremkommer i forbindelse med et aktionsforskningsforløb, antager en anden og ofte mere 'broget' karakter end empiri, der akkumuleres gennem interviews eller kvantitative studier. Dette er helt på linje med den empiri, der akkumuleres i eksempelvis et antropologisk studie. Empirien fremkommer i forbindelse med det forandringsarbejde, der foretages af deltagerne og forskeren i fællesskab. Således er det intentionen, at der ikke akkumuleres empiri *alene,* fordi der skal forskes. Dermed ikke sagt, at aktionsforskeren ikke skal behandle materialet som empiri og analysere, kategorisere, almengøre osv. Aktionsforskeren behandler materialet som empiri i sin forskning på lige fod med anden empiri. Men selve undersøgelsens design og tilrettelæggelse antager et normativt og videnskabsteoretisk udgangspunkt, der hele tiden forsøger at muliggøre, at forløbet er andet og mere end forskning for forskerens skyld. Det betyder, at den empiri, der akkumuleres igennem *De Unges Stemme*, har en særlig karakter. Den empiri, der benyttes i denne afhandling, er fremkommet i forbindelse med det konkrete arbejde med den fælles problemstilling: *Det gode ungdomsliv*

i København – når vi bestemmer. Netop fordi omdrejningspunktet er det fælles arbejde vedrørende en fælles problemstilling, åbnes muligheden for, at det arbejde, der foregår i et aktionsforskningsforløb, både kan fungere som empiri og genstand for analyse og metode- og teoriudvikling, og **samtidig** fungere som potentiale i en forandrings- og dannelsesproces. Det empiriske materiale fremstår dermed som et sammensurium af logbøger fra workshops, plakater, lister, tegninger fra de unges egne gruppearbejder, beskrivelser af konkret udførte projekter og mine egne optegnelser/ feltlogbøger, telefonsamtaler, og ja sågar 'hjemmebesøg' og dets lige er en del af det samlede empiriske materiale. Fortællingen er dermed et forsøg på at give læseren et samlet overblik over hele forskningsforløbet. Samtidig er det et forsøg på at invitere læseren ind i det lidt specielle univers, som forskningen foregik i. Dette forsøges understreget med en særlig formidlingsstil i kapitlet. I et forsøg på ikke at 'forføre' læseren vil der gennemgående i afhandlingen blive formidlet eksempler fra empirien i form af billeder, citater og fortællende fremstillinger. I den forbindelse skal det nævnes at empirien skriveteknisk igennem hele afhandlingen vil blive formidlet på to forskellige måder. Dels vil der optræde direkte afskrifter af vægaviser, enten i form af enkelte sætninger eller i form af uddrag af vægaviser, dels vil der optræde beskrivende referater, der typisk rummer et længere forløb end hvad der kan illustreres ved enkelte udsagn eller uddrag af vægaviser. I øvrigt forefindes en direkte afskrift af samtlige vægaviser til sidst i afhandlingen, ligesom alle originale vægaviser, afskrift fra gruppearbejder, tegninger osv. kan rekvireres hos mig.

I afhandlingens **tredje kapitel** *Forskning med fokus på systematiske samfundsforandringer - metodologi del 1*, redegøres der for afhandlingens mere videnskabsteoretiske inspirationer og forbindelser. Således foretages en kort gennemgang af aktionsforskningens historie med særlig opmærksomhed på den aktionsforskning, der har foregået og foregår med børn og unge i udsatte positioner. Der foretages dermed ikke en udførlig historisk gennemgang af aktionsforskningens historie. Derimod udfoldes aktionsforskningen tematisk med fokus på det aktionsforskningsmæssige arbejde, der kan inspirere til udviklingen af det felt, afhandlingen bevæger sig inden for. Derefter præsenteres en mere dybdegående diskussion af de metateoretiske bagtæpper som afhandlingen dels er inspireret af, dels også forsøger at udvikle. Eksperimentet i aktionsforskningen tematiseres og udfoldes, ligesom et fokus på begreberne kritik og utopi bliver udfoldet og udviklet i retning af at forstå kritik- og utopibegreberne som særlige deltagelsesformer.

I afhandlingens **fjerde kapitel** *Forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis – metodologi del 2* illustreres det mere konkrete metodiske arbejde i form af greb og arbejdsformer, og en udvikling af disse diskuteres. Fortællingen i begyndelsen

af denne afhandling kan muligvis give læseren det indtryk, at forskningsforløbet *De Unges Stemme* har været uden retning, struktur og mål. Det er imidlertid ikke tilfældet. Det er nødvendigt i et aktionsforskningsforløb af denne karakter at være åben for og afklaret med, at det konkrete metodiske arbejde overvejende udvikles til og gennem det givne forløb, hvilket indebærer, at en del af de metodiske greb udvikles undervejs. Men denne præmis står ikke i modsætning til konsistens i forhold til retning og rationalitet i forløbet og dets arbejdsformer og værksteder. Det konkrete forskningsmæssige arbejde, der ligger til grund for afhandlingen, nemlig selve forløbet *De Unges Stemme,* har på grund af flere faktorer såsom sin længde og sin form på mange måder været unikt – også set i forhold til en aktionsforskningsmæssig kontekst. Således bliver det en opgave at diskutere og redegøre for forløbets mere metodiske karakter, ligesom det i den forbindelse bliver muligt at indspille med forskellige temaer i forhold til udviklingen af en aktionsforskningsmæssig praksis. Således fokuseres der særligt i kapitel 4 på at illustrere og udvikle det permanente værksted som forskningsmæssige metode og praksis.

Herefter følger afhandlingens **femte og sjette kapitel** *"Det gode ungdomsliv i København når vi helt selv bestemmer – Analysedel 1"* og *"En anden adgang til det gode ungdomsliv – Analysedel 2"*, der begge udgør afhandlingens analyse. Analysen falder i to dele og beskæftiger sig med de tre overordnede forskningsspørgsmål. I kapitel 5 præsenteres en analyse, der interagerer med afhandlingens første og andet forskningsspørgsmål. Her fremskrives en række analytiske kategorier, der dels fokuserer på, hvad de unge oplever som barrierer i forhold til udfoldelsen af et godt ungdomsliv, dels forholder sig til spørgsmålene om *de unges bud på nye sammenspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker,* samtidig med, at analysen forholder sig til *disse bud som alternativer, der åbner nye samfundsmæssige mulighedsrum og sociale orienteringer.* I analysen af disse spørgsmål vil der kontinuerligt inddrages teoretiske perspektiver til udfoldelse og diskussion af analysen.

Kapitel 6 behandler det tredje forskningsspørgsmål og analyserer dermed en række vigtige forhold, der må tages i overvejelse i forhold til spørgsmålet om, *hvordan de unges deltagelse og udformning af sociale eksperimenter, der knyttes til temaet det gode ungdomsliv liv, etableres og praktiseres, og hvorledes den kritiske utopiske aktionsforskning udvikles i forbindelse hermed.* Særligt fokuseres der på de dannelses-, lærings- og myndiggørelsesperspektiver, der synes at være opstået i forbindelse med forløbet, og på de perspektiver, der knyttes til eksperimentet og det permanente værksted som arbejdsformer for at analysere, hvorledes dette arbejde kan bidrage til en udvikling af den aktionsforskningsmæssige praksis.

Afhandlingens **syvende kapitel** udgør en sammenfatning af konkluderende og perspektiverende karakter, hvor særligt tre temaer vil være i fokus. Ambitionen med denne afhandling har været at undersøge, hvad en forandringsorienteret undersøgelse med unge i udsatte livssituationer kan bidrage med til en samfundsmæssig forståelse af ulighed og marginalisering. Således vil det første tema i dette sidste og opsamlende kapitel forholde sig til, hvad de unge så siger, der kan udvikle den samfundsmæssige forståelse af marginalisering og ulighed. Selv om socialt arbejde som sådan ikke har været i fokus i nærværende afhandling, har det alligevel vist sig, at noget af det arbejde, der er foregået i *De Unges Stemme*, også kan fungere som inspiration til det socialpædagogiske felt, hvorfor det andet tema i opsamlingen vil forholde sig til, hvordan erfaringerne fra *De Unges Stemme* kan inspirere til arbejdet på feltet i både praktisk og forskningsmæssig henseende. Her skal det pointeres, at der netop er tale om inspirationer og dermed ikke en række færdige løsninger til det socialpædagogiske felt. Denne understregning begrundes med, at det ikke her er ambitionen at gøre *De Unges Stemme* til målestok for det sociale arbejde, ej heller for forskning på området. Endeligt vil et tredje og sidste tema sammenfatte, hvordan det aktionsforskningsmæssige arbejde i forbindelse med *De Unges Stemme* kan inspirere til en udvikling af aktionsforskningen.

Kapitel 1
Om (noget af) det der ikke passer ind.

"Et samfund, der er bange for sine børn, er et fattigt samfund" [1]

At høre til i et samfund, at kunne indgå i sociale relationer og i sociale processer, at have den nødvendige viden og dannelse, der gør én i stand til at deltage i et demokrati, at kunne fungere i institutionslivet, at kunne tage sig en uddannelse, at kunne gå i byen, at kunne forstå, tyde og mestre de formelle og uformelle koder, der konstituerer det sociale liv, at kunne få venner, at kunne stifte familie, at bo og leve, er alt sammen grundlæggende muligheder for individet og for fællesskabet. De fleste af os kan håndtere og forfølge disse muligheder, i hvert fald i en sådan grad, at vi lever et forholdsvis indholdsrigt, udviklende, trygt, og til tider spændende og sjovt liv.

Men ikke alle er helt så heldige. Det moderne samfund har – på trods af, at de socioøkonomiske vilkår og mere generelle velfærdsbetingelser er øget betragteligt i løbet af det sidste århundrede – ikke fået elimineret en række marginaliserings- og udstødelsesmekanismer, som betyder, at (for) mange mennesker i vores samfund lever uden hensigtsmæssig adgang til de arenaer, institutioner og livssammenhænge, der betragtes som inkluderende, socialiserende og udviklende for individet. Nogle af disse mennesker er unge, udsatte og marginaliserede unge. Marginaliserede på en sådan måde, at de udstødes i en bevægelse væk fra samfundets midte ud mod randen af samfundet, og de har dermed ikke mulighed for at deltage fuldt ud i forskellige samfundsmæssige aktiviteter og fællesskaber (Mørck 2006).

Spørgsmålet og problematikken omkring de marginaliserede børn og unge hænger

1. Ole Ingstrup, oplæg på det første danske bandeseminar afholdt på Grundtvigskolen 2009.

tæt sammen med generelle samfundsmæssige forhold. Hvordan diskussionen rammesættes, hvordan de unge opfattes, hvilke tiltag der igangsættes og begrundelserne herfor, er alt sammen faktorer, der er med til at belyse mere generelle spørgsmål om mulighederne i samfundet: demokratiets konstitution, inkluderings- og udstødelsesmekanismer, diskursive forståelser og reelle samfundsøkonomiske og kulturelle præmisser. Spørgsmålet om, hvordan vi håndterer de marginaliserede unge, er også et spørgsmål om, hvordan samfundet i det hele taget håndterer "det, der ikke passer ind". Det er en historie om samfundsmæssige dynamikker og dermed en del af en større samfundsmæssig kontekst. En historie om, hvordan samfundet håndterer de uforudsete negative konsekvenser, som udviklingen i og af det moderne samfund bringer med sig.

Forbryderiske naturkatastrofer

I perioden før den første børnelov i Danmark var børne- og ungdomsforsorgen ikke et særskilt lovmæssigt eller politisk område. Børn og unge blev i overvejende grad behandlet som andre fattige og/eller moralsk fordærvede personer. Håndteringen af de afvigende børn og unge følger helt den samfundsmæssige forståelse og den politisk-moralske linje i 16 – 1700-tallet, der med reformationen ændrer sig fra at indskrive fattige og andre afvigere i et system, hvor almisser stod centralt i et gensidigt afhængighedsforhold mellem dem, der gav og dem, der modtog almisser (Scaramuzzino 2010), henover forståelsen om arbejdsprincippet og med den etableringen af et stærkt bånd mellem protestantismens etik og kapitalismens ånd (Weber 2005). Det er en forandring, der infrastrukturelt støttes af etableringen af en række institutioner som eksempelvis tugthuse, arbejdsanstalter, fattiggårde og børnehuse, der havde til formål at huse samfundets forskellige afvigere: de gale, de syge, de fattige og de kriminelle, jf. 'den store indespærring' (Foucault 2003).

Kimen til det, vi i dag kalder 'socialt arbejde med børn og unge' i Danmark, lægges omkring slutningen af 1820'erne og i løbet af 1830'erne. Navnlig i byerne var der problemer. Stigende fattigdom, alkoholisme, løsgængeri og børn og unge, der 'drev rundt', var blandt de væsentligste. Der var høje dødelighedsprocenter for plejebørn under et år (38%), og det faktum, at der var flere og flere børn og unge, der var fattige og ikke havde hjem og familie, betød, at det sociale spørgsmål blev mere påtrængende end nogensinde før (Meeuwisse & Swärd 2002). Dette resulterede i et øget behov for at udvikle en særlig børneforsorg.

Samtidig foregår der i denne periode en begyndende kamp mod ulighed i samfundet,

både i forhold til børn og unge og i forhold til en række andre velfærdsmæssige sfærer, som senere betød, at der blev gennemført en række reformer inden for skoleforhold, sundhedsvæsen, socialforhold og boligforhold. Reformerne lykkedes særligt godt i flere af de kommuner hvor arbejderbevægelsen og socialdemokratiet var fremtrædende og stærke (Kolstrup 1996). Således eksisterede der i samtiden også en stærk kamp mod ulighed generelt og for børn og unge specifikt (blandt andet udtrykt ved Peter Sabroes (1867 – 1913) arbejde), der også uundgåeligt har markeret en begrundelse for og været en markant drivende kraft i at udvikle børneforsorgen. Frygten for, at de fattige skulle mobilisere sig, og det forhold, at man mente, at samfundet skulle beskyttes fra disse udsvævende eksistenser, samt en stigende kritik fra videnskaben og borgerskabet, var sammen med det politiske formål om at sikre børns liv og helbred, begrundelserne for en udvikling af børneforsorgen (Bryderup 2005). Fire nye opdragelsesanstalter oprettedes[2] og to filantropiske foreninger[3] bestående af Københavns velansete mænd fra embedsvæsnet, politiretten, fattigvæsnet, næringsdriften, kirken og universitetet stiftedes. Ambitionen med børneforsorgen var at fjerne forsømte og forbryderiske børn fra deres fordærvede og fordærvende hjem, og især fra de lastefulde og usædelige forhold i byen, og anbringe dem i sunde omgivelser på landet. Derved mente man, at det onde i børnenes opkomst kunne bremses, og at de kunne beskyttes mod samfundet (Hansen 2008, 2011, Bryderup 2005).

Der sker med denne udvikling et brud med tidligere måder at håndtere udsatte børn og unge på. Bruddet kendetegnes ved, at man for første gang begynder at opfatte de forsømte, fattige og vanartede børn, som nogle, der kan forbedres gennem opdragelse. Med oprettelse af disse nye institutioner og foreninger indføres samtidig diskursen om barnet som pædagogisk objekt, og det pædagogiske arbejde med børn og unge, udført af en professionel specialiseret opdrager, etableres (Hansen 2008, 2011, Bryderup 2005).

Den første egentlige børneforsorgslov: *Lov om behandling af forbryderiske børn og unge personer* trådte i kraft 1. oktober 1905. Børnelovens indhold angiver, at datidens socialpædagogiks overordnede funktion var en kombination af velgørenhedstanker og samfundsmæssig nødvendighed. Børnene skulle først og fremmest afsondres fra deres miljø og fra samfundet, hvor den samfundsmæssige og sociale orden ikke

2. Cathrinelyst ved Sorø 1827, Bøgildgård ved Viborg 1830, Fuirendal/Holsteinsminde ved Næstved 1833 og Flakkebjerg ved Slagelse 1836

3. Historien om det danske sociale arbejde med børn og unge, er også en usædvanlig historie om, hvordan private filantropiske initiativer og statslige interventioner spiller sammen og er tæt viklet ind i hinanden. Denne historie kan der læses mere om i Bryderup 2005 og Hansen 2008, 2011.

måtte forstyrres, og andre dydige og gode borgere måtte ikke påvirkes negativt af de udsvævende eksistenser (Bryderup 2005, Hansen 2008). I det hele taget er det tydeligt, at den første børnelov snarere er et værktøj til at beskytte samfundet mod børnene, end børnene og de unge mod samfundet. I arbejdet forud for loven skrives blandt andet, at der skal sættes ind overfor de børn, der: "*allerede i barnealderen vare kommet så vidt, at de ved forbryderiske handlinger satte sig op imod den samfundsmæssige orden og dermed godtgjorde deres farlighed for denne. For alles vedkommende måtte samfundet tage sagen på for snart ved det ene snart ved det andet middel at søge at afvende de farer, der truede børnene og derigennem samfundet selv"* (Petersen 1904 citeret efter Hansen 2008: 8). I kommissionsbetænkningen fra 1895 skrives der endvidere at formålet med loven er, at: *"værge sig mod, at Børnene opvokser saaledes, at de bliver til Byrde for Samfundet"* (Citeret efter Bryderup 2005: 43). Det sociale arbejde fulgte i denne periode et rationale om en anbringelsespraksis, hvor børnene og de unge skulle væk fra de dårlige miljøer i byerne og langt ud på landet (Hansen 2008).

I perioden 1930'erne til 1960'erne sker der endnu et skift i rationalerne bag det sociale arbejde med børn og unge. Denne historiske periode er kendetegnet ved økonomiske op- og nedture og 2. verdenskrig, hvilket betød et stort pres på institutionerne. Børneforsorgen oplever i denne periode store omvæltninger, og der sker et skift i synet på børnene. Man går fra kategorisering i forhold til sædelighed og kriminalitet til en begyndende anvendelse af psykologiske og psykiatriske begreber og diagnoser. Dette sker i sammenspil med en stigende professionalisering, hvor psykiatri og psykologi spiller en stadig større rolle og dermed har en stadig større definitionsmagt. Professionaliseringen angår også uddannelse, løn og arbejdsforhold, og kaldstanken i velgørenhedsarbejdet nedtones gradvist i den forbindelse. Dette sker i takt med en stadig stigende statslig kontrol af det sociale arbejde, af familierne og af institutionerne, der stadig overvejende var privatejede (Hansen 2008, 2011, (Bryderup 2005). På den ene side bliver der i den forbindelse større spillerum for børnene og de unges individualitet og karaktermæssige udvikling, men på den anden side sker der en patologisering af synet på børnehjemsbørn. Børn, der var marginaliserede i social henseende, blev nærmest betragtet som fejludviklede i fysisk forstand.

I 1957 bliver Julius Bomholt socialminister, og han er den første, der formelt formulerer den socialpædagogiske opgave som noget, vi kan genkende i dag, nemlig som: "*at føre disse børn og unge frem til en oplevelse af sig selv som accepterede medlemmer af samfundet"* (Citeret efter Bryderup 2005: 223). Denne udvikling og udmelding står dog i kontrast til de konkrete fortællinger og faktiske forhold, der også var kendetegnende for datidens håndtering af den socialpædagogiske opgave

med børn og unge, som betragtes som afvigende. En række undersøgelser viser, hvorledes disciplinering, kontrol og socialhygiejne er rationalerne i datidens børne- og ungearbejde. Undersøgelser fra hele norden beskriver eksempelvis helt konkret, hvorledes henholdsvis unge piger og unge drenge så sent som i 50'erne, 60'erne og 70'erne bliver anbragt og opdraget under urimelige forhold, og undersøgelsernes pointe er, at børneværnet reelt er et samfundsværn (Ericsson 1997, Jon 2007, Kirkebæk 2004).

Undersøgelserne viser det samme skræmmende billede af en tidsalder med fokus på disciplinering, kontrol og socialhygiejne. For pigernes vedkommende var det ofte seksualiteten, der var i fokus. Der blev gennemført en hård kontrol af de anbragte piger for deres såkaldte vilde, rå og primitive natur, og det blev betonet, at samfundet ikke ville tolerere deres umoralske og hæmningsløse seksualitet. Pigerne opfattes som vilde ustyrlige 'gerningsmænd' og 'naturkatastrofer', der er ude på at drive sig selv og andre til fordærv: *"Hun var noe av det mest brutale som har vært ved skolen, hemningsløs, vill, uten kontrol i ord og gerning […] Hun var helt i sine drifters vold, rømte når det gaes en anledning og var ikke til at standse på sin ville færd gjennom verden"* (uddrag af rapport fra Bjerketun citeret efter Ericsson 1997: 33). Sprogøanstalten er i dansk kontekst et eksempel på netop denne opfattelse af de unge kvinder. Her blev letfærdige og løsagtige kvinder anbragt i perioden 1923 til 1961 begrundet i eugenik: "*navnlig fordi det Afkom de bringer til Verden gennemgaaende er af meget ringe Kvalitet"* og ø-anstaltens vigtigste opgave skulle netop være at "*formindske den store økonomiske Byrde, som det aandeligt defekte Afkom er for Samfundet"* (Citeret efter Kirkebæk 2004).

De unge kvinder opfattedes som seksuelt ustyrlige, moralsk forkrøblede og udviklingshæmmede. Derfor var det yderst vigtigt, at samfundet blev beskyttet mod dem og deres afkom. Pigernes opførsel står i kontrast til de idealbilleder, der ellers eksisterer om piger, kønsroller og opførsel generelt. Denne opførsel skal derfor kontrolleres, 'slås ned" eller gemmes væk. En erkendelse af, at pigerne var ofre for forskellige, ofte meget frygtelige forhold og begivenheder ses kun i meget sjælden grad. Institutionen modtager rå, vilde og hæmningsløse piger, og skal prøve at bringe dem ind under kulturens og moralens kontrol (Ericsson 1997, Kirkebæk 2004). På samme måde påvises det, hvordan drenge forsøges opdraget eller disciplineret til at blive 'rigtige mænd' og gode drenge, som kan passe ind i samfundets norm- og rolleopfattelse, der var internaliserede i personalets subjektive holdninger: *"Han er uden tvivl ustabil og svært rastløs. Han har sine planer, men de virker urealistiske og ikke akseptable i hans nårværende situasjon. Han bør holdes ved skolen fortsatt en god tid. Han bør arbeides med slik at han kan akseptere en holdning som er mer å bygge på"*

(uddrag af rapport fra Foldin Citeret efter Jon 2007: 170). En passende maskulinitet var i denne forståelse ikke for barsk, men den var først og fremmest slet ikke for blid. Arbejdet med drengene bestod i at tilrette dem, så de kunne indgå i normalsamfundet uden at være til fare eller på anden måde til gene. En pointe i den forbindelse er, at homoseksualitet var meget ilde set og blev betragtet som mindst ligeså truende for samfundet som kriminalitet, uro, osv. (Jon 2007).

Det kaldsbetonede arbejde med afvigende børn og unge havde altså en markant skyggeside. De afvigende børn og unge måtte gemmes væk, opdrages og afrettes, så de kunne passe ind i samfundet uden at udgøre en trussel mod selvsamme samfund. Man har senere identificeret nogle helt bestemte kategoriseringer, der var formålet med opdragelsen af de udsatte unge. Således fremstår kategorier såsom 'disciplinering til lønarbejde' og 'kernefamilien som ideal' som målestokke for opdragelse og afretning (Knudsen 1980, Bryderup 2005).

'U'-unge

Det sociale arbejde med børn og unge gennemgik i perioden fra 1970'erne og til nu endnu en række forandringer. Et ungdomsoprør, to store socialreformer og to økonomiske nedgangsperioder præger feltet i den nærmeste fortid og i samtiden[4]. Værdimæssigt set er vi i dag nået meget langt i forhold til at nå Bomholts ambition fra 1957, nemlig at socialt arbejde med udsatte børn og unge handler om inklusion i samfundet, og om at børnene og de unge kan være og føle sig som fuldgyldige medlemmer af samfundet. Børnene og de unge opfattes nu ikke længere som tilpasningsvanskelige, men som personer i marginale positioner, med særlige behov og særlige vanskeligheder.

Med Regeringens Ungdomsudvalg nedsat i 1980, med Bistandsloven af 1976 og senere dens ændringer og betænkninger (herunder Graversen-udvalgets anbefalinger) og med *Lov om social Service* 1998, sker der en række konkrete ændringer. Særligt er det kendetegnende, at viften af tilbud og foranstaltninger til og for unge bliver bredere. Det betyder at det sociale arbejde med marginaliserede børn og unge nu indeholder andet og mere end anbringelser. Nu iværksættes tiltag som eksempelvis personlig rådgiver, pædagogisk, økonomisk, personlig støtte i hjemmet og skærpet tilsyn og handleplaner (Bryderup 2005). Denne udvidelse bevirker en stigning

4. Udviklingerne omkring de to socialreformer indeholder en række spændende temaer, der vedrører, hvordan politik må indrette sig efter økonomiske faktiske forhold. Dette kan der læses mere om i Bryderup 2005.

i forbyggende foranstaltninger, særligt kategorien dagbehandlingstilbud, der i dag udgør et yderst differentieret felt af foranstaltninger, der tages i brug over for mange forskellige målgrupper, var i løbet af 1990'erne kraftigt stigende (Bryderup 2005). Således er situationen i dag at de fleste forvaltninger og de fleste sektorer i et eller andet omfang arbejder med en 'unge-strategi'. Eksempelvis har den almene boligsociale sektor særlige unge-strategier. Kultur- og fritidsforvaltningen opererer ligeledes med en sådan og selv økonomiforvaltningen har med initiativet 'sikker by' et særligt fokus på en indsats overfor unge.

Disse ændringer betyder, at målgruppen for det sociale arbejde med børn og unge udvides. Procentandelen af anbragte unge har igennem de sidste 100 år ligget konstant på 1 % af børne- og ungebefolkningen (Bryderup 2005). Med de nye foranstaltninger favnes en målgruppe af marginaliserede unge, der måske ikke er så udsatte, at de skal fjernes fra hjem og miljø, omend de er i farezonen for en fortsat uhensigtsmæssig marginaliserende udviklingsdynamik. I dag mener man, at der er tale om ca. 15 % af børne- og ungebefolkningen, hvilket i øvrigt er et tal, der også har været konstant gennem de sidste to til tre årtier (Ottesen Mfl. 2010, Bo, Zeeberg og Guldager 2011). Den nyeste og mest omfattende rapport, der undersøger og dokumenter børns og unges trivsel (Ottesen m.fl. 2010), opstiller 8 parametre til måling af børn og unges trivsel i Danmark. Ottensen finder desuden, at marginalisering i forhold til 3 af parametrene betyder ekskludering for barnet eller den unge. De otte parametre er: materiel velfærd, boligforhold, mobilitet og lokalområder, helbred og sikkerhed, dagpasning og uddannelse, sociale relationer, adfærd og livsstil, fritid og medborgerskab samt subjektiv trivsel (Ottesen m.fl. 2010). Vor tids udsatte unge kan altså karakteriseres ved at have en række sociale problemer, ofte i form af socioøkonomiske problemer, manglende uddannelse, ustabile boligforhold samt sociale belastninger såsom misbrug og kriminalitet. De unge er også karakteriserede ved at være marginaliserede i den forstand, at de har svært ved at passe ind i en række sociale sammenhænge og samfundsmæssige institutioner som eksempelvis uddannelse, arbejdspladser og de boligområderne, de bor i. Unge i udsatte livssituationer er dem med de fleste sociale belastninger, og samtidig er det dem, der er sværest at hjælpe (Jespersen og Sivertsen 2005, Ebsen 2011, Petersen 2011).

Det er i dag den fremherskende opfattelse, at unge i udsatte livssituationer kan opdeles i to kategorier: dem, der skal beskyttes fra samfundet, og dem samfundet skal beskyttes fra. I disse år er der stor opmærksomhed på netop de børn og unge, der gør sig bemærkede ved en opførsel, der er generende for andre. De er antisociale, de overskrider normerne for, hvordan man opfører sig 'normalt', de pjækker fra

skole, de laver ballade og begår måske kriminalitet. På grund af deres opførsel er de unge synlige i lokalsamfundet, på en måde, der virker ubehagelig for omgivelserne. De er så at sige umulige at overse (Ottesen Mfl. 2010). 'U' – betegnelser benyttes i flæng, når disse unge skal beskrives: utilpassede, uunderviselige, uefterrettelige og uanbringelige. Ligesom betegnelse afviger også et ofte anvendt udtryk, som indikerer, at der her er tale om unge, hvis adfærd ses som en afgivelse fra normalsamfundet, og som kategoriseres, stigmatiseres og marginaliseres ud fra deres manglende evne til at tilpasse sig de samfundsmæssige institutioner[5] (Malmborg & Nielsen 1999).

Afvigerne i samfundet – eller et spørgsmål om ulighed

Den almene holdning i dagens Danmark er, at disse unge skal væk fra gaden, væk fra butikscenteret, væk fra vaskeriet osv. De skal aktiveres, opdrages og behandles. Det skal de for deres egen skyld, men i særdeleshed også, fordi de så ikke generer deres omgivelser (Ottesen Mfl. 2010). Nedsættelse af den kriminelle lavalder[6], 'nultolerance-politikken' og oprettelsen af flere sikrede afdelinger og surrogatfængsler for de helt unge, peger uundgåeligt i retning af en mere restriktiv og straffende linje, der er blevet ført indenfor social- og retspolitikken inden for de seneste årtier.

Disse forhold kan hænge sammen med en anden dynamik, der identificeres i nutidens sociale arbejde, og som handler om, at det socialpolitiske felt retter blikket på de *individuelle* årsager i stedet for de samfundsmæssige. Således ses en stigende tendens til, at den enkelte og evt. dennes familie tillægges ansvaret for afvigelse og udsathed (Bryderup 2010) i stedet for de mere socio-strukturelle faktorer. Således synes et af de problematiske forhold, der dominerer feltet i dag, at være tendensen til at glemme, overse eller udgrænse, at marginalisering og afvigelse netop næres og vokser i ulighedens have. Denne tendens til at individualisere marginalisering

5. Det er dog rimeligt at nævne, at der inden for det praktiske sociale arbejde med børn og unge i udsatte livssituationer, eksisterer en række alternativer til denne tendens. Således eksisterer der en række institutioner, der ser det som sin opgave netop at rumme 'dem der ikke passer ind' idet disse institutioner netop mener, at en samfundsmæssig 'kassetænkning' er en barriere i disse unges liv. Sjakket, Pigegruppen, Københavnerteamet, Ressourcecenter ydre Nørrebro og de Fire Årstider er nutidige eksempler på sådanne institutioner. Eksempler fra 1980-90'erne kunne være hele organisationen omkring 'de vilde unge', Den Rullende Redaktion og Amager Totalteater.

6. Den kriminelle lavalder blev 1. juli 2010 sænket fra 15 år til 14 år. Dette var i modstrid med FN's anbefalinger og udløste derfor kritik fra medlemmerne af FN's komité for Barnets Rettigheder. Den 1. marts 2012 blev grænsen igen hævet til 15 år. Dertil kan det nævnes at den nedre grænse for anbringelse af børn og unge på sikrede afdelinger er nedsat fra 15 til 12 år, og at der i visse tilfælde kan dispenseres fra denne nedre grænse, således at også børn der er under 12 kan anbringes på en sikret afdeling (Bryderup 2010).

og afvigelse kan opfattes i sammenhæng med en række andre samfundsmæssige dynamikker, som kan henføres til, at samfundet og dets institutioner i stigende grad er blevet præget af neoliberale tænke- og reguleringsformer. Med neoliberalismen indførtes en politisk-økonomisk regulering af samfundet, der kombinerer en vidtgående markedsgørelse med en centralistisk statslig styring (Ahrenkiel m.fl. 2012). I den neoliberale logik identificeres den tendens, at velfærdsinstitutionerne skifter rationale i selve deres struktur; fra at være varetagere af borgernes almene interesser er de ikke længere forpligtet på at håndtere en almen socialisationsopgave, snarere er de radikalt nydefinerede som serviceorienterede tilbud henvendt til den enkelte borger (Ahrenkiel m.fl. 2012). Således kan selve det meningsindhold, selve den sociale opgave, velfærdsinstitutionerne har haft, skiftes ud med en helt anden logik, der hviler på et 'antisocialt' grundlag. Frihed som central grundfigur for neoliberalismen understøtter denne logik, idet der er en *"individuel frihed for dem, der kan klare sig, og en frihed, der systematisk er frakoblet ideen om socialitet"* (Ahrenkiel m.fl. 2012: 22). Dette stemmer meget godt overens med en stigende tendens til at lade den enkelte have ansvaret for egen marginalisering. Tendensen i den nyliberale ideologi er, at den enkelte har ansvaret og muligheden for egen succes, men dermed også for egen fiasko. I den forbindelse kan det indvendes, at et fokus på den enkeltes evne til succes eller fiasko bevirker, at de samfundsmæssige og strukturelle årsager til udsathed og marginalisering – ulighed og udskilning – usynliggøres (Bryderup 2010). Et paradoksalt forhold i tilknytning hertil er, at det fra kritisk hold understreges, at et samfundssystem baseret på uhæmmet vækst og det frie markeds rationalitet, som er dynamikker, som den neoliberalistiske model tilstræber, i sig selv skaber ulighed og demokratisk underskud. På den måde kan der argumenteres for, at samfundssystemet under neoliberalismen på sin vis bliver årsag til de problemer, det systematisk frasiger sig ansvaret for.

Når marginalisering og dermed afvigelse til stadighed bliver betragtet som individuelt betinget, er den umiddelbare dominerende tendens, at samfundet flytter fokus fra sig selv og ikke forholder sig til selve det system, der med disciplinerende normer og værdier og bestemte samfundsmæssige grundformer er medvirkende til at konstituere de udskilningsprocesser og de systemer, der skaber ulighed og udstødelse. Således undgås det at kigge i det spejl, som afvigeren har potentiale til at fungere som i forhold til en 'samtids- og samfundsdiagnose'. Som Peter Towsend så fint formulerer det, så kan et samfund *"måles på, hvordan det behandler dets svageste"* (citeret efter Brandt mfl. 2009: 5). Denne manglende refleksion af samfundet i afvigeren bevirker tillige en konform situation for alle andre end afvigeren selv. 'De normale', som er flertallet, behøver ikke at foretage kritiske selvransagelser og deslige, hvorimod afvigeren, der konfronteres med sin afvigelse i de fleste sfærer i det samfundsmæssige,

må forholde sig til situationen konstant. Afvigelse er for afvigeren, inspireret af en tanke fra den tidlige Foucault, mere end en juridisk status; den er en reel erfaring (Foucault 2005a). I det samfundsmæssige samliv er der på den måde dømt frit lejde til alle 'de normale', hvorimod der i forhold til afvigeren er dømt livstid. Pointen her er at åbne op for en ny votering.

Stigma og kategorier

I forlængelse af temaet om afvigere og ulighed kan nævnes en række teoretikere, som beskæftiger sig med afvigeren og dennes rolle i samfundet. En af disse teoretiseringer er repræsenteret ved Erwin Goffman (1922 – 1982). Goffman præsenterer med sin sociologiske klassiker Stigma (1963, refereret udgave 2009) et begrebsapparat, der koncentreres om afvigerens oplevede erfaringer med at være afviger i et givet samfund. Goffman beskæftiger sig med afvigerens sociale identitet og benytter eksemplet stigma til at udfolde en teoretisk ramme for, hvordan afvigere af enhver slags interagerer med samfundet, dets institutioner og dets mennesker. Hos Goffman er et Stigma ikke nødvendigvis et fysisk tegn, som det var hos antikkens grækere, der anvendte begrebet Stigma om de tegn, der blev skåret eller brændt ind i kroppen og mærkede bæreren som slave, kriminel eller forræder. Stigma, som Goffman anvender det, er snarere den vanære, personen føler ved at afvige fra de andre (Goffman 2009). Vanære opstår, når noget eller nogen falder udenfor de gældende normer. Goffman identificerer normer som en uudtalt internaliseret fælles social referenceramme, inden for hvilken mennesker kan navigere og skelne normalt fra unormalt.

Goffman er interesseret i, hvorledes den stigmatiserede afviger indgår – eller snarere ikke indgår – i det sociale liv. Goffman påviser, hvordan personer, der lever med et stigma påvirkes i en sådan grad, at selve deres identitet forandres eller sågar ødelægges. Således udfoldes, hvordan det stigmatiserede individs møde med omverdenen medfører en række vanærende krænkelser for den enkelte. Samtidig vises, hvordan den enkelte afviger benytter sig af en række handlinger, der er medvirkende til at undgå opmærksomhed rettet mod egen person, eksempelvis ved at skjule en afvigelse eller gøre sig usynlig (Goffman 2009).

Goffman har den pointe, at det ikke kun er hos afvigerne, at identiteten udfordres og trues. Normerne er så snævre og fastlåste, at selv: *"den lykkeligste blandt de normale har sandsynligvis sine halvskjulte fejl, og for enhver fejl findes der en eller anden social situation, hvor den vil træde stærkt i forgrunden og give anledning til en skammelig uoverensstemmelse mellem den tilsyneladende og den faktiske sociale identitet"* (Goffman 2009: 168).

Goffman går så langt som at identificere en type mand og kun én type, der ikke behøver skamme sig[7], og det er: *"den unge, gifte, hvide, heteroseksuelle, protestantiske far, som har fået en collegeuddannelse, som bor i en nordstatsby, og som har fast arbejde, en sund hudfarve, en passende vægt og højde samt en ikke alt for fjern sportskarriere"* (Goffman 2009: 169). Goffmans pointe er således, at alle mennesker har en tendens til at måle sig i normative kategoriseringer og typer og til at betragte verden ud fra et sådant perspektiv. Pointen er, at ingen hele tiden lever op til de fælles værdisystemer, men at alle måler sig selv og hinanden i dem kontinuerligt (Goffman 2009).

Det er de mikro-sociale dynamikker, der optager Goffman, og det er i forbindelse med disse hans analyser, begreber og teoriudviklinger udfoldes. Goffman illustrer således, hvordan normer skabes og sedimenteres på et mikro-sociologisk niveau. Goffmans analyser har været banebrydende og de har inspireret til en række analyser og nye forståelser af afvigeren i samfundet, det normale kontra det unormale og det særlige forhold, at normerne fungerer som en overordnet kategori, som alle i et samfund måler sig selv og hinanden i. Men i kølvandet på Goffmans teoretisering, i hans kombination af interaktionisme og institutionskritik, mangler der en relatering til en overgribende samfundsanalyse. Således mangler der hos Goffman en refleksion over, om normerne er knyttet til bestemte samfundsformer, rationaliteter eller styringsmekanismer. På den måde er hans begrebsliggørelser mere eller mindre 'renset for' generelle og historiske perspektiver på samfundsmæssige dynamikker. De mere strukturelle eller systemiske forståelser af afvigelse og eksklusion er til stadighed fraværende, hvilket medfører, at grundlaget for Goffmans begrebsliggørelser bliver en anelse svævende og løsrevet fra en egentlig samlet samfundsmæssig forståelse. Dette er som sådan ikke et problem, idet ingen teori kan rumme det hele, og Goffmans analyser og begrebsliggørelser fremstår stadig som et i forhold til en erkendelsesmæssig dimension vigtigt bidrag, og teorien kan ydermere udfolde interessante perspektiver i et analysearbejde. Der, hvor et perspektiv som stigmatiseringsteorier alligevel kan gå hen og blive problematisk, er, hvis en sådan forståelse kommer til at bestemme feltet og bliver den primære referenceramme og forståelseshorisont i spørgsmålet om afvigeren og samfundet.

7. Det skal pointeres at Goffman skriver sine tekster i en anden tid, men at det i den forbindelse er værd at bemærke sammenfald med nutiden.

Opgøret med essenstænkningen

Et helt anderledes perspektiv, der også har bidraget med banebrydende teoretiseringer og analyser i forbindelse med spørgsmålet om afvigeren og samfundet, ses hos Michél Foucault (1926 - 1984). Afvigelse, marginalisering og stigmatisering er hos Foucault et diskursivt fænomen og betinges af de styrende diskurser. Foucaults banebrydende bidrag er, at han så at sige tvinger essensen, eller essenstænkningen, ud af alle de kategorier mennesket og samfundet har skabt[8]. Efter Foucault kan der til enhver tid sås tvivl om enhver essenstænkning og erstattet af et viden–magt forhold, Og da essens ikke eksisterer *per se*, bliver det således påtrængende at finde en anden forklaring på afvigelse. I den forbindelse bliver spørgsmålet om normer, værdier etc. sat på spidsen og dechifreret. Med Foucault må de diagnostiske årsagssammenhæng forkastes endeligt. Afvigelse eksempelvis i form af sindssygdom, er ifølge Foucault ikke alene en somatisk patologi, men også et spørgsmål om en diskursiv kategori (Foucault 2009, 2005a). Om personer opfattes som afvigende, sindssyge, homoseksuelle, kriminelle osv. er et spørgsmål om en historisk konstruktion, der er betinget af bestemte vidensproduktioner og viden-magtforhold. Således forholder det sig også med behandlingen eller håndteringen af afvigeren. Dermed tilbydes et kritisk blik på 'det selvfølgelige', idet det med denne optik bliver muligt at problematisere de fordomme og fælles sandheder, der eksisterer i opfattelsen af afvigeren. Eksempelvis, at de unge i udsatte livssituationer overvejende er 'problem-unge', der ikke har noget kvalificeret at 'byde ind med'.

Tillige pointerer Foucault, at den igennem tiden foretrukne model for håndtering af afvigerne, nemlig indespærringen og isoleringen, ikke har været et spørgsmål om en særlig hensigtsmæssig behandlingsform, men snarere et spørgsmål om en 'masse-angst' og i forbindelse hermed en forestilling om, at det, der ikke passede ind i den rigide forestilling om normalitet, skulle ekskluderes (Foucault 2005a, 2005b, 2009). At det skulle gemmes væk, således at resten af samfundet ikke blev mere end nødvendigt påvirket af de afvigende eksistenser. Afvigelsen skulle ikke have mulighed for at brede sig og 'smitte' andre normale mennesker i samfundet.

8 Det skal retfærdighedsvis nævnes, at netop spørgsmålet om en essenstænkning hos Foucault ikke er ensidigt. Foucault opererer i sit tidlige forfatterskab med en essentænkning og i forbindelse hermed med en historisk-materialistisk fremmedgørelsesoptik. Foucault foretager (relativt tidligt i sit forfatterskab) et epistemologisk brud i forhold til sin egen teoriudvikling og ontologi, markeret ved hans doktorafhandling *Galskabens historie*. Han forlader essenstænkningen, og tilbage står Foucaults (derefter) gennemgående projekt, der bestod i at dechifrere de historisk-diagnostiske forhold i samfundet og dermed undersøge de diskursive, sociale og institutionelle praksisser hvorigennem de vestlige samfund historisk set er konstrueret (Foucault 2005a).

Foucault illustrerer i den forbindelse, hvordan forskellige afvigelser – og frygten for samme – historisk set afløser hinanden, og hvordan institutioner og infrastrukturer understøtter denne dynamik. Eksempelvis illustrerer han, hvordan frygten for og håndteringen af spedalskhed afløses af frygten for og håndteringen af galskab og kriminalitet (Foucault 2009).

Den diskursive historicitet og de selvfølgeligheder, hvorfra den samfundsmæssige forståelse og håndtering af afvigeren udvikledes, må efter Foucaults opfattelse kigges efter i sømmene og revurderes. De historiske og institutionelle rammer for, hvad der indenfor en given periode overhovedet lader sig tænke og lader sig konstruere er afgørende. Ifølge Foucault vil ét dominerende videnssystem marginalisere alternative systemer (Foucault 2005a, 2006). Denne pointe identificeres historisk og geografisk. Et ideal om eksempelvis kvindekroppen har historisk ændret sig fra 1800-tallets voluminøse, frodige og blottede kvinder, til spæde, blege, næsten android-lignende modeller i det 21. århundrede. Ligesom geografien viser sig afgørende for forskellige måder at opfatte eksempelvis spørgsmålet om, hvordan opdragelsesmetoder opfattes vidt forskelligt verden over. Et eksempel hentet fra Nadja Prætorius illustrerer denne dynamik klart. Prætorius beskriver i sine antropologiske studier, der i øvrigt havde et helt andet formål, af beboere på øen Mguniki (Bellona) en lille ø i periferien af Salomon ø-gruppen, hvordan Mguniki'erne aldrig kunne drømme om at lukke deres børn uden for fællesskabet, 'ind på værelset', men til gengæld finder korporlig afstraffelse rimelig og hensigtsmæssig og visa versa i forhold til en vestlig opfattelse (Prætorius 2004).

Pointen tilbage hos Foucault er klar. Det er ikke fordi man er afviger, man er fremmedgjort, men i det omfang man er fremmedgjort, er man afviger (Foucault 2005a). I den forbindelse ses et tema, der går igen fra Goffmans begrebsapparat, og som også hos Foucault bliver et vigtigt element, og det er angsten for afvigerne, men også angsten for selv at blive kategoriseret som afvigende. Således kommer afvigeren til at antage en samfundsmæssig funktion i forhold til at regulere adfærd, menneskene og samfundet som sådant. Foucault kalder det et selvteknologisk element. Afvigeren kan fungere som spejl for alt det, det gælder om *ikke* at være (Foucault 2005b) og dermed ikke et spejl på samfundets ulighedsstrukturer og inhumane udviklingsretning. Med disse betragtninger bliver feltet så at sige udsat for en hensigtsmæssig selvransagelse. Ingen er per definition født afviger. Opgøret med essenstænkningen er hensigtsmæssig i den forstand, at myten om, at nogle er født onde, kriminelle osv. må aflives.

Det problematiske ved Foucaults model bliver, at diskurserne bliver eneste forklaringsmodel, og at al opmærksomhed på materielle civilisationsvilkår falder ud af analysen. Det er pudsigt, at selvom Foucault bestræber sig på det, så kommer han ikke uden om historiens materialitet. I sin episke klassiker *Overvågning og straf* (1975, citeret udgave 2005b) illustrerer han, hvorledes kriminalitet og straf har udviklet sig historisk. Foucaults interesse er det diskursive niveau, men på trods af dette, illustrerer han meget tydeligt, hvordan det skift der sker i straffeøkonomien fra det 17. til det 18. århundrede, uomtvisteligt hænger sammen med det samtidige skift i de samfundsstrukturelle betingelser. Netop her bryder kapitalismen og den private ejendomsret igennem, hvilket har vidtgående konsekvenser, dels for hvad der opfattes som kriminelt og dels for opfattelsen af sanktionering og straf. Foucault viser, hvordan der i slutningen af det 17. århundrede noteres et betydeligt fald i mord og andre voldsforbrydelser, men en samtidig stigning i forbrydelser begået mod ejendomsretten. Foucault sætter det ganske meget på spidsen, da han illustrerer, hvordan de nye former for kapitalakkumulation, produktionsforhold og den private ejendomsrets nye status bevirker en strukturel omdefinering af 'lovbruddets økonomi'. Sagt med Foucault egne ord så restruktureres illegalitetens økonomi *"med udviklingen af det kapitalistiske samfund"* (Foucault 2005b: 101).

På trods af disse analyser, der på sin vis taler sit eget tydelige sprog, så lader Foucault konsekvent et materielt strukturelt niveau stå ubehandlet og fremskriver diskurserne som eneste dynamik i en samfundskonstituering og udvikling. Dette forhold bliver problematisk på to måder. For det første i forhold til et analytisk niveau, idet vi *de facto* ved, at de udsatte personer i vores samfund er udsatte i forhold til en lang række faktorer, herunder, som nævnt i det ovenstående, boligforhold og økonomiske forhold. Det stærke fokus på det diskursive niveau betyder at analysen fungerer snævert i forhold til at identificere og problematisere i hvor høj grad udskilnings- og udstødningsmekanismer konsolideres og effektueres i alle samfundets sfærer, også de materielle. For det andet i forhold til et niveau, der handler om at ændre situationen, hvor netop de materielle betingelser er vigtige faktorer i forhold til en forandringsproces. Således efterlader dette opgør os også med en række uhensigtsmæssigheder. Med en boomerangbevægelse rammer det sig selv dér, hvor det kunne betragtes som, eller havde potentialet til at blive betragtet som, et opgør. Den historiske frigørelse, som Foucault skaber for afvigeren ved at stille skarpt på viden-magtkonstruktionerne, og dermed afskrive essenstænkningen, ender med at lukke sig om sig selv igen og udfolder ikke et frigørelsesperspektiv. Ligesom der i Foucaults optik ikke længere kan snakkes om afvigerens essens, kan der heller ikke tales om et dannelsesperspektiv, ligeså lidt som der kan tales om et samfundsmæssigt frigørelsesperspektiv, altså at det samfundsmæssige også kunne

være anderledes. Hos Foucault kan samfundet, sat på spidsen, ikke være anderledes end det er, konstitueret af diskurser, der er betinget af viden-magt forhold. Det betyder samtidig, at i det omfang det overhovedet kan komme på tale at bevæge de samfundsmæssige konstitutioner, bliver det et spørgsmål om at ændre diskursen, dvs. det sproglige niveau, mens det materielle ikke spiller nogen særlig rolle. Netop et ikke-eksisterende fokus på samfundets materie, og dermed også de processer, der skaber ulighed og udskillelse, bliver det problematiske ved Foucaults model. Og et forandringsperspektiv bliver vanskeligt at identificere.

Det kan så indvendes, om det overhovedet er sociologiens opgave at forholde sig til forandringsperspektivet. Det kan naturligvis diskuteres. Det kritiske spørgsmål tilbage til den indvending er, om forskningen skal være med til at reproducere diskurser, ulighedsskabende dynamikker osv. Det er netop det, der bliver problemet med Foucaults figur: den indeholder i sig selv potentialet til reproduktion af de forhold den dechifrerer.

Den socio-rumlige kontekst

Det teoretiske landkort om afgivelse og samfund byder også på perspektiver, der både relaterer 'afvigeren og samfundet' til spørgsmål om ulighed og til spørgsmål om materielle historiske betingelser. Et eksempel er Zygmunt Bauman. For Bauman bliver pointen, at uligheden, marginaliseringen og afvigelsen ikke kan betragtes som noget sekundært, idet disse fænomener snarere er indbygget i samfundet eller i meningsstrukturen og i den fysiske struktur. Uligheden er ikke noget sekundært, der kan optræde i en bianalyse, efter de generelle samfundsmæssige tendenser og mekanismer er afhandlet. Uligheden er en del af selve det, der driver samfundsudviklingen (Bauman 2011). Bauman identificerer en række faktorer, der historisk har sedimenteret det sociale og samfundsmæssige liv, blot er det ikke udelukkende tidligere tiders materialitet, han beskæftiger sig med, idet han i høj grad fokuserer på den nutidige globaliserede økonomis massive indflydelse på samfundet og de katastrofale virkninger af den risikovillige kapitals frihed, der skaber og konsoliderer voksende ulighed og polarisering, nedbryder livsgrundlaget og forarmer hele befolkninger. Ulighed er konsekvensen af den deregulerede, ensidige globaliseringsproces (Bauman 2004).

For Bauman bliver problematikken derfor klar: *"Spørgsmålet er ikke, hvordan vi dæmmer op for historiens flod, men hvordan vi forhindrer dens vand i at blive forurenet af menneskelig nød, og hvordan vi kanaliserer dens løb i retningen af en mere ligelig*

fordeling af de goder, den bringer med sig" (Bauman 2004: 35). Dermed skærper Bauman det synspunkt, at afvigelse og marginalisering ikke alene hænger sammen med, men direkte udspringer af samfundsmæssig ulighed og udskilningsprocedurer. En interessant dimension af Baumans arbejde er, hvorledes han inddrager en fysisk kontekst til forståelsen af uligheds- og udskilningsprocesser, nemlig en socio-rumlig dimension. Den socio-rumlige dimension er reciprok. På den ene side genspejler dimensionen den levestandard og den kulturelle frisættelse, der er fulgt med opkomsten af det moderne samfund. På den anden side er den socio-rumlige kontekst gennemreguleret på en sådan måde, at den i sig selv både er producerende og reproducerende for ulighed, marginalisering og udskillelse. Bauman benytter en umiddelbart 'alternativ' figur til at illustrere, hvorledes netop den socio-rumlige kontekst og udskilningsmekanismer i høj grad fungerer i et gensidigt vekselvirkende system. Med inspiration fra Claude Lévi-Strauss, fransk antropolog, etnolog og filosof, udfolder Bauman to strategier, der historisk set er de strategier, der benyttes til at håndtere det afvigende. Der er tale om henholdsvis den antropoemiske strategi og den antropofagiske strategi. Det illustreres, hvordan samfundet enten på antropoemisk vis 'opgylper' eller udstøder dem, der opfattedes anderledes og fremmedartede, for på den måde at undgå enhver personlig kontakt. De ekstreme varianter har historisk set været fængsling, deportion og drab. Eller på antropofagisk vis affremmedgør de fremmedartede substanser (og sjæle), idet fremmedlegemer indoptages eller 'fortæres', indtil de via stofskiftet kommer til at ligne det fortærende legeme til forveksling. Denne strategi er kommet til udtryk i alt lige fra bogstavelig kannibalisme til tvungen assimilation som eksempelvis kulturelle korstog eller udmattelseskrige, mod sædvaner, kalendere, kultformer, dialekter og andre socio-kulturelle fænomener. Hvor den antropoemiske strategi er eksileringen eller tilintetgørelsen af de andre, har den antropofagiske strategi til formål at ophæve eller udslette anderledesheden (Bauman 2006). Det interessante i denne sammenhæng er, at Bauman identificerer, at de mere moderniserede eller raffinerede varianter af disse strategier er kendetegnet ved en høj grad af fysisk planmæssighed, såsom spatial adskillelse, ghettodannelse, selektiv adgang til storbyrum og udelukkelse af samme (Bauman 2006). Således indfører Bauman et blik på, hvorledes den socio-rumlige kontekst understøtter forskellige udskilningsmekanismer.

Med Richard Sennet, kan denne analyse uddybes. Hans pointe er at illustrere, hvorledes byens udvikling over tid sker parallelt og i vekselvirkning med generelle samfundsmæssige forandringer og dynamikker. Frygten for det fremmede og det nye og menneskets behov for tryghed har i høj grad skabt den moderne storby. Den mekanisme, som Sennett beskriver, handler om, at der metaforisk er en mur mellem det ydre og det indre liv. Resultatet er en neutral by, der ikke tilbyder stimulans for

de mennesker, der færdes i den. Samtidig er der ingen balance mellem netop det ydre og det indre liv, hvilket bevirker, at det ydre liv ikke længere er en del af den menneskelige erfaring, og at det opfattes som mere eller mindre uvirkelig (Sennet 1996). Illustreret på en anden måde giver den moderne (stor)by ikke mulighed for og har ikke potentiale til at fungere som ramme for den kompleksitet og mangfoldighed, som menneskets liv indeholder: *"Som byggemateriale for kultur synes den moderne storbys sten at være dårligt lagt af planlæggere og arkitekter, sådan forstået, at indkøbscentret, parkeringspladsen, elevatoren i beboelsesejendommen ikke via deres form antyder den mulige kompleksitet i folks liv"* (Sennett 1996: 9).

Ydermere sætter Sennet fokus på netop de marginaliserede gruppers mulighedsbetingelser i de socio-rumlige kontekster. Eksempelvis beskriver han malende, hvorledes de sociale boligbyggerier i USA[9] er planlagt og reguleret ud fra bestemte rationaler, der bestemmer og regulerer de aktiviteter, der er mulige for og i det levede hverdagsliv. De sociale boligbyggerier er som oftest kendetegnet ved at være mere end en bolig. De er også karakteriseret ved at være planlægningen af liv. Gennem tiden har planlægningen af de sociale boligbyggerier samtidig været et forsøg på at håndtere en række gennemgribende samfundsmæssige problematikker. Med de sociale boligbyggerier har det været forsøgt at bekæmpe racemæssig og social segregation. Af forskellige grunde er dette aldrig rigtig lykkedes; den demografiske sammensætning i de sociale boligbyggerier blev ikke af en sådan karakter, at en egentlig social sammenhængskraft kunne tematiseres. I Danmark ser vi i øvrigt et forsøg på at genoplive en sådan strategi med de nye fleksible udlejningsmodeller, der benyttes af de sociale boligforeninger og kommunerne. Således har de sociale boligbyggerier overvejende været beboet af ressourcesvage mennesker og/eller personer med anden etnisk oprindelse end det pågældende lands, i dette tilfælde Dansk.

Således skærper Sennett pointen om, at plantanken bag de sociale boligbyggerier har nogle ganske særlige rationaler, der i øvrigt ofte i praksis udfoldede sig markant anderledes end de var tænkt, hvilket også kan identificeres i en dansk kontekst. Sennett fastslår dermed, at den fremmedgørelse, der følger med fattigdom, sociale

9. Det skal pointeres at de sociale boligbyggerier i USA, ikke kan forstås fuldstændig analogt med dem i Danmark. De sociale boligbyggerier i Danmark er historisk set bygget på et fundament af social bevidsthed, idéen om social sammenhængskraft og demokratisk tanke. Dog bliver problematikkerne de samme som det ses i USA: den sociale tanke og ide – det planmæssige rationale – udfoldes ikke som det var tænkt. De sociale boligbyggerier bebos primært af 'de ressourcesvage'. Ligesom områderne ofte, fordi de er bygget i efterkrigstiden, fremstår som værende i forfald. Således kan det pointeres, at mange af de dynamikker Sennet fremskriver, ligeledes er at finde i den danske kontekst.

belastninger, racemæssig forskellighed etc. kan aflæses i byens geometri. (Sennet 2003). Med disse analyser og begrebsliggørelser bliver det mere og mere tydeligt, at udskilningsprocesser, ulighed og definitionen af det afvigende sætter sig igennem og virker gennemgribende i de socio-rumlige kontekster, som mennesker befinder sig i og bor i. Byens geometri vekselvirker således med byens demografi.

Med Bauman og Sennet begynder der at tegne sig en pointe, der drejer sig om en opdeling af samfundet i forskellige sfærer, der berører og rammesættes socialt, fysisk og materielt. Således spores ansatser til en forståelse af, hvor gennemgribende de samfundsmæssige udskilningsprocesser egentlig er.

To virkeligheder

Hos den kritiske teori er et perspektiv om netop en opdeling af den samfundsmæssige virkelighed[10] stærkt repræsenteret hos Oskar Negt. I hans forståelse bliver perspektivet drejet væk fra normerne, og det diskursive niveau og opmærksomheden henledes til de strukturelle vilkår og antager dermed – på linje med anden kritisk teori – et makro-orienteret perspektiv i sine analyser og sin forståelsesramme.

Negt beskriver en såkaldt totalsamfundsmæssig krisetilstand, der rækker fra barnets primærsocialisation over stat og ret til verdensmarkedet. Negt skildrer en strukturelt ny form for krise, en erosionskrise der indebærer: *"En proces hvor det, der hidtil på en selvfølgelig måde har været indbyrdes forbundet, falder fra hinanden (…) en proces,*

10. I den marxistiske teori identificeres også et perspektiv på uligheds- og marginaliseringsproblematikker, der henviser til en opdeling af den samfundsmæssige virkelighed. Således kan det udledes hos den italienske filosof Antonio Gramsci (1891 – 1037), som i sin teorivirksomhed inspireret af Marx, at ulighed, marginalisering og udskilning opfattes som en konsekvens af samfundets opdeling i to basisgrupper: de privilegerede og de marginaliserede, undertrykkeren og den undertrykte. Denne optik stammer oprindeligt fra Marx, og hos Gramsci udvidedes Marx' rangorden af undertrykte. Historiens marginaliserede grupper indeholder ikke blot de økonomisk undertrykte, men også kvinder, raceminoriteter og mange typer af kriminelle. Hos Gramsci opfattes de undertrykte og marginaliserede grupper som manglende enhed og ofte også bevidsthed om egen undertrykkelse. Magt lå i Gramsci's øjne i hænderne på privilegerede grupper eller klasser gennem dominering, magt eller tvang og gennem hegemoni, som er den teoretiske betegnelse for systemers ideologiske værdioverherredømme, der understøtter den dominerende klasses eller gruppes interesser. Det, der sker i den forbindelse, mener Gramsci, er at underordnede grupper påvirkes til at internalisere den privilegerede gruppes værdisystem og verdenssyn og derfor bidrager til deres egen marginalisering (Gramsci 1991). Hos Gramsci optræder der tanker, der tillige kan relateres til både Goffman og Foucault, nemlig tankerne om et norm- og værdisystem, og også selvteknologiske perspektiver inddrages, samtidig med at begrebsliggørelsen af en opdeling af den samfundsmæssige virkelighed illustreres.

der omfatter hele samfundet og trænger ind i alle dets porer" (Negt 1985: 51). Den samfundsmæssige krisetilstand er samtidig en samfundsmæssig tilstand, der danner grobund for sociale uroligheder og uligheder, hvor nedværdigende livsbetingelser trives og udbredes (Negt 1985).

Det er på denne baggrund heller ikke længere muligt at afskrive afvigelser af forskellig slags som individuelle problemer. Problemet med de socialt udsatte har simpelthen været der for længe, og det er for omfangsrigt til, at det kan afskrives som et individuelt problem eller sågar som et individuelt valg. Snarere må det anerkendes, at problemet hænger sammen med social ulighed, der reproduceres igennem historien. Negt illustrerer sin pointe ved et lille eksempel, der handler om de mange husvilde, subsistensløse vagabonder i Tyskland. Negts hovedtanke er, at hvis enkeltpersoner flakker rundt og ikke har tag over hovedet, kan der muligvis tales om, at deres situation er selvforskyldt, men når hundrede tusinder af mennesker har samme problem, kan det ikke længere opfattes som individuelle problemer, og man kommer ikke uden om at tematisere de samfundsmæssige årsager til situationen. Samtidig påpeger Negt, at antallet af alkoholikere, børn og unge, der drikker for meget, folk med sukkersyge, folk der tager medicin for psykosomatiske lidelser samt personer, der begår selvmord, er blevet bemærkelsesværdigt højt og stadig stigende, og at der således ikke længere kan tales om rent individuelle lidelser (Negt 1985). De folkesygdomme, som Negt nævner i Tyskland, genfindes også i en dansk kontekst, og det er et trist billede der tegner sig, om end ikke helt så markant som det fra Tyskland.

Der begås ca. 600 selvmord i Danmark om året og ca. 10.000 selvmordsforsøg. Antallet af selvmord var endnu højere i 1950 - 1990'erne, hvor Danmark havde en højere selvmordshyppighed sammenlignet med de andre nordiske lande, og hvor selvmordshyppigheden blandt danske kvinder endog var den højeste blandt 20 OECD lande. Men antal af selvmord og selvmordsforsøg (og i øvrigt anden selvskade) er stigende blandt unge mennesker, især blandt pigerne (Sundhed.dk, set 20.05.2013). 5290 personer var i 2011 hjemløse hvilket er en stigning i forhold til tallene fra 2009. Gruppen af hjemløse i alderen 18 – 24 år er samtidig steget markant i samme periode fra 633 i 2009 til 1002 i 2011. I Danmark er 19 % af de hjemløse personer med en etnisk minoritetsbaggrund (Lauritzen, Boje-Kovacs & Benjaminsen 2011). Antallet af livstilssygdomme, såsom overvægt og sukkersyge er markant stigende. Siden 1997 er antallet af børn med diabetes 1 således steget med 61 % (Det Nationale Diabetesregister 2013), og det antages at ca. 47 % af den voksne danske befolkning er overvægtige, hvilket også er et tal, der er steget markant indenfor de sidste årtiger og stadig er stigende. Stigningen er hyppigst blandt yngre

personer. Antallet af personer, der benytter medicin mod psykosomatiske lidelser (depression, angst osv.), har i Danmark været stigende i mange år (Forbruget af antidepressiva 2001-2011). Antallet af storforbrugere af alkohol er ca. 860.000, antallet af personer med et skadeligt alkoholforbrug er ca. 585.000, og antallet af alkoholafhængige er ca. 140.000. (Hvidtfeldt m.fl. 2008). I forhold til unges alkoholforbrug, løber Danmark til stadighed af med førstepladsen i Europa på trods af, at unges alkoholforbrug har været stødt faldende siden 2003 (dr.dk, set 20.05.2013, alkohol.dk, set 20.05.2013). I forbindelse med unges alkoholforbrug er det ikke udelukkende det store forbrug der er problematisk, det er også alle følgevirkningerne, såsom ulykker, stofforbrug, vold, ufrivillig sex og konflikter med venner og familie. Hvad der skal bemærkes i sammenhæng med disse tal er, at de karakteristika der knyttes til grupper og personer, der er særlig ramt af de ovenstående risikofaktorer, er grupper og personer med lav uddannelse, lav indkomst etc. Det vil sige de samme faktorer, der sætter sig igennem i forhold til en ulighedspointe.

I forbindelse med den samfundsmæssige krise formulerer Negt sin begrebsliggørelse om de to virkeligheder. Negt begrebsliggør de to virkeligheder i forbindelse med det samfundsmæssige arbejdssystem og karakteriserer dermed den første virkelighed som bestemt af de forhold, der knytter sig til lønarbejdet. Det er dog hensigtsmæssigt af flere grunde at udvide figuren 'de to virkeligheder', så den også rummer andre forhold og markerer andre grænser end dem, der starter og slutter ved lønarbejdet. Dels fordi en udvidelse af figuren kan rammesætte, at der måske ikke kun er to virkeligheder at afdække, men flere, der på kompleks vis fletter sig ind i hinanden (Husted & Tofteng 2007). Dels for at markere, at selvom arbejdet sandsynligvis er den væsentligste kilde til samfundsmæssig udvikling og tilhørsforhold, så er det ikke den eneste dimension. I den optik kan den første virkelighed kendetegnes ved det vestlige samfunds konsensus om demokratiske strukturer. Den vestlige verden er kendetegnet ved demokratisk stabilitet og relativ massevelstand. Virkeligheden – den første virkelighed – er i det store hele godt indrettet: tryg, forudsigelig, sikker, homogen og monoton. Personer, der hører til i den første virkelighed, lever således i samfundsmæssige rytmer, rutiner og strukturer, der er i overensstemmelse med 'den vestlige model', og de kan ikke forstå, hvordan andre kan tale om, for slet ikke at nævne kæmpe for, en anden tingenes tilstand end den, som de selv nyder godt af. Samtidig er de overbeviste om, at de, der falder uden for dette velordnede og gode samfund, selv er skyld i det. Deres individuelle interesser og de herskende interesser i samfundet er sammenfaldende, hvorfor det bliver muligt at kapsle sig selv inde og lægge afstand til den samfundsmæssige erfaring om konflikter og modsigelser (Negt 1985).

Den anden virkelighed er derimod ikke kendetegnet ved samme homogenitet som den første. Her er den sociale, kulturelle og politiske sammensætning yderst uensartet og heterogen. Den anden virkelighed huser dem, der af den eller anden grund er marginaliserede. En grad af objektliggørelse kendetegner menneskene i den anden virkelighed. Den anden virkelighed er kendetegnet ved, at mennesker, der gør sine erfaringer her, er faldet ud af det samfundsmæssigt anerkendte (arbejds)system. Mennesker der hører til i den anden virkelighed, hører til i den anden virkelighed *mod* sin vilje.

Negt understreger betydningen af de to virkeligheder som mere og andet end et spørgsmål om to kulturer. De to virkeligheder står overfor hinanden med hver sit virkelighedsperspektiv. Der er: *"ikke blot tale om et rent sprogligt forståelsesproblem, fordi det jo ikke kun er sproget, der er faldet fra hinanden, nej det er et spørgsmål om forskellige måder at tænke på, forskellige tidsperspektiver, specifikke oplevelses- og erfaringslogikker, der omfatter både objektverdenen, selvforståelsen og adfærdsorienteringen"* (Negt 1985: 64). Samtidig betoner Negt, at denne spaltning af samfundet går langt videre end den gamle klassespaltning (selvom den er begrundet heraf). Det komplicerede ved de to virkeligheder er, at skønt det kunne tænkes, at de to virkeligheder fungerer parallelt ved siden af hinanden uden nogen egentlig udveksling, undtaget når en person fra den første virkelighed uventet må se sig selv hørende til i den anden, og undtaget de (mere sjældne) tilfælde hvor det modsatte gør sig gældende, så interagerer de to virkeligheder strukturelt i et dialektisk forhold. De skaber hver især, ud fra sig selv, deres præcise modsætning (Negt 1985).

Samfundsmæssige problemforskydninger

Formålet med nærværende indledning har indtil nu været, som nævnt i afhandlingens læsevejledning, at foretage en feltindkredsning af analytisk karakter. Den korte historiske gennemgang af det sociale arbejde med børn og unge i udsatte og marginaliserede livssituationer og diskussionen af nogle af de mest betydningsfulde teoretiske biddrag i forhold til 'afvigersociologien', har været komponenter i denne analytiske feltindkredsning.

Historien om det sociale arbejde med børn og unge er en kompleks historie Den er sammenvævet af filantropoli, ønsket om at gøre gode gerninger, kampen mod ulighed, skrækken for samfundstruende elementer, samfundsstrukturelle vilkår og politiske strømninger. Konkret udvikler arbejdet sig fra indespærring og tvangsarbejde henover disciplinering og kontrol til arbejdet med særlige vanskeligheder og særlige

behov. Således er feltet til stadighed omgærdet af paradokser og ambivalenser, selvom vi som samfund er blevet bedre – og markant mere humane – i vores håndtering af problematikken omkring unge i udsatte livssituationer. Til stadighed har feltet ikke rystet den latente opfattelse af, at nogle, om end ikke alle, udsatte og marginaliserede børn og unge er farlige, af sig. Samtidig er situationen i dag paradoksal, idet vi ser en stigende tendens til individualisering af problemopfattelsen og en opfattelse af, at det er den enkelte (afviger) der bærer ansvaret for egen marginalisering, hvorimod de samfundsstrukturelle mekanismer, der skaber og sedimenterer ulighed og udskilning, ikke gives megen opmærksomhed.

Når denne historie krydres med de mere teoretiske perspektiver på afvigeren og samfundet bliver billedet ikke mindre komplekst og fastlåst. En række tilsyneladende gennemgribende dynamikker indvirker på afvigeren, denness rolle i samfundet og de mulighedsbetingelser, der omkranser afvigeren. Normer og diskurser skaber rammer for afvigeren i samfundet, der er uhensigtsmæssige og determinerende. Med tematiseringen af de gennemgribende ulighedsskabende samfundsstrukturer, der sedimenterer sig i hele det samfundsmæssige, det sociale, det fysiske etc., skærpes understregningen af, at afvigelse og marginalisering ikke kan forstås løsrevet fra en diskussion om samfundsmæssig ulighed og samfundsmæssig udskilningsprocedure. I den forbindelse fremhæves det, at afvigelse ikke er en individuel problemkonstellation, men at afvigelse derimod er betinget af strukturelle forhold. Det bliver derfor tydeliggjort, hvor gennemgribende de samfundsmæssige funktionsstrukturer er i forhold til at betinge det sociale liv, og dermed de mekanismer og de betingelser, der rammesætter de mulighedsstrukturer, der omkranser 'afvigerens' erfaringer og liv.

Analysen kan bringes videre, idet der kan identificeres yderligere dynamikker, som synes at være kendetegnende for feltet. Det handler først og fremmest om en massiv ekspertliggørelse i og af feltet, spørgsmålet om de farlige børn samt en mere overordnet problematik om et samfundsmæssigt rummelighedsunderskud. Den massive ekspertliggørelse, der har været kendetegnende for feltet, synes stadig at intensiveres både i forhold til at definere hvem, hvordan og hvorfor givne børn og unge var og er afvigere, og i forhold til at definere metoderne, hvormed problemet søges løst. Det har fra begyndelsen af den samfundsmæssige forholden sig til udsatte børn og unge været voksne, og siden hen professionelle voksne, der har sat dagsordenen. I nyere tid er inddragelse – og særligt i den nyere retorik – inklusion dog blevet kodeord i forhold til det sociale arbejde. Dette er helt på linje med en udvikling, der ses i de fleste andre sektorer (eksempelvis ældresektoren,

miljøplanlægningssektoren og byplanlægningssektoren), og som generelt sætter temaet om borgerinddragelse højere og højere på dagsordenen. Men spørgsmålet er, hvordan denne inddragelse forstås, og hvor meget, hvordan og hvornår i processerne de unge skal inddrages. Hvor langt vil det offentlige system strække sig i forhold til inddragelse af børnene og de unge?

Socialt arbejde med marginaliserede og udsatte børn og unge er politisk set et gennemreguleret felt. Nutidens sektoropdeling af det statslige system kan potentielt være en barriere for håndtering af opgaven. De forskellige sektorer definerer og håndterer opgaver ud fra sektorens økonomiske, kompetencemæssige og opdragsmæssige ressourcer, der som illustreret ovenfor er påvirket af en tendens til en neoliberalisering af den offentlige sektor, herunder det sociale arbejde med marginaliserede børn og unge. Det vil mere konkret sige, at socialforvaltningen vil definere og løse en given opgave ud fra, hvad socialforvaltningen 'selv kan'. Men det levede liv, og med det sociale problemer, følger i praksis ikke en bestemt bureaukratisk og teknokratisk enhed. Det følger det levede liv. Teknokratiet bygger mange kasser, som de unge så skal passe ind i, og kan de ikke det, er det de unge der er problemet. De er for vilde, for utilpassede, for umulige at nå osv.

Spørgsmålet om de farlige børn, en anden dynamik i feltet, er i særdeleshed problematisk. Problemet ved at opfatte de unge som farlige og som nogle, der skal straffes, er, at fokus forskydes fra det egentlige og oprindelige problem, nemlig det at samfundets funktionsmåde, strukturer, økonomiske høj og lavkonjunkturer, politiske strømninger og diskursive opfattelser skaber og konstituerer udsatte grupper og individer og ulighed som sådan. Eksklusion, marginalisering og udsathed er forårsaget af et samfundssystem – ikke af (enkelt)individer (Mørck 2003).

Det er den samfundsmæssige tilstand, der skaber grobunden for sociale uligheder. Men i stedet synes meget af den social-pædagogiske litteratur at fokusere på selve udsatheden og afvigelsen gennem psykologiske og strukturelle kategorier (Jespersen og Sivertsen 2005 Ottesen Mfl. 2010, Bo, Zeeberg og Guldager 2011)[11]. De færreste vil være uenige i disse konklusioner. Afvigelse og udsathed må i sagens natur være

11. Det skal retfærdigvis nævnes, at den social-pædagogiske litteratur ikke afskriver en ulighedsproblematik fuldstændigt. Eksempelvis er fattigdom og for få sociale og kulturelle ressourcer ofte nævnt som et element i forhold til børn og unges udsathed. Det påstås således ikke, at litteraturen er blind for ulighed som et element og, at opfattelsen af udsatte børn og unge i dag er, at de har en psykologisk 'brist' og derfor er de afvigere. Men det lader til, at uligheden forstås sidestillet med andre faktorer såsom netop de psykologiske, de familiemæssige, misbrugsmæssige samt opdragelsesmæssige. Og dermed italesættes uligheden ikke som et grundvilkår, der rammesætter og konstituerer netop disse faktorer som symptomer på ulighed.

en kompleks kombination af psykologiske individuelle faktorer og effekterne af et samfundsmæssigt system, og det er vigtigt at forstå og have øje for det enkelte barn og den enkelte unge og undersøge, hvilke psykologiske betingelser, den pågældende er præget af. Eksempelvis er det i forhold til en konkret behandlingsindsats vigtigt at have viden om, hvorvidt den behandlingskrævende er omsorgssvigtet eller belastet af andre forhold. Det er ligeledes vigtigt, hvordan afvigeren selv oplever konsekvenserne af at være afviger. Men som **forklaring** på udsathed, afvigere og afvigelse generelt fremstår den 'psykologiske årsagsforklaring' som en forskydning af problematikken.

Marginaliserede børn og unge bøder således individuelt og som gruppe for en række samfundsmæssige forhold. Sekulariseringen, industrialiseringen, produktionslogikken, markedsøkonomien, storbyens udvikling, den sociale konstitution og den demografiske realitet er alt sammen historiske samfundsmæssige faktorer, der har konstitueret og vil konstituere menneskers livsbetingelser og det sociale liv.

En tredje dynamik, der knyttes til feltet, og som hænger tæt sammen med spørgsmålet om de farlige børn og unge, omhandler det, der kan kaldes et samfundsmæssigt rummeligheds-underskud. Dette underskud peger på det forhold, at børnene og de unge afvigere måles, defineres og 'dømmes' som afvigere ud fra kategorier om det rigtige liv og den rigtige livsførelse. Med Goffmans ord klassificeres afvigeren ud fra normerne og med Foucaults ord klassificeres de ud fra diskurserne. I den forbindelse er det en vigtig pointe, at i og med der eksisterer bestemte kategoriseringer og diskurser betyder det ikke nødvendigvis, at de er særlig hensigtsmæssige eller særlig 'sande'. Med andre ord, diskursen kunne være anderledes og handle om eksempelvis rummelighed som en fælles diskursiv kategori og et paradigme om det fælles bedste.

På den måde kan der argumenteres for, at der i forhold til feltet omkring de udsatte børn og unge på flere områder sker en form for problemforskydning. Fra teknokratiets utilstrækkelighed og uhensigtsmæssige sektoropdeling til børn og unge, der er umulige at nå. Fra samfundsmæssige ulighedsskabende dynamikker til farlige børn og unge, og fra et samfundsmæssigt demokratisk og rummelighedsmæssigt underskud til afvigere der 'bare ikke vil passe ind'.

Problemforskydningerne har både strukturelle, subjektive og vidensmæssige konsekvenser. På det strukturelle niveau er problemet dobbelt. Dels tegner der sig et billede af et massivt demokratisk og rummelighedsmæssigt underskud i et samfund, der ellers bryster sig af at være et af verdens mest udviklede demokratier, dels synes den samfundsmæssige diskursivering af 'afvigerne' yderst determinerende og fastfrosset,

hvilket betyder, at der ikke stilles spørgsmålstegn ved de udskilningsprocesser, der netop bliver konsekvensen heraf.

På et subjektivt niveau har situationen vidtrækkende konsekvenser for afvigeren. Den samfundsmæssige realitetsmagt er ikke udelukkende et strukturelt fænomen, men et fænomen, der også viser sig subjektivt i form af resignation og læringsblokeringer (Nielsen & Nielsen 2006a). Både teoretiske og empiriske erfaringer viser, at afvigeren selv deler samme diskursive opfattelse og selv er en del af samme samfundsmæssige (slørede) fortælling. Dette betyder, at de ofte opfatter sig selv som problemet. Med et foucaultiansk udtryk sker der en selvteknologisk proces. 'Det er sikkert mig den er gal med' (Bladt 2009, Foucault 2005b). Således sætter problemforskydningen sig igennem som ambivalenser og reifikationsmekanismer på det subjektive niveau (Becker-Schmidt 1982a, 1982b, Nielsen & Nielsen 2006c).

Forskydningen får konsekvenser på flere forskellige vidensmæssige platforme. Den 'offentlige viden' bærer i høj grad præg af ikke at have øje for problemforskydningen. Eksempelvis er mediernes billede af marginaliserede børn og unge overvejende et billede af umulige – og ofte vilde og voldelige - unge der raserer og ødelægger deres lokalområder. Det er et noget entydigt og misvisende billede af en mangfoldig og uhomogen gruppe, som gruppen af marginaliserede børn og unge er, og det puster til frygten og afmagten hos den almene befolkning.

Den fagprofessionelle viden er også ofte underlagt problemforskydningerne. Konkret sker der oftest det, at socialarbejderen får til opgave at 'fikse' barnet eller den unge, hvilket på sin vis er en god ide og en god støtte til børnene og de unge, men det ændrer ikke på det forhold, at det stadig er på det strukturelle niveau, at problemerne også skal løses. Således har socialarbejderen ikke til opgave at forholde sig til de strukturer der skaber ulighed og marginalisering, men til symptomerne. De børn og de unge, der 'falder igennem', står på kanten og ikke helt magter at være med i samfundet som fællesskab. For socialarbejderen bliver denne arbejdsopgave også fuld af ambivalens, idet succesraten ofte er lav, ligesom det socialpædagogiske handlerum er begrænset.

I forhold til en akademisk vidensplatform er forholdet komplekst. Typisk falder *Academia* ikke i tilsvarende problemforskydende 'fælder', og der findes utallige begrebsliggørelser, undersøgelser osv., der netop påpeger strukturelle problematikker og subjektive mekanismer. Problemet i den akademiske videnssfære er, at de dominerende traditioner, der beskæftiger sig med disse spørgsmål, f.eks.

videnssociologien og poststrukturalismen, ofte bidrager til at bekræfte disse negative sider af de samfundsmæssige forhold, således som berørt ovenfor. Med relativeringen af ethvert sandhedsbegreb mister disse traditioner evnen til at kunne skelne kvalitativt (Nielsen 2011). Sagt på en anden måde så ender disse traditioner ofte med at konstatere, at 'sådan er det', og dermed ses i disse positioner et bortfald af en kritisk skelnen og en forholden sig til et forandringsorienteret potentiale. Ved at tage afstand fra et normativt perspektiv mister disse positioner målestokken for destruktive og determinerende samfundsmæssige forhold. En manglende kritisk indgangsvinkel betyder også at det strukturelle niveau og det subjektive niveau overvejende bliver undersøgt *hver for sig*, hvilket betyder, at viden om, hvordan makrostrukturelle forhold udfoldes og virker 'i det levede liv', falder bort (Nielsen 1995, 2001). Det betyder samtidig, at synergien mellem det teoretiske niveau og det empiriske arbejde bliver vanskeligere.

Således bevirker problemforskydningers mangefacetterede implikationer at en række barrierer i forhold til feltet marginaliserede børn og unge opstår. Problemforskydningerne bliver i ringe grad genstand for en bred samfundsmæssig kritik, der kunne sætte spørgsmål ved den sociale bærekraft i udviklingen af feltet. Og på et mere generelt niveau, kunne kritikken sætte spørgsmål til det samfundsmæssiges sociale bærekraft.'

En anderledes hovedfigur

En alternativ vej ind i feltet kunne være at skifte den nuværende hovedfigur for afvigelse ud med en anden, der tager sit udgangspunkt i andre logikker end dem, der overvejende eksisterer på feltet i dag. En normativ og analytisk figur, der fastholder fokus på, at ulighed, afvigelse, marginalisering og udsathed skabes af samfundsmæssige forhold, og som bevarer et kritisk blik for magtstrukturelle forhold. Det skal her pointeres , at når fokus på denne måde flyttes fra det individuelle mikroniveau til et mere overgribende samfundsmæssigt niveau, så er det *ikke* ensbetydende med, at fokus flyttes væk fra subjekterne. Tværtimod åbner denne forskydning for, at der udfoldes et mulighedsrum i forhold til subjekterne. Pointen er, at subjekterne ikke blot er 'produkter' af samfundet, men at det er problematisk, at de i en vis forstand forhindres i at udfolde sig autonomt.

En figur, der antager et sådant fokus, forsøger at minimere kategoriserings- og diskursiveringsprocesser og insisterer samtidig på, at det er børnene og de unge og deres erfaringer der sættes i centrum, da det ret beset er dem, det hele handler om.

En figur, der således aktivt arbejder med potentielt at bevæge de fastlåste mekanismer, der præger feltet.

Nærværende afhandlingen har en sådan alternativ figur som udgangspunkt og tager afsæt i praktiske bestræbelser på at igangsætte alternative bevægelser. Den bestræber sig dermed også på at eksperimentere med, hvad der bør udvikles, gentænkes og læres i forhold til børn og unge i udsatte livssituationer og i forhold til samfundets ekskluderingsmekanismer og uligheds- og udskilningsprocesser i et bredere perspektiv. Den alternative figur og de alternative konkrete bevægelser kan ikke udredes, igangsættes og konsolideres på teoretiske og abstrakte niveauer alene. Et udøvet – performativt – niveau, der er konkret praktisk og kontekstuelt, er nødvendigt for at indfange kompleksiteten i feltet og synergien både mellem et makro- og et mikroperspektiv, et strukturelt og et subjektivt niveau og mellem et teoretisk og et empirisk niveau. Som nævnt blev *De Unges Stemme* (DUS) det aktionsforskningsforløb, der gennem samarbejdet mellem en gruppe unge i udsatte livssituationer, bosiddende i udsatte lokalområder i København, og mig selv som forskeraspirant, dannede for mig grobunden for at kunne praktisere, analysere og diskutere denne alternative figur i feltet. Det konkrete tema i arbejdet med de unge var og er således: *Det gode ungedomsliv - når vi helt selv bestemmer.* Med afsæt i arbejdet med dette tema bliver både teoretiske, metodiske og analytiske perspektiver udfoldet i nærværende afhandling.

Med dette fokus udfoldes et hensigtsmæssigt arbejds- og udviklingsrum for netop denne afhandlings forskningsmæssige formål, som er at undersøge og potentielt igangsætte muligheden for en anderledes figur i forhold til de dynamikker, feltet historisk og kontemporativt har været og er domineret af. Samtidig bliver det konkrete fokus på det sociale arbejde med børn og unge i udsatte livssituationer i afhandlingen løftet til en mere generel betragtning af, hvordan samfundsmæssige dynamikker er knyttet til ulighed og udskilningsprocesser. Afhandlingens ærinde er derfor ikke at munde ud i en række anbefalinger eller gode råd til feltet omkring det sociale arbejde[12], men snarere at udvikle et analytisk, teoretisk og metodisk arbejde, der kan udvide den samfundsmæssige forståelse af ulighed og udskilning, med de unges stemme – dem, det hele til stadighed handler om – som brændpunkt.

12. Dette understreger samtidig den pointe, at det ikke er socialarbejderne - pædagogerne, vejlederne, sagsbehandlerne etc. - der her skal udsættes for kritik.

Forskningsspørgsmålet

Det helt centrale spørgsmål for afhandlingen bliver da: hvad kan erfaringer, fortællinger og bud på forandringer fra de unge i udsatte livssituationer bidrage med i forhold til en samfundsmæssig forståelse? Eller sagt på en anden måde: Hvordan kan undersøgelsen af en anden hovedfigur bidrage til en udvidet eller ligefrem alternativ samfundsmæssig forståelse? Og hvordan kan dette arbejde spille ind i den store samfundsmæssige fortælling? Sat på spidsen: hvad kan erfaringer fra det Negt kalder 'den anden virkelighed' bidrage med i forhold til en samlet samfundsmæssig forståelse? Dette overordnede sigte med afhandlingen indsnævres og koncentreres om det lokale hverdags- og institutionslig og det bysociale liv, for på den måde at etablere en form for konkret kontekst, som mere almene perspektiver kan vokse frem af.

Således bliver forskningsspørgsmålene følgende:

Hvad er de unges bud på nye samspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker?

og

Hvordan åbner disse bud sig som alternativer for samfundsmæssige mulighedsrum og sociale praksisser?

Gennem de første forskningsspørgsmål udforskes hypotesen om, at det er væsentligt, at unge i udsatte livssituationer deltager i og har indflydelse på aktiviteter i forbindelse med det lokale hverdags-, institutionelle- og bysociale liv, hvis de unges udvikling til aktive ikke-udsatte, ikke-marginaliserede medborgere, skal igangsættes. Samtidig indeholder den en udfoldelse af hypotesen om, at der hos de udsatte unge findes uudforsket viden om et nyt og anderledes sammenspil mellem byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker. Udfoldelsen kan være med til at undersøge, om der kan hentes inspiration til nye rummelige hverdagslivs-, institutionelle- og bysociale arenaer og sammensætninger. I denne forbindelse vil det samtidig udfoldes, om de unges konkrete nye og alternative eksperimentelle handlinger kan føre til nye sociale orienteringer og sociale praksisser.

Udover en undersøgelse og afhandling af disse mere felt- og samfundsrammesættende perspektiver er en stor del af opgaven i forbindelse med det konkrete forskningsarbejde at undersøge, 'om det overhovedet kan lade sig gøre'. Som det allerede er vist eksisterer der en mistillid til den gruppe af unge, der er repræsenteret i afhandlingen. De typiske

erfaringer med målgruppen er, at det er meget vanskeligt – i nogle tilfælde umuligt – at fastholde dem i længerevarende aktiviteter og forløb, hvorfor en systematisk udvikling og undersøgelse af selve den aktionsforskningsmæssige praksis der er ligger til grund for både det videnskabsteoretiske, det teoretiske og det praktisk metodiske arbejde, der har rammesat forløbet, bliver relevant og nødvendig. Således optræder et tredje forskningsspørgsmål:

Hvordan kan de unges deltagelse og udformning af sociale eksperimenter, der knyttes til temaet det gode ungdomsliv liv, etableres og praktiseres, og hvorledes kan den kritiske utopiske aktionsforskning udvikles i forbindelse hermed?

Kapitel 2
Fortællingen – forløbets fænomenologi

Det eksperimentelle aspekt […] bør fastholdes som karakteriseret ved den iscenesatte beskyttelse imod samfundets 'junglelov'[13]

I mange henseender er fortællingen om forskningsforløbet *De Unges Stemme* en fortælling om et vellykket aktionsforskningsforløb. Dermed ikke sagt at der ikke var udfordringer. Under forløbet opstod problemer og diverse forhindringer, ja sågar direkte nervepirrende situationer, der måtte håndteres undervejs. Formålet med fortællingen i denne afhandling er at indføre læseren i det lidt specielle univers, hvor *De Unges Stemme* gestaltede sig, og at give læseren et samlet overblik over hele processen.

Han har horn! Han har Horn! – forskning i kaos

Totalt kaotisk er nok den bedste måde at beskrive en almindelig arbejdsmandag i forskningsforløbet *De Unges Stemme* på. Mange uventede og uforudsigelige situationer opstod undervejs. For at indføre læseren i den lidt særprægede kontekst, som forløbet udspillede sig i, vil jeg i det følgende tegne et lille narrativt stemningsbillede.

13. Kurt Aagaard Nielsen (1996)

Lokalet, vi benytter, er delt op i to afdelinger, en hygge/cafeafdeling og en værkstedsafdeling. De to afdelinger er adskilt af en stor reol. Reolen har gule hylder, og dem har de unge selv malet. På reolen ligger en masse vægaviser, som er det medium, som alt arbejdet blev dokumenteret i, både brugte og nye ruller, en masse papirstykker, hvorpå der eksempelvis er skrevet: huskelister, planer for delprojekter, et lille digt, en plan for et parkour-træningsforløb, en tegning af en bus, en mand eller en iPhone. På reolen ligger også nogle små blå puder, et par tæpper, en lampe, en printer, en hat der ligner et juletræ, lyskæder og i nogle store fade står der en masse frugt og slik. I cafeafdelingen står baren, som nogle af de unge selv har designet og bygget (med hjælp fra en møbelsnedker), og to gamle caféagtige borde som vi selv har malet sorte på bordpladen. Langs væggen er der et hjemmebygget køkkenbord, der er malet lilla, et lille køleskab fyldt med sodavand og et lille tekøkken.

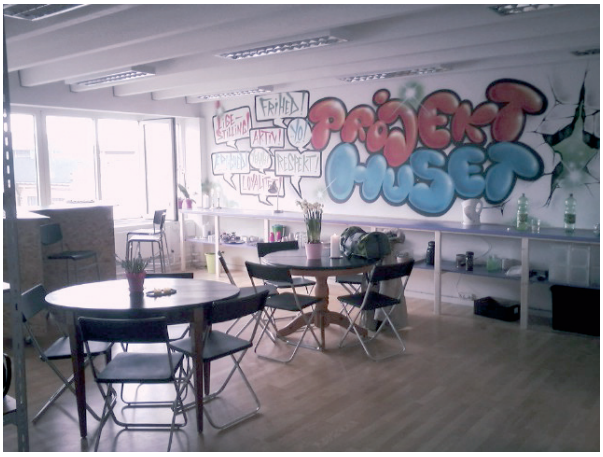

I værkstedsafdelingen står ca. 20 stole i en halvcirkel langs den store reol. Der står også to strandstole, et lille bord og nogle lanterner med lys i. På bagvæggen hænger en masse vægaviser lag på lag. Nogle gange falder de ned, fordi der er så mange lag, men så hænger vi dem op igen, lag på lag.

En mandag er vi i gang med at afholde et værksted, hvor temaet er et ligeværdigt samfund uden fordomme og racisme, en utopi de unge selv har formuleret. De fleste unge sidder i halvcirkelen. Mohammad, Mazen og Bilal spiller siddende fodbold imens. Asiya, der selv spiller fodbold, synes de er dårlige,

og det tøver hun ikke med at fortælle dem i højlydte vendinger. Sjakke og Ada ligger og roder rundt i de to strandstole, der også står i forlængelse af værkstedsafdelingen, mens de er halvt med til at spille fodbold, halvt sender sms og halvt snakker med Lejla, Salado og hendes søster, der sidder i halvcirklen. De snakker om weekendens strabadser og viser billeder på telefonen af dem selv, fulde, faldet ind i en busk, mens de griner. Janni har sin hund Diva med, den løber forvirret rundt og gør af drengene, der driller den. *"HOLD KÆFT DIVA"* råber Bridget, *"HOLD SELV KÆFT"*, råber Janni tilbage. Leah går rundt med en liste og et menukort fra det lokale pizzeria og prøver at få alle til at vælge, hvad de vil have at spise senere. Darrin sidder begravet i en sms og ænser ikke så meget andet end den. Hussein har koblet sin telefon til to små computerhøjtalere, der står i reolen, *"Prøv at hør den her"* råber han og skruer helt op, så højtalerne skratter og musikken spiller *"jeg har ik' lavet penge jeg har lavet damer"*. Hans telefon ringer og han springer op, løber hen i cafeafdelingen, åbner et vindue og kravler ud på gavlen for at snakke i telefon derude. *"Jeg kommer om lidt"* råber han ind ad vinduet. Husseins fætter Joe, der også er begyndt at deltage, har taget en veninde med i dag. De sidder i baren og griner og snakker og tjatter lidt til hinanden på den måde man gør, når man er teenager og forelsket.

"Nå venner så skal vi vist lige koncentrere os igen", råber jeg ud over det hele. Der falder lidt ro på, og vi fortsætter med at forestille os et ligeværdigt samfund uden fordomme. I stikordsform bliver vægaviserne udfyldt: *Ingen racisme, Ingen særbehandling, bilerne fylder for meget på gaden, Politiet skal opføre sig ordentligt, Skal hilse på ALLE, Tale respektfuldt, Luk nogle af kirkerne og lad de hjemløse bruge dem, Hvorfor må kirkeklokkerne ringe, når imamerne ikke må kalde til bøn?, De hjemløse skal have bedre behandling, Ingen vold, Flere aktiviteter/arrangementer for alle* (Temaværksted i perioden august - oktober 2011), udmelder de unge.

"Det er vel også derfor man bliver kriminel" er der en der siger. *"HVAD!"* skriger Bridget, hvorefter alle råber i munden på hinanden, for at give deres bud på, hvorfor man bliver kriminel, hunden gør og musikken spiller igen. *"OK så* må vi hellere snakke lidt om det", siger jeg meget højt. Og pludselig handler værkstedet, der ellers handlede om et ligeværdigt samfund, om, hvorfor man egentlig bliver kriminel. En ny vægavis bliver hængt op. De unges bud på, hvorfor man bliver kriminel bliver således:

- Det kommer meget an på hvilke venner man har
- Det er på grund af fattigdom
- Man søger fællesskaber, man kan komme med i gruppen
- De små ser op til de store
- For at prøve grænser og gøre oprør mod grænserne
- Misundelse og jalousi
- For at gøre oprør mod reglerne
- På grund af gruppepres
- For at få et kick og adrenalin
- Forældrene og miljø

Temaværksted i perioden august – oktober 2011

Senere er vi tilbage på sporet. De unge sidder i grupper rundt omkring på gulvet, ude på gangen, eller liggende i strandstolene og tegner busser på vægaviser, skriver lister med køreruter eller snakker om, hvad der kan få folk til at smile, hvad der kan få folk til at være mere fordomsfrie.

"Skal vi ikke gå ud og spille rundbold i det gode vejr?" spørger en af de unge lidt senere, og så gør vi det.

Sådan var det i forskningsforløbet *De Unges Stemme*. Det var aldrig til helt at forudse, hvad der kunne og ville ske, hvor langt vi ville nå og hvordan. Men det lykkedes, og det lykkedes godt. Ikke 100 procent stringent og slet ikke sådan som det var planlagt og forestillet. Men det lykkedes.

Mange af de situationer og diskussioner, der opstod undervejs, var fuldstændig uventede for mig – og jeg tror også det gjaldt for de unge. Eksempelvis var der nok ingen af os, der havde regnet med, at vi sammen ville bruge flere timer på at diskutere, reflektere over og vende og dreje spørgsmålet om 'satanisten' nu også skal inkluderes i et ligeværdigt samfund? Han har jo horn! Og selvom det var svært og selvom de unge ikke var meget for det, blev alle til sidst enige om, at selv satanister er der plads til i et ligeværdigt samfund uden fordomme.

En hippie kom og spillede trommer – En svær begyndelse

Allerede helt fra begyndelsen blev det klart, at forskningsforløbet *De Unges Stemme* ikke var nogen nem ambition at udleve. Allerede inden forløbet med de unge begyndte, mødte vi i projekttemaet de første udfordringer.

Idet forskningsforløbet havde til hensigt at arbejde med en gruppe af de såkaldte udsatte unge i København, etablerede vi i udviklings- og forskningsteamet kontakt til Københavns kommunes socialforvaltning. Vi fik således hurtigt etableret kontakt til fire specialinstitutioner - alle tidligere samarbejdspartnere til udviklings- og forskningsteamet. De fire institutioner arbejdede – og arbejder – alle med københavnske udsatte børn og unge. Professionelt personale fra de fire institutioner blev en del af det, vi kaldte forløbets udviklingsgruppe. I tråd med aktionsforskningens principper om ikke at planlægge og udføre forskning i elfenbenstårnet var det relevant med en sådan udviklingsgruppe. De skulle i kraft af deres faglige kunnen og indsigt være med til at forme forløbet med de unge. De professionelle deltagere i udviklingsgruppen besad en unik viden om de unge, som ingen af os i udviklings- og forskningsteamet havde. Samtidig skulle de være med til at 'rekruttere' unge til forløbet.

Efter at have afholdt møder med de fire institutioner hver for sig, indkaldte vi til det første udviklingsgruppemøde den 15. december 2009. Oprindeligt omhandlede

dagsordenen for dette møde de konkrete rammer for forløbet, idet vi fra udviklings- og forskningsteamets side havde opfattet det således, at alle institutioner på de tidligere møder havde indvilliget i at deltage i forløbet. Men det viste sig, at dette ikke var tilfældet. Meget hurtigt blev det klart, at dagsordenen for mødet måtte forkastes. Vi skulle starte et helt andet sted. De professionelle fra en af institutionerne proklamerede, at de ikke var kommet til mødet, fordi de gerne ville deltage. De havde mange bekymringer vedrørende forskningsforløbet. En del af bekymringerne gik meget direkte på, hvad jeg som Ph.d.-studerende og ung forsker egentlig havde tænkt mig – hvad ville jeg med alt det her og med de unge? (referat udviklingsmøde 15. december 2009).

Jeg måtte på bedste vis forsikre dem om, at jeg på ingen måde var ude på at udstille eller misbruge nogen som helst i forbindelse med min forskning. Jeg fortalte lidt om aktionsforskningen generelt, og om, hvordan denne type forskning netop har som intention at bryde med den uheldige reifikationsmekanisme, som forskning i øvrigt kan bringe med sig. Intention med *De Unges Stemme* var at udforske en problematik *sammen* med de unge og dermed forsøge at undersøge, om det var muligt, med udgangspunkt i de unges perspektiver, at bringe nogle af de ulighedsstrukturer, der omfavner de unges liv, i bevægelse. Der var altså ikke tale om hverken en belejring, en udtømning eller en kolonialisering af feltet, de unge og deres liv og historik.

En anden del af bekymringerne omhandlede de unge og deres muligheder for at deltage i et sådant 'rammeløst' forskningsforløb. De professionelle ytrede, at det ville være meget svært for den her type unge at deltage i det påtænkte aktionsforskningsforløb. De unge har så kaotiske liv, at de, selvom de ønsker det, vil have svært ved at deltage i kontinuerlige processer. Hvis det skulle lade sig gøre, ville det kræve langvarige og nære relationer. Da ingen af os fra udviklings- og forskningsteamet var eller er socialarbejdere, mente de professionelle ikke, at vi besad de kompetencer, som krævedes for at fastholde de unge. Samtidig blev forløbets ambition om at blande piger og drenge påpeget som problematisk. Dels viste de professionelles tidligere erfaringer, at det var meget svært at lave projekter med blandede køn, dels var situationen den, at nogle forældre simpelthen ikke ville have, at deres pige eller dreng deltog i aktiviteter med det andet køn. En sidste bekymring drejede sig om de unges motivation. Ville det overhovedet være muligt at få de unge engageret i et forskningsforløb? Det var netop ikke et pædagogisk projekt og tilbød ikke de gængse pædagogiske motivationsaktiviteter (såsom adventure-ture, playstation, diverse sportsaktiviteter, diverse musik/medieprojekter etc.). Ville de unge overhovedet gide at deltage i et forskningsforløb (referat udviklingsmøde 15. december 2009)? I senere diskussioner blev dette tema skærpet, idet det blev

påpeget, at: *'Mange af disse unge slet ikke har nogen interesser – de møder op 2-3 gange og så gider de ikke lige meget hvad det er'* (referat udviklingsmøde 24. februar 2010). Her måtte trækkes på tidligere erfaringer fra egne og andres aktionsforskningsforløb, der netop viser, at selv meget 'ressourcesvage grupper' formår at deltage og ofte også oplever, at de profiterer positivt på flere forskellige måder igennem deres deltagelse (se blandt andre Husted & Tofteng 2007, Bladt 2009).

Som mødet skred frem, og vi fik diskuteret bekymringerne, opblødtes stemningen og de professionelle begyndte at tegne forløbets muligheder og fordele. De identificerede en række spændende perspektiver, *hvis* forløbet kunne gennemføres. Af spændende perspektiver fremhævede de blandt andre mulighederne for at nedbryde fordomme og for, at de unge tager en anderledes udvikling, muligheden for, at de forskellige grupperinger kommer lidt ud af deres vante rammer, og endelig muligheden for at skabe et anderledes rum for de unge (referat udviklingsmøde 15. december 2009). I forhold til de indvendinger, de havde haft til mig som Ph.d.-studerende, blev de enige om, at det nok var ok at *'der kom en hippie og spillede trommer'* (referat udviklingsmøde 15. december 2009). Og de konkluderede, at det også ville blive spændende for dem med dette nye perspektiv. De professionelle engagerede sig således alligevel, og i de følgende uger sagde alle fire institutioner ja til at deltage og til at 'rekruttere' unge. De fastholdt imidlertid én anke, nemlig at de ikke selv ville deltage.

Den oprindelige intention med aktionsforskningsforløbet var, at der var knyttet en gruppe af professionelle tæt til projektet. Særligt i forhold til metodeudvikling og implementering ansås dette som en fordel. De professionelle kundgjorde, i forbindelse med de andre bekymringer og anker til projektet, at de i stedet for at deltage selv mente, at projektet ville have godt af at benytte sig af assistenter, mentorer og rollemodeller – kært barn har mange navne (referat udviklingsmøde 15. december 2009). Rollemodeller, mentorordninger, og assistentstillinger er en meget anvendt pædagogisk metode i vore dage, og alle er de varianter af 'Ung til ung metoden'. Kort fortalt går princippet ud på, at ældre unge, der har udviklet sig i en positiv retning, kan optræde som gode rollemodeller for yngre unge. Ofte er assistenterne ansat som frivillige eller i deltidsstillinger hos de respektive institutioner. Vi antog de professionelles perspektiv som en spændende løsning, og jeg foretog derfor forløbets første metodeudvikling.

Fede højtalere er det vigtigste! – Projektassistenterne

De ældre unge, der skulle deltage i forløbet, var mellem 17 og 22 år. De var alle brugere af en af de fire specialinstitutioner, vi samarbejdede med, og var således indeholdt i målgruppen for projektet – bare lidt ældre. Det blev påpeget af de professionelle, at det var vigtigt, at vi gav de ældre unge et introduktionsforløb og dermed give dem en slags uddannelse, inden de andre unge skulle komme og deltage. Flere forhold måtte overvejes i forbindelse med udviklingen af et projektassistentforløb og en projektassistentrolle i *De Unges Stemme*. For det første ville det være kontraproduktivt for den normative og metodiske ambition, hvis vi på forhånd installerede en gruppe med mere magt og myndighed end en anden gruppe i projektet. For det andet anså jeg den gængse måde at benytte ung-til-ung-metoden på som uhensigtsmæssig. Rollemodellerne eller mentorerne varetager primært bestemte funktioner eller synspunkter, der er defineret af professionelle voksne. Det perspektiv var, grundet forløbets ambition om, at det skulle være de unge selv, der sætter dagsordenen, udelukket[14].

Det var essentielt, at der kunne skabes en rolle og en funktion for de ældre unge, der ikke ville være 'frirumsforstyrrende', både i forhold til de andre unge, men også i forhold til de ældre unge selv. Ud af disse overvejelser opstod endnu en metodeudvikling, som gik ud på, at vi skaffede et lokale til forløbet. Den oprindelige plan havde været, at vi skulle have lejet os ind på et medborgerhus, hver gang vi skulle mødes i forløbet. Men det at have et lokale – et 'hjem' til forløbet - kunne formodentligt håndtere de vigtige udfordringer, der skulle håndteres på baggrund af forløbets udvikling. De ældre unge skulle være projektassistenter, ikke rollemodeller for de unge, og ikke udviklings- og forskningsteamets hjælpere. Projektassistenterne skulle være med til at udvikle *De Unges Stemme* for herigennem og i samarbejde med os at definere deres egen rolle. Således udviklede jeg et mini- 'uddannelsesforløb' for projektassistenterne i form af et forløb, der var bygget op omkring det at skabe et rum til projektet: Hvad var et rart rum? Hvordan skulle det se ud? Hvilken

14. På et generelt niveau kan den meget anvendte ung-til-ung-metode problematiseres, fordi det er voksne, der bestemmer hvordan og for hvad, man er rollemodel. Men et andet og mere grundlæggende problem ved metoden, mener jeg er det forhold, at der sker en dyrkelse af enkeltmandseksemplet; en rollemodel er ofte en person, der er 'blevet til noget', og som er kommet frem i verden 'på trods'. For det første skaber en sådan fortælling et forvrænget billede af de individuelle og de samfundsmæssige mulighedsbetingelser. Fokus forskydes væk fra de strukturelle betingelser, der også er afgørende for en persons muligheder for udvikling i eget liv. For det andet og som konsekvens af denne problemforskydning fra et strukturelt til et individuelt niveau, så kan rollemodellens succes virke direkte underminerende for dem den rettes mod, dvs. dem, der ikke har opnået denne succes: "En rollemodels styrkeposition kan givetvis virke kvælende for den person den rettes imod", pointerer Sennett (Sennett 2003: 113).

stemning skulle der være i det? osv. Metodisk blev forløbet bygget op som en blanding af erfaringsbaserede diskussioner, små studieture og små værksteder. Alle de metodiske greb var bygget op omkring en åben logik. Når vi snakkede om rum/steder, snakkede vi om, hvilke steder projektassistenterne syntes var gode eller dårlige. Når vi havde været på inspirationsstudieture, snakkede vi efterfølgende om, hvad projektassistenterne syntes var godt, dårligt eller inspirerende ved det, vi havde set og oplevet. Således blev projektassistentforløbet et forsøg på at arbejde med hele rollemodelskonceptet på en anderledes måde, forskellig fra de rationaler feltet ellers arbejder med konceptet ud fra[15].

Ligesom det professionelle personale havde en række indvendinger i forbindelse med udsatte unges lyst, mulighed og evne til at deltage i *De Unges Stemme*, havde projektassistenterne en række andre indvendinger og forslag. En mente, at de unge kun ville komme, hvis der var en playstation; en anden mente, at det var tvivlsomt, om de unge overhovedet ville kunne forstå projektet, og en tredje proklamerede højlydt midt i en snak om de unges evner til at deltage i et sådant forløb, at: *"Fede højtalere er det vigtigste"* (Vægavis fra modul 5. projektassistentuddannelsen). Med fede højtalere skulle det hele nok gå, uden var det tvivlsomt. Alle var de enige om, at vores udspil om, at vi skulle mødes en gang om måneden, var helt forkert. Det skulle være en gang om ugen, mindst, ellers ville det ikke blive godt.

I forbindelse med samarbejdet med projektassistenterne opstod der således igen nye perspektiver, der resulterede i nye udviklinger i projektet. Det skulle vise sig, at der var en særlig udfordring forbundet med forløbets karakter af forskning. Det var svært for projektassistenterne at begribe, at det ikke var en klub eller et værested, vi var ved at lave. Vi skulle have et lokale, vi skulle være i det, men det var ikke et værested? Da de begyndte at forstå det nogenlunde, mente de dog, at der i rummet skulle være plads til mere hygge og mere almindeligt socialt samvær, end vi fra udviklings- og forskningsteamet havde lagt op til.

Et eksempel på et sådant udforskningsarbejde ses på den afbillede vægavis, hvor projektassistenterne og jeg sammen har skabt en ramme for rummet. Gennem diskussion om, hvad lokalet egentlig skal benyttes til, gennem forestillinger om, hvordan de unge overhovedet kan deltage, understøttet af stikord og konkrete tegninger på vægavisen, tager rummet form; jeg har indført en workshopafdeling, og projektassistenterne har indført en caféafdeling, der i praksis fyldte noget mere

15. Der skal ikke her gås i detaljen med de enkelte dele i projektassistentforløbet. Marlene Horst udarbejdede en evaluering af forløbet, i forbindelse med hendes speciale (Horst 2012).

end den er afbilledet her på vægavisen.

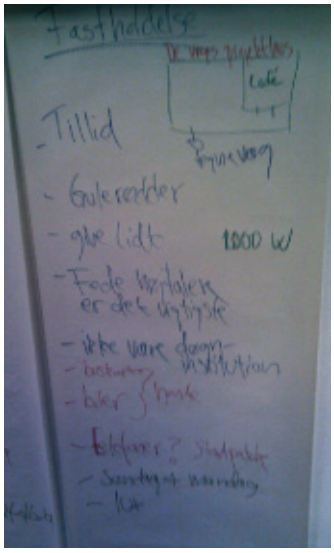

Således besluttede vi i fællesskab, at vi skulle mødes med gruppen af unge hver mandag fra 16.00 – 20.00 og at vi udover at arbejde skulle spise og hygge sammen. En del af samarbejdet mellem projektassistenterne og udviklings- og forskningsteamet var dermed i praksis at indrette lokalet. Bygning af bar (til caféafdelingen), maling af diverse møbler og indkøb af hyggeting i IKEA blev en del af forberedelserne.

Aktionsforskningsforløbet havde ikke været det samme uden gruppen af projektassistenter. De var med deres unikke erfaringsindspil og målgruppekendskab med til at udvikle og forme processen i en positiv retning. Dog var der nogle udfordringer knyttet til deres deltagelse som særlig gruppe. Dels var det til tider vanskeligt for projektassistenterne at finde deres rolle, som på den ene side assistenter og på den side almindelige deltagere. Retrospektivt fungerede assistenterne i praksis 'som almindelige deltagere' i overvejende grad. Men samtidig viste det sig, at de deltog med en anden rationalitet end 'bare deltager', for de var jo på arbejde. Dette resulterede efterhånden i ønsker om almindelige arbejdsmæssige privilegier såsom løn, som forløbet ikke kunne honorere. Det blev dog aldrig som sådan et problem. Men det er en vigtig erfaring både metodisk og projektstyringsmæssigt, som bør overvejes i fremtidige lignende forløb.

Fuck regler, ghettoer, sorg og verden er en stor bande – det egentlige forløb

Aftalen med det professionelle personale om, at de skulle 'rekruttere' unge til forløbet holdt ikke. En af institutionerne endte med slet ikke at deltage alligevel pga. sygdom blandt personalet. En anden institution trak sig, da projektassistentforløbet var forbi. De havde sendt fire assistenter af sted, der alle var glade for at deltage. Men da ungeforløbet skulle til at starte, ytrede projektassistenterne bekymring for, om de yngre unge, der kom fra deres institution, ville udvikle sig uhensigtsmæssigt i forbindelse med forløbet, lære nye tricks, bryde den gode udvikling, de var i nu osv., hvis de skulle interagere med unge fra de to andre institutioner. Det var tydeligt, at de mente, at de unge fra de andre institutioner var nogle hårdere børster, der ville

have dårlig indflydelse på 'deres' unge. Personalet fra den pågældende institution havde lange snakke med dem, da de mente forløbet kunne være spændende at deltage i. Men det endte med, at personalet respekterede projektassistenternes mening og trak sig ud. De to institutioner, der var tilbage, fik kun mobiliseret to unge. Så projektassistenterne og en fra udviklings- og forskningsteamet måtte simpelthen på gaden og rekruttere. Det lykkedes at samle unge fra målgruppen forskellige steder i København; Tingbjerg, Mjølnerparken, Vesterbro, Nørrebro og Bispebjerg. Således har der gennem hele perioden deltaget en kernegruppe på 17 unge. Da en overraskende tendens har været, at de unge selv har taget venner, fætre og veninder med, oplevede vi, at der kom flere unge til og deltog i perioder, således at der har været omkring 50 unge i alt tilknyttet projektet.

Af uforudsigelige grunde havde vi endnu ikke fået adgang til det lokale, vi havde lejet, den mandag, de unge skulle komme. Det resulterede i, at vi måtte foretage en feberredning. Mandag den 21. marts 2011 startede vi således forløbet med de unge deltagere med en oplevelsestur til Flakfortet, et gammelt militærområde, der nu benyttes til forskellige 'adventure-oplevelser'. Turen fungerede godt i forhold til at ryste de unge deltagere sammen som gruppe. Det var sjovt og spændende. Samtidig fik jeg på stedet præsenteret projektet for de unge, der virkede interesserede og energiske.

Da vi mandagen efter startede op i Projekthuset, det navn assistenterne endte med at 'døbe' lokalet, startede vi op med en række øvelser og metoder, der havde flerfacetterede hensigter. Der var det vigtigt at pointere karakteren af aktionsforskningsforløbet og det forhold, at vi oprigtigt ønskede at høre og diskutere de unges vurdering af problematikker, der var knyttet til deres ungdomsliv, og få sat deres drømme og utopiske forestillinger i relation til andre måder at gøre tingene på i centrum. Jeg uddybede, at vi (udviklings- og forskningsteamet) havde til hensigt at undersøge 'det gode ungdomsliv' sammen med de unge, der ville deltage. Vi gav udtryk for, at vi mente, at det alt for tit var professionelle voksne, der definerede og afgjorde, hvad unge havde behov for, og hvilke tiltag der skulle være for unge. Jeg klargjorde samtidig, at vi skulle arbejde sammen, at dette projekt var forskning, og at det dermed ikke var en klub/et værested/et pædagogisk projekt, og at vi dermed ikke skulle lave aktiviteter, som de kendte fra pædagogiske tilbud. Samtidig ønskede vi, at de unge lærte hinanden bedre at kende på nye måder og under nye former. En af bekymringer hos assistenterne var, at der nok ville blive ballade, når unge fra forskellige grupperinger rundt om i byen mødtes. Derfor blev det vigtigt for os, at (fri)rummet skulle være et rum fri for disse gængse konflikter og dynamikker. Vi udarbejdede derfor en række øvelser, der havde til formål at finde 'det fælles' for

gruppen. Blandt andet bliver de unge enige om at de har følgende ting til fælles: *Vi elsker tøj – især om vinteren, Vi kan ikke lide piger der slås/bandekonflikt, Vi elsker parfume, Vi elsker musik, Vi kan godt lide venner, Vi kan ikke lide pølsedanskere, Transport er for dyrt* (afskrift vægavis marts 2011).

For assistenterne var det særligt vigtigt, at de unge skulle 'opføre sig ordentligt', dvs. ikke tale for grimt, ikke skabe konflikter osv. I vores tidligere samtaler og refleksioner med assistenterne omkring dette tema, markerede jeg, at det var vigtigt, at vi ikke 'løftede pegefingre' og opdrog de unge ud fra almene normer. De unge deltagere skulle hos os være med til at forme rummet og dets dynamikker, så det blev et rum formet af deres egne værdier og kultur, og som kunne rumme deres måde at 'være i verden' på.

En af assistenterne kendte til en metode, hvor deltagerne i grupper skulle finde værdier som hun mente ville være medvirkende til at skabe en god stemning og et rum, hvor alle kunne være og arbejde sammen. Vi lod derfor en streetarter male et vægmaleri på den ene væg i rummet med de stikord, de unge udmeldte. Streetart blev valgt, da det er en udtryksform, de unge er bekendt med. På den måde blev de unges indflydelse i og på rummet understreget rent fysisk med ord og billeder. De stikord, de unge udmeldte var: *Respekt – lige meget hvad man gør, siger eller er. Aktiv deltagelse – yde det bedste man kan. Ligestilling – alder, køn, højde, osv. Hilse på hinanden. Snakke pænt til hinanden. Respekt. Loyalitet. Ærlighed* (introforløb i perioden marts-maj 2011). Da streetart-kunstneren på et tidspunkt sagde til mig *"jeg er god til at lave sprækker,"* øjnede jeg chancen og fik ham til at lave en sprække med noget grønt bagi, som det ses til højre på det følgende billede. På den måde kunne det understreges, at det var sprækkerne i den sociale virkelighed, vi potentielt, kunne udforske, undersøge og udvikle sammen.

Således havde de øvelser, vi gennemførte den første dag i Projekthuset, til formål at skabe rammen for projektet og markere karakteren af det forløb, vi nu skulle igennem sammen. Kodeordene var: ingen sanktioneringer, de unge skulle komme til orde, vi skulle undersøge noget sammen.

Det var oprindeligt vores intention, at streetarten skulle udføres, mens vi alle var i rummet og arbejdede med øvelserne, men vi erfarede efter en tid, at det ret beset er tæt på livsfarligt at være i et rum, hvor der males med spraydåser. Vi måtte derfor efter en tid forlade lokalet og der måtte males færdigt, mens vi ikke var til stede. Inden vi gik, var en skitsetegning på væggen dog færdig, og de unges ord og begreber var med. Den efterfølgende mandag mødte vi alle op til dette syn:

Flere af de unge stod længe og kiggede: "*Se, dér er du"* sagde jeg til en af pigerne og pegede på et ord hendes gruppe havde udmeldt, *"ja"* sagde hun og smilede stolt. Den mandag påbegyndte vi et egentligt fremtidsværksted. Egne tidligere erfaringer og en formodning om, hvordan netop denne 'type' unge kunne deltage, havde, allerede inden vi begyndte, resulteret i en metodeudvikling af selve fremtidsværkstedsmetoden (se Jungk & Müllert 1984, Paaby, Nielsen og Nielsen 1988). Den oprindelige metode omstruktureredes og der 'blev lagt noget til'.

Kritikfasen blev gennemført i overensstemmelse med den oprindelige metode, med kritikstikord, tematisering og ordløse billeder[16]. I begyndelsen gik det lidt trægt, og de unge forholdt sig tøvende til processen. Men da en af de unge siger *fuck Pia Kjærsgaard*, og jeg stille og roligt skriver det op på vægavisen, kommer der skub i tingene. *Fuck Nik og Jay, fuck skyderi, fuck alle ghettoer, fuck kommunens regler, fuck vækkeur, fuck sorg, fuck straffeloven, fuck huspriser* , udmelder de blandt andet. Det er tydeligt, at de finder det befriende at få lov til at sige fuck dit og dat og, at det bliver taget alvorligt og bliver skrevet op. Da kritikfasen er færdig, beder de om, at jeg tæller, hvor mange gange der egentlig står fuck et eller andet på vægaviserne. Det var 31 gange. De unge deltagere siger dog også en del andet end fuck det ene og det andet, eksempelvis optræder kritikstikord som*: Der er for lidt socialt boligbyggeri, Fødevarer er for dyre, Solcentre er for dyre, Det er for nemt at skaffe våben og stoffer, Psykologer og sagsbehandlere er narhoveder, Det danske folkefærd* er for indelukke*t, Skolen er ikke kreativ nok, Politiet og ambulancen kommer altid for sent, Det er kedeligt ikke at gå i skole, Gaderne er for beskidte, Ytringsfriheden er noget lort – man får lov til for meget, For få kreative arrangementer, M*ærkeligt at man må drikke sig pattestiv når man er 16, men må først køre *bil når man er 18* (fremtidsværksted i perioden

16. De ordløse billeder er ret beset ikke 'den oprindelige metode', det er en teknik Kurt Aagaard Nielsen og Birger Steen Nielsen har udviklet i forbindelse med deres arbejde med fremtidsværkstedet. Den er dog sidenhen blevet adopteret af Robert Jungk og er i dag en yderst udbredt del af et Fremtidsværksted.

marts – maj 2011). Efterfølgende tematiserede vi stikordene, og de unge deltagere skabte og udførte ordløse spil – eller kritikbilleder.

Lidt anderledes så det ud med utopifasen, som påbegyndtes efterfølgende mandag. Stikord og tematiseringer gennemførtes på 'normal' vis. Eksempler på de unge deltageres utopistikord er: *Alle skal være ligestillede, Ingen bandekrig, Penge på træerne, Ingen politi, Ingen bander, Verden er en stor bande, Mere plads til religion, Gratis transport, Mere rengøring af byen i København, Ingen partier, Ingen fængsler, Ingen krig, Flere indvandrere i politik, Flere penge til ghettoer, Job til alle, Gratis mad, Ingen fattigdom i verden, Ingen uddannelse, Intet mørke, Ingen stat, Verden er åben for alle, Regeringen skal betale for det hele, Flere kommunale institutioner, Færre egoister* (fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011)

Syv utopitemaer blev formuleret under den efterfølgende tematisering, og siden hen arbejdede de unge og assistenterne videre med fire utopier. Men utopigruppearbejdet og den følgende virkeliggørelsesfase måtte omstruktureres og udvikles, og jeg udviklede derfor et nyt element til aktionsforskningens metodeapparat i form af et temaværksted. Dette beskrives nøjere i kapitel 4 *Forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis – metodologi del 2*. I forbindelse med utopifasen måtte gruppearbejdet udvides, således at det strakte sig over mange mandage. Det viste sig svært for de unge at koncentrere sig længere tid ad gangen, men også det abstrakte i det at udforme en utopi synes til tider vanskeligt for dem.

For at give utopierne form, liv og konkret udtryk bad jeg de unge billedliggøre deres utopier. Ideen bag dette var, at et anderledes produktudtryk end de gængse sproglige metoder såsom mindmaps, brainstormlister o. lign ville understøtte den utopiske arbejdsform. Et mere æstetisk udtryk kan potentielt understøtte den anderledes rationalitet, der er indeholdt i et stykke utopiarbejde. Rent praktisk lavede jeg fire store vægaviser à 2m x 2m. På dem kunne de unge tegne deres utopier. Der var til dette formål indkøbt tuscher, penne, farvelade, maleremedier, pailletter, pap, karton osv. Det viste sig dog, at både de unge deltagere og assistenterne havde svært ved denne øvelse. De fik på det nærmeste lidt præstationsangst, og ingen kunne pludselig hverken tegne eller klippeklistre, skrive, lave tekster eller noget i den retning, selvom jeg allerede på daværende tidspunkt havde opdaget op til flere 'talenter' i den retning hos de unge. For at overkomme denne blokering skaffede Pelle og Anders to semiprofessionelle tegnere, der kom to mandage i træk og hjalp de unge.

I forbindelse med denne øvelse måtte det sikres, at de to tegnere ikke fik definitionsretten over de unges utopier og dermed kom til at 'overtage' arbejdet. Det måtte ligeledes

sikres, at tegnerne ikke ville lægge for meget af egne forestillinger i utopierne. Derfor blev de to tegnere instrueret grundigt, inden de gik i gang, og arbejdet blev tilrettelagt således, at én fra udviklings- og forskningsteamet var tilstede, når en af tegnerne arbejdede i gruppen. Samarbejdet mellem tegnerne og de unge deltagere udviklede sig hensigtsmæssigt. De unge instruerede tegnerne og begyndte meget hurtigt selv at tegne, skrive og pynte deres utopier. Et eksempel på en sådan proces kan illustreres med utopien om udendørsskolen.

Arbejdet starter med, at de unge siger, at tegneren skal tegne nogle træer, så det kan ses, at skolen er udenfor. Der skal også være en hængekøje, som eleverne kan tage pause i, og en sti. En af de unge i gruppen fortsætter så stien, tegner selv et træ med en fugl i en rede og en masse blomster. "*Så kommer man gående inde fra byen her fra*" siger hun.

Så beder de tegneren om at tegne en vejleder, og tegneren tegner en mand. En af de unge skriver 'VEJLEDER' og tegner en pil hen til manden. En anden af de unge begynder at rode rundt i kurven med 'klippeklister-ting' og finder en stor blå paillet, der vist er et blad, men som efter hans overbevisning er et hjerte. Han leder energisk efter lim, finder det og klasker den store blå paillet på mandens bryst: *"Og så skal han have et hjerte"* udbryder han tilfreds.

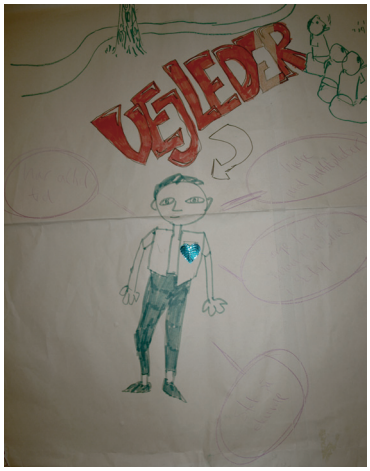

Arbejdet foregik nogenlunde efter samme model i de andre grupper, og efter de to mandage med tegnerne til stede var de unge deltagere selvkørende i deres arbejde med utopierne.

De fire utopier ender med at blive *Udendørsskolen*, *Et ligeværdigt samfund uden fordomme og racisme*,

Tingbjerg aftenklub (der ikke ligger i Tingbjerg) og *Flere aktiviteter der styrker fællesskabet blandt unge i København.*

Udendørsskolen opstår på baggrund af den utopitematisering, der indeholdt følgende stikord: *Job til alle, Arbejde uden uddannelse, Udendørs skole, Retfærdighed, Fri hash, Kortere skoledage*

I *Udendørsskolen* sidder man på sten ligesom i Afrika, læreren har øjne og ører som elefanter, vejlederen der er tilknyttet skolen har altid tid, han lytter og hjælper, og så har han et stort hjerte, der på plakaten er illustreret med en stor blå paillet. Man tager pause i hængekøjen, når man vil. Fagene er dansk, engelsk og matematik og en hel masse idræt (Bladt 2012).

Mange af projektets unge har dårlige erfaringer med skolesystemet, og de fleste har haft en noget turbulent og usikker skoletid. Skolen som tema fylder meget, når vi i projektet taler om det gode ungdomsliv. Ideen om en udendørs skole er de unge meget optagede af, da de regner med, at en udendørs skole vil have nogle andre strukturelle rammer end de skoler, de allerede kender. Blandt andet mener de unge, at ens hjerne er mere fri i en udendørsskole, og som de siger, kan man ikke tænke når ens hjerne er spærret inde.

Et ligeværdigt samfund uden fordomme og med plads til alle opstår på baggrund af utopitematiseringen, der indeholder følgende stikord: *alle mennesker skal behandles lige, Alle er ligestillede, Ingen racisme, Retfærdighed, Ytringsfrihed for religion* (fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011). Den er kontekstualiseret ved baggårde, hvor der er mulighed for en række aktiviteter, hvor alle kan deltage, både gamle, unge, børn og familier. I baggårdene er der grill og legepladser, aktivitetsbaner og afslapningskroge. Busserne spiller i dette ligeværdige fordomsfrie samfund en vigtig rolle. De er pink og fyldt med pailletter, og inden i dem må man høre musik, og mennesker af alle slags og i alle farver leger, snakker og smiler med og til hinanden (Bladt 2012).

Størstedelen af projektets unge fortæller, at de i deres hverdag oplever massiv diskrimination (knyttet til eksempelvis etnicitet, køn og 'opførsel'), lige så snart de går ud af deres egen hoveddør. Fordomsfuldhed og sanktionering af deres opførsel er hyppige hverdagserfaringer for langt de fleste i gruppen. Bussen er et sted, hvor disse negative mekanismer bliver særligt påtrængende og tydelige. Det er gruppen meget optaget af, og de arbejder således med, hvordan man kunne påbegynde en 'kulturændring' i forhold til den måde, man er sammen på i bussen. Kan man i bussen

skabe et anderledes offentligt rum, hvor der er mindre fordomme, mere tolerance og mere medmenneskelighed? Kan man, i bussen, starte positive mekanismer, der kan sprede sig ud på gaden – ud i samfundet – på længere sigt?

Utopien *Flere aktiviteter der styrker fællesskabet blandt alle unge i København* indeholder kun stikordet *Flere fællesaktiviteter* til at begynde med. I øvrigt blev stikordet skrevet på af en af de unge i en pause. Men allerede i første gruppearbejde kommer gruppen tilbage med følgende supplement: Fælles aktiviteter der kan styrke fællesskaber, Adventure, Man skal have penge til præmier, Ikke kun sport, Ikke noget vold, Ikke så mange, der hænger på gaden (fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011).

Baggrunden for utopien er en bekymring for en stigende tendens til en grupperings- og bandekultur blandt unge i København. De unge oplever, at der i givne lokalområder i København opstår grupperinger, som er stærkt knyttet til lokalområdet. Disse grupperinger kommer ofte i konflikt med grupper fra andre områder i byen. Således kan unge fra bestemte grupperinger ikke færdes i bestemte områder, uden at der opstår konflikter. Men tendensen breder sig også udover disse grupperinger. De unge oplever, at situationen nu er nået til et punkt, hvor det er sådan, at hvis man er ung fra ét sted i byen, kan det være vanskeligt at bevæge sig andre steder i byen, og dette gælder også, selv om man ikke selv er aktiv i grupperingerne. De unges idé med utopien er, at der skal være mange aktiviteter forskellige steder i byen, hvor alle unge kan komme. Logikken er, at hvis man er sammen om en fodboldkamp om tirsdagen og til koncert sammen om onsdagen, så vil man ikke komme op at slås i weekenden.

Tingbjergs aftenklub, var ikke et tema under de unges fremtidsværksted, men et tema assistenterne tog med sig, og det var en utopi, der var vokset ud af deres fremtidsværksted og arbejde. Denne klub har åbent i weekenderne og om aftenen, og klubben er organiseret efter et deltagerdemokratisk princip. På et fællesmøde, der afholdes hver mandag, planlægges aktiviteter og tilbud for den kommende uge. Der er fællesspisning hver aften, de unge kan få lektiehjælp, krisehjælp og hjælp til at blive voksen alt afhængig af, hvad de har brug for. I klubben er der plads til alle, både de 'normale', de udsatte, dem, der behøver lidt ekstra opmærksomhed og omsorg, drengene og pigerne. Personalet er ikke kun pædagoger, de er også lærere, socialrådgivere, sportsfolk og kreative mennesker, og så er der også en militærmand

ansat[17] (Bladt 2012). Det kendetegnende ved klubben er også det kriminalpræventive sigte. Assistenterne forsøger med klubben at skabe et sted, der kan få dem selv og de unge væk fra gaderne og væk fra potentiel ballade eller lignende.

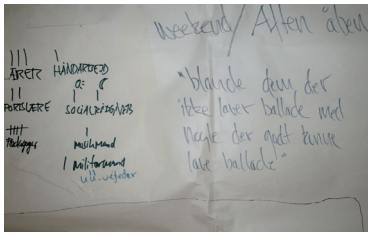

De unge har på deres illustration af klub-utopien, skrevet hvilket personale der skal være i klubben og hvor mange af hver. De har også pointeret, at klubben skal være aften og weekendåben. Ligesom de har skrevet at klubben skal have plads til alle, og dermed blande dem der ikke laver ballade, med nogen der godt kunne lave ballade.

I udviklingen og kvalificeringen af de forskellige utopier måtte der arbejdes på forskellige måder. Nogle af grupperne af unge synes, at det var hyggeligt at sidde og diskutere, tegne og fortælle, hvorimod andre af grupperne ikke rigtig havde tålmodighed til denne disciplin. Blandt andet havde den gruppe, der arbejdede med utopien om udendørsskolen, svært ved at koncentrere sig længere tid af gangen. Derfor aftalte vi med en specialskolelærer[18], at han skulle komme 3 – 4 mandage i træk og støtte gruppen i at udvikle udendørsskolen. De gik udenfor og afprøvede idéen. Det vil sige, at deres utopiudvikling skete i sammenhæng med konkrete prøvehandlinger.

Det første, som gruppen erfarede, var, at det er rigtig ulækkert at sidde på græs, for tænk, hvis der er en hund der har tisset der. Det andet, de erfarede, var, at bøger, dem kan man ikke bruge til noget, og det tredje, de erfarede, var, at det var rart at lave lektier ved havet. Ud fra konkrete oplevede erfaringer fik gruppen mere styr på deres utopi. Samtidig var det yderst interessant at iagttage, hvorledes de unge i gruppen udviklede en række anderledes undervisningsmåder, der hver især ikke var nye, men som var et resultat af at blande allerede kendte former. Dette udgjorde en klar nytænkning fra de unges side.

17. De unges begrundelser for at ansætte en militærmand var, at denne skulle besidde en absolut magt, som ville kunne bruges til at opretholde lov og orden. Militærpersonen skulle således ikke være en del af den direkte demokratiske organisering, som hele klubbens grundlag ellers skulle bygge på. Dette affødte en diskussion, hvor jeg som deltagende forsker i processen gjorde opmærksom på, at installationen af en absolut magt var i modstrid med resten af utopien.

18. Det skal nævnes, at alle de mange personer der i løbet af forskningsforløbet på den ene eller den anden måde hjalp til med 'det daglige arbejde' i forløbet, alle var personer fra udviklings- og forskningsteamets netværk, der stillede op uden beregning: en ven, en fætter, en bekendt. ja sågar undertegnedes far, som stillede op som udendørsskolelærer.

Efter at have arbejdet i ca. en måned med utopifasen, besluttede vi det var tid til at lade utopierne møde omverdenen for første gang. Mandag den 16. maj 2011 inviterede vi således til netværksmøde i *De Unges Stemme*. Jeg tilrettelagde mødet med inspiration fra den metode, der kaldes forskningsværkstedet (Olsén, Nielsen & Nielsen 1996). Vi inviterede en række fagpersoner, der efter vores overbevisning kunne komme med gode indspil til utopierne og samtidig måske hjælpe de unge videre i deres arbejde. Flere socialarbejdere, konsulenter, en konsulent fra Arrivas 'Bedre Bustur kampagne', embedsmænd fra Københavns kommunes socialforvaltning og borgmesteren fra samme, var blandt gæsterne. Formålet med Netværksmødet var dermed todelt. På den ene side skulle vi alle sammen udvikle og udforske utopierne og deres muligheder, på den anden side havde mødet en mere instrumentel dagsorden, som var at forsøge at skabe eventuelle platforme for samarbejde med mennesker med mere magt end deltagerne i *De Unges Stemme*.

Assistenterne og de unge var meget optagede af, at der skulle komme en borgmester og høre deres tanker og visioner. De ankom meget tidligt på dagen for at gøre sig klar til netværksmødet. De var temmelig nervøse og snakkede meget om, hvad de skulle stille op med, at der kom en borgmester. *"Kan man bare sige hej til ham?"* spurgte en af assistenterne. Vi snakkede lidt frem og tilbage, og da de unge og assistenterne efterhånden accepterede, at en borgmester også bare er en almindelig mand, aftog noget af nervøsiteten.

Mødet forløb positivt. De unge fik præsenteret deres utopier. Og der opstod en række spændende diskussioner i plenum. Det efterfølgende gruppearbejde forløb også fint. En vigtig pointe og iagttagelse var, at de unge og assistenterne var stærke i forhold til at holde på deres egne ideer, tanker og begrundelser for deres utopiarbejde. Således 'gav de sig' ikke bare, når de professionelle deltagere havde anker til deres utopier. Eksempelvis prøver en af deltagerne ihærdigt at få assistenterne til at ændre beliggenhed

for deres aftenklub, da han kan tilbyde dem et lokale og et samarbejde, hvis de flytter stedet. Dette takker gruppen nej til. Der er en særlig grund til, at deres aftenklub ligger i det område, hvor de har placeret den, og de holder fast ved denne begrundelse.

De unge var meget positive efter netværksmødet, hvor de følte, at de virkelig var blevet hørt, og de var stolte af, at de havde kunnet fremlægge deres utopier for alle de 'vigtige personer'. Fremlæggelser var ikke rigtig noget, nogen fra gruppen havde gjort det så meget i tidligere, hvilket en af pigerne opdagede, imens hun var ved at fremlægge og udbrød "*jeg har aldrig gjort det her før, jeg ved da ikke hvordan man gør*", hvorefter hun ufortrødent fortsatte.

Musikbuskampagnen, Udendørsskolen, en AAP og aftenklubben på prøve – Kernen i arbejdet

Efter netværksmødet begyndte vi så småt at træde ind i virkeliggørelsesfasen. I grupperne arbejdede de unge videre med deres utopier, og alle grupper tog på forskellig vis initiativ til at udføre forskellige prøvehandlinger.

Første rigtig store skridt blev taget i forbindelse med utopien om et ligeværdigt samfund, mere specifikt idéen om en musikbus. Efter at konsulenten fra Arriva havde været med til netværksmødet, kontaktede jeg hende for et videre samarbejde. Det viste sig, at hun var meget begejstret for de unges idéer, og at hun havde fortalt sit bagland om dem, og de var ligeledes blevet meget begejstrede. Vi aftalte derfor et videre samarbejde. Da et samarbejde tegnede sig, valgte de unge og assistenterne at samle kræfterne, således at hele gruppen arbejdede med musikbussen. Dermed var arbejdet med de tre andre utopier på hold i et stykke tid. Igennem efteråret 2011 arbejdede hele gruppen således sammen om busutopien.

Busprojektet startede med at nogle af de piger, der oprindeligt havde arbejdet med utopien, deltog i et kampagnemøde med Bedre Bustur, afholdt på Arrivas hovedkontor på Amager. På dette møde, der i øvrigt var Bedre Busturs ordinære halvårlige kampagneplanlægningsmøde, fik gruppen aftalt en fælles kampagne mellem dem og Bedre Bustur. De unges idé om pink musikbusser blev adopteret af Bedre Bustur, og de unge ville for deres del arrangere en kampagne i busserne, der formidlede ligeværd, fordomsfrie relationer og 'en verden der er åben for alle', hvilket var de oprindelige tanker bag utopien. Selve de unges kampagne blev udviklet af hele ungegruppen på de efterfølgende mandagsmøder.

Ugen før efterårsferien 2011 blev de unges kampagneuge. Om mandagen mødte alle de unge op på Arrivas anlæg. Her stod en bus 350S klar til at blive pyntet med pink klistermærker, noder og pailletter. De unge brugte flere timer på at pynte bussen, både indenfor og udenpå. De var meget stolte, og især assistenterne var meget optaget af at høre min vurdering af, om formålet med forløbet, nemlig at gruppen selv udførte konkrete handlinger, nu var opfyldt.

Om onsdagen udførte de unge så deres egen kampagne, der bestod i at gå ind i 350S busser og dele slik og hjemmeklippede paphjerter ud til folk, mens en af de unge bar på en boomblaster, der spillede musik. Netop 350S var musikbusser i den uge, hvilket eksempelvis var synliggjort ved ternede flag på busserne og ved, at de reklameskilte, der normalt hænger i busserne, i denne uge var pink skilte, der proklamerede, at: "i denne uge må du gerne høre musik i bussen".

De unge bar desuden hjemmedesignede trøjer og kasketter. På trøjernes forside stod der: fællesskab, respekt, peace and love og på bagsiden stod der: smil, de unges stemme, Bedre Bustur. Kasketterne var sorte af mærket flexfit, bagpå stod der: *De Unges Stemme*.

Inden vi tog af sted til kampagnen, som de unge i øvrigt udførte sammen med Bedre Busturs stoppestedsværter, fortrød alle de unge og ville ikke alligevel. De syntes, at det var en lorteide, at det var pinligt, og at alligevel ikke ville tage de *fucking grimme trøjer* på alligevel. Men af sted kom vi, og det viste sig, at samtlige unge havde trøjerne på, da jakkerne blev taget af.

Kampagnen blev en stor succes. Den blev gennemført flot, og på et tidspunkt besluttede de unge at føre kampagnen ud af busserne og ud på gaden. Således foregik kampagnen både i busserne og inde i midtbyen. Da kampagnen var overstået, gav vi gruppen et dankort, så de kunne gå ud og spise på egen hånd og nyde deres succes. Dagen sluttede med, at vi betragtede gruppen løbe af sted på Nørrebrogade ind mod

byen, i deres kampagnebluser, med kurve med hjerter og slik i mellem sig, råbende *"vi holder kun med 350S fra nu af"*.

Busprojektet medførte, at de unge nu oplevede et stærkt gruppesammenhold, og de ønskede fremover at arbejde sammen som en stor gruppe i stedet for i de små undergrupper. Herefter arbejdede alle sammen om udviklingen af alle utopierne. Næste fælles utopiarbejde, der blev arbejdet med, var *Tingbjerg aftenklub* – der ikke ligger i Tingbjerg. På samme måde som ovenfor beskrevet startede arbejdet med denne utopi med et temaværksted. Jeg erfarede, at det var svært for de unge at formidle, hvad klubben i praksis egentlig skulle kunne, og hvordan den var anderledes end de tilbud, der allerede eksisterer til unge.

Utopien om klubben er som udgangspunkt ikke overraskende. Samtlige socialarbejdere, jeg har været i kontakt med, og som arbejder med udsatte børn og unge, fortæller, at de ofte hører de unge ytre ønske om et værested eller en klub. I en længere periode er spørgsmålet om disse klubber og/eller væresteder gået hen og blevet en politisk varm kartoffel. Over hele København og omegn har ungegrupper flere gange – med og uden held – forsøgt at true sig til et værested. Både på Amager, i Albertslund og i Nordvest/Nørrebroområdet er der aktuelle eksempler på ungegrupper, der gennem udøvelse af forskellige typer af hærværk, forsøger at true sig til et værested.

Jeg diskuterede denne tendens med de unge og spurgte, hvorfor de egentlig ikke bare bruger de klubber, der er nu. De insisterede på, at de tilbud i form af klubber, der allerede eksisterer, ikke er gearet til at varetage de unges behov. Denne diskussion resulterede i en lang snak om, hvordan de unges utopi-klub tilbød et alternativ til de mange klubber, der allerede eksisterer. Det var dog svært for de unge at formulere deres idé for klubben. Jeg ræsonnerede (uden helt at være skråsikker), at en måde at arbejde med denne tilsyneladende meget abstrakte ide, ville blive nemmere, hvis vi forsøgte at finde klubbens materialitet. Derfor blev næste skridt at give klubben et fysisk udtryk. Ved at klistre flere baner vægaviser sammen, lavede vi en tre gange to meter stor vægavis. Her blev klubben afbilledet. De unge bestemte, hvor mange etager der skulle være, hvilke faciliteter der skulle være, både ude og inde. I det hele taget hjalp denne øvelse i udviklingen af utopien, og det var tydeligt, at det var nemmere for de unge at forholde sig til klubben på denne mere konkrete måde. Efterhånden som de unge udviklede klubbens konkrete materialitet, blev de samtidig skarpe på, hvad denne klub kan og gør anderledes end andre klubber. Et stærkt tema i klubben er som nævnt ovenfor direkte demokrati.

Da utopien om klubben blev udviklet yderligere, tog vi to konkrete skridt for en yderligere erfaringsdannelse i forbindelse med klubben. Først spurgte vi assistenterne, om de har lyst til at holde weekend og aftenklub for resten af holdet i Projekthuset. Vi gav dem nøglerne, et dankort og en budgetramme, og herefter planlagde og afholdt de unge og assistenterne selv aktiviteter, lagde budget, sørgede for at informere alle forældre osv.

Efter forsøget med aften/weekendklubben arrangerede vi et møde i en af de lokale klubber, hvor de unge skulle præsentere deres klubutopi og komme i dialog med en række professionelle medarbejdere og ledere i og omkring klubmiljøet. Det bemærkelsesværdige ved dette møde var, at de deltagende voksne professionelle tilsyneladende blev provokerede af de unges utopi, og at de blev det på trods af, at præsentationen af utopien blev indledt med en grundig introduktion, hvor netop utopiens karakter af 'vildhed', ønsketænkning og de 'grænseoverskridende' (transcenderende) elementer i en utopi blev introduceret og betonet.

Reaktioner som: "det har vi prøvet", "I gider jo ikke alligevel" og "hvordan skulle det kunne lade sig gøre" (mødet med professionelle om klubutopi den 16. Januar 2011) var de professionelles reaktioner. De unge gik ind i diskussionen med oprejst pande, og efterfølgende syntes de, at det havde været et godt møde på trods af den noget hårde tone og kritiske reaktion fra de voksne professionelle. Mødet sluttede med, at lederen for den klub, hvori mødet blev afholdt, tilbød de unge at udføre deres forsøg i en måned i hans klub. Vi gik alle hjem til Projekthuset og snakkede om den idé, og de unge besluttede at takke nej til tilbuddet, idet de ikke stolede på, at de ville få lov til det, når det kom til stykket. Så ville de hellere arbejde på at være med til at starte et nyt sted – en ny klub.

Herefter gik alle i gang med at arbejde med Udendørsskolen. Grundet projektets snarlige – officielle – afslutning nåede vi ikke nogle konkrete virkeliggørelsesøvelser i denne omgang, men som beskrevet ovenfor skete selve udviklingen og arbejdet med netop denne utopi i en vekselvirkning med virkeliggørelsesinitiativer og forsøg.

Hvor gammel er jeg når jeg ikke kender jer mere? – et forløb der ikke helt vil slutte

Arbejdet fortsatte slag i slag indtil januar 2012, hvorefter fulgte en lidt usikker tid. Selve forløbet og dermed økonomien udløb i april 2012, så i januar tog vi hul på den svære øvelse det er at afslutte et vellykket aktionsforskningsforløb. *"Skal vi stoppe?"*

var de unges spørgsmål på trods af, at vi hele tiden havde udmeldt, at forløbet skulle vare omkring et år. *"Jamen hvor gammel er jeg så,* når jeg ikke kender jer mere?", spurgte en af de yngste drenge. Efter lange snakke blev det klart, at de unge ikke ønskede at stoppe forløbet. Denne situation satte udviklings- og forskningsteamet i en svær situation. Det var ikke så meget et spørgsmål om, hvorvidt vi skulle stoppe eller ej, men mere et spørgsmål om, i hvilken form vi kunne fortsætte. Økonomi, lokaler, tid osv. var naturligvis hensyn vi måtte overveje. Vi besluttede, at vi ville fortsætte indtil sommerferien hver mandag, og herefter måtte vi så se, hvad der skete. Vi brugte således meget energi på at finde ud af, hvor vi ville kunne fortsætte. Heldigvis kunne vi for en tid bo gratis i biblioteket på Rentemestervej. Mandag den 16. marts 2012 var således flyttedag i *De Unges Stemme*. Vi kunne ikke have særlig mange af vores ting med, da det lokale vi kunne låne ikke kun skulle bruges af os. Vores ting skulle således kunne pakkes ned, og stå i en kasse de dage, vi ikke benyttede lokalet. De unge bestemte, hvad der skulle med til det nye sted: vægaviserne, en bold, alle klippeklistre tingene, et par små blå puder og en lille kopi af maleriet Mona Lisa. Ved et tilfælde havde vi klunset os til det lille maleri helt i begyndelsen. Vi havde i forløbet snakket en smule om Mona Lisa, men ikke noget nævneværdigt. Åbenbart var hun vigtig. *"Hun skal med, hun passer på rummet når vi ikke er der,"* siger en af drengene, idet han pakker hende ned i en kurv med værkstedsmaterialer.

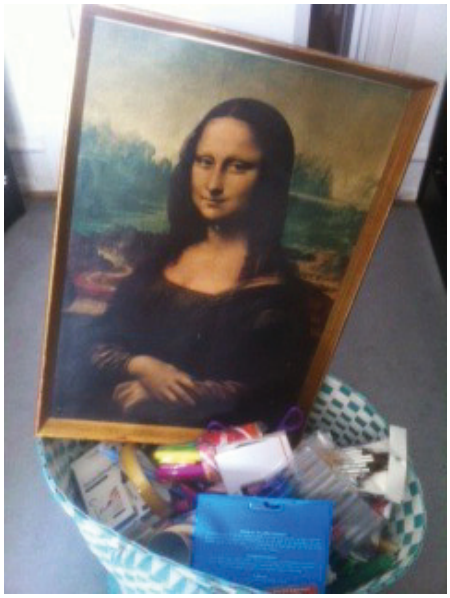

Vi tog alle tingene under armen og gik i samlet flok hen til biblioteket, hvor vi nu skulle være.

Efter flytningen arbejdede vi koncentreret på at planlægge det, der skulle være den officielle afslutning: en konference hvor de unge fremviste deres arbejde og idéer for et professionelt publikum. Hele det forløbne års arbejde blev taget op til revision, nye vægaviser blev udformet, og de gamle blev pudset af. En af drengene skrev en sang om *De Unges Stemme* som han ville synge/rappe til konferencen.

I forbindelse med rappen, der er gengivet på næste side, skal det nævnes, at *De Unges Stemme* gik under to navne hos de unge: DUS og SPUK.

Her kommer vi, vi er folket fra SPUK
Forskellige mennesker, selv drengene fra KUK, Vi prøver og ændrer, diskuterer og tænker.
Vi knokler og sveder, vi kan gøre det meget bedre. Vi gør det så godt, vi vil aldrig stop.
Vi taler for vores sag, trækker aldrig tilbage. Vi giver aldrig op, vi vil til top

Vi er SPUK
Vi er her for jer alle
Vi er SPUK
Vi vil altid kunne tale
Vi er SPUK
Der er intet at tabe

Ja vi er Mettes unger
Emnerne er store og bliver tungere og tungere
Vi er de stolte unges stemme
Vi er ikke de slemme Her i SPUK er det godt
og man føler sig altid hjemme

Vi er SPUK
Vi er her for jer alle
Vi er SPUK
Vi vil altid kunne tale
Vi er SPUK
Der er intet at tabe

Husseins rap

Mandag den 24. maj 2012 blev den officielle afslutning på *De Unges Stemme*. På konferencen præsenterede de unge deres arbejde for omkring 100 professionelle, og igen en borgmester.

I skrivende stund er *De unges Stemme* hjemløse. Vi har ikke noget lokale, men vi mødes en gang hver måned. Vi var så heldige, at vi fik en pris på 3000 euro af Bedre Bustur kampagnen, så de penge bruger vi til aktiviteter de mandage vi mødes. Vi

har valgt i gruppen, at de unge bestemmer aktiviteten hver anden gang og, at Pelle, Anders eller jeg bestemmer hver anden gang. En af de første gange foreslog jeg at tage i biografen, jo sagde de, men så ville de også på Christiansborg næste gang.

Indblik og udblik – opsamling

Ovenstående fortælling er i forhold til forløbets faktiske længe og omfang en relativt kort kondensering af forløbets fænomenologi. Udover de forskningsmæssige, metodiske, dannelsesmæssige og læringsmæssige fund, som *De Unges Stemme* har afstedkommet, og som skal illustreres og diskuteres i denne afhandling, så har forløbet inspireret til en række tiltag udover selve forløbets egen ramme.

Således viste det sig, at de aktiviteter, hvor *De Unges Stemme* formidlede udadtil, åbnede op for diskussion og refleksion med det professionelle felt, eksempelvis via netværksmødet, mødet om klubidéen med pædagogiske medarbejdere og konferencen. I forbindelse med disse aktiviteter oplevede vi efterfølgende at blive kontaktet af flere myndighedsinstitutioner, forvaltninger og den boligsociale sektor. Særligt har børne- og ungeforvaltningen i Bispebjerg og Bispebjerg Lokaludvalg udvist en stor interesse for forløbet og har på flere områder ladet sig inspirere af forløbets og dets metoder. Således blev undertegnede på et tidspunkt bedt om at deltage i *Styregruppen for ungebydelsplanen i Bispebjerg*, der netop var i gang med at revurdere og omstrukturere deres børne- og ungeindsatser. Dette samarbejde resulterede i et visionsoplæg for et nyt ungehus i Bispebjerg, som byggede på de unges tanker om deres klub. I skrivende stund ligger dette visionsoplæg til grund for en politisk indstilling om etableringen af et nyt ungehus i Bispebjerg. Samtidig påtænker BUF Bispebjerg at lade inspirationerne og erfaringerne fra samarbejdet med DUS inspirere til den nye store områdeklub. Endvidere har BUF Bispebjerg gennemført implementering af projektets metoder (med støtte og kontinuerlig sparring fra undertegnede) i forhold til fire felter: Pigegrupperne Diamanten og Kringlebakken, udvikling af forældresamarbejde i forbindelse med områdets skoler, samarbejde med forældre til tosprogede børn i kommunen samt integrationskoordinering.

Samtidig bliver de unge inviteret til en række arrangementer, hvor de eksempelvis har fungeret som deltagere i ekspertpaneler ved forskellige medarbejderseminarer og deslige rundt om i Københavnskommune. Derudover har *De Unges Stemme* en stående invitation fra Arriva om mere samarbejde, eventuelt i form af kurser for buschauffører og unge. Tillige er *De Unges Stemme* blevet kontaktet af boligforeningen 3B, der ønsker at lave et lignende forskningsforløb på Amager.

Det kan således konstateres, at *De Unges Stemme* fungerede som inspiration og vidensformidling i forhold til en række nye tiltag i det offentlige myndighedssystem og den boligsociale sektor. Det gjorde det under forløbet, og det gør det stadig.

Tidslinje over det samlede forløb

September - November 2010
Forberedelse af forløbet under kontinuerlig sparring med pædagogiske medarbejdere i Københavns Kommune.

November 2010 - Februar 2011
Projektassistentforløbet.

Marts 2011
Opstart ungeforløb
21. marts ekskursion til Flakfortet
25.-26. marts istandsættelse af Projekthuset.

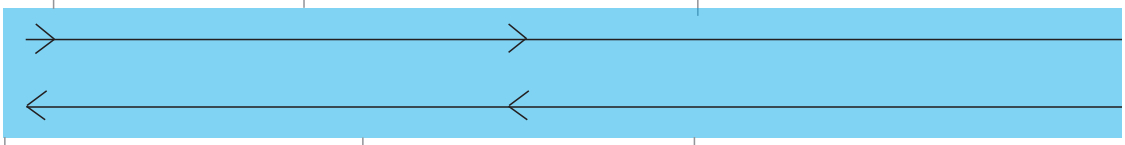

Maj 2012 -
Forskningsteam og ungegruppe mødes ca. en gang om måneden og laver sjove ting såsom gocart, sommerfest, biografture og besøg på Christiansborg

Marts - Maj 2012
Flytning af *De Unges Stemme* 16. marts. Forberedelse til konference og afvikling af konference den 14. maj.

Februar - Marts 2012
Temaværksted om utopien *Udendørsskolen.*

Marts - Maj 2011
Fremtidsværksted herunder Netværksmødet den 16. maj.

Maj - Juni 2011
Arbejde med utopierne. Første virkeliggørelsesfase, herunder udendørsskole-forsøg, udvikling af app samt møde med Arrivas "Bedre Bustur"-kampagne den 8. juni og aftenklubforsøg den 23. til 25. juni.

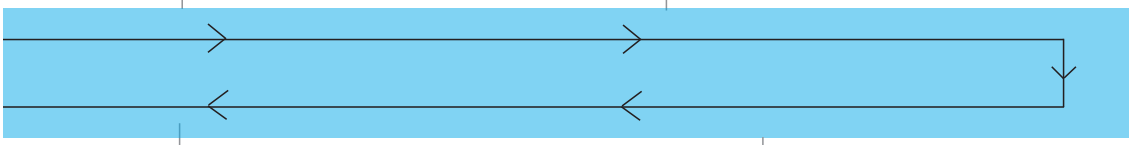

Oktober 2011 - Februar 2012
Temaværksted om utopien *Tingbjerg aftenklub* (der ikke ligger i Tingbjerg) herunder møde med specialkonsulent i BUF 5. december og fremlæggelse samt diskussion af utopien med pædagogiske medarbejdere fra Københavns Kommune den 16. januar.

August - Oktober 2011
Temaværksted om utopien *Et ligeværdigt samfund uden fordomme og racisme* herunder samarbejdsprojekt med Arriva's "Bedre Bustur"-kampagne, de unge pynter bus den 10. oktober og udfører kampagne den. 12. oktober.

Kapitel 3
Forskning med fokus på systematiske samfundsforandringer
Metodologi del 1

*"Uden at trække for mange veksler på egentligheden så har **muligheden** haft en dårlig presse[19]"*

Hensigten i det praktiske forskningsforløb *De Unges Stemme* var fra begyndelsen, som det er beskrevet i afhandlingens første kapitel *Om (noget af) det der ikke passer ind,* et forsøg på at arbejde med en alternativ vinkel på feltet unge i udsatte livssituationer. Igennem et konkret, praktisk og performativt samarbejde med en gruppe af unge i udsatte livssituationer, der var bygget op om temaet *Det gode ungdomsliv – når vi selv bestemmer*, var hensigten at undersøge, hvor dette arbejde kunne bringes hen, hvad det kan bidrage med til feltet og til en forståelse af de unge, og hvad det kunne bidrage med i forhold til en almen samfundsmæssig forståelse af uligheds- og udskilningsprocesser? Der ligger en særlig begrundelse og et særligt perspektiv bag denne måde at gribe det forskningsmæssige arbejde an på. Erkendelsesidealet er således at udvikle en forskning, der systematisk arbejder med at åbne og undersøge mulighederne for samfundsforandringer. Dette erkendelsesideal udfoldes i sammenhæng med og med udgangspunkt i en aktionsforskningstilgang. Således er *De Unges Stemme* fra begyndelsen tænkt og tematiseret som et aktionsforskningsforløb, herunder specifikt den kritisk utopiske aktionsforskning (KUAF). Samtidig er det inspireret af andre aktionsforskningstilgange såsom en empowerment-orienteret

19. Adorno & Bloch (1990)

aktionsforskning og en aktionsforskning, der specifikt arbejder med marginaliserede og udsatte børn og unge. Kritisk utopisk aktionsforskning er efterhånden en udbredt tradition i Danmark og i et vist omfang i resten af Norden. Særligt arbejdet med Fremtidsværkstedet som metode er udbredt og afhandlet i mange sammenhænge. Men KUAF indeholder en række andre elementer. Eksempelvis er arbejdet med eksperimentet som særlig forskningsmæssig praksis en grundlæggende figur for KUAF, der ikke er afhandlet i særlig høj grad. Endvidere er begreberne kritik og utopi centrale for den kritiske utopiske aktionsforskning, men på sin vis er det forholdsvist sjældent, at der gås i dybden med disse begreber. Således vil en del af dette afhandlingsarbejdet netop beskæftige sig med de mere teoretiske illustrationer af netop eksperimentet, kritikken og utopien. Pointen er at vende tilbage til nogle af de begreber, der er centrale i den kritisk utopiske aktionsforskning, som den blev formuleret i begyndelsen, og reintroducere dem i forbindelse med denne afhandlings forskningsfelt.

I dette kapitel trædes dermed et skridt tilbage fra det helt konkrete arbejde med de unge, og en række af de mere grundlæggende videnskabsteoretiske begreber præsenteres, udfoldes og udvikles. Gennem den særlige forståelse og anvendelse af eksperimentet som indikator på sociologisk forskning, der forsøger at fastholde et emancipatorisk og transcenderende perspektiv, gestaltes det videnskabsteoretiske indhold. Ligesom det uddybes og operationaliseres gennem en udfoldelse og udvikling af begreberne kritik og utopi, sådan som de forstås i den kritiske teori, og gennem en udvikling af begreberne til særlige deltagelsesformer, hvilket er centralt i forhold til et aktionsforskningsperspektiv.

Aktionsforskning

De fleste sporer aktionsforskningens oprindelse tilbage til Tavistock Instituttet og den tysk-amerikanske socialpsykolog Kurt Lewin (1890 – 1947) og hans eksperimentelle forskningsarbejde vedrørende organisatorisk udvikling, forandring og demokratisk praksis (Reason & Bradbury 2011, Nielsen 2012, Husted & Tofteng 2007, Nielsen & Nielsen 2010).

Lewins kongstanke var at gøre forskningen mere demokratisk idet han mente, at den forskningsmæssige praksis, som den så ud på hans tid (og som den inden for visse traditioner på sin vis stadig ser ud i dag), ikke var i stand til at producere viden, der havde relevans i forhold til at være medvirkende til at løse påtrængende sociale problemer og spændinger og i forhold til skabelse af en demokratisk

kultur (Reason & Bradbury 2011, Nielsen & Nielsen 2010, Nielsen 2012, Husted & Tofteng 2007, Drewes Nielsen 2006). På den måde formuleredes og udvikledes aktionsforskningen ud fra en kritik af videnskaben som alt for abstrakt og distanceret fra den 'virkelige virkelighed'. Som et modstykke hertil udviklede Lewin 'Action Research' - aktionsforskning. Lewin optræder således som faderen til aktionsforskningen, og han er også en central figur i udviklingen af de skandinaviske aktionsforskningstraditioner: socio-teknikken, dialogtraditionen og kritisk-utopisk aktionsforskning (se mere herom i Nielsen 2012, Nielsen & Nielsen 2010, Svensson & Nielsen 2006, Husted & Tofteng 2007, 2012).

Flere peger dog på, at aktionsforskningen kan føres tilbage til flere traditioner og flere forskere. Eksempelvis optræder der hos en profil som Paulo Freire en stærk deltagelsesorienteret forskningspraksis med henblik på frigørelse for undertrykte og underprivilegerede individer og grupper i samfundet (Reason & Bradbury 2011). Frires forskning er i dag særlig udbredt i latinamerikanske lande og i Nordamerika, hvor der er fokus på forskning, der aktivt arbejder mod undertrykkelse og har empowerment som som formål. Denne udvikling kaldes i dag ofte *participatory action research* (PAR). Denne retning er desuden udviklet sideløbende af forskere og praktikere på Highlander[20] , hvor den stærke profil var Miles Horton. Også indenfor en mere pragmatisk orienteret forskning opstår der i samme periode, men uafhængigt af Lewin, en aktionsforskningsorientering, som er inspireret af John Deweys arbejde og anerkendelse af, at kundskabsdannelse hænger uløseligt sammen med praksis. Det er i denne optik praksis, der guider hypotesedannelser og ræsonnementer, og det er i praksissammenhænge, at hypoteserne skal efterprøves (Nielsen 2012). Læringsparadigmet *"Learning by doing"* er således en stærk arv efter Dewey.

Uafhængigt af den førnævnte Freire-inspirerede PAR-tradition udvikledes en anden, mere antropologisk, aktionsforskning, der også benævnes Participatory Action Research (PAR). William Foote Whyte er en hovedperson i forbindelse med udviklingen af aktionsforskningen i retning af denne vinkel på PAR-traditionen. Han betegnede sin forskning som aktionsforskning som Participatory Action

20. Highlander Folk School (1932) var en form for skole der, inspireret af den danske Grundtvigske højskole, trænede og uddannede fagforeningsfolk i 30'ernes Amerika under den store depression. Senere spillede Highlander en stor rolle i den amerikanske borgerrettighedsbevægelse, blandt andet ved at etablere kurser, hvor afrikanske amerikanere blev trænet i sprog og matematik, så de kunne gennemføre den test, der var krav om for at få stemmeret. En række store historiske profiler har gennem årene passeret Highlander, eksempelvis Rosa Parks og Martin Luther King. Nutidigt kaldes Highlander *The Highlander Research and Education Center* og udgør en base for forskellige græsrodsbevægelser. Særligt fokuserer Highlander nu på problematikker, der er knyttet til de negative konsekvenser af globaliseringen såsom miljøproblemer og problemer knyttet til et globaliseret arbejdsmarked.

Research (Whyte 1991). Whyte åbnede med sine studier i mellemkrigstiden op for en antropologisk orienteret aktionsforskningsmæssig praksis. Hans etnografisk inspirerede undersøgelser, der udfoldes i *Street Corner Society* (1943, fjerde udgave 1993), tager udgangspunkt i deltagende observationer af den sociale verden, der er knyttet til italiensk-amerikanske 'gadebande medlemmer' - *'Corner boys'*, fra et område Whyte kalder *Cornerville*, i Bostons nordlige slumkvarter. I lidt over et år boede Whyte hos en italiensk-amerikansk familie, hvorefter han flyttede for sig selv med sin kone, i samme bydel. Da han i 1940 flyttede fra Boston efter at have boet der i ca. 3 år var hans studier dér færdige og første udkast til *'Street Corner Society'* udarbejdet (Whyte 1993). Med *Street Corner Society* satte Whyte nye standarder, både for feltarbejde og for sociologisk/antropologisk/etnografisk forskning. Hvad der ydermere er interessant ved Whytes forskning er, at han gennem sin Participatory Research erfarede, at han i virkeligheden udviklede fælles erkendelser med de grupper og personer, han som udgangspunkt observerede. Dermed pegede perspektiverne for denne forskning entydigt i retning af, at den vidensdannelse og kundskab, der blev skabt, var en fælles vidensdannelse og en fælles kundskab. Konsekvensen af disse erkendelser betød for Whyte en udvikling af en Lewinsk orienteret aktionsforskning, som Whyte selv kaldte for Participatory Action Research (Nielsen 2012).

Det interessante ved aktionsforskningens udvikling er, at der kan identificeres forskellige og uafhængige udviklinger af forskning, der på hver deres måde problematiserer forskning, der agerer ikke-demokratisk og elitært. Således findes der en del fællestræk ved alle de forskellige traditioner og toninger i aktionsforskningsfamilien. De eksplicitte fællestræk er som minimum en orientering mod participatoriske og demokratiske processer. Overordnet set er aktionsforskningen således et deltagelsesorienteret, demokratisk og procesorienteret forskningsfelt, der beskæftiger sig med udvikling af praktisk viden i forfølgelsen af hensigtsmæssige menneskelige mål. Endvidere søger den at forene handling, refleksion, teori og praksis (Reason & Bradbury 2011, Vogelius & Nielsen 1996).

Aktionsforskning med udsatte, marginaliserede unge

I de seneste årtier har der været et stigende fokus på en særlig type aktionsforskning, der koncentrerer sit arbejde om og med unge: Youth Participatory Action Research (YPAR). Som navnet indikerer udspringer YPAR af PAR traditionerne, men antager et særligt fokus på at udvikle forskningens teorier og metoder i relation til unge. Der er typisk tale om unge, der er fattige, udsatte, stigmatiserede, marginaliserede etc., afhængig af den socio-rumlige kontekst, såsom i hvilken verdensdel, undersøgelserne

foretages. Eksempelvis optræder der i forskellige lande i Afrika en række aktionsforskningsforløb, der undersøger udviklingen af rådgivning til unge, der er smittet med HIV/AIDS og dermed lever med en række psykosociale stresssymptomer (L'Etang & Theron 2012). Forskning lidt tættere på denne afhandlings emne om udsatte unges marginalisering ses blandt andet i Sydamerika (Frey & Cross 2011), på Grønland (Wattar, Fanous & Berliner 2012) og forskellige steder i USA og Canada (Park 2011). I internationale sammenhænge er YPAR særligt fremtrædende i forbindelse med lokalområdeudvikling (Dick 2009/2011), hvor det i høj er frivilligt arbejde, der driver en eller anden form for præventivt eller behandlende socialt arbejde i forbindelse med udsatte unge, hvorimod det i Danmark i langt højere grad er et professionelt felt, der varetager det social-pædagogiske arbejde, og hvor opgaven er reguleret via velfærdsstatens lovgivning.

Resultaterne fra det arbejde, der gennemføres indenfor YPAR traditionen, peger på en række perspektiver. For det første diskuteres naturligvis de metodiske og forskningsmæssige massive udfordringer, der opstår i arbejdet med de unge. I den forbindelse pointeres det ofte, at de anvendte metoder skal være kreative og mangfoldige. Der anbefales eksempelvis forskellige former for kunstinspirerede metoder og fysiske aktiviteter som anvendte metoder (Wattar, Fanous & Berliner 2012, Frey & Cross 2011). De mere analytiske fund viser blandt andet, at de unge favner den deltagelse, de tilbydes igennem forskningsprojekterne, og at de tager tilbuddet om deltagelse alvorligt og engagerer sig (Wattar, Fanous & Berliner 2012). Andre analytiske fund peger på, at arbejdet med aktionsforskning og unge i udsatte livssituationer kan udfordre teoretiske antagelser på en række punkter. Særligt viser det sig, at en række af de antagelser, der er stærke i de poststrukturalistiske og diskursive begrebsapparater, 'kommer til kort' i YPAR. Eksempelvis er det en almen antagelse i diskursive teoridannelser, at diskursive begrænsninger er determinerende og fastholder de unge i en umyndiggørende situation. Men undersøgelserne fra Sydamerika peger på, at de unge kan overskride de konstruerede og diskursive barrierer, der definerer deres situation, i et aktionsforskningsforløb (Frey & Cross 2011). Disse analytiske fund stemmer i øvrigt godt overens med de analytiske fund i nærværende afhandling, hvilket illustreres i de følgende kapitler.

Feltet omkring aktionsforskning med udsatte unge er således kendetegnet ved en omfangsrig diversitet. Hvis der alligevel skulle gøres et forsøg på at kondensere nogle fælles hovedtræk, så er det i al sin enkelhed, at samtlige forskningsprojekter på den ene eller den anden måde har fokus på at involvere de udsatte, marginaliserede unge i problemidentifikation og løsninger, der er knyttet til den givne gruppes egne oplevede udfordringer og problemer. Metoderne der anvendes er ligeledes

mangfoldige og spænder fra en meget stærk styring fra forskernes side, hvor meget er givet på forhånd, og hvor deltagerne således har meget lidt indflydelsesrum og –mulighed, til en noget mere åben indgangsvinkel, hvor indflydelsesrummet for deltagerne bliver større. Dog skal det påpeges, at det tyder på, at alle forskningsforløb synes at have en relativ stram styring, hvis man sammenligner med DUS-forløbet, forstået på den måde, at enten temaet eller mediet er forudbestemt. Eksempelvis anvendes der i mange YPAR-projekter metoden *Photo Voice*. Photo Voice går kort fortalt ud på at udstyre deltagerne med et kamera, og en del af deltagelsen bliver da at gå rundt og tage billeder ud fra, hvad der inspirerer én i forhold til et givent spørgsmål. Eksempelvis kan deltagerne have fået 'til opgave' at tage et billede af 'et sted der betyder noget for mig'. Hvad det så betyder og hvorfor er noget, der snakkes om sammen, og det bliver en del af en fælles oplevelse af for eksempel et givent lokalområde. DUS-forløbet adskiller sig således fra hovedparten af YPAR-projekter ved at operere med et helt åbent spørgsmål. Netop det åbne spørgsmål, der arbejdedes med i DUS: *Det gode ungdomsliv – når vi bestemmer*, indikerer en tilgang, der ikke tager udgangspunkt i de unges marginalisering og udsathed. Således skubbes perspektivet væk fra et snævert fokus på netop marginaliseringen og/eller udsatheden, og forløbet orienteres mod et mere åbent perspektiv om det gode liv, der netop har som sigte at *overskride* marginaliseringen og udsatheden.

Nærværende afhandling opererer inden for en aktionsforskning, der har særligt fokus på teori- og metodeudvikling i forhold til feltet 'udsatte unge', og arbejdet har dermed været inspireret af forskellige former for PAR og YPAR, og særligt i forbindelse med en baggrundsforståelse af unge i udsatte livssituationer er Whytes arbejde interessant. I forhold til et perspektiv, hvor fokus er på marginaliserede og undertrykte grupper og deres muligheder for empowerment (og de samme gruppers disempowerment), bliver en Freire/Horton inspireret aktionsforskning interessant.

Kritisk utopisk aktionsforskning

Afhandlingen finder dog sin primære inspiration fra et andet forskningsmæssigt arbejde nemlig den Kritisk Utopisk Aktionsforskning (KUAF). KUAF opstod i Danmark, hvor den er blevet og bliver udviklet. I 80'erne og 90'erne begyndte en gruppe kritisk-teoretiske forskere, der arbejdede med den kritiske teori, som den blev formuleret af Adorno, Horkheimer og senere Negt, Kluge og Regina Becker-Schmidt, at arbejde med fremtidsværkstedsmetoden i en kombination med aktionsforskningen. Resultatet blev en udvikling af kritisk utopisk aktionsforskning. Kritisk utopisk aktionsforskning er frem for alt en særlig udlægning af kritisk teori, eller en særlig

måde at arbejde forskningsmæssigt med en handlings- og forandringsorienteret kritisk teori. De handlings- og forandringsorienterede aspekter understreger, at KUAF's mere filosofiske og videnskabsteoretiske grundforståelse bliver en smule anderledes end aktionsforskningens videnskabsteori som sådan. KUAF antager en radikal aktionsforskningsposition på en række områder. Grundet traditionens udgangspunkt i kritisk teori fokuseres der stærkt på et emancipatorisk element, der skal forstås som frigørelse i forhold til både et subjektivt niveau og i forhold til et samfundsmæssigt strukturelt niveau, samt i forhold til det emancipatoriske elements dialektiske forbindelse til strukturelle reifikationsfigurer[21]. Reifikation skal forstås som den strukturelle afhumanisering og fremmedgørelse af væsentlige egenskaber ved både menneske og samfund. Samtidig arbejder KUAF med konkret forandring medieret gennem utopiarbejdet, som det er inspireret fra Robert Jungk's Fremtidsværksteder, hvilket indikerer traditionens begreb om transcendens. Transcendens skal forstås som en (grænse)overskridelse af de for tiden værende civilisationsbetingelser, dvs. en påkaldelse af den sociale virkeligheds mulighed for at være noget andet (Nielsen 1996). KUAF synes desuden at være den eneste aktionsforskningsretning, der anvender fremtidsværkstedsmetoden systematisk. Ved at inddrage fremtidsværkstedet som metode forlader KUAF den kritiske teoris noget negative arv (dog uden at forlade den kritiske teoris oprindelsespersoner). Samtidig knytter den kritisk-utopiske aktionsforskning det forskningsmæssige arbejde an til dannelsen af særlige privilegerede frirum til udfoldelse af social fantasi og dannelsesprocesser (Nielsen 1996, 2005, Nielsen & Nilesen 2006a, 2006b, 2010, Husted & Tofteng 2007, 2012, Bladt & Nielsen 2013).

Netop i spændingsfeltet mellem den kritiske teori og det aktionsforskningsmæssige islæt bliver det helt centralt, at det forskningsmæssige arbejde kan rumme både det konkrete og det teoretiske arbejde med kategorier som reifikation og som modstykke hertil emancipation og transcendens. Her antydes også et særligt fokus i den kritisk utopiske aktionsforskning. I modsætning til de fleste andre aktionsforskningstraditioner, der i en fokusering på forandringer knyttet til praksis, personer og kontekst dermed forlader et alment teoretisk og normativt perspektiv, abonnerer KUAF på et andet perspektiv. I KUAF argumenteres for, at aktionsforskningen ikke skal forstås som en *"tyngdeforskydning fra teori til praksis"*, men som en *"gensidig udfordring mellem teori og praksiserfaringer"* (Nielsen & Nielsen 2010: 102). Det bevirker samtidig, at der arbejdes med et alment perspektiv, idet

21. Dette forhold indikerer samtidig, at KAUF på sin vis har en stærkere teoretisk og normativ forbindelse til PAR-traditionerne, end den har til den skandinaviske dialogtradition.

de givne aktionsforskningsundersøgelser ikke udelukkende kan sige noget om det kontekstspecifikke og *det særlige*, de kan potentielt også give anvisninger på et bredere samfundsmæssigt perspektiv, på *det almene*. Det vil sige, at Lewins intention om en samfundsmæssig forpligtet forskning videreføres. På den måde bevæger KUAF sig mellem to erkendelsesinteresser. På den ene side udfoldes *"et forsøg på at skabe eksperimentelle situationer og forløb i form af det, vi kalder refleksions- og handlingsrettede "frirum" i hverdagslivet , der opfordrer til udfoldelse af social fantasi"* (Nielsen & Nielsen 2010: 103) og i forbindelse hermed en række specifikke og eksemplariske lærings- og dannelsesprocesser. På den anden side udfoldes et: *"vedvarende kritisk samfunds- og kulturteoretisk analysearbejde, der kan udvikle en konkret historisk forståelse af den sociale og kulturelle samfundsmæssige formidling og dermed også fastholde en indsigt i deres modsigelsesfulde karakter og foranderlighed"* (Nielsen & Nielsen 2010: 103).

Dette dobbelte sigte understreger arbejdet med to vidensformer, der skal åbnes mod hinanden, og dermed hensigten om at undersøge et strukturelt niveau og et subjektiv niveau sammen. Man vil med andre ord opnå synergiske vekselvirkninger mellem de to niveauer. Det betyder at makrosociologiske forhold og mikroorienterede forhold undersøges samtidigt, og det bliver muligt at akkumulere viden om, hvordan makrostrukturelle forhold udfoldes og virker 'i det levede liv'. En vigtig pointe her er, at det ikke er ambitionen at undersøge og udvikle teoretiske *i sig selv.* Snarere er teoriidealet at lade begreberne arbejde i synergi med praksis uden at reducere hverken et begrebsmæssigt niveau eller et praksisniveau, til udvandede versioner af hinanden.

I samme moment fastholdes potentielt et frigørende program for sociologisk forskning, idet denne grundforestilling i den kritiske utopiske aktionsforsknings kan blive mødt og operationaliseret med *eksperimentet*.

Det traditionelle sociologiske eksperiment

I social- og samfundsvidenskaberne er eksperimentet ofte udskældt som undersøgelsesprincip og metode. Både i forhold til en række teoretiske, videnskabsteoretiske, validitetsmæssige og ikke mindst etiske overvejelser identificeres der en række komplikationer, der er knyttet til eksperimentet i forhold til at benytte og begrebsliggøre det i social- og samfundsvidenskabelig forskning. Alligevel er der flere forhold i tilknytning til DUS, der gør det interessant at tematisere det samlede metodiske arbejde i forløbet indenfor rammerne af et eksperiment

Eksperimentet er sjældent en integreret del af en forskningsmæssig praksis og

metode i sociologisk- eller samfundsmæssig videnskab. Snarere er det en lidt ilde set og udskældt forskningspraksis. Grunden hertil skal nok findes idet de fleste udviklinger af eksperimentet i social og samfundsvidenskaberne ofte har adopteret det naturvidenskabelige ideal for et eksperiment (Nielsen 1995, 1996, Gross & Krohn 2005).

Eksperimentet som videnskabelig metode fungerer, når det er snævert inspireret af naturvidenskaben som det videnskabeligt begrundede og forskerplanlagte og –kontrollerede indgreb i virkeligheden. Det anvendes som oftest som metode til at undersøge årsagssammenhænge på en kontrolleret måde, der kan udelukke andre forklaringer. Det vil sige, at eksperimentet bliver et kunstigt set-up hvor der tilføres forskellige kontrollerede stimuli, der derefter måles på de observerbare effekter. Ofte valideres eksperimenterne gennem kontrolgruppeprincippet (Boolsen 2004/2005, Nielsen 1995, 1996, Gross & Krohn 2005).

Diskussionen om, hvorvidt samfundsvidenskaben generelt og sociologien specifikt skal, bør og kan arbejde med eksperimentet som videnskabelig praksis, har flere dimensioner i sig. Debatten har taget form siden sidst i det 19. århundrede. Profiler som Comte og Durkheim (2008) var bidragsydere til denne diskussion, der som hovedpointer tematiserede at sociale relationer ikke kan defineres ud fra kausale lovmæssigheder, at sociale fænomener ikke kan kontrolleres af forskeren, at sociologien er alt for kompleks til at blive rammesat i et eksperiment, og at et kunstigt eksperiment, der eksperimenterer med det sociale liv, vil være etisk uforsvarligt (Gross & Krohn 2005).

Disse argumenter finder senere hen betydelig empirisk genklang i forbindelse med særligt Hawthorne-forsøgene og Milgram-forsøgene. Hawthorne-forsøgene var arbejdssociologiske eksperimenter, der blev gennemført på virksomheden Hawthorne Works i Chicago 1927-32. Det primære formål var at afdække forhold af betydning for arbejdernes produktivitet. Hawthorne-forsøgene var et eksperiment, der havde til hensigt at undersøge kontrollerede reversible innovationer. Men undervejs opstod der nogle overraskende resultater. De afprøvede variable, som forskergruppen havde initieret (blandt andet lyspåvirkning), viste sig *ikke* at have nogen signifikant indflydelse på de påviste produktivitetsstigninger. Således steg produktiviteten, både da lyset forbedres, og da man efter en tid vendte tilbage til den oprindelige, dårligere, belysning. Den bemærkelsesværdige opdagelse fra Hawthorne-forsøgene var således at det var selve forandringen og den sociale og kulturelle gruppedynamik, der var blevet tilført afdelingen som sideprodukt af selve lysvariablene der gjorde udslaget, og som kunne forklare de målte resultater (Nielsen 1995, Nielsen 2001). Disse

påfaldende fund, underbyggede pointen om, at man ikke kan være helt sikker på, præcis hvilke mekanismer eller årsagssammenhænge, man undersøger og måler på (Boolsen 2004/2005). Således blev Hawthorne-forsøgene *en "objektivistisk metode der nåede sin grænse": det kontrollerede forsøg afdækker ikke sammenhænge i den objektive virkelighed men skabte derimod en ny virkelighed"* (Nielsen 2001: 5). Men denne nye viden var i sig selv gavnlig i forbindelse med vores viden om sociale forhold (Nielsen 2001).

Milgram-forsøgene var et eksperiment, der foregik i 1960'erne. Eksperimentet gik kort fortalt ud på at "*undersøge hvor langt forsøgspersoner ville gå i* [forhold til] *at påføre andre mennesker smerte og skader, når de var udsat for ordre fra en autoritet"* (Duus 2012: 172). Forsøget hører til de socialpsykologiske forsøg, der undersøger menneskers dilemmaer i hverdagen, og fokus for undersøgelsen blev da uoverensstemmelser mellem menneskers moralske indstilling og faktiske handlinger. I Milgram-eksperimentet var det derudover formålet at undersøge konsekvenserne for dem, der handler og for menneskene omkring dem (Duus 2012).

Milgram-forsøgene akkumulerede ikke på samme måde som Hawthorne-forsøget landevindende nye erfaringer. Men flere kritiske forhold blev påpeget ved forsøgene. Især en manglende opmærksomhed på etik blev antastet i forbindelse med forsøgene. Derudover blev det kritiseret, at forsøgspersonerne ikke fik mulighed for at erhverve sig den nødvendige viden for at løse dilemmaet. En tredje og vigtig kritik drejede sig om, hvilke strukturelle konstruktioner og magtmæssige forhold disse forsøg (ufrivilligt) var med til at legitimere (Duus 2012).

Foranlediget af teoretiske og empiriske erfaringer knyttet til eksperimentet som samfundsvidenskabelig metode er det således efterhånden en udbredt opfattelse, at samfundsvidenskaberne hverken kan eller skal adoptere eller stile efter at udføre eksperimentet, som det ser ud, når det følger det naturvidenskabelige ideal og den naturvidenskabelige metode (Christensen 1995, Nielsen 1995, 1996 Gross & Krohn 2005). Som redaktionen pointerer i indledningen til bogen Teknikker i samfundsvidenskaben er samfundsforskning ikke: *"en ingeniørkunst. Forskeren er ikke en ingeniør, der kan planlægge og forudse samfundsudviklingen eller skabe samfundet ved sin indgriben. Hvis samfundsforskeren handler som en socialingeniør, der vil udvikle samfundet, ligesom bygningsingeniører udvikler broer, huse og veje, går det galt før eller siden. For det menneskelige samfund vil, ligesom haven, producere uforudsete konsekvenser, der vil underminere denne ingeniørkunst"* (Fuglsang mfl. red. 2009: 9).

Eksperimentet i aktionsforskningen

Aktionsforskningen har fra begyndelsen arbejdet med eksperimenter. Kurt Lewin udformede allerede i sin tidligste aktionsforskning eksperimenter, og det er dermed ham, der åbner ballet og fører eksperimentet med ind i aktionsforskningen. Dermed er det også ham, der er den første til at bringe human- og samfundsvidenskaberne på sporet af en anden slags måde at forstå og udføre eksperimentet på. Af ydre lignede Lewins eksperimenter dog netop objektivistiske laboratorieforsøg. Det var kun i kraft af, at ét af målene med eksperimenterne var at træne deltagerne i at udforme og udvikle demokratiske deltagelsesprocesser, at de adskilte sig fra de klassiske laboratorieforsøg. Således var der i Lewins eksperimenter en markant normativ forståelse af sammenhængen mellem en demokratisering af forskningen og en demokratisering af samfundet (Nielsen 2001, Nielsen 2012, Husted & Tofteng 2007). I sin primære grundform kunne Lewins eksperimenter dog ikke frasige sig den kritik, der som anført ovenfor berettiget kan fremføres over for det sociologiske eksperiment.

Lewins eksperimentelle former udvikles i særlig grad indenfor den såkaldt socio-tekniske aktionsforskningstradition, der udvikler og gennemfører en række store eksperimenter både i England og i Skandinavien i løbet af 60'erne og 70'erne (Nielsen 2012, Nielsen 2001b, Husted & Tofteng 2012, Drewes Nielsen 2006). Disse eksperimenter løb mere eller mindre alle sammen ud i sandet[22], og aktionsforskningen og det eksperimentelle sigte led et knæk[23]. Det meste aktionsforskning dropper efterfølgende det eksperimentelle sigte til fordel for et fokus på dialogiske og/eller deltagerorienterede processer (van Beinum 1996, Nielsen 2012, Nielsen 2001).

I samtiden finder vi dog eksperimentet eller en eksperimentel praksis et par steder

22. Flere årsager kan nævnes hertil, men en af de primære årsager til, at aktionsforskningen led et nederlag på dette tidspunkt, var sandsynligvis, at projekterne byggede på en naiv konsensusforestilling. Læs mere i eksempelvis Nielsen 2012.

23. Det skal dog også nævnes at selvom det eksperimentelle glider ud på dette tidspunkt, betyder det ikke, at eksperimenterne ikke åbnede op for og viste muligheden for andre alternative praksisser, og på den måde indeholdt et stort potentiale til at udfordre de almene opfattelser af det samfundsmæssige. Samtidig skal det også påpeges, at eksperimenterne i sig selv ikke forfulgte de målrationelle succeskriterier, som blev en af årsagerne til, at eksperimenterne blev stoppet.

i aktionsforskningslandskabet[24]. Således tematiseres 'Aktionseksperimentet' i aktionsforskningen. Udviklingen af aktionseksperimentet sker med udgangspunkt i en kritik af de traditionelle eksperimenter i socialvidenskaben, konkret de førnævnte Milgram-forsøg. Aktionseksperimentet begrebsliggøres som en særlig anvendelig tilgang til projekter, hvor teoretiske hypoteser eller konkrete metoder afprøves i praksis (Duus 2012, Friedman 2011, Argyris mfl. 1985). Således er afsættet ikke bemærkelsesværdigt anderledes fra de traditionelle laboratorieforsøgsinspirerede eksperimenter, der som ovenstående indikerer netop havde hypotesetestning i forbindelse med kausale sammenhænge som formål. Men den konkrete tilgang er noget anderledes.

Aktionseksperimentet foregår som et samarbejde mellem forsker og deltagere, hypoteser mv. er offentlige, og kontrollen er delt mellem forsker og deltagere. Hvor de traditionelle laboratorieforsøg havde beskrivende intentioner, er det aktionseksperimentets ambition at forandre. Det bevirker, at aktionseksperimentet i modsætning til det traditionelle eksperiment akkumulerer viden om både, hvad der *er,* og hvad der kan *blive*.

Aktionseksperimentet anvendes typisk indenfor organisationsudvikling og læring. Observation og diskussion er centrale elementer i denne type af eksperiment, idet forskeren observerer en gældende praksis og på baggrund af dette stiller sine hypoteser. Endvidere kommer forskeren i samme moment med forslag til nye handlemuligheder eller nye praksisformer. Disse forslag diskuteres med deltagerne og i fællesskab be- eller afkræftes hypoteser og nye veje afprøves, og aktionseksperimentet foregår uden kontrolgrupper (Duus 2012, Laursen 2012). Forskeren har således i denne type eksperiment en noget central rolle, og selvom den ikke er kontrollerende er den dog i høj grad styrende for processen. Eksempelvis er det forskeren, der i høj grad besidder definitionsretten. Ligesom det er hende, der er den primære til at

24. Det skal angives, at det ikke udelukkende er aktionsforskningen der arbejder med eksperimentet, også andre traditioner indenfor social og samfundsvidenskaberne har på forskellig vis omformuleret det 'positivistiske eksperiment' til anvendelse i ikke-positivistisk forskning. Eksempelvis har grene af den såkaldte Chicagoskole udviklet tendenser i den retning. Her fortales der for en markant anderledes måde at forstå og udvikle eksperimentet i tilknytning til sociologisk metode. Chicagoskole forskerne forkaster den traditionelle idé om forskeren som 'eksperimentator', der manipulerer med det eksperimentelle system. Mennesker er ikke subjekter for eksperimentet, men aktive deltagere. Sociale processer forstås som eksperimenter til at håndtere den strukturelle kompleksitet og de uforudsigelige dynamikker i det moderne sociale byliv. Udviklingen af det moderne samfund kan i sig selv forstås som en eksperimentel performance, der forsøger at overkomme de udfordringer det moderne samfund bærer med sig. Således pointeres eksperimentet som en vej til at forstå det nutidige samfunds karakter som netop højst komplekst og strukturelt defineret (Gross & Krohn 2005).

vurdere, validere og dokumentere eksperimentet (Laursen 2012).

Tilgangens fokus er i et vidensmæssigt perspektiv koncentreret om det, der kan blive. Det vil sige, at aktionseksperimentet med sig bærer den normativ fordring, at situationen, organisationen, kommunikationen etc. kan blive bedre. Dermed adskiller tilgangen sig fra det traditionelle eksperiment og fra megen anden samtidig forskning, der ikke mener, at en normativ fordring hører hjemme i forskningen, og i et vidensmæssigt perspektiv kan aktionseksperimentet dermed bidrage med noget nyt og andet.

Men det normative perspektiv er i høj grad medieret af forskeren. Det kan indvendes, at aktionseksperimentet lægger op til en elitær figur, hvor det er forskeren der gøres til eksperten på stort set alle facetter af processen. Dette kan bevirke, at undersøgelsen bliver mere eller mindre blind for de facetter, der ikke ligger forskeren på sinde, hvilket indebærer, at det, der ligger udover forskerens interesse- og kompetencefelt, udelades. Samtidig kan det indvendes, at denne type eksperiment i et vidensmæssigt perspektiv ikke adskiller sig bemærkelsesværdigt fra de traditionelle eksperimenter, og det kan endvidere hævdes, at horisonten for undersøgelsen forbliver indenfor institutionen, organisationen eller læreanstalten (Nielsen 1996). Egentlige sociale rekonstruktioner eller reformer på samfundsmæssigt niveau bringes ikke i spil. Koblingen mellem en egentlig demokratisk forskningsproces og en samfundsmæssig demokratisering er således svag i denne tilgang. Den demokratikultur, der opstår, knyttes til organisationen, eller til det lokale. Den udfoldes ikke som en eksemplarisk samfundsmæssigt pointe, og de samfundsmæssige diskurser står uberørt hen (Husted & Tofteng 2007). Det betyder, at flere af de demokratiserende facetter af eksperimentet, som det så ud tilbage fra Lewin, forlades i aktionseksperimentet.

Eksperimentet som transcenderende og emancipatorisk vidensform

I den kritisk utopiske aktionsforskning ser forståelsen af eksperimentet anderledes ud. Her opfattes og udøves eksperimentet som mere og andet end en metode eller en teknik. Som beskrevet ovenfor påtager KUAF sig en aktiv rolle i forbindelse med at udvikle en horisont for emancipatorisk, demokratisk og kritik-utopisk samfunds- og forskningsudvikling. KUAF har i den forbindelse et stærkt fokus på det transcenderende potentiale for forandringer. For at fastholde og udvikle et frigørende program for sociologisk forskning tematiseres en særlig forståelse af eksperimentet som vidensform og akkumulator (Nielsen 1995).

Det er en eksperimentering med selve de grundlæggende strukturer i det samfundsmæssige og levede liv der sættes på dagsordenen indenfor rammerne af eksperimentet, som det forstås i den kritisk utopiske aktionsforskning. Således begrebsliggøres en anden figur for eksperimentet end de ovenstående øvrige eksempler, og denne figur adskiller sig både fra det naturvidenskabeligt inspirerede eksperiment og fra Aktionseksperimentet. Også Lewins model adskiller det sig fra, men samtidig fastholder og forstærker det hans pointe om det demokratiske element. Samtidig gøres der op med forskeren som både beskuer/observatør og forskeren som den, der besidder definitions- og vurderingsretten. Inden for KUAF sker udforskningen, initiativet og vurderingen i et samarbejde mellem forskeren og deltagerne. Denne logik bærer i høj grad præg af det, som Nielsen og Nielsen tematiserer som den omvendte participation (se eksempelvis Nielsen & Nielsen 2007, Nielsen 2012a). Kort fortalt går den omvendte participation ud på at ændre på den traditionelle myndighedsstruktur i forbindelse med eksempelvis sociale forandringer. Konventionelt er det den officielle myndighed (eksempelvis en kommune) der besidder myndighedsmagten i forandringsprocesser. I den omvendte participation tildeles myndigheden i forhold til både initiativ, planlægning og udførsel af et givent tiltag til de deltagende. På den måde suspenderes den gængse myndighedsstruktur for en tid, og forandringsinitiativer vokser ud af de deltagendes konkrete livssituationserfaringer, hvorved forandringerne forankres i andet og mere end forskellige sektorers instrumentelle og målrationelle logik. Dermed befordres perspektiver og forandringspotentialer, der vokser ud af livsverdenen, og ikke af systemverdenen. Således bevirker et eksperiment, der er rammesat på disse præmisser, potentielt helt andre kvaliteter, som indbefatter vidensmæssige potentialer og emancipatoriske og transcenderende muligheder.

Det er i den forbindelse en vigtig pointe, at eksperimenter, der er knyttet til KUAF, i høj grad er tænkt som og forsøgt udfoldet som et socialt eksperiment, forstået

som eksperimentel samfundspraksis[25]. Sammenkoblingen af det videnskabelige eksperiment, som det er tænkt i aktionsforskningen, og inspirationen fra det sociale eksperiment bliver grundforståelsen af eksperimentet og dets udvikling i den kritiske utopiske aktionsforskning.

Det spørgsmål, der stilles fra den kritisk utopiske aktionsforskning, handler om, hvorvidt frigørelse i livsverdenen kan føre til forandringer af den generelle samfundsorden (Nielsen 1996). Netop derfor bliver en sammenkobling af et eksperiment, der er bygget op omkring den omvendte participation og det sociale eksperiment, og hvis fokus er at eksperimentere med alternative frigørende samfundspraksisser, en vigtig drivkraft for en sociologi, der fastholder et emancipatorisk og transcenderende sigte i sin analyse-, metode- og teoriudvikling. Således er arbejdet med eksperimentet som emancipatorisk og transcenderende vidensform med til at skabe videns- og praksisplatforme, hvor det er menneskers livsverdensperspektiver der tages udgangspunkt i, og som gestalter sig som mulige alternative samfundspotentialer og -udviklinger. Eksperimentet begrebsliggøres således som: *"Et forskerinvolveret innovationsforsøg, der sætter nye sociale strukturer eller institutioner på dagsordenen på en sådan måde, at det i eksperimentets kølvand bliver muligt at reflektere over innovationernes udbredelsesmuligheder og almene ønskværdighed; innovationen bliver systematisk betragtet som reversibel"* (Nielsen 2001: 7). Fokuseringen på nye sociale strukturer markerer også en væsentlig forskel fra andre perspektiver på det videnskabelige eksperiment.

På sin vis kan arbejdet i og med det eksperiment, som begrebsliggøres i KUAF, forstås som et stykke arbejde, der forsøger at vende op og ned på den kolonialiseringsproces, som vi kender fra Habermas' begrebsverden (2004) og bliver i stedet en slags af-

25. Det skal nævnes at sociale eksperimenter historisk har affødt en række problematikker. Erfaringer fra sociale eksperimenter der med demokrati og ikke-voldelige antiautoritære forhold for øje, har eksperimenteret med eksempelvis (økologiske) bo- og leveformer, andre og mere kooperative både bolig-, ejer- og arbejdsforhold (eksempler herpå kunne være Christiania og Tvind) viste sig at afføde en række uhensigtsmæssige dynamikker. Dels har de sociale eksperimenter ofte ikke haft tilstrækkelig med beskyttelse fra samfundets strukturelle former, herunder økonomiske og politiske forhold. Hvilket bevirker at de ofte ikke har haft de fornødne ressourcer til at bestå i længere tid, lang tid nok til at det blev tydeligt hvad det givende eksperiment kunne udbredes til (Nielsen 1996). For det andet viser historien at de sociale eksperimenter ofte (også) ender som selvrefererende lukkede systemer – der udvikles en 'lejrkultur' og eksperimenterne bliver ideologiserede. Sagt på en anden måde har en dynamik været at i øjeblikket spørgsmålet om mulige almengørelser eller samfundsmæssige udbredelser kommer på dagsordenen, lukker eksperimentet om sig selv og stivner i et forsvar for den sociale realitet, eksperimentet står for. Grundlaget for at indgå i en læreproces eller vidensopsamling med henblik på udviklingen af en demokratisk samfundsmæssig forandring, bliver dermed i høj grad vanskeliggjort (Nielsen 1995, 1996, 2001).

kolonialisering (Bladt 2009). Derved forsøges der, at gøre op med de forhold der bevirker, at det er systemets styringsmedier (penge og magt) der definerer, ensretter og reducerer den mellemmenneskelige interaktion og formaliserer og reducerer både individer og de interpersonelle relationer til systemernes instrumentelle rationalitet (Habermas 2004). Med eksperimentet som alternativ videnskabelig praksis forsøges der installeret en praktisk, konkret, teoretisk og analytisk arbejds- og vidensform, der modgår disse mekanismer. Det skal dog påpeges, at en art af-kolonialisering, således som den tematiseres i nærværende afhandling, ikke kan reduceres til et snævert fokus på dialog og kommunikativ handlen, idet begrebsliggørelsen snarere skal forstås i sammenhæng med netop et fokus på samfundsmæssige forandringer på det strukturelle niveau. Således bliver spørgsmålet: Kan der mobiliseres platforme, hvorfra det er livsverdenens rationaler der sættes i fokus med henblik på at sætte alternative samfundsstrukturer, og som netop er forankret i menneskers hverdagslivserfaringer? Det betones dermed også, at den forandring, der tilsigtes med eksperimentet i denne udlægning, antager en særlig karakter; det er ikke forandring for forandringens skyld, men en forandring der med udgangspunkt i menneskers levede liv og erfaringer kan ændre - eller sætte bevægelse i – de samfundsmæssige uhensigtsmæssige betingelser for det sociale liv.

Det skal dog nævnes, at der findes meget få udfoldede eksperimenter af den karakter. Der eksisterer nok kun ét, nemlig forskningsforløbet *Industri og lykke*. I august 1995 og et år frem fungerede kooperativet 'Dyndspringeren' som socialt eksperiment og virkeliggørelse af en utopi. Tre forskere og ni kvindelige fiskeriarbejdere var den arbejdsgruppe, der udviklede og gennemførte en demokratisk og bæredygtig industriel produktionsvirksomhed. Dette eksperiment bidrog med en række betydningsfulde pointer, fund og erkendelser. Udover at kunne opsamle erfaringsdannelsen hos de deltagende og dermed udfolde eksperimentets styrker i forhold til en dannelsesproces, åbnede erfaringerne fra denne type eksperiment op for en anderledes læsning af 'viden om samfundet'. Igennem hele forløbet, skærpedes nye vidensmæssige forhold omkring forskellige samfundsmæssige aktører, strukturelle kræfter og modsigelser. (Nielsen, Nielsen & Olsén 1999, Nielsen 1995, Nielsen 2001). Dermed er der efterladt en del rum til at udvikle den eksperimentelle praksis indenfor KUAF. Ligesom der er rum til at undersøge, hvor det bærer hen at lade sig inspirere af eksperimentet som transcenderende og emancipatorisk vidensplatform og lade det fungere som den grundlæggende normative horisont, idet fokus fastholdes på den ontologiske frigørelse, der kan træde frem igennem eksperimentet.

Netop dette er en af pointerne med *De Unges Stemme*. *De Unges Stemme* som

forskningsforløb rammesættes som et eksperiment, netop fordi arbejdet med en alternativ figur forsøges sat på dagsordenen, tematiseret og udviklet. Det er en alternativ strukturel konstitution, der tager sit afsæt i de unges hverdagsliv og erfaringer, og hvis hovedfokus omkredser emancipatoriske og transcenderende potentialer.

Eksperimentet opstår naturligvis ikke ud i det blå, og det behøver en række konkrete metoder og en række mere filosofiske betragtninger og begrebsliggørelser at støtte sig til, hvis det skal kunne indfri og arbejde aktivt med de kvaliteter, der ønskes opnået gennem eksperimentet. Og netop fordi KUAF betoner vigtigheden af at kunne arbejde med synergien mellem et mikro- og et makroniveau er det vigtigt at udvikle eksperimentet i en sådan retning, at der er sammenhæng mellem det videnskabsteoretiske niveau, det metodiske niveau og praksis- niveauet. I *De Unges Stemme* skete dette konkret ved udviklingen af en række begrebsliggørelser, der er hentet fra den kritiske teori, og i udviklingen af en række metoder, der kunne akkumulere det praktiske arbejde med begrebsliggørelserne i den konkrete kontekst.

Ikke helt overraskende fremstår kritikken som et centralt begreb, ligesom utopien gør det. Hvad der dermed skal afhandles her, er de mere grundlæggende potentialer for kritikkens forbindelse til et utopisk niveau. Kritikken og utopien og deres interne vekselvirkning udgør det spændingsfelt, hvori nærværende afhandling har arbejdet og udviklet sin eksperimentelle forskningspraksis.

Kritikkens berettigelse og utopiens mandat

Spørgsmålet om videnskab og kritik – eller kritik i videnskaben – har været diskuteret i generationer. Helt grundlæggende er spørgsmålet, om videnskaben skal undersøge det der *er*, eller om videnskaben også kan have en normativ fordring og undersøge det det *bør* være. Med andre ord går diskussionen på, om videnskaben skal være deskriptiv eller normativ. Videnskabens værdineutralitet, generaliserbarhed, objektive kriterier, validitetskrav etc. er alle kriterier for videnskab, der formuleres i forbindelse med de moderne videnskabers udvikling i den sidste del af 1800 tallet og den første del af 1900 tallet (Gleerup 2010). Disse idealer står på sin vis i modsætning til en kritisk figur, der opererer med et normativt ideal og ikke udelukkende et deskriptivt. På den måde kan man sige, at positivismens spøgelse kommer til at hærge den kritiske tanke.

Ligesom positivismens spøgelse hærger kritikken, hærger det også den utopiske

tanke. Siden positivismens indtog i samfundsvidenskaberne, bl.a. i sociologien, er det blevet betragtet som mere eller mindre uvidenskabeligt at forholde sig udforskende til en virkelighed, der endnu ikke findes, eller som måske allerede er forgangen[26]. Det bliver betragtet som mere eller mindre absurd at forstille sig og beskæftige sig med fremtidige 'fantasifostre', der (endnu) ikke kan henføres til en faktisk eller forudsigelig virkelighed. Den virkelighed, som utopien henviser til, kan ikke underbygges eller valideres, og da bliver en objektiv bevisførelse i sagen natur ikke mulig (Jacobsen 2003a, 2003b). Når idealet og fokus for en samfundsvidenskab samtidig koncentrerer sig om *er* fremfor *bør,* ja, så har den utopiske tanke det svært, fordi den i langt de fleste tilfælde omkredser det der bør være, uden at den dog derved negligerer virkelighedens realiteter. Således er spørgsmålet om normativitet og den kritik, der tager afstand fra normativitet som et videnskabeligt ideal, både knyttet til det kritiske og det utopiske element. At arbejde med utopier i en forskningsmæssig sammenhæng betyder også at have fokus på og kredse om 'det gode samfund'. Og spørgsmålet om, hvordan det gode samfund udfolder sig, indeholder en normativ dimension. Således har utopiske tænkere gennem en lang årrække været tildelt en underordnet og lidet efterstræbelsesværdig position inden for samfundsvidenskabens hierarki. Det kan undre, at det er sådan, idet mange samtidig betragter Platon som ophavsmand til den samfundsvidenskabelige disciplin, og Platons S*taten* var kendetegnet ved utopiske overtoner og intentioner (Jacobsen 2003a).

Kritikken og utopien kritiseres dermed ud fra samme forskningsmæssige idealer og målestokke. I dag er der tillige andre spøgelser end positivismen at 'slås med'. Flere moderne profiler inden for den kritiske teori påpeger, hvorledes kritikken i særdeleshed har vanskeligt ved at finde plads i moderne samfund. Eksempelvis taler Rasmus Willig[27] om, hvorledes kritikkens grundform har ændret karakter og er gået fra at påpege generelle samfundsmæssige forhold og dynamikker til at dreje sig om individets kritik af sig selv, egen formåen osv. På den måde har kritikken, som den blev formuleret hos den kritiske teori, markant ændret form og betydning. Det kan i forlængelse af Willig argumenteres for, at kritikken har ændret kvalitativ betydning og funktion og har bevæget sig fra at være en samfundskritik, der potentielt kunne opløse magtstrukturer og herredømmeforhold, til en selvkritik med (selv) disciplinerende, (selv)kontrollerende og (selv)censurerende effekt over individerne.

26 Det skal dog retfærdigvis nævnes at der nogle steder i sociologien og i den geografiske forskning arbejdes med utopier; blandt andre udfolder både Bauman (Se Bauman 2004) og Harvey (se Harvey 2000) et utopibegreb.

27. Inspirationerne fra Rasmus Willig kommer af et oplæg han afholdt på forskningsenheden *Arbejdsliv på RUC* på enhedens årsmøde maj 2012.

Fra anden side påpeger Henrik Kaare Nielsen, at kritikken er bortfaldet fra langt det meste af det offentlige fælles samvær. En kritisk position, som før i tiden blev betragtet som en naturlig og nødvendig del af en demokratisk proces, bliver i dag afskrevet som moralisme og som et arrogant og formynderisk fænomen (Kaare Nielsen 2006). Samtidig påpeger Kaare Nielsen, at der er sket et omfattende skred i de former for gyldighedskriterier, der på den ene eller den anden måde beskytter og konstituerer 'det fælles', hen imod tilfældige, smagsbaserede, emotionelle, kyniske eller teknokratiske definitioner af gyldighed. Eksempelvis viste det sig at være ligegyldigt, om Irak rent faktisk besad masseødelæggelsesvåben, i forhold til at legitimere en krig, hvis vigtigste begrundelse var, om man troede, at der var masseødelæggelsesvåben i Irak (Kaare Nielsen & Horn 2006). Analogt til nærværende afhandlings felt kunne det tyde på, at samme gyldighedsrationale har været gældende, dengang man nedsatte den kriminelle lavalder og oprettede flere surrogatfængsler til de helt unge. Relativt kort tid efter måtte man lukke de fleste surrogatfængsler og straffe-institutioner til de helt unge, da det viste sig, at behovet for dem havde været betydeligt overvurderet. Det vidste sig, at følelsen af, at ungdomskriminaliteten var steget voldsomt markant, var langt stærkere end de faktiske forhold.

Ligeledes kritiseres også utopien ud fra andre rationaler end det positivistiske ideal. Også i forhold til en samfundsmæssig dimension bortkastes utopier som unyttigt og urealistisk tankespind; hvorfor skal vi bruge tid på det? Dette skydes måske, at det anvendelsesrettede, det nyttefokuserede, det profitorienterede og det pragmatiske dominerer på bekostning af det potentielle, det ikke realiserede, det mulige, det latente og det der ikke umiddelbart forekommer at kunne bruges, medføre gevinst eller på andre måder tilvejebringe noget, som menes at ville kunne værdsættes (Jacobsen 2003a, 2003b). Utopien er, så at sige, sat udenfor døren af et samfund, der hellere vil fokusere på visioner, idéer og innovationer.

Utopiernes sammenkædning med statiske og systembevarende samfundsmodeller bevirker tillige, at arbejdet med utopierne forkastes som enten værende uvidenskabeligt eller som udtryk for en stagneret og visionsforladt indstilling til samfundet og dets udvikling. I den sammenhæng hævdes det, at utopierne er fremmende for statiske systemer og fastlåste tilstande, og at utopierne ikke tjener som forandringsdynamik, men snarere som en bevaringsfaktor. Dvs. at utopien almindeligvis tolkes som en stagnerende og begrænsende faktor for de samfund, der anvender den som skabelon for det gode samfund (Jacobsen 2003a, Mazlich 2003). Samtidig er utopierne også genstand for en kritik, der primært knyttes til de europæiske utopiske tænkere, nemlig at utopien her forbindes med fortid og ikke fremtid, abstraktion og ikke anvendelse. Det er en kritik særligt den amerikanske empiriske sociologi fremsætter (Jacobsen 2003a).

Men i den tidlige kritiske teori kan begreberne kritik og utopi fungere som et led i en mere grundlæggende forståelse af det samfundsmæssige, og når begreberne relateres til den kritiske utopiske aktionsforskning kan de ydermere give anvisninger på, hvilke rationaler der ligger bag forandringsperspektivet i KUAF.

Den tidslige dimension

I forbindelse udfoldelsen af kritikkens og utopiens samfundsteoretiske potentiale bliver *tiden*, et centralt element. Både utopi- og kritikfiguren må nødvendigvis hænge sammen med en tidsmæssig eller en historisk dimension. Den tidslige dimension knyttes i den kritiske teori til et materielt, historisk betinget niveau. Dette spores stærkt i Walter Benjamins (1892 – 1940) skrifter. Her knyttes kritikken sammen med den historiske materialisme, hvor det understreges, at samtidens mulighedsbetingelser og –begrænsninger er knyttet til samfundets materielle forhold og ikke til den menneskelige tanke. Denne identifikation understøtter dermed nogle af de pointer, der blev fremskrevet i kapitel 1 *Om (noget af) det der ikke passer ind*). Pointen hos Benjamin er, at opgaven for kritikken som kvalitativ fremdriftsform er at identificere de historiske og samtidige mulighedsbetingelser og begrænsninger, der konstituerer det samfundsmæssige. Nutiden er karakteriseret ved en række ulighedsskabende og udskilningsmæssige forhold, der også er muliggjort og rammesat gennem tid. Kritikken besidder potentialet til at identificere de strukturelle betingelser, der producerer og reproducerer det samfundsmæssige socioøkonomiske, politiske og kulturelle forhold.

Denne betragtning stemmer meget godt overens med, at den erkendelsesteoretiske dimension i forhold til den kritiske teoris anvendelse af kritikbegrebet henviser til en mere oprindelig betydning af begrebet, som er hentet fra Kants anvendelse og teoretiske arbejde med det græske verbum *krinein*, der betyder noget i retning af på kyndig vis at skelne, udvælge, bedømme og/eller afgøre. En kritik af en sag indebærer dermed også en analyse og en vurdering af den. Samtidig besidder netop en skelnen og en afgørelse en reciprok kvalitet, idet disse handlinger i sig har potentialet til at opløse de elementer, der hidtil har hørt sammen på en tilsyneladende 'selvfølgelig' måde. Opløsningen indebærer en potentiel omvæltning (Negt 1985, Sørensen 2012, Kaare Nielsen 2001).

Kritikken er som fremdriftsform med til at forpligte samtiden på at huske og fastholde netop denne pointe. Som Benjamin selv beskriver det, så skal historien ikke stryges *med* hårene, men *mod* hårene. Anliggendet er at: *"fastholde et billede af fortiden,*

der uventet indfinder sig i det historiske subjekt i farens stund" (Benjamin 1973: 183). Sagt med andre ord handler kritikken således ikke om at kaste sit blik på fortiden for at kunne konkludere 'hvordan det egentlig var og skete'. Samfundsmæssigt set handler den snarere om at bemægtige sig en erindring, der kan fungere som spejl og faresignal for samtidens (og fremtidens) socioøkonomiske, politiske og kulturelle landkort, således at der ikke sker en re- og genproduktion af uhensigtsmæssige herredømmeforhold, diskursive overleveringer og magtstrukturelle forhold. Som Benjamin udtrykker det: *"I hver epoke må det forsøges på ny at vriste overleveringen fra den konformisme, der er i færd med at underlægge sig den"* (Benjamin 1973: 183).

Kritikkens funktion og styrke er således at forpligte samtiden på fortiden, nutiden og fremtiden, forstået således at, når nutiden spejles i sig selv, i fortiden og i fremtiden – når det umiddelbart 'selvfølgelige' skilles ad – så vil en kritisk erindring stå tilbage og være vidnesbyrd om, hvilke socioøkonomiske problemer, strukturelle forhold og politiske diskurser, der konstituerer og (re)producerer det sociale liv.

Fortider, nutider, fremtider, samtider og Usamtidigheder

Tiden, forstået som en historisk socio-rumlig kontekst, er ligeledes afgørende for utopiens meningsindhold. Dette identificeres hos Ernst Bloch (1885 – 1977)[28]. Den materialistiske dialektik som historieopfattelse spiller også en central rolle for Blochs utopi-opfattelse.

Selvom tiden typisk fremstår som noget absolut alment og som en abstrakt og uafhængig størrelse, er dette ikke nødvendigvis tilfældet. Tid er en social institution, der består af en række fælles normer og regler, der tillader koordinering af menneskelig og samfundsmæssig aktivitet. Reguleringen af tid er dermed afgørende for den samfundsmæssige sammenhængskraft. Eksempelvis var synkroniseringen af den kronometriske tid en forudsætning for opbygningen af jernbanen som en infrastruktur, der i høj grad betingede den tidlige kapitalisme i Europa. Således understøtter bestemte tidsregimer forskellige transformationer af den fysiske og sociale verden og: *"væsentlige sociale uligheder hidrører fra ulige betingelser i forhold til tid og sted"* (Kamp 2008: 3). Selve tiden – eller konstrueringen af den – understøtter

28. Bloch var som udgangspunkt marxistisk tænker. Som konsekvens af hans samtids historiske fakticitet, 2. Verdenskrig og kommunismens udvikling som et ikke-demokratisk et-partis-diktatur, som vi kender det fra Sovjetunionen, udviklede Bloch en modificering og konsolidering af marxismen og trak den i en betydelig mere utopisk retning (Jacobsen 2003a).

således ulighedsskabende mekanismer og den samfundsmæssige udvikling, som den er i dag, er muliggjort i forbindelse med et bestemt tidsregime. Netop i en sådan optik kan Blochs begrebsliggørelse af en kompleks tidsforståelse begribes. Hos Bloch er samtiden flerdimensionel, og ikke alle dimensioner kan underordnes betegnelsen samtid. Samtiden er ifølge Bloch en montage af forskellige historiske tider, herunder ikke mindst fremtiden. Den kronometriske tid dækker over forskellige historiske tider. Dermed introducerer Bloch begrebet usamtidighed, der netop kan forstås som de elementer ved den objektive tid, der ikke er proportionelt samtidige. Usamtidigheden henviser til den pointe, at der eksisterer flere parallelle tider og sociale sfærer i samme tid, der udspiller sig ved siden af hinanden og i vekselvirkning med hinanden.

Der indgår usamtidige elementer i den ydre historiske verden, såvel som i menneskenes indre. De tilsyneladende samtidige beskæftigelser og aktiviteter er ikke mulige uden den kontinuerlige, latente eksistens af usamtidige elementer fra forgangne epoker. Samtidens funktion er afhængig af de usamtidige elementer. Hos Bloch udfoldes dette med en beskrivelse af, hvordan den mening, der ifølge Bloch ikke er at finde i det kapitalistiske samfund, må hentes i andre tider. Det er en mening, der er kendetegnet ved andre ikke-udgrænsende mekanismer. Med en henvisning til afhandlingens første kapitel O*m (noget af) det der ikke passer ind*, kan dette udfoldes med en betragtning om, at en social orientering i det samfundsmæssige må hentes andre steder end fra den neoliberale model.

Blochs fysiske metafor på usamtidigheder som forskellige tider, der optræder i samtiden, er de to tyske Rhinbyer Ludwigshafen og Mannheim, der ligger overfor hinanden på hver sin side af Rhinen. Her optræder forskellige historiske tider sanseligt og samtidigt. Mannheim fremstår som repræsentant for gammel tysk kultur, feudal repræsentativitet og oprindelig borgerånd, der er ved at dø ud. Mannheims gammeltyske arkitektur er ved at blive til et symbol på forgangen kultur. På den anden side af Rhinen i Ludwigshafen fremtræder den moderne industri, styret af industriherrer, der projekterer fremtidens forandringer af landskab og livsbetingelser, medieret af motivet profit, og befolket af lønarbejdere, der stiller krop og sjæl til rådighed for indløsning af dette projekt (Thomsen 1983).

Det ikke-endnu-bevidste

Usamtidigheden bidrager til at forstå, at det samfundsmæssiges kompleksitet udfoldes over tid, der ikke er defineret kronologisk, og den kan muliggøre, at fænomener kan eksistere uden for deres egen tid. Dermed bliver usamtidigheder

også det emancipatoriske potentiale i fortiden, tendenser i nutiden, og realiserbare forhåbninger for fremtiden. Ligesom fortiden indeholder både lidelser, tragedier og fiaskoer, indeholder den også de urealiserede håb og potentialer, som kunne have været. Historien og tiden er således et opbevaringssted for levende muligheder for fremtidig handling; hvad der ikke blev, kan stadig nå at blive (Bloch 1986a: 114 - 178[29]).

Tiden har en særlig karakter, og der findes andre tider end dem, der umiddelbart fremstår som eksisterende. Man kan sige en tid, der foregriber en anden mulig tid. Der kan således tales om en anticiperet realitet, hvor forgribelsen af og forventningen om fremtiden materialiseres i nutiden, og hvor nutiden bliver en forløber for fremtiden (Bloch 1986a: 114 - 178, 1986b: 471 - 625). Utopien er et andet forløb end virkeligheden. Dermed eksisterer der flere dimensioner af den menneskelige temporalitet, der kan ændre 'historiens gang'. Gennem en analyse af fortiden, belyses det nutidige, hvilket potentielt kan lede til en bedre fremtid.

Således kan ´samtiden´ spejle sig i den historiske tradition og dens produkter. Den utopiske dimension findes ikke blot forude, men også bagude. Et stadig gyldigt utopiindhold i fortiden kan presse sig på som noget usamtidigt i nutiden. Fortiden indeholder intentioner, der også har sat sig spor, der kan erfares i nutiden. Muligheden for den utopiske erfaring begrundes dermed i det forhold, at både historiens produkter og den aktuelle foretagsomhed indeholder en utopisk dimension, hvorfor de kan mødes. Sagt på anden måde indeholder virkeligheden og bevidstheden begge en utopisk dimension, som har mulighed for at møde hinanden. I bevidstheden eksisterer utopien som anticipation, i virkeligheden eksisterer utopien som den objektive reelle mulighed. Når virkeligheden indeholder denne mulighed, kan 'sjælens længsler' og bevidsthedens anticipationer undgå at blive til ønsketænkning - eller fantasteri. Verden, som den er, indeholder – potentielt – muligheden for at imødekomme andre alternative potentialer, eksempelvis, håbet. Ved at opnå denne kontakt med verdens iboende muligheder kan håbet kvalificeres politisk, filosofisk eksistentielt (Bloch 1986a: 114 – 178, Adorno & Bloch 1990, Thomsen 2003).

Potentialet skal realiseres med det ikke-endnu-bevidste. Bloch pointerer, at det ikke-endnu-bevidste ikke skal forstås som det freudianske begreb om det før-bevidste, eller det ikke-bevidste. (Bloch 1986a:114 – 178, Bloch 2000). Det endnu-ikke-bevidste, som et hele, er den psykologiske repræsentation af det endnu-ikke-tilblevne, i en

29. Bloch henvises med anvisende sidetal, da værket er så omfattende, at det er nødvendigt for at give læseren en pejling på, hvor i værket der henvises til.

tid og i et rum, der er på forkant med verden. Udformningen af det ikke-endnu-tilblevne kan kun finde sted i rummet for det konkretes foregribelse (Bloch 1986a: 114 – 178). Det ikke-endnu-bevidste viser således tilbage til den åbne horisont, til den ontologiske væren som endnu ikke er, men som potentielt kan blive.

Det er de multiple muligheder og deres realiseringschancer, som mennesker har indflydelse på, og som giver næring til håb, positiv tænkning og meningsfuld handling. Den flerdimensionelle temporalitet skal gribes og aktiveres af en foregribende bevidsthed, der på en gang opfatter urealiserede emancipatoriske potentialer i fortiden, tendenser i nutiden og realiserbare forhåbninger for fremtiden (Bloch 1986b: 471 - 625, Thomsen 2003). Utopien forefindes allerede, tendentielt og implicit i den eksisterende objektive virkelighed. Også i en verden, hvor utopien forekommer at være gjort tavs af hegemoniske strukturer, reificerende mekanismer og instrumentel rationalitet, findes der en eksistens af noget andet, en mulighedens dør – en sprække i den sociale virkelighed. Dette er en særlig pointe i forhold til samfundsmæssige dynamikker, der antager hegemonisk status, og de anskuelsesformer, der er blevet så udbredte og gennemtrængende, at de ikke længere kun opfattes som en stærk position, men også som den eneste måde at se forholdene på, dvs. som fænomener, der ikke længere kan tænkes et alternativ til. Med det endnu-ikke-værende – utopien – formuleres en mulighed, der eksisterer i kraft af et ikke-endnu-erkendt *muligt alternativ*.

Kritik som samfundsmæssig emancipations- og bevægelsesform og utopien som transcenderende forandringsform

I den kritiske utopiske aktionsforsknings begrebsliggørelse og anvendelse af kritik- og utopibegrebet er det et vigtigt element, at begreberne ikke blot reduceres til teoretiske begreber, men at de transformeres til at være aktivt arbejdende forandrings- og deltagelsesformer.

I forhold til en forandringsdimension står kritikken og utopien i et reciprokt forhold til hinanden: I kritikken er forestillingen om et andet og bedre alternativ, og i formuleringen af utopien ligger også latent en kritik af det bestående. Kritikken orienterer sig dermed mod de undertrykte, de forhindrede eller de ikke-endnu formulerede muligheder. Og utopien orienterer sig mod en identifikation af, at det værende er utilstrækkeligt. Med en formulering hentet fra Bloch, i en samtale med Adorno, vil: "*Enhver kritik af ufuldkommenhed, af det ufuldendte, af det ubærlige og utålelige uden tvivl allerede forudsætte forestillingen om og længslen efter en mulig*

fuldkommenhed. Der ville slet ikke eksistere nogen ufuldkommenhed. Hvis der i processen ikke var noget, som ikke burde være, hvis fuldkommenheden ikke vandrede rundt i processen, og netop som kritisk modbillede" (Adorno & Bloch 1990: 103). Tilsvarende kunne utopien som tankeform slet ikke eksistere, hvis ikke der var forhold, der kunne ønskes forandret. På den måde er utopierne indholdsmæssigt afhængige af de samfundsmæssige forhold, og indholdet af det utopiske ændrer sig med den samfundsmæssige situation (Adorno & Bloch 1990). Således kan utopien forstås som en udviklet kritikform, og kritikken som en identifikation af, at det værende kunne være anderledes.

Kritikken som deltagelsesform er en diskussion, der er påbegyndt i KUAF. Således udfoldes kritikken som et konkret procesgreb i form af en aktiv deltagelsesform, der indeholder praktiske bestræbelser på at undersøge, hvorvidt kritik kan udvikles til en praksisform (Nielsen & Nielsen 2006c). Nielsen og Nielsen formulerer dette for at betone vigtigheden af, at en intellektuel samfundskritik må forbindes med det levede liv. Eller sagt på en anden måde så er kritikken aldrig kun forbundet med en samtidsdiagnose, men altid også forbundet med en 'selvkritik', som er knyttet til en evig og skarp opmærksomhed i forhold til instrumentalisme-problematikken. Som allerede nævnt insisterer den kritisk utopiske aktionsforskning på at bibeholde det kritiske sigte, men den har så at sige omdefineret den, så den også indeholder optimisme, idet den, inspireret af Jungk, forsøger at overkomme den problematik om handlingslammelse, som den kritiske teori indeholder. Men lige akkurat i forbindelse med det konkrete kritik-arbejde bliver det vigtigt at adressere den pointe om instrumentalisme, der ligger til grund for handlingslammelsesproblematikken. Udgangspunkter for den kritiske teori er således, at enhver form for praktisk udmøntning af et stykke kritik-arbejde rummer risikoen for instrumentalisme. Derfor kan også Horkheimer og Adorno (1972) argumentere for, at enhver begyndelse er forkert, idet begyndelsen i sig selv rummer risikoen for instrumentalisme, da der heri ligger fare for nye totalitære strukturer og fare for, at gamle magtstrukturer sedimenteres i de nye udformninger (Husted & Tofteng 2007). Dette er en særlig vigtig årsag til, at 'selvkritikken' altid må adresseres. Dog er det ikke den samme selvkritik, som Willig ovenfor tematiserer og problematiserer som selvcensur.

Kritikken som deltagelsesform bliver således andet og mere end en teoretisk figur, idet den bliver en drivkraft, der er betinget af og knyttet til modsigelserne i forhold til de grundlæggende civilisationsbetingelser. Den kritisk utopiske aktionsforsknings kritikform udfoldes dermed som et aktivt procesgreb, der i den specifikke kontekst både forholder sig til makrostrukturelle og mikrostrukturelle niveauer og til de flerfacettede dynamikker, der knyttes til de forskellige niveauer. Dermed skal

kritikfasen i et fremtidsværksted forstås meget mere grundæggende end det 'læsse af', som den ofte bliver reduceret til i hurtige oplæg og fremlægninger. Kritikfasen handler netop om at skille ad, om at gøre op med det selvfølgelige, om at sætte sammen og tematisere på en ny måde. Alt sammen for at undersøge, hvordan det sociale liv er reguleret for tiden. Det skal i den forbindelse betones, at det netop også er dette forhold, der muliggør det emancipatoriske. Frigørelsen fra og for eksisterende strukturer hænger sammen med netop en analyse af det værende, en dechifrering og en alternativ strukturering. Således vil en identifikation af utilfredsheder og ubehag ved den eksisterende realitet åbne for en større forståelse for samfundsmæssige problemkonstellationer for derigennem at tilbyde erkendelse af nye og andre måder at konstruere alternativer.

På samme måde som kritikken tillægges et forandrings- og deltagelsespotentiale, tillægges utopien det også. Hvor Bloch har en tendens til at gøre håbet absolut som en utopi, der kan nå et *endeligt stadie*[30] (Bloch 1986a: 127), så fastholder den kritisk utopiske aktionsforskning en ikke-absolutistisk opfattelse af utopien og princippet om håb. Også i denne forbindelse får dialektikken en vigtig betydning. Parallelt med pointen om, at der skal tages varsomme skridt i forbindelse med begyndelsen (som illustreret ovenfor), så skal også afslutningen ske med varsomme skridt. Igen er det den dialektiske pointe der træder frem: det går ikke nødvendigvis godt, når mennesket gives eller selv tager myndigheden over eget liv og det samfundsmæssige liv, men vi bliver nødt til at lade os prøve. Ligesom det bliver vigtigt i forbindelse med kritikken, at der også eksisterer en velbegrundet systematisk selvkritik, bliver det i forbindelse med utopiarbejdet vigtigt at være varsom i forhold til at gå i gang med realiseringen af utopiske udkast. Det ufærdige som begreb (Mathiesen 1971) bliver en stærk pointe her. Når den norske filosof og kriminolog Thomas Mathiesens filosofi om det ufærdige udfoldes, berøres også instrumentalisme-problematikken. I denne sammenhæng drejer det sig dog ikke om de forkerte begyndelser, men om de forkerte færdiggørelser. Pointen er, at *alternativet* ligger i den ufærdige skitse, i det som *endnu ikke er blevet til*. Om noget ændrer sig eller går tilbage, er et strukturelt spørgsmål. Det betyder, at en gældende ordning – en institution eller et samfundssystem – ændrer struktur i overgangen fra det eksisterende til det nye. Det er i færdiggørelsen, at der ligger en fare for instrumentalisme og indvævelse i

30. Det skal nævnes, at der skal trædes varsomt, når jeg kritiserer Bloch for at have en tendens til at have en absolut betragtning i forhold til utopien og håbet. Der synes at være en form for inkonsistens i hans forfatterskab, der kommer til udtryk ved, at Bloch nogle steder begrebsliggør utopi og håb som noget, der kan antage et endeligt stadie, for andre steder at være meget mere på linje med en opfattelse, der ligger tæt på Mathiesens pointe om det ufærdige, idet Bloch eksempelvis identificerer, at det mulige, det ikke-endnu eksisterende kan blive en mulighed i kraft af rejsens begyndelse, og ikke i kraft af rejsens afslutning.

den gamle magtstruktur, ikke i skitsen. Det der skal satses på er *alternativet* som konkurrence og modstykke til det bestående, for igennem alternativets dynamik at undgå instrumentalisme og indoptagelse i gamle strukturer. Mathiesen påpeger, at et alternativ er alternativt i den udstrækning det ikke bygger på det gamle systems præmisser, men derimod bygger på egne præmisser, der i et eller andet omfang modsiger systemets (Mathiesen 1971). Samtidig skal dette alternativ opretholdes som en ufærdig praksis, der dermed kan undgå at blive instrumentaliseret eller fanget ind ind i en adoption af de gamle magtstrukturer: *"Modsigelsen til og konkurrencen med det gamle samfund ligger i selve tilblivelsen af det nye. Tilblivelsen kan ske efter en revolution, efter en krig, efter en naturkatastrofe. Det alternative samfund ligger altså i selve udviklingen af det nye, ikke dets fuldførelse. Fuldførelsen eller færdiggørelsen indebærer fuldstændig overtagelse, og dermed er der ikke længere er nogen modsigelse, og heller ikke nogen konkurrence" (Mathiesen 1971: 16).*

Således bliver det afgørende for begrebsliggørelse af utopien, at den fungerer som *horisont* for et stykke forandringsarbejde, aldrig som et absolut mål. På den måde gælder der det samme sigte for utopien som der gør for kritikken, nemlig at udvikle en bestemt deltagelsesform. Utopierne skal betragtes som værende kontekstafhængige og skal bestemmes som pejlemærker og horisonter, der er *reversible,* men som der arbejdes afprøvende med. Kategorierne er variable hjælpekonstruktioner, der kan efterprøves. På den måde bliver bevægelsen af den sociale virkelighed et centralt element i en forandring og ikke selve den sedimenterede endelige forandring. Temaet 'at arbejde afprøvende med' bliver et centralt element i forhold til at begribe kritik og utopi som deltagelsesformer. I den kritisk utopiske aktionsforskning er der ikke udelukkende **tale** om kritik og utopi, idet der *de facto* **arbejdes** med konkrete kritikker og konkrete utopier.

Således skal både kritisk og utopisk arbejde som særlige deltagelsesformer forstås som en måde, hvorpå mennesker selv skaber og afprøver andre virkeligheder end den for tiden værende. Pointen er, at det er menneskers hverdagsliv og hverdagslivserfaringer der definerer dette nye alternativ, ikke en professionel planlægningselite. Utopiarbejdet handler i den kritisk utopiske aktionsforskning dermed om at betone utopiens styrkefunktion i et forandringsarbejde. Det er utopiens transcenderende potentiale. Utopiarbejdet er en særlig måde at åbne en ellers lukket samfundsmæssighed på, som kan sættes på spidsen med endnu en udtalelse fra Bloch: *"Hvad utopi kan forestilles at være, det er forandring af helheden"* (Adorno & Bloch 1990: 93). I den forbindelse fremstår det transcenderende stærkt. Hvor kritikken er en god akkumulator for det emancipatoriske, er utopien det for

det transcenderende. Den utopiske tanke er i sig selv overskridende og har potentialet til at sprænge de sociale rammer, der konstituerer det sociale liv for nuværende. Dette forhold er også en af de grundlæggende årsager til, at den kritisk utopiske aktionsforskning netop insisterer på at arbejde med utopien og ikke forfalder til at oversætte utopiarbejdet til visions- eller innovationsarbejde. Disse begrebsliggørelser indeholder ikke samme grad af potentiel transcendens og emancipation, som arbejdet med det utopiske gør.

Som deltagelsesformer indeholder kritik- og utopiarbejde kvaliteter, der har emancipatorisk og transcenderende potentiale til at sætte bevægelse i både de subjektive orienteringer og de makrostrukturelle vilkår. På det subjektive niveau fremstår frigørelsen som nye måder at forstå det samfundsmæssige på, og dermed skabes også nye måder for individer og grupper af individer at indgå i det samfundsmæssige på. På det makrostrukturelle niveau sker frigørelsen i sammenhæng med, at alternativerne og de grænseoverskridende perspektiver udrulles. Det samfundsmæssige kunne være anderledes. Der åbnes således op for en forandring af det før tilsyneladende 'urokkelige'.

Dermed åbnes der også op for, at relationen mellem det subjektive mikroniveau og det strukturelle makroniveau ændres. Forholdet ændres i den forstand, at subjektet får en anden mulighed for at interagere med det samfundsmæssigt strukturelle, idet dets erkendelse af de strukturer, der før fremstod som determinerende, måske ligefrem skræmmende, ikke længere optræder som hegemoniske. På denne måde gives der også plads til håbet og modet, og resignationen svinder ind. Med kritikken og utopien som deltagelsesformer åbnes der op for emancipation og transcendens på en sådan måde, at det bliver muligt at overveje, gennemskue og bevæge de samfundsmæssige og de subjektive civilisationsbetingelser. Dermed åbnes rummet for, hvad der er faktiske muligheder, ikke-muligheder og ikke-endnu-muligheder, og der gives plads til bearbejdning og ny fortolkning.

Eksperimentel aktionsforskningspraksis medieret gennem kritik og utopiarbejde – opsamling

Aktionsforskningen har som forskningstilgang en række epistemologiske og ontologiske grundantagelser, der rammesætter en forskningspraksis, der dels orienterer sig efter et demokratisk ideal for forskningen, dels antager et forandringsorienteret fokus i og for forskningen. Disse idealer går også igen i den aktionsforskning, der særligt orienterer sig i forskning for og med børn og unge i udsatte livssituationer.

Aktionsforskningen tilbyder samtidig en særlig måde at arbejde med eksperimentet som videnskabelig praksis ved at rammesætte det forskningsmæssige arbejde som en særlig type samfundsvidenskabeligt eksperiment. Den kritisk utopiske aktionsforsknings begrebsliggørelse af eksperimentet sigter mod at udvikle ny viden om den sociale orden og om samfundsmæssige muligheder, der er for menneskers handlinger, og om potentialerne for nye samfundsmæssige strukturer. Med andre ord er systematiske samfundsmæssige forandringer en af kernefaktorerne for denne afhandlings undersøgelsesrum.

Eksperimentet som forskningspraksis tilbyder en ontologisk overbygning, der viser, at eksperimentel praksis er nødvendig for at få blik for og dermed potentielt overskride de reelle barrierer, som det moderne samfunds mulighedsstrukturer skaber, og som påvirker det levede liv. Både kritikken og utopien spiller en væsentlig rolle i den forbindelse, idet begreberne i deres udfoldelse og i deres indbyrdes vekselvirkende forhold tilbyder et emancipatorisk og et transcenderende potentiale, der skærpes, når de udfoldes som særlige deltagelsesformer. Sammen med forståelsen af det ufærdige tilbydes da et videnskabeligt eksperiment, der kan fastholde en socialvidenskabelig hensigt om at udføre forskning med fokus på emancipative og transcenderende samfundsforandringer. Hvordan et sådant metateoretisk sigte og perspektiv kan gestaltes i konkret forskningsmæssig praksis udfoldes i næste kapitel.

Kapitel 4
Forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis
Metodologi del 2

Tanker sameksisterer kun uproblematisk, så længe de er planer eller skitser, et skridt videre og arbejdets konkrete besværligheder indtræder[31]

Eksperimentet og de kvaliteter, der potentielt kan udfolde sig i arbejdet med det kritiske og det utopiske niveau, har i dette forskningsarbejde gestaltet sig som etableringen, udviklingen og arbejdet i og med et *permanent værksted*. Netop det permanente værksted er til en vis grad underbehandlet i aktionsforskningslitteraturen. Det skyldes sandsynligvis, at der eksisterer få erfaringer hermed. DUS kan betragtes som ét bud på arbejdet i og med et værksted, der kan betegnes som et permanent værksted på grund af forløbets kontinuerlighed, hyppige ugentlige møder, forløbets relativt lange levetid og på grund af forløbets forskningsmæssige inspirationer. Således kan DUS fungere som case og inspiration til at udvikle det permanente værksted metodisk og mere grundlæggende som et erkendelsesmæssigt bagtæppe for en aktionsforskningspraksis. Det permanente værksted har været en måde at arbejde med eksperimentet som emancipatorisk og transcenderende forskningspraksis på. Samtidig har det været en konkret måde at indarbejde en særlig kritikform og en særlig måde at arbejde med utopierne på.

31. Frit oversat efter Bloch 1986a p. 129

Det permanente værksted, arbejdsformer og greb

Begrebsliggørelsen af det det permanente fremtidsværksted er som nævnt sparsom i litteraturen. Begrebet optræder afslutningsvist hos Jungk og gives ikke med nogen egentlig uddybning, og det samme gælder for andre både danske og internationale aktionsforskningssammenhænge. I sig selv er dette ikke så mærkeligt, idet det permanente værksted som sådan ikke kan antage en modelkarakter. Det permanente værksted bør i høj grad udformes og udvikles i samspil med den konkrete kontekst og de personer, der deltager i aktionsforskningsforløbet (hvilket uddybes i kommende afsnit). Dog eksisterer der et interessant bud i forbindelse med forskningsforløbet *Industri og lykke*, der i forrige kapitel er nævnt som et socialt eksperiment. Også i dette tilfælde blev der arbejdet aktivt med en måde at udvikle det permanente værksted på (Olsén, Nielsen & Nielsen 2003 og Nielsen, Nielsen & Olsén 1999). Forskerne bag *Industri og lykke*-projektet nævner selv, at strukturen i dele af dette arbejde netop var et forsøg med et permanent værksted. Forskerne beskriver, hvorledes en systematisk gennemarbejdning, der var rammesat i et permanent værksted, var baggrund for arbejdet (Olsén, Nielsen & Nielsen 2003).

Der er to vigtige pejlemærker i forbindelse med udvikling og konkretisering af et permanent værksted på baggrund af et beskedent tekstmateriale. For det første må et permanent værksted være tro mod og orientere sig efter de grundlæggende principper i Fremtidsværkstedet. Men samtidig bliver et permanent værksted nødsaget til at være sags- og personkonkrete på en anden måde end Fremtidsværkstederne.

Fremtidsværkstederne blev udviklet i 1970'erne. Fremtidsværkstedet var oprindeligt ikke så meget et rum for forskningsmæssig praksis, som det var en arena, hvor græsrødder og almindelige borgere kunne øve sig i at formulere deres ønsker og drømme til en langsigtet fremtidshorisont. Vægten var på udvikling af de *subjektive kulturelle orienteringer og følelser* (Jungk & Müllert 1984, Bladt 2012, Bladt & Nielsen 2013). Fremtidsværkstedet og det frirum, der potentielt opstod inden for denne ramme, var med andre ord primært en arena, der muliggjorde, at deltagerne åbent og offentligt kunne udfordre og kritisere eksisterende magtstrukturer. En arena for frigørelse af deltagernes subjektivitet fra magtstrukturelle forhold og herredømme.

Et årti senere inspireres et lille dansk forskningsmiljø af fremtidsværkstedet og udvikler den kritiske utopiske aktionsforskning. Således indtager metoden en central rolle i udviklingen af en socialvidenskab, der sætter fokus på samfundsmæssige forandringsstrategier og på den måde blev et led i en forskningsstrategi, der havde til formål at begrænse centralistiske og bureaukratiske strukturer i samfundet.

Sagt på en anden måde, at arbejde med fremtidsværkstedsmetoden i en mere gennemarbejdet forskningsmæssig sammenhæng var ikke et forsøg på at give metoden mere forskningsmæssig substans, det var et forsøg på at give forskningen en anden type substans.

Fremtidsværkstedet er bygget op omkring tre faser: en kritikfase, en utopifase og en virkeliggørelsesfase. Værkstedets fremdrift styres af nogle få regler, som skal sikre tankens og fantasiens bevægelighed og et demokratisk rum. Hver enkelt fase har sine regler og ensidigheder. I fremtidsværkstedet opfordres deltagerne til at udtrykke ensidig kritik og ubehag, samt til at udtrykke, hvordan de **ønsker** at leve (Jungk & Müllert 1984, Paaby, Nielsen & Nielsen 1988). Denne konstituering skal sikre, at der hos deltagerne kan opstå en indre subjektiv kontekst som udgangspunkt for dialoger om forandringer. Den indre kontekst udvikles ikke kun individuelt, men i associative udvekslinger med andre, der deler hverdagsliv, og dermed er interessen hverken styret af politiske eller økonomiske interesser (Nielsen og Nielsen 2006a, 2006b, Bladt & Nielsen 2013).

Således er fremtidsværkstedet arena for potentielt at skabe bevægelse i de subjektive orienteringer i hverdagslivet. Den plads, der i hverdagslivet mangler til udvikling af en indre subjektiv kontekst for det sociale og kulturelle liv, gives under fremtidsværkstedet. Pointen er at den subjektive og kollektive myndighed øges. Fremtidsværkstedets fremdriftsform udmøntes også potentielt i konkrete handlinger. Handlinger, der har afsæt i en utopisk fælles horisont, som befordrer indre subjektive dannelsesprocesser. Samlet er pointen, at både subjektive og kollektive utopisk orienterede dannelsesprocesser, erfaringer og de udøvede handlinger knyttet hertil kan transcendere og løsrive sig fra fragmentation af indre sammenhænge og reproduktion af dynamikker som reifikation, umyndiggørelse og herredømmeforhold. Således er fremtidsværkstedet netop en konkret metode til at fremelske og arbejde praktisk med de kvaliteter, der pointeres og udfoldes i forrige kapitel, nemlig kritik- og utopiarbejdet som særlige deltagelsesformer.

En vigtig pointe med fremtidsværkstedet som metode er, at den er udviklet og videreudviklet med afsæt i praktiske erfaringer og ikke med afsæt i teoretiske begrundelser. Grundspørgsmålet er: hvordan skaber vi plads og rum til, at mennesker kan udfolde sig som mennesker? Dette står i kontrast til mange andre kvalitative metoder i samfunds- og socialvidenskaben, der konstrueres så det på bedste vis bliver muligt: 'at få indblik i informanternes tavse viden', 'at informanternes diskursive opfattelser bliver klarlagt', 'at få data om mønstre i indholdsmæssige betydninger i gruppers beretninger, vurderinger og forhandlinger' osv. (et eksempel kunne være

det kvalitative interview, se Kvale 2009 eller fokusgruppeinterviewet, se Halkier 2008) og understreger aktionsforskningens fag- og videnskabskritiske udgangspunkt.

Jeg vil ikke her yderligere klargøre fremtidsværkstedets grundlæggende figur, idet der findes megen god litteratur, der gør det allerede, både i forhold til den konkrete fremdrift og arbejdsmåde, men også i forhold til de mere grundlæggende forståelseshorisonter (se blandt andet Jungk og Müllert 1984, Paaby, Nielsen og Nielsen 1988, Nielsen 1996 og Husted og Tofteng 2007, Drewes Nielsen 2006).

Temaværksteder

Helt konkret var fremtidsværkstedets logik et styrende element under alle aktiviteterne i DUS. Som beskrevet i *Fortællingen – forløbets fænomenologi* afholdt vi indledningsvis et reelt fremtidsværksted fordelt på fem mandage. Herefter måtte der udvikles nye metoder til forløbet, både fordi det ikke rigtig giver mening at afholde et fremtidsværksted hver eneste mandag, men også fordi det var blevet tydeligt, at måden, hvorpå de unge deltagere reagerede overfor fremtidsværksted som arbejdsform, gav nogle idéer til, hvorledes arbejdet kunne fungere, når der skulle arbejdes hver mandag i halvandet år.

Som nævnt havde de unge svært ved nogle af elementerne i fremtidsværkstedet. Primært havde de ofte svært ved gruppearbejdet, da de let mistede koncentrationen og i det hele taget fandt det svært at udvikle egne ønskescenarier. Det var på en og samme tid svært at forholde sig til både det abstrakte og det konkrete. For at hjælpe de unge deltagere på vej skulle der så at sige 'mere til' i form af flere fælles refleksioner og mere fælles konkretisering af de forskellige utopier, før de unge selv kunne arbejde videre i grupper.

På denne baggrund udviklede jeg en metode, der formelt kan kaldes *temaværksteder*. Som navnet indikerer er temaværkstedet et værksted om et bestemt tema. På baggrund af arbejdet i fremtidsværkstedet valgte de unge deltagere at arbejde videre med fire utopier: udendørsskolen, et ligeværdigt samfund uden fordomme og racisme, Tingbjerg aftenklub (der ikke ligger i Tingbjerg) og flere aktiviteter, der styrker fællesskabet blandt unge over hele København. Det var disse utopitemaer, der blev udfoldet i temaværkstederne.

Temaværkstederne havde tre faser: en kritikfase, en utopifase og en udfoldelsesfase. Kritik- og utopifase foregår som i fremtidsværkstedet med en stikordsfase. Der

gennemføres dog ingen tematisering, da selve temaet allerede er kondenseret og givet på forhånd. Udfoldelsesfasen forgår i et gruppearbejde, hvor deltagerne finder sammen i undergrupper, der hver giver deres bud på en utopisk fremstilling af det givne tema. De respektive grupper fremlægger efterfølgende altid deres arbejde i plenum. Ofte var udfoldelsesfasen også knyttet til et handlingsorienteret niveau. Således blev hver af de før nævnte utopier – og den kritik der knyttedes hertil – et tema for et værksted. Eksempelvis blev temaværkstedet omkring udendørsskolen tematiseret omkring kritik, utopi og udfoldelse af skolen som sådan. Tilsvarende blev temaværkstedet omkring et ligeværdigt samfund tematiseret omkring spørgsmålet: hvad er ligeværd – på arbejdet, i hjemmet, på gaden, i politik? Det er i forbindelse med denne arbejdsform, at de formidlinger der knyttes til kritikken og utopien forsøges etableret og bragt i praktisk konkret form. Med andre ord sker der i temaværkstedet en yderligere systematisering af både kritikken og af utopiarbejdet, der understøtter krikkens analytiske pointer. Det vil sige, at der sker en udfoldelse af krikken som netop akkumulator for at skelne, udvælge, bedømme og afgøre, ligesom utopiens drivkraft som (evig) åbent og indholdsmæssig foranderlig transcendens også understøttes. Et eksempel på, hvordan kritik og utopi så ud i forbindelse med klubben er anført i det følgende.

Det dårlige ved klubberne som de er nu:

- Kedelig
- Pædagogerne er kedelige
- Ingen jakke indenfor
- Små drenge ser op til store drenge
- Der er ingen mulighed for at købe rigtig mad
- Lukket om weekenderne
- Vinter er kedelig
- INGEN PENGE
- Der er ik' så god mad
- Vi sidder bare & ser tv
- Forvirret klubsystem
- Ledelsen blander sig i alt/overvåger
- Turene (de gode) bliver ikke annonceret

Uddrag af vægavis temaværksted fra perioden oktober 2011

Klubberne og aktiviteterne når vi selv bestemmer:

- Højt musik
- Døgnåbent
- Ingen alkohol
- Voksne skal sætte i gang
- Lektiehjælp
- Gratis buskort til alle der går i klubben/samarbejde med bedre bustur
- Bedre samarbejde med forældrene
- Flere voksne på spil
- Flere voksne på arbejde
- Fangerum/isolation
- Madordning hver dag med de unge
- Fifa 12
- 41 gange om ugen på tur
- Integration
- Sjove aktiviteter
- Alle skal kunne komme ind

Uddrag vægavis temaværksted fra perioden oktober 2011

På samme måde og med samme begrundelser som i et fremtidsværksted fremskrives og dokumenteres værkstedsarbejdet via fælles vægaviser. Kritik- og utopifaserne har samme regler som de tilsvarende faser i et fremtidsværksted, dog med én undtagelse. Reglen: *"Vi diskuterer ikke"* viste sig komplet umulig at fastholde i værkstederne med de unge og virkede i øvrigt også meningsløs indenfor rammerne af et permanent værksted. Oprindeligt er reglen mod diskussion et greb, der forsøger at sikre et demokratisk ideal. Det skal ikke være den eller dem, der er bedst skåret for tungebåndet, der skal definere og styre dagsordenen. Samtidig er det et forsøg på at nedtone et akademisk og diskursivt hegemoni (Jungk & Müllert 1984).

Men de unge havde alt for stor diskussionslyst, så der blev diskuteret – højlydt – og det virkede som om et tema eller et stikord først kunne bundfælde sig hos dem, hvis det netop var blevet diskuteret, belyst og forklaret. Først derefter forstod de hver især, hvad det givne tema drejede sig om. I første omgang blev reglen lavet om til: *"Vi må godt diskutere respektfuldt"*.

Et problematisk forhold i forbindelse med diskussionen er, at der generelt er knyttet en vis grad af aggressivitet og dominansforhold til diskussionen i vor kultur. Denne dynamik understøttedes yderligere hos de unge, idet flere af de deltagende unge var vant til at indtage en mere eller mindre aggressiv position i forskellige interpersonelle samværs- og kommunikations situationer. 'Diskussionen' som samværsform blev en reproduktion af, hvad der kunne kaldes et negativt feedbacksystem i forhold til handlemåde og kommunikation: "Hvis du råber højt råber jeg også – helst højere". Eller værre: "Hvis nogen siger noget så råber jeg bare højere og indtager en truende positur". På den måde var der fare for, at en åbning af diskussionerne ville understrege nogle uhensigtsmæssige erfaringsstrukturer i de unges liv.

På den anden side skete der konkret noget andet. Anderledes dynamikker opstod. Dels dynamikker, der knyttedes til formen på diskussionerne, dels dynamikker, der knyttedes til selve indholdet af diskussionerne. I forhold til formen havde de unge deltagere i begyndelsen en tendens til at *ville* have, at der skulle findes en løsning på deres diskussioner. Enten skulle jeg bestemme, hvad der var rigtigt, eller også skulle temaet diskuteres, indtil alle var enige, eller indtil der var en, der vandt. Derfor brugte vi en del tid på at snakke om, at forhold godt kan være paradoksale og ambivalente, at der ofte er mange sider af samme sag og, at begge sider godt kan være 'rigtige'- eller vigtige, samtidigt. Det var interessant at have samtaler om begreberne paradokser og ambivalens med de unge og opleve, hvordan de kæmpede med at forstå dels begreberne, men også, at der ikke altid er et rigtigt og et forkert.

Således udviklede reglen sig til: *"Vi behøver ikke diskutere til vi bliver enige eller til én får ret, der må godt stå modsatte ting på vægaviserne – der er ikke nødvendigvis en ting der er den rigtige, vi må hver især synes det vi synes"*. Denne formulering af reglen var et vigtigt element både i forhold til at forhindre diskussionerne i at blive ved i det uendelige, og i forhold til at træne de unges erfaringer med, at man ikke nødvendigvis behøver at råbe, til man vinder. Samtidig blev der med dette greb åbnet for en aktiv begyndende håndtering af de unges ambivalenstolerance (Becker-Schmidt 1982a, 1982b), idet de unge som gruppe konkret fik en erfaringsbundet oplevelse af, at der findes forhold – mange forhold – der på samme tid både kan være gode og dårlige, svære og lette, flerfacetterede osv.

I forhold til de indholdsmæssige dynamikker viste det sig, at indholdet af de temaer, der blev taget op, var af en sådan karakter, at der var en kvalitativ forskel på de unges tilgang. De diskuterede utvivlsomt, men det var med positivt fortegn og ikke med henblik på magt- og facadekampe. De unge var enormt engagerede i deres arbejde og i de samtaler og diskussioner, der knyttede sig hertil. De udtalte selv flere gange,

at de i DUS for første gang havde oplevelsen af, at de virkelig blev hørt og taget alvorligt, hvilket tyder på, at formen har understøttet en myndiggørende logik. Der var ingen tvivl om, at det også var meget svært og ressourcekrævende for de unge. Det skete ikke sjældent, at flere af dem nærmest blev udmattede efter eksempelvis en koncentreret samtale om en af utopierne eller efter et møde med folk udefra.

En anden dimension i diskussionerne relaterede sig til spørgsmålet om dannelse. Ved at fravige den ellers vigtige regel om ikke at diskutere[32] blev den overordnede logik i virkeligheden styrket. De unges myndiggørelse og autonomi blev styrket af, at der var plads til at diskutere, og de opnåede en nyerhvervet fornemmelse af, at også deres analyser af forskellige forhold og situationer var vigtige og betydningsfulde. Samtidig bevirkede denne fravigelse, at de unge deltagere opnåede en anderledes erkendelse af en interpersonel samværs- og kommunikationsform, hvor det er muligt at diskutere uden vold og uden vindere og tabere, og hvor det er spændende, om end hårdt, at diskutere egne og samfundsmæssige anliggender. På den måde opnåede de unge en anden erfaring om 'diskussionen' og – på et mere generelt niveau – om forskellige interpersonelle samværs- og kommunikationsformer end de primært havde erhvervet sig gennem tidligere erfaringer.

Temaværkstederne blev i forløbet en inkorporeret arbejdsform i DUS og blev dermed en form, som de unge deltagere blev så vænnet til, at de på et tidspunkt selv begyndte at hænge tomme vægaviser op og stille sig klar med pennen i hånden, klar til selv at facilitere et værksted[33]. Således begyndte arbejdet typisk med, at nogle af de unge faciliterede værkstedet, og jeg sad sammen med de øvrige deltagere og var indspiller i forhold til, hvad man nu gør hvornår – en slags 'metode-sufflør'. Det blev også en rutine, at jeg 'tog over' på et tidspunkt, når de unge, der faciliterede processen var blevet for trætte, for forvirrede, eller fordi de selv blev så engagerede i en diskussion, at de glemte at være facilitator for værkstedet.

Overfor er billeder af vægaviser fra temaværkstedet om *et ligeværdigt samfund*, som de unge næsten faciliterede alene.

32. Jeg vil angive, at det kan diskuteres, hvor stor en fravigelse der er tale om, da netop en markering af, at der gives plads til modsatrettede udsagn og deslige, på ingen måde er i modstrid med fremtidsværkstedets egen logik. Også her betones det, at der skal være plads til modsatrettede udsagn. På den måde bliver temaværkstedets ændrede regler en modifikation af allerede eksisterende grundmodeller for et egentligt fremtidsværksted.

33. Denne dynamik opstod efter, at jeg et par gange, havde opfordret de unge til at stå og skrive på vægaviser sammen med mig.

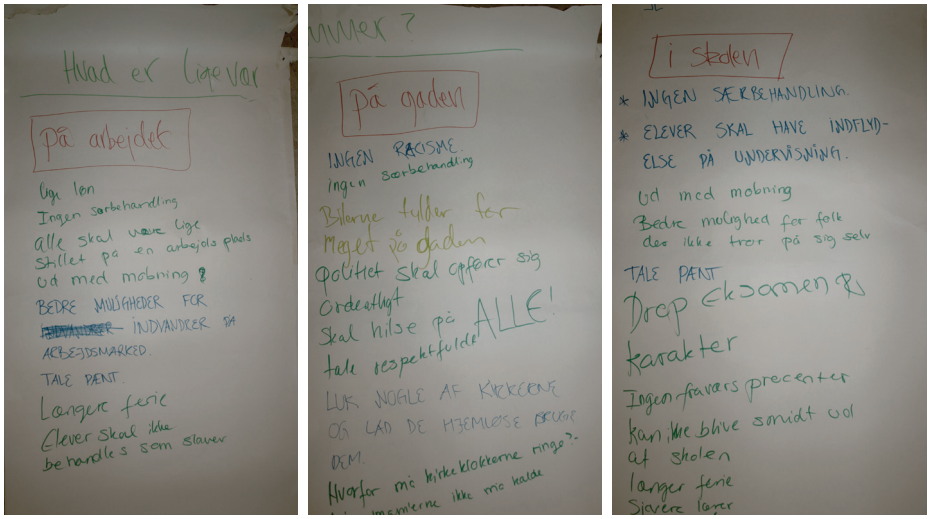

Udfoldelse og virkeliggørelse – prøvehandlinger og planer

Temaværkstederne var ikke den eneste arbejdsform, der måtte udvikles og eksperimenteres med i DUS. Særligt i forhold til udfoldelsesfasen eller virkeliggørelsesfasen udviklede vi nye metoder. Prøvehandlinger er det metodiske pejlemærke for forløbets fremdrift: vi afprøver vores idéer, i alle mulige former, før vi går ud og gør det i virkeligheden. Som illustreret i *'Fortællingen – forløbets fænomenologi'* foretog vi en række prøvehandlinger: aftenklubben blev afprøvet i en weekend, udendørsskolen blev afprøvet og forskellige teknologiske systemer blev udviklet i (ikke-teknologisk) prøveform.

Planer og dermed virkeliggørelsesprocesser spiller en helt central rolle for de unges prøvehandlinger. Der blev produceret planer for alt, og alt skulle planlægges. I forbindelse med musikbusprojektet fra samarbejdet med Arriva (jf. kapitel 2) udarbejdede de unge eksempelvis planer for selve kampagnen, planer for, hvad de gerne ville have, der skulle stå på skiltene i deres musikbusser samt planer for, hvilket tøj de skulle have på til kampagnen (som viste sig at tage temmelig lang tid) De unge fik, som nævnt, sponsoreret T-shirts og kasketter af Arriva til at tage på til deres kampagne. Men hvad skulle der stå på de T-shirts? Skulle T-shirten være med eller uden dødningehoved? Hvilken farve, form og mærke skulle både T-shirt og kasket være? På bedste demokratisk vis blev alle disse beslutninger taget i hele gruppen, hvilket betød, at det tog mere end to mandage at få det hele på plads. Selv en plan for den busrute, de unge ønskede deres musikbusser skulle køre, blev udarbejdet.

De unges køreplan ser for øvrigt således ud:

- Fra Tingbjerg
- Til Blågårdsplads
- Til Amager
- Til Islandsbrygge (Vent en time)
- Derefter kører vi rundt om aftenen

Afskrift vægavis udarbejdet under gruppearbejde i perioden august – oktober 2011

I forbindelse med planlægning af kampagnen viste det sig, at de unge ikke helt var klar over, hvad en kampagne er for noget, og hvordan sådan noget kunne spænde af. Dette resulterede i, at vi efter et gennemført temaværksted, der var knyttet til temaet *et ligeværdigt samfund*, arbejdede mere koncentreret med kampagnen: Hvordan skulle de unge formidle deres budskab? Hvad skal der til for at skabe ligeværd? De unges svar på disse spørgsmål var at få folk til at smile. Men hvordan gør man så det? Ideer som at fortælle vittigheder, lave stand up og dele mad ud kom på banen. Men de unge var stadig meget usikre på, om det ville kunne 'batte noget'. At dele slik og hjerter ud til passagerene blev deres løsning. Men hvordan gør man så det? Skulle man også sige noget eller hvad?

For at øve det og for at løsne op i en lidt usikker og resigneret stemning, der spredte sig, prøvede vi at gøre det mere konkret. Først prøvede vi at tegne en bus med mennesker og os indeni – hvad skulle der stå på skiltene? Hvad skulle de unge sige osv.? Men det virkede ikke efter hensigten. Det var for abstrakt en øvelse for de unge. Så opstillede vi stole, som om det var en bus, og hængte vægavisen med tegningen af bussen op for at illudere, at vi sad i en rigtig bus.

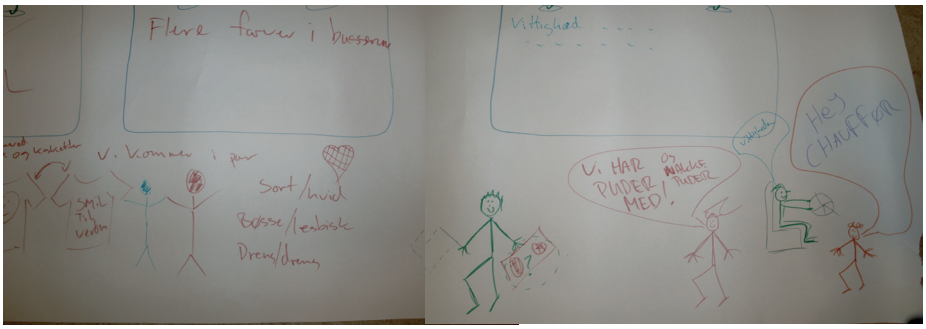

Gruppen delte sig, så nogle satte sig i bussen som passagerer og én som chauffør. De resterende unge gik så ind i bussen og udførte de aftalte kampagneting. I begyndelsen var det mit indtryk, at øvelsen ikke helt fungerede efter hensigten, fordi de unge, der spillede passagerer og chauffør udviste stor ligegyldighed og arrogance. Jeg spurgte dem, om de ikke gad øvelsen, hvortil de replicerede, at de da var i fuld gang! Det var sådan de forestillede sig, at de ville opføre sig[34]. Således blev øvelsen gennemført. Dem, der var passagerer og buschauffør, var yderst ubehagelige og afvisende i deres opførsel. Buschaufføren var enormt sur og tvær, de øvrige passagerer kom med nedværdigende bemærkninger og lod sig på ingen måde bløde op af de unge, der kom ind og spredte god stemning, hjerter og glæde.

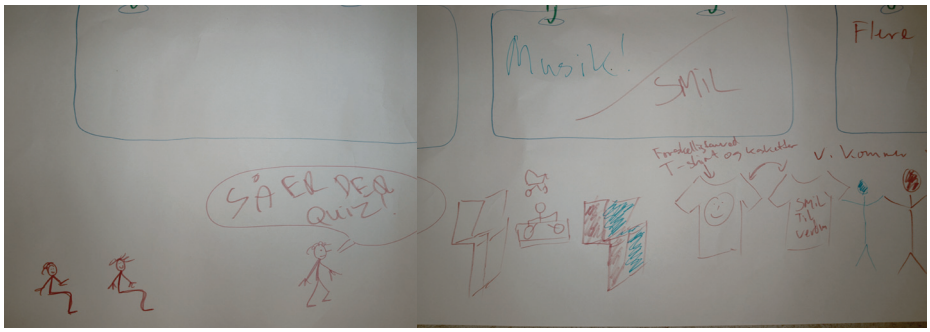

Øvelsen var, set fra et metodeudviklingsperspektiv, umiddelbart ikke den store succes, men den skulle vise sig at tjene to formål. Dels tilrettelagde den en række *mimetiske* og *gestiske* kvaliteter, hvilket bliver uddybet nedenfor i dette kapitel, dels virkede det som om, at de unge nu var forberedt på det værste scenarie, de kunne forestille sig. En særlig pointe skulle blive, at virkeligheden og de unges forestillinger ikke helt stemte overens, da de unge blev positivt overraskede over passagernes positive indstilling, da den rigtige kampagne løb af stablen. De unge oplevede ikke i særlig høj grad at blive mødt med mistro og afvisende miner. Evalueringen indeholdt blandt andet udmeldingerne: *'Hyggeligt', 'Fedt at køre i bussen', 'Perfekt', 'Det var fedt vi fik ros', 'De sagde vi gjorde noget godt', 'De var enige med os bl.a. med det om racisme', 'De smilede', 'Fedt med musik', 'Ingen råbte skrid', 'Det tanken der tæller', 'Folk blev overraskede'* (afskrift vægavis fra evaluering af musikbusprojektet oktober 2011). De unge måtte således justere nogle af deres egne negative forventninger i forbindelse med mødet med andre mennesker i det offentlige rum. Om end de også måtte sande, at træerne ikke vokser ind i himlen, idet en af de sidste kommentar

34. Det skal dog siges, at det var mere eller mindre tydeligt, at de unge også opponerede lidt mod selve øvelsen, men de gennemførte dog.

fra de unge var: '*vi lærte at nogle mennesker er søde, andre er svin*' (afskrift vægavis fra evaluering af musikbusprojektet oktober 2011).

Quizzen

Endnu en metode, der opstod mere eller mindre spontant i forløbet, og som netop rammesætter pointen om at være seriøs og have det sjovt på samme tid, er *quizzen*. På et tidspunkt relativt tidligt i forløbet indførte vi en quiz. Vi indførte quizzen af den årsag, at mange af de unge altid kom for sent, og ventetiden blev underlig demotiverende for nogle af os, især for Anders, mig selv og en af assistenterne, der havde det med at komme til tiden. Derfor startede vi hver mandag lidt over 16.00 med en quiz, hvor der var en præmie i form af noget slik. Quizzen kom overraskende til at fungere over al forventning og viste sig at bære flere positive kvaliteter med sig. Quizzen fungerede efter samme princip som tv-quizzen Jeopardy. Der var omkring fem kategorier med fem underspørgsmål, der udløste hundrede, to hundrede og op til fem hundrede point. Quizzens kategorier valgte vi i projektteamet som en blanding af pop-kulturelle kategorier, som vi var mere eller mindre sikre på, at de unge kunne svare rigtigt på, og andre kategorier, der var relateret til samfund, historie eller andre mere 'læringspotentielle' kategorier i forbindelse med almen dannelse. Det viste sig, at de unge blev overordentligt engagerede i quizzen. De begyndte derfor også at komme til tiden for ikke at gå glip af den. Det betød, at vi hver gang startede med god energi. Der blev grinet og råbt en god del under quizzen, og her blev det igen en pointe ikke at sanktionere de unges noget vilde og uregerlige opførsel under quizzen, selvom deres opførsel undertiden gjorde det lidt vanskeligt, både at gennemføre quizzen og at finde ud af, hvem der egentlig havde vundet. I forbindelse med quizzen var vi til stadighed meget opmærksomme på at indrette den således, at det ikke kun var de lyseste hoveder, der vandt hver gang, men at alle kunne opleve succeser. Eksempelvis indførte vi en sangkategori, da vi opdagede, at nogle af de unge, der ellers aldrig vandt quizzen, havde mulighed for at vinde, hvis den kategori var repræsenteret. Vi var således opmærksomme på at forsøge ikke at reproducere de dårlige oplevelser og erfaringer, som de unge havde erfaringer med fra skolen.

En interessant dynamik der opstod i forbindelse med quizzen, var, at de unge også her efter en tid begyndte at tage over. Dynamikken startede med, at en af pigerne brokkede sig overordentligt meget over Anders, der var dommer den dag, og i den forbindelse proklamerede hun, at hun ville stå for quizzen næste mandag. Det gjorde hun, og også hun fulgte logikken med at have forskelligartede kategorier, blandt andet indførte hun kategorien *eksotiske dyr*.

Quizzen havde flere kvaliteter udover, at det var sjovt og, at de unge begyndte at komme til tiden. For det første fungerede de 'almendannende' kategorier ved quizzen godt. Således fandt vi blandt andet sammen ud af, at dronningen ikke bor på Christiansborg, hvad *defensiv* og *kalkulere* betyder, at Danmarks femte største by er Esbjerg, og at profeten Muhammed er født i Mekka. For det andet blev det tydeligt, at quizzen kunne benyttes til at "historieoverlevere" noget af projektets historie. Det skete ved, at vi indlagde spørgsmål i quizzen, der handlede om selve *De Unges Stemme*. Dette greb var hensigtsmæssigt, idet det hurtigt blev klart, at de unge tit og ofte stillede spørgsmål til forløbet, der viste, at det ikke altid var alle, der var helt med på, hvad status var og, hvor vi var på vej hen. Måske var det netop denne dynamik der i efterrationaliseringen fremstår som Quizzens særlige funktion og styrke. Selvom det var en utilsigtet dynamik, viste det sig, at en historieoverlevering gennem quizzen var langt mere effektfuld end, hvis vi forsøgte at lave diverse opsummeringer eller andre former for tilbageskuende statusoverblik. Når vi forsøgte en mere traditionel metode, var det tydeligt, at de unge blev fjerne i blikket og glemte at høre efter. På den måde blev quizzen, der først var tænkt som en pragmatisk løsning og en aktivitet, der skulle fungere for at udfylde den ventetid, der opstod, når de unge kom for sent, reelt et metodisk greb, der kunne styrke forløbets historie og 'hukommelse'. De unge var simpelthen mere opmærksomme og kunne dermed bedre huske, hvad status på forløbet var osv., når det blev formidlet gennem quizzen.

Med temaværkstederne, de her modificerede regler og de øvrige metodiske greb bevægede DUS sig et skridt videre mod det sags- og kontekstspecifikke, samtidig med at fremtidsværkstedets rationalitet var det primært styrende. Men at facilitere værksteder og værkstedslignende aktiviteter er ikke de eneste komponenter i forbindelse med et permanent værksted og det sociale eksperiment. Yderligere komponenter kan tematiseres i forbindelse med *Opfordringsstrukturen*.

En særlig opfordringsstruktur og mødet med det ikke-identiske - fuck dig! eller fuck dig..?

I fremtidsværkstedet udspændes en særlig opfordringsstruktur, som er knyttet til værkstedets fremdriftsform. Opfordringsstrukturen som metodisk greb og erkendelsesmæssig kvalitet er ikke særlig velbeskrevet i aktionsforskningslitteraturen. Det bevirker, at der kan være en tendens til, at begrebet kan blive lidt konturløst. Begrebsliggørelsen af opfordringsstrukturen bæres i den kritisk utopiske aktionsforskningstradition oprindeligt frem af Nielsen, Nielsen og Olsén (1999). Hos

dem er opfordringsstrukturen en måde, hvormed der kan arbejdes med at igangsætte, udvikle og fastholde forandring og sociale læreprocesser. Begrebsliggørelsen af opfordringsstrukturen skal forstås i sammenhæng med frirumstanken, og begrebet er oprindeligt udviklet i forbindelse med refleksioner over den særlige produktivitet, der kendetegner fremtidsværkstedet. Der er dermed tale om en særlig demokratisk opfordringsstruktur, der indeholder et frigørende sigte (Nielsen, Nielsen & Olsén 1999).

På den måde kan opfordringsstrukturen forstås meget metodeinternt, overordnet og generelt element, men det er samtidig muligt og hensigtsmæssigt at begrebsliggørelsen af opfordringsstrukturen netop kan tilføre noget person- eller sagsspecifikt, der er nødvendigt for funktionen af det permanente værksted. Således er det vigtigt, at opfordringsstrukturen knytter an til den konkrete kontekst og er andet og mere end orienteringen mod de utopiske horisonter. Det er også en særlig 'stil', der må lægges i arbejdet, og som er forskellig fra felt til felt, fra aktionsforskningsforløb til aktionsforskningsforløb (Bladt 2012). Dermed er det fremtidsværkstedets mere generelle logik og en særlig kontekstspecifik opfordringsstruktur, der tilsammen udgør det pejlemærke, der gør det muligt at tale om et permanent værksted.

I DUS var der flere forhold i forbindelse med de unge som deltagere, der betød, at arbejdet med opfordringsstrukturen på mange måder var markant anderledes konstitueret end i mange andre forskningsforløb, der ikke arbejder med samme deltagergruppe. De unge deltagere har haft en markant anderledes opvækst og anderledes levevilkår end majoriteten af den danske befolkning. Det betyder, at de har nogle anderledes erfaringer med det levede liv, både på et individuelt/psykologisk niveau, et interrelationelt niveau og på et samfundsmæssigt niveau[35]. De unge har megen erfaring med at være 'på kant', lidt udenfor og lidt anderledes, megen erfaring med ikke at passe helt ind. Nogle af dem passer ikke helt ind i de gængse konventioner om 'god og rigtig' social opførsel, hvilket bevirker at de ofte har problemer med at være i skolen, i klubberne, fritidsforeninger, i det offentlige rum etc. Nogle af dem har erfaringer med at vokse op i en familie, der er markant anderledes end kernefamilieidealet. Anderledes på måder, der kan bevirke, at deres ressourcer til at indgå i mellemmenneskelige relationer såsom venskaber og kæresteforhold og deltagelse i institutionelle sammenhænge er forbundet med vanskeligheder. Særligt kan de konflikter, der knytter an til disse relationer, være vanskelige for de unge at håndtere. Som nævnt har nogle af dem har en anden etnisk oprindelse end dansk, hvilket i sig selv er en stor barriere, eksempelvis i forhold til uddannelse

35. Af etiske grunde bliver den viden, jeg besidder om de unges meget personlige erfaringer, ikke udfoldet.

og karriere. De fleste af dem er vokset op og færdes i de udsatte lokalområder, hvilket betyder at de socio-rumlige kontekster, som de unge færdes i, er ladet med bestemte motiver, ressourcer og handlemuligheder og -sammenhænge. Samtidig har mange af disse unge en hyppig kontakt til det forvaltningsmæssige system, de sociale myndigheder, politiet, fængselssektoren, behandlere, sagsbehandlere og andre forvaltere og myndighedspersoner. Kontakten er ofte problematisk og negativt ladet og sanktionerende i en grad, der virker belastende for de unge.

I forhold til mange af livets sfærer og relationer er de unge således 'lidt skævt på'. Konsekvensen er, at de unge oplever det som vanskeligt og konfliktfyldt at færdes og indgå i disse sfærer og relationer. De deltagende unge har en livslang erfaring med forskellige former for sanktioneringer af deres 'væren i verden'; deres familie og kæresteforhold kan være problematiske, ligesom de oplever problemer i skolen, i klubben, i bussen og på gaden, hvor de oplever at blive rettet på, reguleret, råbt ad, smidt ud osv. [36] og hvor deres blotte etniske oprindelse mødes af fordomme og respektløshed. Samtidig betyder den tætte kontakt til de sociale myndigheder for nogle af de unge, at de langsomt mister myndigheden og følelsen af ansvar for eget liv (Logbog Fremtidsværksted i perioden april – maj 2011, Temaværksteder i perioden juni 2011 – januar 2012).

De unge deltagere udgør en særlig deltagergruppe. På den ene side er de 'bare' unge og dermed i gang med alt det, der er forbundet med den udvikling, unge gennemgår. De vokser, de udvikler deres identitet, de uddanner sig, de 'finder sig selv' osv. På den anden er det tydeligt, at der også eksisterer en række forhold i de unges liv, der er særlige på måder, der har betydning i forhold til et erfaringsmæssigt niveau og i forhold til, hvordan de overhovedet kan deltage i forskellige sammenhænge. Generelt kan der argumenteres for, at marginaliserede og udsatte mennesker typisk er underlagt endnu flere reguleringsmekanismer, instrumentelle rationalistiske systemer og internaliserede umyndiggørelsesprocesser end majoriteten af et samfunds befolkning. Dette forhold må en opfordringsstruktur også gestalte sig i forhold til.

Det var derfor vigtigt, at en opfordringsstruktur i denne konkrete forbindelse gestaltede sig, så den så vidt muligt *ikke* indeholdt disse problematiske relationer, fordomsfuldheder, myndighedsrelationer og sanktioneringsgrader. Eller snarere er pointen, at arbejdet skulle foregå på en sådan måde, at der blev givet rum til en kvalitativ kritik og en konkret bearbejdning af netop disse negative mekanismer.

36. Jeg vil medgive, at disse sanktioneringer ikke udelukkende handler om de unges udsathed, bare det at være ung i fri dressur kan udløse hyppige sanktioneringer.

Således var det hensigten med den opfordringsstruktur, der gestaltedes i DUS, at den skulle arbejde med at 'afkoble' de unges umyndiggørelse, i den tid, vi arbejde sammen i projekthuset. Dermed tilbød vi et andet rum for dannelse, idet der blev igangsat en bevægelse i forhold til de unge deltageres strukturelt bundne erfaringsstrukturer. En pointe i den forbindelse er, at de unge ikke nødvendigvis kan indgå i en demokratisk opfordret arbejdsform uden videre. Ofte kræves der en form for tilvænning og træning. Dermed bliver det vigtigt, at opfordringsstrukturen udvikles undervejs, og at den bearbejdes i forhold til deltagerne. Erkendelsen af, hvilke erfaringsstrukturer der er på spil i de unges liv, sker i samspil med, at man lærer dem at kende. Naturligvis kan der læses en del om 'målgruppen', og der kan indsamles uvurderlig viden om målgruppen ved at snakke med det professionelle felt omkring den. Men viden om, hvordan det hele vil fungere og, hvordan og hvorledes det konkret kan gøres, er først erkendelsesbar, når det hele er sat i gang. De indledende øvelser og metoder, (beskrevet i kapitel 2 *Fortællingen – forløbets fænomenologi*) der blev udviklet til de allerførste dage i forbindelse med forløbets opstart, var dermed netop et forsøg på at pejle mig ind på den specifikke kontekst: Hvordan er de her unge? Hvordan kan de deltage? Hvordan skal opfordringsstrukturen fungere? osv.

Udover det forhold, at en sags- og kontekstspecifik opfordringsstruktur skulle insistere på at tage de unge alvorligt og ikke behandle dem med fordomme, og i det hele taget insistere på, at også de unge deltagere kan bidrage til den samfundsmæssige fortælling og forståelse, skulle den helt praktisk kunne rumme og respektere de unge deltageres generelt set noget usædvanlige være- ,reaktions-, og handlemåder – deres væren i verden. På et ekstrovert niveau betød det helt konkret, at der i rummet – det permanente værksted – måtte gives plads til den noget kaotiske samværsform, de unge deltagere havde – og har. Således kunne de unge beholde deres jakker på indenfor, kravle ud af vinduet og hænge udenpå bygningen og tale i telefon, eller råbe op midt i det hele, have hunde, venner, kærester og fætre med og ikke opleve en sanktionering. Pointen er, at det ikke skulle være normalitetsmagten, der med velafrettede og velregulerede normer konstituerede og fyldte rummet, det skulle være de unge. At imødekomme det ikke-identiske var i denne forbindelse et vigtigt pejlemærke for konstitueringen af rummet.

Et eksempel på at imødekomme det ikke-identiske er en situation, der opstod i forbindelse med de unges sprogbrug og kommunikationsform. Et af de temaer de unge bragte på bane til de indledende øvelser var, at man skulle tale ordentligt og have respekt for hinanden. Efterfølgende oplevede jeg, at de unge talte enormt grimt til hinanden, målt ud fra de gængse samtalenormer. Og da de havde aftalt, at der skulle tales pænt, påpegede jeg (i rollen som advokat for de unges egne 'regler'), at

de brugte rigtig mange bandeord. De svarede, at det jo ikke var 'fuck dig' på den måde, men at 'fuck dig' bare er en talemåde, der indikerer en kærlig omgangsform. Efter denne episode havde vi en fælles samtale om sprog. De unge markerede en stærk afstand til det, der kaldes 'perkerdansk'. Samtidig markerede de også, at de udmærket er klar over, at det sprog, de taler, når de er sammen, *ikke* er det samme sprog, de ville tale, hvis de var på arbejde, til jobsamtale e. lign. Efter den afklaring nævnte jeg det aldrig igen.

I forhold til et mere indholdsmæssigt niveau måtte rummets sociale konventioner finde en form, der både sikrede et behageligt miljø for alle, der var der, og som skabte gode arbejdsrammer for alle. En stærk demokratisk orientering var et pejlemærke. Det lykkedes for de unge og mig i fællesskab at finde en form, der gjorde det muligt både at få plads til at arbejde og være seriøs, og til at være på den måde, som de nu engang er[37].

Frirum

Pointen med det permanente værksted er således at skabe og konstituere plads og rum til en længerevarende demokratisk praksis, der kan udfolde sig som emancipatorisk og transcenderende mulighedshorisont, således at det permanente værksted får karakter af et *frirum*. Begrebet frirum indtager en markant rolle for det arbejde, der gestaltes i et kritisk utopisk aktionsforskningsforløb, idet det er hensigten, at det skal konstitueres af og understøtte og udvikle de mekanismer, der gestaltes i arbejdet. Frirummet skal i KUAF forstås som en social arena, hvor der gives plads til bevægelse af de subjektive orienteringer i hverdagslivet (Bladt 2012). Gestaltingen af et frirum bliver central al den stund, at hverdagslivet mangler plads til udvikling af en indre subjektiv kontekst for det sociale og kulturelle liv. Det er i det frirum, der udfoldes med det permanente værksted og den særlige opfordringsstruktur, at der gives spillerum for alternativet og de muligheder, der ikke er endnu. (For uddybende litteratur omkring frirummet se blandt andet også: Nielsen 1996, Nielsen og Nielsen 2006a, 2006b, Nielsen, Nielsen og Olsén 1999, Schwencke 2007).

Frirummet som sådan skal ikke kun forstås i fysisk eller materiel forstand. Arbejdet

37. Man skal også huske, at der kan være andre grunde til de unges handlinger, end man som udenforstående umiddelbart tror og tolker. Eksempelvis kunne man forestille sig, at jakken ikke bliver taget af lige med det samme, netop fordi de unge har erfaringer med at blive smidt relativt hurtigt ud. Og hvis man alligevel er på vej til at blive smidt ud, hvorfor så slå sig ned sådan rigtigt (Bladt 2012)?

med og i frirummet foregår på mange niveauer og knytter an til forskellige konkrete, fysiske eller abstrakte, sociale sfærer. Det fysiske rum kan sende bestemte signaler, ligesom det sociale rum kan gøre det, og det er ikke ligegyldigt hvilke (Nielsen, Nielsen & Olsén 1999, Husted & Tofteng 2007). Alligevel viste det materielle rum sig i *De Unges Stemme* at have en særlig betydning. Som nævnt i kapitel 2 *Fortællingen – forløbets fænomenologi* endte vi med, selvom det ikke var planlagt, at leje et lokale i Københavns nordvest kvarter, der kun blev anvendt til DUS. Retrospektivt kan der argumenteres for, at dette forhold havde en væsentlig indflydelse på, at forløbet fik den karakter, det fik. Selvom det i begyndelsen var svært for de unge at begribe, at lokalet ikke var et værested eller en klub i traditionel institutionel forstand, gestaltede der sig alligevel hurtigt en særlig social konvention eller et særligt socialt rum i lokalet. Lokalet blev den fysiske base, hvorfra arbejdet kunne udvikles. Rummet blev formet i et samarbejde med de unge både i konkret fysisk forstand ved, at de unge selv var med til at indrette lokalet, og i mere social/symbolsk forstand via de nævnte introduktionsøvelser, hvor det var de unge selv der formulerede rummet sociale konventioner. På den måde virkede rummet som den materielle manifestation af forløbets intentioner og understøttede den dynamik, at både det fysiske rum og det sociale rum er tæt forbundne og udvikler og konstituerer hinanden (Læs mere i Husted & Tofteng 2007 siderne 165 – 168 og i Nielsen, Nilesen & Olsén 1999 siderne 176 -203 og i Jungk & Müllert 1984 siderne 60 - 64).

Der lå også i det fysiske rum en mulighed for at gøre forskellige små gestus. Eksempelvis sørgede jeg altid for, at der var friske blomster i vaser i lokalet - en gestus de unge bemærkede. Der var altid sodavand i køleskabet, og der var sutsko (noget de unge selv fandt på) til alle og tæpper til, når de frøs, og vidtåbne vinduer, når de havde det varmt. På et tidspunkt måtte vi investere i en toastmaskine og sørge for, at der kontinuerligt var ingredienser til at lave toast (både halalpølse, skinke og ost), da de unge altid var sultne, når de ankom, og ikke kunne vente med at spise til den planlagte middagstid.

Rummet var både de unges og selve forløbets, men også mit. Således blev rummet også et frirum for mig selv til at eksperimentere med en forskningsmæssige praksis. Rummet sammen med de tidsmæssige ressourcer gjorde det muligt at afprøve og korrigere forskellige arbejdsformer. Eksempelvis udviklede temaværkstedet sig i forløbet, således at det første temaværksted ikke var identisk med det sidste. Greb, der ikke rigtig virkede, som eksempelvis den ovenfor beskrevne øvelsessituation omkring bussen, kunne ændres og udvikles.

Rummet var således i sig selv bærer af nogle bestemte sociale konventioner, der var

båret frem af den særlige opfordringsstruktur, der fungerede som bundklang i hele forløbet. I DUS opstod der ofte situationer, der var vanskelige at håndtere. I disse situationer blev det klart, at rummet i sig selv og dermed dets sociale konventioner kunne virke som støtte til at håndtere de svære situationer – også selvom situationerne opstod udenfor selve det fysiske rum. På sin vis viste dette forhold sig hensigtsmæssigt i forhold til en vigtig dimension i et aktionsforskningsforløb, nemlig selve forskerrollen.

Forskerrolle

Spørgsmålet om forskerrollen i et aktionsforskningsforløb er et hyppigt omdiskuteret tema internt i aktionsforskningen (Se blandt andet Westlander 2006). Tematiseringen af forskerrollen kan falde i to dele: et tema, der drejer sig om forskning som håndværk, og et tema, der berører forskeren som repræsentant for udledning af et særligt alment eller overskridende perspektiv.

En del af spørgsmålet om forskning som håndværk er en opmærksomhed omkring opfordringsstrukturen og særlige specifikke forhold vedrørende deltagergruppen, som illustreret i flere af de foregående afsnit og kapitler. Det er forskerens opgave at sætte sig ind feltet og på bedste vis ud fra gældende viden planlægge et forløb ud fra *formodninger* om, hvordan deltagergruppen kan deltage og, hvad der ramme- og ressourcemæssigt er muligt. Forskerrollen som håndværk drejer sig altså om, hvordan forskeren i forholdet til deltagerne gebærder sig på et meget konkret plan – i de forskellige faser eller typer af sammenhænge, som et aktionsforskningsforløb har. Sociologi- og samfundsforskerens forstand på metode, teoretisk viden omkring feltet og en bredere teoretisk indsigt i generelle samfundsmæssige forhold og en analytisk øvet evne er en del af håndværket.

Det blev fra begyndelsen tydeligt, at der i dette konkrete forløb måtte tages nogle aktive valg i forbindelse med den 'forvaltning af forskerrollen', der knyttes til den rationalitet, som den pågældende forsker deltager med i det pågældende forløb. Det var valg, der handlede om, at være i rummet med en forskeridentitet og ikke som privatperson med de til denne sfæres knyttede personlige holdninger, meninger og normer.

Således påtog jeg mig en særlig rolle, når jeg 'optrådte' i rummet. Det skal ikke forstås som en underkendelse af min egen person, men som en op- og nedtoning af forskellige sider af mig selv, om man så må sige. Således søgte jeg at optræde

med en stærk forskerposition, dvs. som en repræsentant fra en undersøgende samfundsvidenskabelighed. I min deltagelse i forskellige diskussioner forsøgte jeg dermed at indspille og reagere med den faglige videnskabelige viden, jeg har, og putte mine egne private moralske og etiske værdier i skuffen. Disse betragtninger og en overbevisning om, at sanktioneringsgraden i rummet skulle være så lille som mulig, førte straks efter det første møde med de unge til en beslutning om, at jeg *ikke* ville påtage mig rollen som opdrager. Dette fandt jeg særlig nødvendigt, da jeg ønskede at markere en skarp modsætning til pædagogisk opdragende (og afrettende) kultur.

Et eksempel på, hvorledes jeg deltog med en forskningsmæssig undersøgende tilgang fremfor en normativ personlig tilgang, kan ses i forbindelse med temmelig voldsom episode, der tilfældigvis fandt sted forud for nævnte møde hos Arriva. Flere af pigerne havde været involveret i en meget voldsom voldsepisode, hvor tre af de deltagende piger havde spillet en mere eller mindre aktiv rolle i forhold til en konflikt med en anden pige fra lokalområdet. Episoden endte med grov mishandling af pigen. Mishandlingen involverede blandt andet brænding med cigaretter på hænder og i ansigtet. Pigerne omtalte episoden, der var hændt dagen før, og en af deres reaktioner var at grine meget af det. Det var en reaktion, der umiddelbart aktiverede et behov hos mig for at skælde dem ud: *"Sådan noget griner man ikke af"*. Jeg undlod dog og begrænsede mig til at sige, at *"Jeg synes ikke, man bør grine, når sådan noget er sket"*. Mine indspil i samtalen om voldsepisoden begrænsede sig derudover til kommentarer vedrørende overvejelser om, hvorfor man overhovedet benytter vold. Jeg beskrev undersøgelser, der viser, at 95 – 97 % af unge piger, der begår vold, selv har været udsat for vold enten som offer eller som vidne til, at en forælder for eksempel for tæv af en anden forælder. På den måde blev det en generel samtale om vold, brugen af den og begrundelserne herfor. Dette er også et eksempel på, hvorledes de konventioner, der var sedimenteret og båret frem af det fysiske rum, kunne fungere udenfor selve rummet. Således antog jeg i denne forbindelse ikke en anden rolle end den, jeg havde i det fysiske lokale, hvor vi var hver mandag, en rolle der netop var karakteriseret som en undersøgende forskningsmæssig indsigt og tilgang.

Min beslutning om ikke at indtage en opdragende rolle var særlig aktuel, når de unge og jeg var ude i det offentlige rum sammen, uden at vores væren i det offentlige rum havde noget at gøre med det arbejde, vi udførte. Ved forskellige lejligheder var vi alle ude og køre i tog, til et møde, ud på inspirationstur eller til en sjov aktivitet. Flere af de unges opførsel i togene var grænseoverskridende i forhold til deres vedtagne regler om samvær i gruppen og i forhold til øvrige passagerer i toget. Instinktivt oplevede jeg behovet for at 'rette' på de unge og korrigere deres opførsel, men jeg undlod. Til gengæld lod jeg også de unge selv rode sig ud af de problemer, de rodede

sig ind i. Jeg stillede således ikke op som mellemmand eller moderator, når øvrige passagerer skældte de unge ud for deres dårlige opførsel. Hvad de selv fik rodet sig ind i, måtte de selv rode sig ud af. Det skal dog nævnes, at de unges opførsel i de omtalte situationer nok var grænseoverskridende, men ikke hverken farlige, voldelige eller ubehagelige – ud fra min bedste overbevisning og dømmekraft.

På grund af de unges og min kontinuerlige kontakt fik jeg en tæt relation til mange af dem. Her viste det sig vigtigt at markere grænser for min rolle og deltagelse i de unges liv. Således optrådte jeg gerne som støtte og bisidder ved forskellige lejligheder, hvorimod jeg ved andre lejligheder måtte melde klart ud, at jeg under igen omstændigheder havde tænkt mig at dække over de unge, når de af forskellige grunde kunne ønske det. Et eksempel kunne være, at en af pigerne en dag skriver en sms til mig og spørger, om jeg ikke, når hendes mor kontakter mig, vil sige, at hun er sammen med mig. Jeg ringede straks pigen op og sagde, at det hverken kunne eller ville jeg. Da pigen prøvede at overbevise mig om, at det da ikke var at lyve, måtte jeg eksplicit markere, at det var det, al den stund, at hun ikke var sammen med mig.

Min særlige tilstedeværelsesmåde i DUS og i samværet med de unge gik således ofte direkte imod mine egne instinktive værdier og normer. Karakteren af forskerdeltagelsen i dette forløb var i høj grad præget af, knyttet til og styret af de overordnede teoretiske, normative og metodiske fundamenter for hele forskningsforløbet. Man må som forsker 'stå distancen' i et forskningsforløb, der er lagt an på at tage udgangspunkt i de unge og fungere på deres præmisser, og som dermed er forbundet med en særlig opfordringsstruktur. På den anden side nytter det ikke noget at se bort fra egne grundlæggende værdier. Det var et spørgsmål om grundlæggende at forfølge en særlig opfordringsstruktur og at tematisere involvering som et grundvilkår og som en ontologisk præmis, der kan forvaltes på mange måder (Skjervheim 1947).

Dette tema kan udfoldes med Sennetts begreb om respekt. Sennett anvender og udvikler begrebet netop i forbindelse med, at han identificerer, hvorledes uligheden i dagens samfund synes at intensiveres, og hvorledes dette forhold fremmer umyndiggørelsen af udsatte og marginaliserede grupper. Sennett tematiserer dermed nødvendigheden af gensidig respekt i en verden af stigende ulighed (Sennett 2003). Sennett illustrerer, hvorledes den gensidige respekt kan være yderst problematisk, når magtforholdet er ulige, og her tænkes ikke nødvendigvis på en formel magt, men mere på symbolsk magt, eksempelvis mellem en socialarbejder (en godtroende hjælper) og grupper af udsatte (dem der behøver hjælpen). På trods af de gode hensigter er der i et sådant forhold en balanceforskydning i magtforholdet mellem en,

der forsøger at hjælpe en anden, der behøver hjælp, og dermed bliver den gensidige respekt problematisk. Eksempelvis illustrerer Sennett, hvorledes udsatte personer som eksempelvis klienter i velfærdssystemet netop kan føle, at de udelukkende omfattes af andres opmærksomhed i kraft af de problemer, de udgør, og dermed i kraft af deres behov for hjælp. Således er afsættet for den hjælp, som en socialarbejder ønsker at formidle, et udtryk for modtagerens problemer. Udgangspunktet for en sådan relation er dermed ikke en gensidig interesse og respekt for hinanden, men snarere et spørgsmål om, at en professionel skal hjælpe en nødstedt ud af problemer. Her bliver den gensidige respekt vanskelig på trods af alle de gode hensigter den professionelle kunne have. Således pointerer Sennett, at hjælpeprogrammer båret frem af medfølelse eller medlidenhed ikke er befordrende for mobilisering af selvrespekt hos modtagerne (Sennett 2003).

Sennett udfolder i den forbindelse det problematiske i, at det ofte er personer fra en højere samfundsklasse, der er 'hjælpere' for personer i en lavere klasse. Illustreret på en lidt anden måde handler problematikken om, hvorledes det er muligt for personer fra den første virkelighed og personer fra den anden virkelighed at interagere og samarbejde, uden at forholdet bliver umyndiggørende, dvs. hverken for magtfuldt eller for medlidenhedsfuldt. Problematikken er tveægget, for foragt og ulighed kan avles, både af for meget distance, men også af for megen medlidenhed. Respekt handler i den forstand om hverken at blive for distanceret eller for indfølende.

Sennett skelner mellem k*arakter* og *personlighed*[38]. Karakter refererer til en persons kommunikation med andre ved hjælp af fælles sociale instrumenter og kan dermed opfattes som den relationsskabende side af personligheden, der er i stand til at: *"behandle det behov, man opfatter hos andre, med respekt, når man optræder sammen"* (Sennett 2003: 72). At 'lytte med det tredje øre' kan ligeledes være en inspiration til en model for et samarbejde mellem personer, der som udgangspunkt er medieret gennem ulighed, men hvor ulighedens grænser søges overskredet med den gensidige respekt i behold. At lytte med det tredje øre er en teknik Sennett tematiserer i forbindelse med interviewsituationer (Sennett 2003).

Dette underbygger pointen om, at min opgave hverken var at forhindre de unge i at komme i problemer i toget eller at hjælpe dem ud af de konflikter, de fik rodet sig ud i. Forskeren i et aktionsforskningsforløb skal ikke hverken myndiggøre eller mægtiggøre deltagerne. Det forskeren kan er at agere med respekt og udvikle

38. Det skal nævnes, at Sennett låner og udvikler disse begreber fra C. Wright Mills og Hans Gerth, der arbejder med begreberne i deres bog *Character and Social Structure: The Psychology og Institutions* (1933)

rammerne for, at de unge kan bearbejde deres egne erfaringer – eksempelvis i forhold til deres ofte problematiske væren i det offentlige rum – for dermed at skabe rummet og muligheden for at understøtte, at de unge selv kan gøre sig myndige. Dette forhold bevirker samtidig, at der ikke opstår en lejrkultur indenfor selve forløbet, hvor forsker og deltagere bliver så engageret i forløbet og i hinanden, at forløbet lukker sig om sig selv og der opstår en stemning af 'os mod verden'.

Et andet perspektiv i forbindelse med forskerrollen er udfoldelsen af forskeren som repræsentant for et særligt alment eller overskridende perspektiv. Dette er et greb, hvormed forskeren kan bestræbe sig på at repræsentere eller understøtte udarbejdelsen af eller opmærksomheden mod at uddrage de almene perspektiver i de særlige forslag og idéer, som udspringer af "det lokale". Med andre ord bestræber forskeren sig på at have øje for og understøtte det almene i det særlige. Dette skal ikke forstås som, at forskeren er særligt privilegeret, snarere at hun kan indtage denne position i arbejdet i kraft af, at hun "kun" er forpligtet på et forskningsperspektiv. Dette skal ikke forstås som en modsætning til, at forskeren understøtter mangfoldigheden af særegne og lokale kritikker og ideer. Det skal snarere forstås i sammenhæng med den særlige rolle, forskeren i et aktionsforskningsforløb uundgåeligt antager, og som er væsensforskelligt fra anden forskning, der ikke antager et handlingsperspektiv, men alene et forståelsesperspektiv. Når forskeren engagerer sig i et aktionsforskningsforløb og dets deltagere, bliver hun naturligt også engageret i de handlingsperspektiver, der fremkommer, og det er særligt i forbindelse med disse, at de almene perspektiver skal diskuteres og tematiseres af forskeren. Både i det konkrete samarbejde med deltagergruppen og i det teoretiske analysearbejde.

Denne situation er ambivalent for forskeren. Der er til stadighed ikke nogen garanti for, at de handlingsperspektiver, der akkumuleres, hverken er særlig hensigtsmæssige eller særligt demokratiske, og det kan bidrage til, at der kan opstå vanskelige situationer, som der også gjorde i DUS. Eksempelvis formulerede de unge under det oprindelige fremtidsværksted utopien om en kalifat-stat. Jeg hverken kan eller skal gå ind i en længere religions-videnskabelig diskussion om kalifatstaten, men kalifatstaten er, når den er mest radikal, i praksis formuleret som en statsform, der praktiserer sharia-lovgivning. I et forskningsforløb, der søger at understøtte humane og demokratiske perspektiver, var dette et problem, idet både de straffeøkonomiske metoder og kvinders status i Sharia-lovgivning hverken kan betegnes som humane eller demokratiske.

Når forskeren bliver bragt i en sådan situation, eksisterer der flere måder at håndtere situationen på. En hensigtsmæssig reaktion er ikke at forkaste ideen med

det samme, men derimod at starte en dialog om temaet for ad den vej at forstå de unges begrundelser for at formulere netop denne utopi. I denne vanskelige situation viste det sig, at selve rummet og dets sociale konventioner i sig selv fungerede som medierende faktor, idet der spontant opstod en diskussion blandt de unge, da kalifatstaten blev valgt som utopitema. Undervej i diskussionen kom de unge selv frem til, at en kalifatstat ikke harmonerede så godt med deres andre utopier, eksempelvis med utopien *et ligeværdigt samfund uden fordomme og racisme*. For hvad så med kvinderne? påpegede den af pigerne, der oprindeligt havde udtalt og valgt kalifatstaten som stikord og som utopitema. En anden dynamik, der begrundede de unges argument, var, at kalifatstaten som tema stod alene, hvilket betød, at ingen af de unges andre utopiformuleringer tilsyneladende harmonerede med kalifatstaten. På den måde fik de unge selv problematiseret kalifatstaten som utopi, og til syvende og sidst var der ingen, der valgte at arbejde videre med idéen.

G som gangster

Forskeren er dog ikke er alene om at definere sin rolle. Det oplevede jeg flere gange i løbet af DUS. På et tidspunkt omkring halvejs i processen holder de fleste af de unge op med at kalde mig Mette og begynder at kalde mig 'G' (med engelsk udtale). Jeg aner ikke, hvad de mener, men begynder umærkeligt at reagere på dette mit tilsyneladende nye navn. Efter jeg er blevet kaldt G en rum tid, spørger jeg Anders (projektkonsulenten) om, hvad det egentlig betyder det dér G. *"Det betyder da gangster"* kunne han grinende fortælle. Så alt imens jeg gik og troede, at jeg udøvede en særlig forskerrolle, var jeg i de unges optik mere en gangster end en forsker.

Et andet eksempel ses i forbindelse med den ovenfor nævnte relation og involvering i de unges liv. Flere af dem begyndte at ringe til mig, når de havnede i problemer eller havde brug for hjælp til at håndtere livets udfordringer. En dag taler jeg således med en af pigerne i telefonen, og der var en masse baggrundsstøj i hendes ende af røret. På et tidspunkt afbryder hun vores samtale og råber til dem, der larmer: *"Hold nu kæft. Jeg taler med min kontaktperson"!* En kontaktperson er en officiel foranstaltning under serviceloven. Hvad pigen helt mente med det, har jeg aldrig helt fundet ud af.

I den forbindelse er det en pointe, at forholdet mellem deltagere og forskerdeltagere udvikles undervejs i forløbet. I begyndelsen af DUS-forløbet var min rolle primært værkstedsleder, og de unge havde rollen som deltagere. Som forløbet udviklede sig, ændredes dette forhold. De unge optrådte i højere grad som værkstedsledere og jeg som aktivt involveret i virkeliggørelsen af utopien. Også jeg var med til at pynte bus

og deltog med T-shirt og kasket på under udførelsen af kampagnen. Dog skal det nævnes, at jeg begrænsede min deltagelse på en sådan måde, at jeg aldrig i forhold til det konkrete arbejde overtog de unges dagsorden, idet det altid var dem der bestemte både indhold, form og tempo (denne pointe ses i øvrigt også i forbindelse med forskerholdet bag *Dyndspringeren*, se Olsén, Nielsen og Nielsen 2003).

De unge engagerer sig i en sådan grad, at de, efterhånden som de forbliver fortrolige med arbejdsformen, begynder at finde det interessant at tage ansvar og nærmest selv begynder at tage den ledende rolle i forhold til at gennemføre værksteder. Dette indikerer, at de begynder at gøre sig erfaringer med myndiggørelse og andre former for dannelse og læring.

Myndiggørelse, social læring, og erfaringsdannelse - 'fri afstand'

Arbejdet i det permanente værksted har været essentielt og måske endda afgørende for at nærme sig gestaltningen af et arbejde, der rent faktisk kan bidrage til etableringen af et undersøgelses(fri)rum, der håndterer og aktivt bearbejder eksperimentets kritik-, utopi- og virkeliggørelsesarbejde. Det er dermed også i de permanente værksteder, at denne afhandlings sigte og kvaliteter for alvor kommer til deres ret. De kvaliteter, der kan fremhæves ved netop denne afhandling, henviser på den ene side til gestaltningen af et undersøgelsesrum, der som udfoldet i forrige kapitel udfolder et kritisk og konkret samfundsfokuseret analysearbejde, og som fordrer en perception af den samtidige (og historiske) samfundsmæssige konstitution. På den anden side åbnes op for muligheden for overhovedet at forstå, begribe og arbejde med alternative samfundsstrukturer. Det betyder, at der i eksperimentet skabes plads til at arbejde med dannelses- og læringsprocesser, både på det indre subjektive og på det ydre kollektive plan.

Myndiggørelse, social læring og erfaringsdannelse står centralt i den forbindelse. Disse tre dimensioner er ingredienserne i den samlede erfaring, der i forhold til et subjektivt og et gruppeorienteret niveau kan akkumuleres gennem et længere arbejde i det permanente værksted. Disse tre dimensioner er betinget af og betinger hinanden i vekselvirkning med de fremdrifter, der har været i de anvendte metoder. Det vil sige særligt med kritik- og utopiarbejdets fremdrift. Sagt på en anden måde vekselvirker de i et konkret og komplekst sammenspil, der praktisk konstitueres af de unges identifikation af samfundsmæssige og individuelle faktiske muligheder, ikke-muligheder og potentielle ikke-endnu-muligheder. Det er altså i forbindelse

med disse dimensioner, at kritik- og utopiarbejdet begynder at gestalte sig som reelle erfaringer og dermed som nye deltagelsesformer.

Barriererne for myndiggørelse og demokratisering må relateres til de samfundsmæssige mulighedsbetingelser. En proces, der transcenderer disse, pointerer Nielsen og Nielsen, må have karakter af en særlig lærings- og dannelsesproces, der sigter mod at skabe refleksions- og handlerum, der opfordrer til social fantasi og dermed til eksemplariske læringsprocesser. Denne formulering er lånt af Negt, og KUAF udvikler netop en 'læringsteori' fra Negt's begreber om eksemplarisk læring (Negt 1975), over den tyske psykoanalytisk orienterede sociolog Regina Becker-Schmidts (Becker-Schmidt 1982a, 1982b) konkretisering af denne, til en model om social læring. Således fokuserer Nielsen og Nielsen i deres model på en særlig udvikling eller opøvelse af ambivalens-tolerance, hvilket betyder *"en tolerance der retter sig både mod erkendelsen af den modsigelsesfulde realitet og mod de modstridende affekter den nødvendigvis indebærer"* (Nielsen & Nielsen 2006: 170). Ambivalens-tolerance er samtidig en forudsætning for anticipationsevnen, der muliggør at se den aktuelle livssituation som foranderlig. Social læring opfattes således i denne forstand som en dannelsesproces, der centreres omkring en udvikling af evnen til at omgås og udholde sociale konflikter og modsigelser. Illustreret på en anden måde er det evnen til at udholde misforholdet mellem de faktiske muligheder, ikke-mulighederne og de potentielle ikke-endnu muligheder.

I denne sammenhæng udtrykkes en definition af social læring som frigørelse, som skal forstås i forhold til både den samfundsmæssige og den individuelle dimension. I forhold til den samfundsmæssige dimension, der indeholder sociale og kulturelle faktorer, udfolder den sociale læring sig i forbindelse med de problemkonstellationer, der udspiller sig i denne dimension. Der bliver dermed tale om frigørelse i den forstand, at der etableres en større 'fri afstand' til disse problemkonstellationer, både forstået som erkendelsessammenhænge og som handlingssammenhænge. I forhold til den individuelle dimension er der tale om frigørelse, idet individernes bevægelsesfrihed også øges. Pointen er, at der i 'livtaget' med modsigelserne, som er formidlet gennem det konkrete kritik og utopiarbejde, opøves en sans for proportioner, en skelneevne, en bedømmelseskompetence og en analyse mellem hvad der er hvad i disse modsigelser, forstået som hvad der er en principielt unødvendig tvang og ufrihed, og hvad der er virkelige afhængigheder og nødvendigheder, der ikke vilkårligt kan sættes ud af kraft: "*I sociale læreprocesser begynder den enkelte, i med- og modspil med andre, at nyvurdere sine egne og (potentielle) fællesskabers kræfter, deres muligheder og grænser. Man kommer til en voksende klarhed over hvad man kan og skal have – eller forsøge at tage (med-) ansvar for, og hvad man i kraft af sine handlinger eller*

undladelser af at handle har medansvar for" (Nielsen & Nielsen 2007:30). Samtidig bliver der også i livtaget mulighed for at akkumulere en kvalificeret erkendelse af, hvad der er faktiske muligheder, hvad der burde være muligheder og hvad der er hensigtsmæssige potentielle muligheder – både i forhold til en samfundsmæssig dimension og i forhold til en individuel dimension, og i forhold til de to niveauers sammenspil. På den måde tilbyder kritik- og utopiarbejdet som deltagelsesformer en mulighed for, at der kan opøves en analytisk distance til det samfundsmæssige – en fri afstand.

Fri afstand bliver dermed en nøglekategori. Netop evnen til at etablere en sådan fri afstand i mødet med verden udgør et dannelses- og erfaringsperspektiv i bestræbelserne på at udvikle en myndig holdning og erkendelse. Evnen til ikke at lade sig opsluge af verden, men stille sig i forhold til den, er en forudsætning for opøvelse af en sådan erfaring. Fri afstand er den situation, hvor det på en og samme gang er muligt at *være* i situationen og at *forholde* sig til den. Samtidig er det forudsætningen for, at der kan skabes et rum for social fantasi. Hvis vi er opslugt af situationen, kan vi ikke se ud over den. Og er afstanden for stor, bliver imaginationen kontekstløs og abstrakt. Det bliver således i et myndiggørelses-, lærings- og dannelsesmæssigt perspektiv vigtigt, at samspillet mellem individet og situation bliver *et bevidst møde* (Nielsen 2010: 29).

Således er pointen, at der for individet etableres en friere afstand til de samfundsmæssige problemkonstellationer, der umærkeligt bestemmer det sociale liv. Dette er en umådelig svær proces, hvilket anskueliggøres i den kritiske teori, som har identificeret, at en sådan erkendelsesproces udgrænses i stigende grad. I takt med de samfundsmæssige udskilnings- og uddifferentieringsprocesser udgrænses også en række muligheder for menneskers betydningsdannelser, herunder særligt de betydningsdannelser, der ikke er bundet af system-instrumentelle rationaler (Kaare Nielsen 1996, 2001, 2007). Udgrænsningen sker i takt med det samfundsmæssiges regulering som et ordnet, overskueligt og målbart magtsystem. I et sådant system ensrettes og reguleres også individerne. Den samfundsmæssige ensrettende regulering understøtter og understøttes samtidig af de socio-rumlige kontekster såsom indretning, møbler, lokaler og bygninger. Infrastruktur betinger og begrunder det samfundsmæssige som euklidisk system (zur Lippe 1987, 1988b), pointerer zur Lippe og bekræfter dermed også en række af pointerne fra kapitel et *Om (noget af) det der ikke passer ind.* Således bliver den individuelle erfaring historisk set mere og mere reguleret og ensrettet, og hverdagslivets subjektivitet præges i stigende grad af underordning af abstrakte handlingssystemer. Det er for individet ikke klart, hvad der kan orienteres efter, og hvilke samfundsmæssige, kollektive og individuelle

muligheder – og ikke-muligheder – der præger civilisationsbetingelserne (zur Lippe 1988a/b). Dermed vanskeliggøres mulighederne for, at individet kan stå i en relation til de samfundsmæssige problemkonstellationer, og at de kan etablere en fri afstand. Således kan der argumenteres for, at også de subjektive handlemuligheder ensrettes og bliver institutionelt bundne af den gældende samfundsorganiserings rationalitet. Myndiggørelse, dannelse og læring bliver i denne optik opmuntringen af en anden orden, der kan bryde med ensretningen af de subjektive sociale viljer (Nielsen 1996). Således må begyndende myndiggørende, sociale læringsmæssige og dannelsesmæssige netop udfoldes i sociale frirum, hvor muligheder og fremtidshorisonter, kan gestalte sig med en vis fri afstand til denne undertrykkende virkelighed.

En anden erfaringsarena

Med formgivningen af frirummet – det permanente værksted – åbnedes der op for en potentiel anden måde, de unge kunne møde verden på. Dermed var kimen også lagt til en potentiel myndiggørelse, social læring og dannelse. I det permanente værksted gestaltedes der et frirum, der gav muligheden for, at de unge deltagere sprogligt, diskursivt, sanseligt og dermed også kropsligt kunne opleve og konkret afprøve alternative samfundsmæssige muligheder. Formidlet af kritik- og utopiarbejdet bliver det muligt at tage livtag med andre alternative muligheder og sociale praksisser med deltagerne selv, deres hverdagsliv og erfaringer som udgangspunkt. Det mulighedsrum eller den arena, der gestaltes under det permanente værksted, 'taler' til andre erkendelsesformer end den instrumentelle fornuft. Heri ligger muligheden for, at rummet åbnes for en anden erkendelsesmæssig dimension, og dimensionerne i det levede, det oplevede og det erfarede kan forenes.

Gennem sammenspillet mellem den formulerede kritik og utopi, udfoldelserne og virkeliggørelsesfaserne og herigennem en kontinuerlig vurdering og analyse af situationen bliver der rum for en anderledes dannelsesproces, hvor de deltagende unge kontinuerligt kunne reflektere over, hvad status var, om de var på rette vej i forhold til deres ønsker, om de samfundsmæssige muligheder for at få opfyldt disse ønsker var til stede. I forbindelse med den kontinuerlige refleksion blev de unge således også konfronteret med spørgsmålet om, hvad forholdet var mellem deres muligheder, deres ikke-muligheder og de potentielle muligheder, der ikke er endnu. Sammenspillet mellem samtale, aktiv handlen og et analyserende niveau etablerer en fri afstand til mødet med verden, hvorved der etableres en anden måde at møde verden på (Nielsen 2010). På den måde bliver formlen også mimetisk og gestisk og danner rum for de erfaringer, der dannes gennem interaktion med verden

og ikke udelukkende gennem iagttagelse (Nielsen 2010, Ahrenkiel et. al. 2012). Således opstår erfaringerne gennem øvelser, der interagerer med nye øvelser, og arbejdsformene i DUS omkring de konkrete øvelsessituationer og prøvehandlinger udfoldede sig mimetisk og gestisk, da bussen blev afprøvet med stole og plakater derhjemme, og da skolen blev afprøvet ude i det fri. Da de unge så at sige mærkede det på egen krop, fremelskede det kvaliteter, der henviser til andre erfaringsdimensioner end de diskursivt refleksive, og som dermed potentielt bragte de unge på vej mod en højere grad af myndiggørelse, social læring og dannelse.

Et frigørende sigte i det metodiske arbejde - opsamling

Det permanente værksted har været den ramme, der konkret og metodisk er blevet udviklet i forbindelse med De Unges Stemme som aktionsforskningsforløb. Gennem en række metoder, greb og håndværk udspændtes der i forløbet en særlig opfordringsstruktur og et særligt frirum, der konstituerede De Unges Stemme som permanent værksted, hvis rationaler blev båret frem af det fysiske og det sociale frirum. Særligt gennem temaværkstederne som metode kunne transcenderende og emanciptatoriske potentialer gestaltes. Potentielt kan en sådan konstituering af et undersøgelsesrum igangsætte nye og andre erfaringsdannelser, myndiggørende processer og sociale læreprocesser hos de unge – og for den sags skyld også hos udviklings- og forskningsteamet selv.

Forsøget med det permanente værksted, som det udfoldede sig i DUS, bar kvaliteter med sig, der tilsyneladende åbnede op for, gav plads til og satte subjektive orienteringer i bevægelse hos de unge som deltagere. Det var orienteringer, der var medieret af det særlige kritik- og utopiarbejde, der gennem hele forløbet kontinuerligt blev udviklet og afprøvet. Således nåede forløbet et godt stykke vej i forbindelse med at understøtte og udvikle forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis. Dette frigørelses- og overskridelsesperpektiv vil blive udfoldet yderligere i næste kapitel, der vil sætte fokus på, hvilke perspektiver de unge udviklede om marginalisering og ulighed, og hvorledes disse perspektiver kan supplere en udvikling af den samfundsmæssige demokratiforståelse.

Kapitel 5
Det gode ungdomsliv i København – når vi helt selv bestemmer
Analysedel 1

Smiler du nogensinde til en fremmed person?[39]

Som nævnt i flere af de foregående kapitler har et gennemgående fokus i afhandlingen været at undersøge, hvad perspektiver fra unge i udsatte livssituationer – perspektiver fra en anden virkelighed – om temaet *det gode ungdomsliv – når vi helt selv bestemmer* kan bidrage med til en samfundsmæssig forståelse af marginalisering og ulighed. Dette kapitel afhandler dette perspektiv og fungerer dermed som afhandlingens første analysedel.

Første analysedel vil fungere som en analyse og diskussion, der er relateret til afhandlingens to første forskningsspørgsmål *Hvad er de unges bud på nye samspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker?* Og *hvordan åbner disse bud sig som alternativer for samfundsmæssige mulighedsrum og sociale praksisser?*

På sin vis hænger spørgsmålet om de unges bud på nye samspilsmuligheder og de potentialer, der ligger i disse, uløseligt sammen med deres opfattelse af situationen, som den er i dag, hvorfor det er relevant med en analyse af, hvad de unge identificerer som vigtige forhold i deres aktuelle hverdagsliv. Analysen påbegyndes derfor med et

39. Et spørgsmål fra et spørgeskema, de unge udarbejdede i forbindelse med deres buskampagne

sådant perspektiv. Som læseren vil erfare, fremstår denne del af analysen overvejende som en kritik af en række problematiske forhold, som de unge identificerer. På den måde kan det første analytiske perspektiv opfattes som det, de unge selv identificerer som barrierer i forhold til realiseringen af et godt ungdomsliv. De analytiske kategorier, der trækkes frem, er kategorier omhandlende *socioøkonomiske forhold og segregation,* de unges relationer til et *myndigheds-og institutionsniveau* og en række forhold vedrørende *ulige muligheder*. Disse perspektiver er primært kondenseret fra det allerførste kritikarbejde, men de går igen kontinuerligt i det samlede forløb, og de spores også i utopiformuleringerne, hvor de optræder mere eller mindre implicit. Således griber denne analysedel over hele det empiriske materiale, men det er bestemte temaer der kondenseres.

Efter denne tematiske analyse af de forhold, som de unge oplever som barrierer i deres liv, vil analysen koncentreres om de to første forskningsspørgsmål. En række analytiske perspektiver trækkes frem, som først og fremmest tager afsæt i de unges arbejde med deres utopier, deres udviklinger af utopierne og de prøvehandlinger, de udfører i forbindelse med arbejdet. Særligt tre temaer fremtræder som analytiske temaer: *unge der skriver sig ind i samfundet – ikke ud, Unge der tager ansvar for samfundet* og *unge der oplever at blive tage alvorligt og begynder at eksperimentere med sig selv som myndige deltagere.* I analysen vil disse temaer udfoldes og analyseres i forbindelse med det konkrete arbejde med de unges utopier. Selvom temaerne som analytiske figurer er tværgående vil de primært blive illustreret i forbindelse med det arbejde, hvor de synes at træde stærkest frem. Temaerne repræsenterer afhandlingens empirisk baserede analytiske fund og den nye viden, der er akkumuleret derigennem. Disse temaer træder således frem, fordi de har været fremtrædende i teorien såvel som i empirien, og de er således mine identifikationer af, hvilke temaer der kan medvirke til at udvikle en række begrebsliggørelser på et teoretisk niveau. Således vil analysens strukturering om disse tre temaer samtidig indkredse perspektiver, der er knyttet til afhandlingens orienteringer og særligt de to første forskningsspørgsmål.

Læseren skal være opmærksom på, at analysen på sin vis antager en ensidig karakter, forstået således at det er de unges oplevelser og erfaringer der synliggøres, og ikke for eksempel socialarbejderens svære arbejdsvilkår eller institutionernes ressourcemæssige forhold og rammevilkår. Det er relevante temaer i forståelsen af feltet, men det er ikke fokus for denne afhandling. Således er perspektivet i analysen, hvordan unge i udsatte livssituationer oplever det at leve deres liv under de i samtidens eksisterende civilisationsvilkår, der er præget af ulighed og udskilning. Dette er et bevidst valg, der går godt i spænd med afhandlingens fokus, og ydermere vil dette perspektiv fungere godt i forhold til en afhandling af forskningsspørgsmålene.

Anderledes unge

Gennemgående er det tydeligt, at de unges kritik og utopi indeholder og håndterer nogle lidt anderledes dynamikker end hvad der – højst sandsynligt – ville træde frem hos en mere 'almindelig' ungegruppe. Både de unges kritik og deres utopier giver i sig selv en del indikationer på, hvilke anderledes problematikker disse unge har at slås med i deres hverdagsliv. Dette viser sig allerede i kritikken og i de første utopiske formuleringer og udkrystalliseres yderligere senere i arbejdet med de fire utopier, som de unge vælger at bearbejde og udvikle. Kontinuerligt igennem hele forløbet er de unges arbejde kendetegnet ved netop et behov for at håndtere ikke helt almindelige forhold i form af barrierer, risikofaktorer etc.

Det viser sig kontinuerligt i analysen, at de unge kun er alt for bevidste om, at de ekskluderings- og udskilningsmekanismer, der eksisterer i det samfundsmæssige liv i allerhøjeste grad har indvirkning på deres liv og muligheder. I de unges liv sætter mekanismerne sig igennem i forhold til både økonomiske, psykologiske, sociale og demografiske sfærer. På den måde bliver det klart, at mulighedsbetingelserne i de unges liv og hverdag er snævre og karakteriseret ved et massivt barrieremæssigt forhold. Dette analytiske perspektiv kan understøttes af anden forskning på feltet. Der også pointerer at de unge netop selv identificerer at de i deres opvækst ikke har haft samme muligheder for deltagelse i samfundet, som andre jævnaldrende unge (Bryderup 2010). Konsekvensen af denne bevidsthed er, at disse unge på ingen måde føler sig som ligeværdige medlemmer af den samfundsmæssige orden, og at de dermed tilhører en anden virkelighed, som er karakteret ved ulighed og alianation.

Socioøkonomiske forhold, segregation og kriminalitet

Et stærkt element, der går igen som en barriere i de unges liv og hverdag, er et tema vedrørende manglende økonomiske ressourcer. Som udgangspunkt er det naturligt, at unge mennesker er optagede af, at ting koster penge og, at de ikke rigtig har nogle. Således vil de fleste unge i Danmark altid kunne stille med en kritik af, at ting er for dyre og, at det er irriterende. Hvad der dog er påfaldende ved disse unge er *arten* og *omfanget* af de ting, som de identificerer som dyre. Således langer de unge ud efter *den dyre transport, de dyre solcentre og de dyre smøger*, men de er også opmærksomme på en række generelle leveomkostninger. De identificerer, at *skatten er for høj, lønnen for lav, og licensen, regningerne, el, varme og vand, fødevarerne, huspriserne,* ja, sågar *den kunstige befrugtning er for dyre* (kritikfase fremtidsværksted i perioden april 2011). Således viser de unge, at de har en række erfaringer med at

blive konfronteret med for få økonomiske ressourcer, og at problematikken ret beset handler om fattigdom som sådan. Det kunne tyde på, at økonomi og økonomiske ressourcer fylder uhensigtsmæssigt meget i de unges liv, fordi de på en anden måde end største delen af Danmarks ungebefolkning bliver konfronteret med de barrierer, der er knyttet til ikke at have ret mange penge. Denne identifikation sker ikke i kraft af, at de er unge, men mere i kraft af, at de kommer fra familier med knappe økonomiske ressourcer. Denne opmærksomhed på fattigdom som alment socialt vilkår i kritikfasen afspejles dog ikke i særlig høj grad i deres utopifase, der i forhold til økonomitemaet mest af alt handler om, at de unge ønsker sig en masse gratis ting, som er direkte relateret til et ungdomsliv såsom gratis smøger, gratis sprut, gratis jacuzzi og gratis vandpibe (fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011). På den anden side nævner de unge samtidig gratis rejser, gratis medicin, gratis bisættelser, flere børnepenge og ingen husleje, hvilket igen synes at være en reaktion på mere gennemgribende økonomiske barrierer i deres liv.

Den socio-rumlige kontekst fylder meget i denne forbindelse og relateres for de unge til en række massive barrierer og problemer i deres liv. De unge tematiserer ofte selv en segregationsproblematik, der er knyttet til en bred forståelse af begrebet. De unge italesætter kontinuerligt en høj grad af bevidsthed om, at de samfundsmæssige sfærer, som de bevæger sig og deltager i, er kendetegnet ved en høj grad af demografisk homogenitet. De steder, hvor de unge bor og færdes, lever der én slags mennesker, mens der andre steder i byen lever andre. I forhold til de unges lokalområder og hverdagsliv er det bemærkelsesværdigt, at de unge ofte udtaler en frygt for deres egne boligområder og de gader og stræder de færdes i og på. De unge fortæller, at de er bange, og at de ved, at det er alt for nemt at skaffe våben og stoffer (kritikfase i perioden april 2011). De unge har således ikke en idealiseret halvromantisk forestilling om tilhørsforhold til deres lokalområder. Tværtom stiller de med en hård kritik af dem. De unge beskriver i den forbindelse, hvordan de oplever de lokalområder, hvor de bor, og de offentlige rum de bevæger sig i - deres socio-rumlige realitet - som uhensigtsmæssige i forhold til at leve et godt ungdomsliv. Lokalområderne og de offentlige rum er simpelthen for kedelige, for nedslidte, for uinspirerede og ubrugelige, og de sætter ikke rammen for, at mennesker mødes, har det sjovt sammen og lærer hinanden at kende. Tværtom beskriver de unge, hvordan de kedelige lokalområder og faciliteter betyder, at de ikke bliver anvendt og, hvordan naboer og andre beboere dermed ikke møder hinanden, hvilket de unge mener opfordrer til mistillid, mistro og frygt for hinanden (Temaværksted om et ligeværdigt samfund i perioden august – oktober 2011, gruppearbejde i perioden april – juni 2011).

Et interessant perspektiv i denne utopi er spørgsmålet om den boligsociale *setting* de unge bor i. Som illustreret i kapitel 1 *Om (noget af) det der ikke passer ind* er netop den socio-rummelige kontekst et tema i forbindelse med samfundets ulighedsstrukturer. Således pointerer Sennett, at livet i de sociale boligbyggerier som oftest har en passiv karakter på grund af arkitekturen, der ikke efterlader noget rum for indflydelse til beboerne. Byplanen er som oftest retvinklet, og de udendørsrum er ikke beregnet til, at beboerne selv kan tage dem i anvendelse til eksempelvis etablering af haver. Funktion og anvendelse af de offentlige rum er allerede planlagt og forudbestemt. Ofte står det tilsvarende til indendørs, idet rummenes udformning dikterer både funktion og indretning. Sennett argumenter for, at disse forhold bevirker en social passivitet, der påvirker folks selvrespekt i negativ retning (Sennett 2003). Både byggeriets indvendige og udvendige plan nægter slet og ret indbyggerne kontrol med deres eget liv, og det forhold, at langt de fleste af de mennesker, der bor i de sociale boligbyggerier, befinder sig et større eller mindre afhængighedsforhold til det offentlige system, bevirker, at beboerne i alle henseender bliver gjort til tilskuere til deres egne behov og passive forbrugere af den planlægning, behandling eller omsorg, der leveres til dem. Det skal i den forbindelse pointeres, at Sennett skriver om en amerikansk kontekst, og at der i en oversættelse til en dansk kontekst må skrues lidt ned for kritikken. Dog kan flere af disse perspektiver inspirere til en dansk kontekst, hvor de sociale boligbyggerier også ofte er omgærdet af demografiske udfordringer, nedslidte udearealer, utryghed, bandeproblematikker etc.

Uagtet om konteksten er dansk eller amerikansk, tematiserer de unge selv problematikken, idet de også identificerer kedelige, passive lokalområder som en kilde til social splittelse (gruppearbejde i perioden april – juni 2011). De unge sammenkæder samtidig de kedelige lokalområder og fattigdomsproblematikken med en stigende kriminalitetstendens. Manglende kreativitet i de unges liv bliver en af de unges centrale begrundelser for en kontinuerlig 'flirten' med kriminelle miljøer og handlinger. Således peger de unge på, at der er for få kreative udfoldelsesmuligheder i de lokalområder, de bor i, og at de aktiviteter der tilbydes dem i skole og andre institutioner inden for samme lokalområde, også er for lidt kreative. Dette tema sættes af de unge i sammenhæng med kedsomhed. På grund af de manglende kreative sfærer i de unges liv er der for mange unge, der driver rundt og keder sig. De unge fortæller, at det er uhensigtsmæssigt for unge at drive rundt, fordi det netop er i sådanne situationer, at kriminaliteten også kommer ind i billedet. Det bliver for let og for fristende at begå mere eller mindre tilfældig kriminalitet såsom hærværk, men også køb og salg af rusmidler bliver af de unge relateret til denne problematik. Deres eget eksempel på, at der er for mange unge, der 'driver rundt' og ikke har noget at lave, refererer til vaskeriet. Med dette eksempel fortæller de, hvordan grupper

af primært drenge 'hænger ud' på de lokale møntvaskerier. Når denne udvikling først er begyndt, er det ikke rigtig til at forudse, hvor det ender. Dog kan man være relativ sikker på, at det ender galt i et eller andet omfang enten med småhærværk i forbindelse med vaskeriet eller ved, at gruppens kriminelle handlinger eskalerer og kommer til at omfatte mere alvorlig kriminalitet (Fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011, temaværksted om Tingbjerg aftenklub i perioden oktober 2011 – februar 2012).

Det kan det diskuteres, om ikke også de unge selv har et ansvar i forhold til at vælge andre alternativer til kedsomheden end kriminalitet. Det har de, og det anerkender de også selv. Men der ligger et interessant perspektiv bag ved de unges identifikation af kedsomheden som barriere i deres liv, der kan åbne for en anden forståelse af, hvem der skal gøre noget ved kedsomheden og hvordan.

Kedsomhed er et gennemgående tema i feltet omkring de pædagogiske indsatser for børn og unge i udsatte livssituationer, og kedsomheden benyttes både af børnene og de unge selv og af det professionelle felt som en af de primære forklaringer på, at unge 'laver ballade'. Den populære forståelse af kedsomhed er, at når man keder sig, er det fordi man ikke er kreativ nok til at finde på noget spændende at lave. Men kedsomhed kan også forstås markant anderledes, hvilket ses hos både Peter Weigelt (tysk pædagogisk forsker) og Henrik Jensen (dansk historiker). Hos Jensen er kedsomheden tæt knyttet til det at føle sig overflødig, og han identificerer kedsomheden og følelsen af overflødighed som en drivkraft i en række problematiske forhold såsom hærværk, vold, tyverier etc. (Jensen 2009). Jensen er derfor på linje med Sennett og hans pointe om de sociale boligbyggerier og byen generelt. Fra andet hold pointerer Weigelt[40]: *"Kedsomhed, det er når der ikke sker noget, men man alligevel har en fornemmelse af, at der skulle foregå et eller andet"* (Weigelt 1978: 99). Dermed relaterer Weigelt kedsomhed til en tilstand, hvor omgivelserne er af en sådan karakter, at det virker umuligt at tage sine egne behov for at ændre den aktuelle livssituation til efterretning. Der er tale om en tilstand, der begrundes i en erfaring af, at ens egne behov aldrig rigtig er blevet tilfredsstillede på trods af, at omverdenen har været involveret. Således er kedsomhed en tilstand, hvor: "*der eksisterer en driftsspænding i forbindelse med fortrængte driftsmål. Men hvor spændingen som sådan alligevel kan mærkes, hvorfor man i fortrængningskampen forlanger omverdenens hjælp"* (Weigelt 1978: 99). Et menneske, der keder sig, lever således i uoverensstemmelse med sine sociale omgivelser, og selvom personen ønsker at ændre omgivelserne og sit forhold

40. Det kan nævnes, at Weigelt sammenkæder sin udfoldelse af begrebet kedsomhed med en kritisk analyse af det kapitalistiske samfund. Det er en interessant analyse, der dog ikke skal udfoldes her.

til dem, er det ikke klart, hvordan det skulle kunne gøres. Weigelt opsummerer: "*Således er kedsomhed en protest. Det er dét menneskes protest, som ikke kan kontrollere sine livsforhold. Det keder sig så at sige med rette"* (Weigelt 1978: 100).

På den måde er kedsomheden ikke bare en tilstand, hvor der ikke lige eksisterer den underholdning, der kunne ønskes, eller hvor man ikke lige er kreativ nok til at finde på en meningsfuld aktivitet. Det er en frustration og en reel erfaring af at være overflødig og af at indgå i et problematisk og ubalanceret forhold til sine sociale omgivelser. I denne optik bliver problemet tillige, at situationen ikke længere primært handler om, at de unge skal ændre opførsel. De unge tematiserer et langt mere gennemgribende og kritisabelt forhold end det bare 'at kede sig'. De beskriver en problematisk relation dem selv og samfundet imellem.

Det er i den forbindelse påfaldende, hvor meget opmærksomhed og energi, de unge bruger på at identificere hvor, hvorfor og hvordan de 'får rodet sig ind i' uhensigtsmæssige livsaktiviteter, og hvor meget energi de bruger på at finde alternativer til disse uhensigtsmæssige livsaktiviteter. Netop dette forhold står på flere måder i kontrast til de mange holdninger og meninger, der repræsenteres i den offentlige diskurs, og som refererer til, at de unge nærmest gerne **vil** være på kant med myndighederne. Ydermere står det i kontrast til anden forskning inden for kriminologien, der pointerer, at kriminalitet og kriminelle handlinger må betragtes som en ressource hos de unge. Eksempelvis viser megen forskning, at unge (drenge) begår kriminalitet som led i en identitetsudviklingsproces; kriminelle handlinger indgår i drenges afprøvning af en maskulin identitet. Pointen er, at unge der har meget lidt succes med at slå til i forhold til gængse strukturelle anerkendelsesdimensioner, benytter kriminaliteten som ressource for at opnå en anerkendelsesværdig identitet (Jon 2007, Jespersen & Sivertsen 2005). Der skal ikke i denne afhandling sås tvivl om, at disse dynamikker er et vigtig del af en forståelse af, hvad kriminalitet og kriminelle handlinger (også) betyder for unge i udsatte livssituationer. Men det nye perspektiv, der udfoldes i forbindelse med de unges kontinuerlige forsøg på at holde sig selv væk fra kriminalitet, er, at de tydeligvis er klar over, at kriminalitet, uanset hvilket identitetsprojekt det er en del af, ikke er særlig hensigtsmæssigt eller særlig anerkendelsesværdigt, hverken for sig selv eller for andre. Således kan der argumenteres for, at de unge på sin vis selv tager afstand fra en af de få anerkendelsesmæssige funktioner, der eksisterer i deres liv. I den optik er det på sin vis tankevækkende at de unge så at sige er villige til at give afkald på en 'sikker (identitetsmæssig) sejr' for i stedet at begive sig ud i 'kampen for

anerkendelse'[41] på markedet for mere alment accepterede anerkendelsesdimensioner, hvor risikoen for at tabe er relativt stor.

Myndighederne og institutionerne

Et andet tema, der fremstår som et problematisk forhold i de unges hverdagsliv, er et tema om et myndighedssystem, hvor de unge udviser en usædvanlig skærpet opmærksomhed på psykologens og sagsbehandlerens rolle. Temaet udfolder sig omkring deres kontinuerlige kontakt med myndighedssystemet og omkring *karakteren* og *omfanget* af denne kontakt. Udover psykologen og sagsbehandleren nævner de unge både politiet, buschaufføren, civilkontrolløren og kommunen som sådan som negative faktorer i deres liv; ligesom straffeloven og regler i al almindelighed fremstår som en negativ ramme (Kritikfase i perioden april 2011). Hvad der er bemærkelsesværdigt er, at de unge sådan set ikke aflyser kontakten med et myndighedssystem, for det gør de ikke, men i utopifasen transformerer de den til at være en anderledes kontakt, der sætter rammerne for en mere ligeværdig og mindre formynderisk relation. Dette ses eksempelvis i de unges formuleringer af deres klub. Her arbejder der, som nævnt, udover pædagoger både socialrådgivere, psykologer, lærere og andre fagpersoner som eksempelvis en lydmand. Pointen er, at alle disse myndighedspersoner hjælper de unge i deres ungdomsliv, men de hjælper dem også til at blive voksne. Således påpeger de unge gang på gang, at et af formålene med deres klub er, at den skal give unge det de ikke kan få med hjemmefra. De påpeger, at de ikke som andre unge har mulighed for at komme på ferie, på museum, i biffen etc., og at klubben derfor skal danne ramme om sådanne aktiviteter. Også på områder, hvor de unge har brug for hjælp til at lære nyt eller

41. Dette er en forsigtig henvisning til Axel Honneths meget populære anerkendelsesteori (2006). Læseren kan måske spørge, hvorledes det kan være at netop dette teoretiske perspektiv ikke optræder i langt højere grad end ved en forsigtig henvisning. Axel Honneths anerkendelsesteori er indenfor den pædagogiske verden blevet meget populær. I forhold til de deltagende unge er diagnosen klar: der er ikke megen anerkendelse i forhold til de differentierede anerkendelsesformer (emotionel, retslig og solidaritetsmæssig anerkendelse), i de unges liv. Problemet med anerkendelsesteorien er at den, når den anvendes i praksis, hurtigt kan gå hen og blive et spørgsmål om et individuelt problem. Honneth tænker anerkendelseskampen som et potentielt solidarisk og humanistisk potentiale, en fælles kommunikativ handlen. Der er således hos Honneth tale om et samfundsmæssigt projekt, men i praksis tyder meget på at den mere pædagogiske anvendelse af anerkendelsesteorien kommer til at dreje sig om, hvorledes et myndighedssystem kan bøde for de 'anerkendelsesbrister', der er sket i den private familie. Denne optik og forståelse bliver et problem al den stund, at afhandlingens fokus er at fastholde det omvendte fokus, nemlig, at ulighed og udskilning i høj grad konstituerer og konstitueres i det samfundsmæssige og dets strukturer. En sådan diskussion falder således uden for rammerne af denne afhandling.

til at mestre hverdagslivet, er der i deres utopier fokus på, at klubbens myndige voksne skal træde til i form af læreren, pædagogen eller psykologen (Temaværksted om Tingbjerg aftenklub i perioden oktober 2011 – februar 2012).

Det kan undre, at de unge, når de formulerer en utopi, der indeholder voksne, der kan støtte og vejlede dem i deres liv og hverdag, ikke giver denne rolle til deres egne forældre. Analysen af dette aspekt indeholder mindst to mulige forklaringer, som jeg skal komme ind på i det følgende.

For det første kan den manglende henvisning til forældrene skyldes, at hele forløbet med *De Unges Stemme* har haft en karakter, der i sig selv har bevirket, at de unge i et eller andet omfang har fået associationer til en eller anden form for institution, således at de ikke rigtig har overvejet at tænke andre voksne ind end dem, der repræsenterer de institutionelle niveauer, hvilket deres forældre ikke gør. I den forbindelse kan det påpeges, at de unge igennem deres liv og opvækst er vænnet til at have en kontakt til et forvaltningsmæssigt system, som er så hyppig, at de simpelthen regner det system som det der skal tage sig af dem – og sådan set også skal tage sig af deres forældre i et vist omfang.

På den måde tematiseres hele klientgørelsesproblematikken (jf. anden forskning eksempelvis Nanna Mik-Meyer og Margaretha Järvinen (red.) 2011). Spørgsmålet om en kontinuerlig afhængighed af et kommunalt system fremstår ambivalent i de unges liv. På den ene side beskriver de unge, hvorledes det både er ubehageligt og uigennemskueligt hele tiden at være i 'kommunens vold', fordi det er sagsbehandleren der bestemmer hvordan og hvorledes deres liv skal foregå. De forstår ikke de valg, der bliver taget på deres vegne, og de bryder sig ikke om, at der bliver taget beslutninger hen over hovedet på dem. På den anden side lader det til, at de er meget afhængige af dette system, og det i en sådan grad, at de ofte helt overdrager alle beslutninger til sagsbehandlerne. *Hvad har i egentlig tænkt jer med mit liv?* Var således et spørgsmål, som blev refereret af en af pigerne, da hun fortalte om sit møde med sin sagsbehandler (Temaværksted i perioden oktober 2011-februar 2012).

En anden årsag til den manglende reference til forældrene kunne være, at det for nogle kunne være et lidt ømtåleligt tema at bringe på bane, fordi der i et sådan tema kunne ligge en forestilling om, at deres egne forældre slet og ret ikke kan magte voksenopgaven. Denne forestilling kunne hænge sammen med et perspektiv, der kan hentes fra anden forskning på feltet, og som også optræder hos gruppen af unge i *De Unges Stemme*, nemlig det, at de unge i meget beskeden grad begrunder deres livssituation som noget, der har med deres forældre at gøre. Undersøgelser, der er

foretaget af professor Inge Bryderup, viser, at unge ikke nødvendigvis sammenkæder deres egne 'kriminelle løbebaner' med, at forældres kriminalitet og fængselsophold har været en integreret del af deres opvækst, men at de derimod selv påtager de sig ansvaret for deres udvikling i mere eller mindre uhensigtsmæssige retninger (Bryderup 2010). Samme tendens kan identificeres i *De Unges Stemme*. De unge begrunder i megen beskeden grad deres udsatte situation i deres familiemæssige bagland.

Uanset årsag har de deltagende unge i DUS en langt højere kontakt til myndighedssystemerne end 'normale' unge i samme alder. Kontakten bevirker et ambivalent forhold til de unges myndighed over eget liv, og de overlader det ofte til sagsbehandleren eller UU-vejlederen at være den afgørende faktor for de store valg, der skal træffes i de unges liv, herunder eksempelvis spørgsmål vedrørende uddannelse. På sin vis kan der med et Habermasiansk udtryk argumenteres for, at der er overordentligt meget systemverden på bekostning af livsverden i de unges liv (Habermas 2004).

Ulige muligheder

Ulighed i forhold til de unges muligheder i livet fylder meget hos de unge. Særligt racisme fylder ekstraordinært meget i de unges bevidsthed. Både i deres kritik og utopiarbejde. De unge identificerer i den forbindelse ytringsfriheden som et problem, idet de mener, at eksempelvis tonen i forhold til racespørgsmål er for hård (Kritikfase fremtidsværksted i perioden april 2011). Pia Kjærsgaard bliver symbolet for det racehad, de unge oplever. Således identificerer de unge en række problemer, der er knyttet til racespørgsmål. Helt overordnet er der for meget racisme i Danmark, mener de unge, der tematiserer problemer på flere samfundsmæssige niveauer. Der er for få muligheder for piger, der bærer tørklæder, der er for få indvandrere i politik, der er for mange fordomme overfor muslimer, der er for meget sanktionering i forhold til religionsfrihed, osv. (kritikfase fremtidsværksted i perioden april 2011).

De unge definerer et særligt paradoksalt forhold, der drejer sig om, at ligegyldigt, hvad du gør, kan du ikke opnå succes eller anerkendelse, når du er 'indvandrer'. De siger: "*Når vi gør noget dårligt er vi indvandrere, når vi gør noget godt er vi danskere med anden etnisk baggrund*" (Temaværksted omkring et ligeværdigt samfund i perioden juni – oktober 2011). Det er foruroligende, at de unge langt hen ad vejen accepterer situationen. De accepterer, at der er færre muligheder for personer med anden etnisk baggrund. Eksempelvis forklarer en af de unge drenge, der har en

anden etnisk oprindelse end dansk, at han godt kan forstå, at arbejdsgivere vælger personer med dansk oprindelse fremfor personer med anden oprindelse. Hvis eksempelvis to personer med samme faglige kompetencer søger en stilling, så kan han godt forstå, at arbejdsgiveren vælger Martin frem for Mohammad, forklarer han. *"Sådan er det, det er forståeligt"* fortæller han mig en dag, hvor vi taler om indvandreres muligheder i Danmark. Således tyder det på, at de unge illustrerer et fravær af troen på, hvad der kan kaldes politisk kollektiv handling. De accepterer situationen i stedet for at 'mobilisere' i forhold til den, hvilket tyder på en form for disempowerment hos de unge.

Jeg har indtil nu undgået at beskrive de unges helt personlige livsforløb. Dette har været et intenderet valg, idet sådanne fortællinger let kommer til at udstille eller udlevere de unges helt personlige fortællinger, og det er som sådan ikke nødvendigt i forhold til afhandlingens sigte og analyse. Men i forbindelse med dette tema kan der kort åbnes for et sådant perspektiv. De unge fortæller, at de oplever mange svigt i deres liv og hverdag. Således fortæller nogle af de unge, hvorledes de igennem deres opvækst har levet et fortumlede liv med massiv vold i hjemmet, i kærlighedslivet, ja sågar i de relationer de har haft med det offentlige system. Andre fortæller tilsvarende, hvordan de er vokset op i ustabile hjem, hvor forældrene har meget lidt overskud til deres børn, mens andre fortæller, hvorledes de er vokset op i familier, der er præget af forskellige former for kriminalitet. Pointen er, at de unge ikke oplever, at der bliver taget hånd om deres situation. Det er ikke noget, de dvæler ved i selvmedlidenhed, det er blot deres iagttagelser, og disse går på, at hvis situationen skal ændres, skal de gøre det selv – i hvert fald langt hen ad vejen[42]. Samtidig er det bemærkelsesværdigt, at de unge accepterer situationen. Som nævnt ovenfor accepterer de unge de uformelle fordelingsstrukturer, der er knyttet til racespørgsmål, og de udviser en tilsvarende accept af de øvrige ulige vilkår, de lever deres liv under. *"Det er godt nok til mig"* synes at være de unges svar på spørgsmålet om det rimelige i de ulighedsbetingelser, der præger deres liv.

Det kan i et samlet blik på de analytiske temaer, der fungerer som barrierer i de unges liv, understreges, at de unge har en række levede erfaringer med det at leve i en anden virkelighed. De sociale forhold, der fungerer i deres liv og hverdag, er massivt præget af et samfundssystem, der skaber ulighed. For de unge sætter uligheden sig igennem i forhold til materielt betingede niveauer, i forhold til de socio-rumlige kontekster,

42. Det skal nævnes at de unge dog ofte identificerer at de har fået megen hjælp af de specialinstitutioner de har tilknytning til. Problemet er at hjælpen ikke opleves som systematisk, de unge føler sig nærmest heldige hvis de modtager hjælp og det er uklart for dem hvornår, hvorledes og hvordan denne hjælp bliver 'udløst'.

som de lever deres liv i, i forhold til deres tætte kontakt til myndighedssystemerne og i forhold til en mere generelt oplevet ulighedsproblematik, der bevirker, at de unge ikke har samme muligheder i livet som andre jævnaldrene unge har. En række strukturelle faktorer står erfaringsmæssigt i vejen for de unges muligheder, og det er de på sin vis selv overordentligt bevidste om. Det bliver tillige tydeligt, at der ikke eksisterer en ontologisk sikkerhed for disse unge: Hvis det går godt, er man heldig, og hvis det (højst sandsynligt) går 'galt', er der ingen garanti for, at hjælpen træder ind.

Et andet ungdomsliv

I forbindelse med det kontinuerlige arbejde i forløbet ændres de ovennævnte forhold sig. De unge forsøger med deres utopiske udkast at transcendere de begrænsede mulighedsbetingelser, idet de formulerer en række åbninger for at udvide de samfundsmæssige muligheder for frigørelse fra de strukturelle vilkår, der eksisterer i dag. De unges utopier er i høj grad deres bud på, hvorledes deres muligheder kunne udvides, og hvordan deres faktiske og begrænsede muligheder potentielt kunne udvides. Men det er også bud på, hvorledes de generelle samfundsmæssige muligheder kunne udvides. Det er særligt via dette perspektiv, at den samfundsmæssige fortælling og forståelse kan fornys, og jeg skal i det følgende foretage en række nedslag i materialet, som anskueliggør netop denne pointe.

Unge der skriver sig ind i samfundet – ikke ud

Det er gennemgående ved alle de unges utopier, at de er kendetegnet ved de unges forsøg på at *skrive sig ind* i majoritetssamfundet. Det fremstår klart, at de unge formulerer et behov og et ønske om at være en del af samfundet og ikke i opposition til det. Dette perspektiv understøttes af anden forskning, der også identificerer et ønske hos lignende unge om, at de gerne vil være en del af det omgivende majoritetssamfund (Bryderup 2010). Nærværende analyse går skridtet videre og søger at identificere helt konkret, hvor og hvordan de unge finder åbninger for deres deltagelse. De unge vil være med i skolen, i bussen, i klubberne, på gaden og i gårdene. De vil være med som ligeværdige deltagende borgere i alle samfundets sfærer. Samtidig forkaster de unge ikke sig selv til gengæld for en plads i det store fællesskab, og der er således ikke tale om, at de ønsker fuldstændig assimilation. De unge ændrer netop samtidig formlen for samfundet, dets institutioner og dets sociale samspil med de unge. De formulerer alternative institutioner, en alternativ rolle til dem selv og et alternativt samspil. Således griber de unge langt mere i deres arbejde

end bare at skrive deres egen historie om, hvilket ellers kunne være en nærliggende og langt nemmere arbejdsform at vælge for de unge. Det lader til, at de unge mere eller mindre ubevidst har arbejdet efter formlen: hvordan skal samfundet og dets institutioner se ud, hvis vi skulle være der?

I forhold til de unges arbejde med udendørsskolen gestalter temaet om at skrive sig ind i samfundet stærkt. Den gruppe, der formulerede det udvidede arbejde med udendørsskolen, bestod i begyndelsen af en dreng og en pige. Senere blev gruppen udvidet med fire andre drenge i udviklingen af udendørsskolen. Gruppen havde fra begyndelsen et lidt rodet og meget omfattende tema, der spændte fra flere jobs, jobs uden uddannelse, udendørsskole, ligeværd og fri hash (fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011). Deres første tanker om udendørsskolen bunder i en association fra Afrika, hvor skolerne er udendørs, og hvor eleverne sidder i en rundkreds på sten. Sådan vil gruppen også have det, idet stenene dog skal skiftes ud med store lænestole eller siddesække.

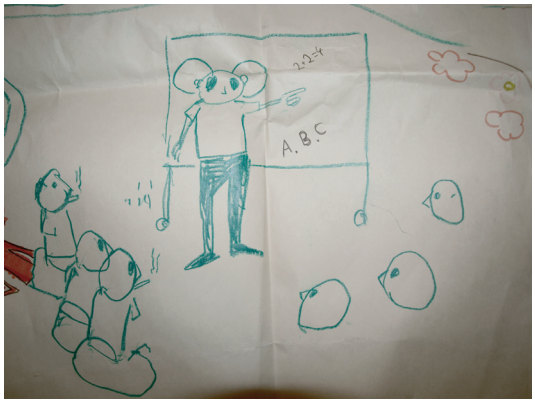

På billedet ses de unges illustration af Udendørsskolen, hvor man sidder i rundkreds på sten.

I forbindelse med udendørsskolen formulerer gruppen ønsket om 'gode vejledere', som er voksne, der skal stole på de unge, have tid til at lytte og hjælpe dem i job, og så skal de have et stort varmt hjerte.

Pointen med en udendørsskole var for de unge, at de regnede med, at en udendørsskole vil have nogle andre rammer og regler end de skoler, de allerede kender. En udendørsbeliggenhed symboliserer de unges bud på det stik modsatte af det, de kender, og på den måde repræsenterer det for dem et alternativ. Samtidig kan der argumenteres for, at et behov for at være udenfor og at være ude i en mere ukultiveret og uplanlagt natur også indeholder en instinktiv fornemmelse for den "væren i verden" og den identitetsdannelsesproces, som menneskets samspil med naturen bevirker[43].

43. Det skal nævnes at i den stund dette er tilfældet, så foregår denne erfaring ikke gnidningsfrit for de unge: som afrapporteringen illustrerer er noget af det første de unge erfarer at det ikke er godt at sidde på græsset, idet det potentielt kan gøre deres fine tøj snavset.

I udendørsskolen er der en hængekøje hvor man kan tage 5 minutters pauser, når man selv vil

De unges hovedpointe med skolen er skabe et andet rum og en anden ramme, der kan afhjælpe den følelse, de har af, at deres *hjerner er spærret inde* (Fremtidsværksted i perioden mart – maj 2011, Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011, Temaværksted i perioden februar – marts 2012). I de unges udendørsskole er hjernen og tanken mere fri. I de unges plan for udendørsskolen er der fag som dansk, matematik, engelsk og idræt. Man må tage pauser, når man vil, og i det hele taget er undervisningen og rammen som sådan langt mere fleksibel end det, de unge kender fra det danske folkeskolesystem. Blandt andet etablerer de unge en alternativ praksis for, hvordan den faglige undervisning er koordineret. Som nævnt i *Fortællingen – Forløbets fænomenologi* blev netop utopien om udendørsskolen udviklet via konkrete prøvehandlinger. Én lærer og fem unge fra DUS tog af sted på udendørsskole. Herunder følger en afrapportering fra skolelæreren fra den første dag med udendørsskolen. Dette for at give læseren et indblik i det helt konkrete arbejde, der førte til en gestaltning af udendørsskolen.

Udrag fra rapport fra udendørsskole 30-5-2011.

Efter aftale med Mette Bladt stiller jeg op som udendørslærer mandag den 30. maj. Jeg har på forhånd samlet lidt skoleting i en papkasse og vi går ned til min bil og drager af sted.
Bilen, en gammel volvo amazone, vækker både undren og jubel. Alle sætter sig ind, idet de tager hensyn til Yusef, som har armen i slynge. Så kører vi til Hulgårds Plads og undervejs ser de folk som de kender, vinduerne er rullet ned og de råber til de bekendte. Hussein siger at hvis hans far ser ham i sådan en gammel bil vil han dø af grin.

Vi når frem til Hulgårds Plads og stiger ud medbringende kassen med skoleting. Jeg beder Hussein sige lidt om ideen med udendørsskolen og han fortæller kort de andre at han gerne vil prøve at have udendørs skole. Da de snakker om fordelene siger de at mobiler ikke er generende i en

udendørsskole, det er fedt med megen plads, det er bedre at svede udendørs end i et varmt lokale, man kan tisse bag et træ, det er til gengæld et problem, hvis man skal mere end det. Tankerne er friere i frisk luft, man får ikke så let hovedpine, man føler sig ikke indespærret. De siger også at en god klassestørrelse er 6-8 elever og 2-3 lærere.

Jeg sætter mig på et lille græsbed og spørger om de ikke vil sidde ned, men de svarer at der kan være hundeefterladenskaber eller de kan få jord og græs på deres pæne tøj. Vi starter så skolen, hvor jeg sidder og de alle står op. Jeg spørger dem hvilket klassetrin de er på og får at vide at de er på 7.-10. klasses niveau, de fortæller lidt om deres skolegang og Hussein siger at han har gået på mange skoler, men er blevet smidt ud af dem alle sammen. Sammenlagt har han gået i skole ca. halvdelen af de ti år, han har haft mulighed for.

Efter dette begynder jeg at rive nogle sider ud af matematikbøgerne for at de kan prøve at lave skolearbejde udendørs. De kigger kort på opgaverne og forkaster derefter bøgerne. Hussein siger at når man er udendørs skal man også bruge udendørs ting. Yusef er vaks og initiativrig og foreslår en tabelleg, hvor vi står i rundkreds og siger tabellerne. Laver man en fejl ryger man ud. Det er meget sjovt og vi gør det i ca. ti minutter. Så foreslår Yusef en slags regnestafet, hvor han siger nogle regnestykker og så skal det ene af de to hold han har etableret løbe hen til et træ, mens det andet hold prøver at fange dem. Det tabende hold skal have røv, dvs. at det vindende hold må prøve at ramme det tabende med en tennisbold, der skydes af sted med et bat. Denne leg leger vi et kvartes tid og de er åbenlyst glade for at regnelegen indebærer kraftig fysisk aktivitet. Efter dette laver vi en stavekonkurrence og flere udbryder spontant at de er herredårlige til at stave, mens andre faktisk er ret gode til det. De kan tydeligvis lide konkurrenceelementet i de forskellige lege.

Så opstår en vis rådvillighed, men Hussein siger så at nu skal de have gymnastik. Han har set at der i parken er gang i noget fodboldspil og alle drengene løber hen for at spørge om de må være med. Det viser sig at det er en streetfodboldturnering, som forestås af tre-fire voksne. Da de har kigge lidt på turneringen foreslår jeg at vi kan køre derhen hvor vi senere skal mødes med de andre i De Unges Stemme. Hussein udbryder spontant at det gode ved hans skole er at den er alle steder. De synes at det er en

god ide og vi stiger igen ind i bilen og kører til mødested, som er en anden offentlig park et par kilometer derfra.

Vejret er dejligt, græsset er grønt, men de vil stadig ikke sidde på græsset. De finder et havebord med bænke, som de kan huske fra sidste gang de besøgte parken og her begynder de, nu bænket på et rigtigt møbel, at snakke om de lande de stammer fra og især en af drengene redegør for situationen i mellemøsten, de nye demokratibevægelser, som de håber vil føre til en svækkelse af Israels og USA's position i regionen. Især Mudi virker meget velorienteret og diskussionen bølger frem og tilbage.

Efter denne snak foreslår jeg at vi tager et klassebillede og den er de helt med på og fortsætter med at tage billeder af hinanden, hvor de poserer med hinanden om skuldrene og bærende solbriller.

Under hele forløbet er der megen optagethed af at opnå prestige, anerkendelse, fordelagtige positioner osv., men sjovt nok er det parret med gensidig respekt, generøsitet og positivt kammeratskab. Jeg glæder mig til at være sammen med "min klasse" igen på næste mandag.

Kærlig hilsen
Claus A. Jørgensen, udendørslærer.

Ønsket om, at der findes skoler, hvor denne type unge kan være, kan tolkes som rummende forskellige typer af logikker, og de unges rationaler har i praksis sandsynligvis islæt af flere logikker. En logik kunne være, at de unges ønske bunder i en instrumentel rationalitet, der er bundet til diskursen om, at selvfølgelig skal man gå i skole, og i den sammenhæng en mere strategisk bevidsthed om, at et fremtidigt arbejdsliv kræver en uddannelse. Den dimension antyder de unge selv under selve fremtidsværkstedet med udmeldingen om, at de ønsker *"arbejde uden uddannelse"* (Fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011). Med udendørsskolen skaber de unge en skole, som de forventer at kunne magte, og som de dermed også forventer at kunne færdiggøre. En anden logik kunne være de unges oprigtige ønske om at lære noget, for deres egen skyld og på deres egen måde. Dermed bliver de unges udendørsskole både i form og indhold og i forhold til et didaktisk niveau et mere eller mindre instinktivt modstykke eller opgør med det billede de har af folkeskolen som en gennemreguleret og systematisk ensrettende institution. De unges kritik af skolen er meget hård:

- Får lyst til at løbe ud
- Indespærret fængsel
- Vejleder og skolelærer er for sløve
- Lærerne gør ligesom politiet gør de tror de har magten
- Forældrene tager altid lærerens ord for gode varer
- Slåskampe
- Der er mobning
- Alt er dårligt
- Man lærer ikke noget
- De stoler aldrig på de unge
- De stopper undervisningen hvis nogen laver ballade
- De holder ikke deres tavshedspligt
- Der er for lidt morgensang
- Lærerne er dobbelt moralske
- Der er for mange klasser samlet
- Racisme på skolen
- Lærerne kan ikke forklare tingene på forskellige måder
- Det er nederen at man ikke må gå udenfor skolen
- De sladrer fra klubben til skolen (fordi det samme chef)
- Dårlige vejledere

Udsnit vægavis temaværksted om udendørsskolen februar – marts 2012, forberedelse til konference maj 2012

Som modvægt til dette negative billede af folkeskolen udfoldes i de unges skole en ramme for læring, der tilgodeser og opmuntrer fleksibilitet, heterogenitet og egensindighed.

Også i forbindelse med de unges aftenklub spores der hos de unges lyst og behov for at skrive sig ind i samfundet. *Tingbjerg aftenklub* (der ikke ligger i Tingbjerg) blev, som nævnt i Kapitel 2 *Fortællingen forløbets fænomenologi*, oprindeligt formuleret af projektets assistenter, og utopien udspringer af det fremtidsværksted, der afholdtes med dem i november 2010. De vil skabe en klub, som er anderledes end de nuværende klubber. Der skal være plads til alle – både drenge og piger. Klubben skal have åbent, når de andre klubber har lukket, det vil sige i weekenden og sent om aftenen. Samtidig er deres klub også et sted, der kan hjælpe unge med en række sociale problemer. Samtidig pointerer de unge dog gang på gang, at klubben ikke

er en specialklub for 'udsatte unge'; det er en klub for alle, men klubben har særlige ressourcer til at håndtere den opgave, det er at hjælpe og støtte unge i udsatte livssituationer.

På et tidspunkt beskriver gruppen selv deres rationale med klubben:

Vi vil gerne have vores klub fordi:

At efter vores mening er der ikke aften klubber for både drenge og piger. Og hvis der så endelig er en, så er det for drenge der er over 18 år. Alle har ret til at bruge en klub og i vores klub er der ikke forskelsbehandling. Og fordi vores klub har så sent åbent skal der være en god kontakt med forældrene og kollegaerne. Samarbejde og kommunikation er nøglen til et godt arbejdsmiljø. Vi vil tilbyde de unge noget, som de aldrig har prøvet før, som at have en klub med begge køn som kan finde ud af at respektere hinanden og anerkende hinanden. Det skal være et værested for folk, som har det svært med: skole, familie, hash problemer, psykiske problemer, problemer med vold og så videre og på den måde tilbyde vores hjælp så godt som vi kan. Aldersgrænsen skal være 13-25. De ældre har en anden tilknytning til klubben. Klubben handler om at hjælpe folk på rette spor ved at behandle dem som mennesker og ikke bare sige farvel og tak fordi at de er blevet 18 og i den forstand er blevet "voksne". Så i vores klub afviser vi ingen, men der er selvfølgelig grænser for, hvad vi kan gøre for den enkelte unge. Men vi vil starte en klub op med hjertet og have hjertet med hele vejen og på den måde opnå succes.

Gruppearbejde i perioden oktober 2011 – januar 2012

En vigtig pointe med klubben er det kriminalpræventive sigte. Både assistenterne og de unge har en klar overbevisning om, at mange unge i virkeligheden skal holdes væk fra gaderne, da det er her, de kommer i for tæt kontakt med kriminelle personer og handlinger. En klub, der har aften- og weekendåbent, vil kunne medvirke til, at de unge holdes væk fra gaderne (Fremtidsværksted i perioden marts – maj 2011, Temaværksted om Tingbjerg aftenklub i perioden oktober 2011 – februar 2012). Således bliver det med de unges klubidé tydeligt, at de er meget optagede af at 'fjerne sig selv fra gaderne' og skrive sig selv ind i de gængse samfundsmæssige institutioner.

De unges kontinuerlige forsøg på gennem deres kritik- og utopiarbejde at skrive sig ind i samfundet og dets institutioner er interessant og tegner et modbillede til anden forskning på feltet. Ofte identificerer forskning om 'målgruppen', at unge, der har et konfliktpræget forhold til samfundets institutioner, herunder eksempelvis skolen, fordyber sig i en subkultur som en reaktion på, at samfundet ikke vil kendes ved dem (Jespersen & Sivertsen 2005)[44]. Det er ikke det, de unge gør her. I deres utopiarbejde hverken opretholder eller skaber de subkulturer til sig selv og deres egne. I subkulturen skabes og formes alternative normer, værdier, handlemønstre, artefakter, værditilskrivninger, statussystemer og lignende, som den givne gruppe således kan identificere sig med og spejle sig i. Således kunne en dynamik hos de unge deltagere havde været at følge en sådan struktur og formulere lukkede, sammensluttede sub-kulturelle utopiske dimensioner og perspektiver. Men de unge skriver sig ikke ud af skolen som samfundsmæssig institution. I stedet formulerer de en strukturelt alternativ skole, som de forventer de selv kan gå i. Ligeledes gælder det for deres klub. Samtidig fremstår både de unges skole og deres klub (og deres øvrige utopiarbejde) som generelle omstruktureringer af institutionerne og ikke som formuleringen af en specialinstitution for de unge selv.

Unge der tager ansvar for samfundet

I sammenhæng med, at de unge tydeligt formulerer et ønske om, et behov for og en lyst til at være deltagende aktive medborgere i samfundet – og ikke fungere i subkulturer i samfundets randkant – er der også et andet perspektiv, der træder klart frem, nemlig perspektivet om, hvorledes de unge ønsker at tage ansvar for større samfundsmæssige sammenhænge og for sig selv. På den måde handler de unges kritik, utopier og handlingsinitiativer ikke blot om, hvorledes der skal være med plads og rum til de unge, men også om, hvordan de unge kan tage mere ansvar i og for større samfundsmæssige sammenhænge. Dette perspektiv fremtræder tydeligt i de unges arbejde med utopien om det ligeværdige samfund.

Utopien *Et ligeværdigt samfund uden racisme og fordomme* indeholder et bud på en forandret socio-rumlig kontekst. Det er et bud på, at der skal gøres noget ved de kedelige baggårde i København og et bud på bussen som et behageligt sted at være.

44. Det skal dog nævnes, at der også eksisterer forskning, der på linje med nærværende afhandling finder, at subkulturens fællesskab og dynamik i de unges liv ikke er tiltrækkende for unge i udsatte livssituationer. Således peger denne forskning på, at de unge har et stort ønske om at være en del af normalsamfundet, men at de samtidig oplever, at de ikke har mulighed og adgang til det på lige fod med andre unge borgere (Bryderup 2010).

De unges billedliggørelse ses nedenfor, hvor der er illustrationer af hyggelige udendørsaktiviteter, grill, leg, parkour og vægtræning. Det illustreres samtidig, at børn, unge, og gamle deltager i aktiviteterne sammen. Et ligeværdigt møde mellem to mennesker vises ved to forskellige personer, der hilser på hinanden med glæde, nysgerrighed og respekt, hvilket symboliseres med et hjerte i deres talebobler. Nederst antydes en række udendørsaktiviteter, der er knyttet til klubberne, såsom en fisketur, en fodboldkamp og et udendørsbordfodbold.

Det er interessant, hvorledes de unges utopi også adresserer et ikke-endnu-værende men muligt alternativ. De unge identificerer, at mulighederne for social samvær, aktivitet og sammenhængskraft er meget få de steder de bor. Men samtidig identificerer de en potentiel mulighed for, at det kunne være anderledes. De henter så at sige et perspektiv for et ligeværdigt samfund – en fællesskabstanke – fra et andet sted end fra den dominerende individualiseringsdynamik, der ellers præger samfundet. De unges baggårde er markant anderledes og fremstår som stærke sociale alternativer til de unges socio-rumlige kontekst, sådan som den ser ud for nuværende.

Bussen er også illustreret, og netop temaet om bussen begynder at fylde mere og mere i arbejdet. Bussen er for de unge et skrækkeligt sted. Bussen er et sted, hvor en række diskriminerende og fordomsfulde negative mekanismer bliver særligt påtrængende og tydelige. Dermed begynder de unges arbejde om at starte en positiv samfundsudvikling i busserne og breder sig videre ud i samfundet på sigt. Bussen tager form udefra, hvor den bliver malet pink og pyntet med pailletter. Der er store

højtalere i bussens øverste etage, og nedenunder er der stillezone til dem, der ikke gider høre musik. Busbilletten er billig, og det er tilladt at drikke Fanta Exotic i bussen (Temaværksted om et ligeværdigt samfund i perioden august – oktober 2011).

Bussens inderside illustreres gennem en række møder og situationer, hvor mennesker af forskellig slags agerer med imødekommenhed, ligeværd og glæde. Således er buschaufføren glad og siger hej, når man træder ind i bussen, passagerne siger også hej og viser interesse for hinanden. Personer af forskellig etnicitet er både venner og kærester, og så er der også plads til en lille fodboldkamp i bussen.

I relation til Baumans begrebsliggørelser af ulighed og udskilningsprocedurer, der er knyttet til fysiske steder og ikke-steder, bliver de unges valg af bussen som katalysator for skabelsen af et ligeværdigt samfund uden fordomme interessant. Bauman påviser, hvordan byen og byens rum er reguleret gennem en række steder og ikke-steder, der konstituerer diverse strategier for udskilningsprocesser. Steder og Ikke-steder understøtter, ifølge Bauman, forskellige former for (u)muliggørelse af ophold og tilhørsforhold og forskellige former for falsk tilhør, der i virkeligheden er reguleret af helt andre rationaler og medier, såsom penge og profit, end det fællesskab og tilhør, de umiddelbart, giver sig ud for at tilbyde. De socio-rumlige kontekster, der tilbydes i byens rum, er i høj grad præget af ikke at have historiske, relationelle og tilhørsmæssige forhold. Bussen er et eksempel på et ikke-sted. Et ikke-sted er ligeledes karakteriseret ved midlertidighed, idet 'gæsterne' ikke opholder sig i bussen i lang tid, og mens de opholder sig på stedet, udslettes deres personlige kendetegn og kvaliteter. Uanset hvilke præferencer de midlertidige gæster på et sådant ikke-sted har, skal de følge et simpelt ensartet adfærdsmæssigt mønster. Ikke-steder kræver dermed ingen mestring af civilitetens kunst, da de reducerer den offentlige adfærd til nogle få simple forskrifter (Bauman 2006). De unges utopi er det modsatte af et ikke-sted.

Utopien handler netop om at skabe rum og plads til møder, hvor mennesker, der vil noget med hinanden, mødes og med hver deres individuelle identitet udfylder rummet med deres særegenhed i respekt og med interesse for 'den anden'. Således er de unges bus i allerhøjeste grad et *sted.*

Det er interessant, at de unge vælger bussen som katalysator for en mere generel samfundsmæssig forandring, der drejer sig om at fremelske ligeværd og fordomsfrihed i et samfund. I de unges kritik af bussen fremstår den ikke som et ikke-sted, idet den er er ladet til randen med fordomme, ulighed og ubehagelige situationer. På den måde beskriver de unge en bus, der er på mange måder overhovedet ikke er neutral. Den er ubehagelig men ikke neutral. De unge tillægger bussen som offentligt sted en række andre kvaliteter end Bauman gør, idet de identificerer bussen som et samfundsmæssigt set konfliktfyldt sted, som de ønsker at forandre. Således bliver de unges busutopi et modstykke til og et opgør med en række samfundsmæssige uligheds- og udskilningsmekanismer: fysiske, planmæssige, civile. Samtidig identificerer de unge også bussen som en potentiel mulighed - en sprække i den sociale virkelighed – hvorigennem der kan påbegyndes positive forandringer, og hvorfra disse nye dynamikker kan spredes. De unges busutopi er dermed langt mere gennemtrængende i forhold til en samfundsmæssig dimension end den umiddelbart fremstår. De unge berør og tager aktivt ansvar for en gennemgående samfundsmæssig problemkonstellation. Hvor Bauman henviser til den pointe, at flere og flere sfærer i det offentlige liv kolonialiseres af ikke-stederne til former, der fungerer efter ikke-stedets logik, identificerer de unge snarere en kolonialisering af offentlige steder, der fremfor at være arenaer for civile møder mellem ligeværdige mennesker er sfærer, der opmuntrer og fremprovokerer uligeværd og mellemmenneskelige fordomme. Der kan i den forbindelse argumenteres for, at de unges pointe alligevel ligner Baumans, idet den drejer sig om, at der bliver der færre og færre rum og dermed muligheder i det offentlige rum for at tilegne sig civilitetens færdigheder og for at rammesætte menneskelige møder og menneskelig sameksistens i ligeværd og interesse for hinanden (Bauman 2006).

I de unges arbejde med bussen og den kampagne, de får stablet på benene i samarbejde med Arrivas Bedrebustur, bliver det både tydeligt og bemærkelsesværdigt, hvorledes de unge tager ansvar for det offentlige rum på en ny og kvalitativ måde. De gennemførte en kampagne, hvis eneste formål var at gøre folk glade, at få folk til at smile, for på den måde at igangsætte en tendens til et mere ligeværdigt og fordomsfrit samfund. De gennemførte kampagnen med de midler – hjerter og slik og musik – som de mente kunne opmuntre til smil og glæde, og de havde ret. De unge oplevede at blive imødekommet på en positiv måde. Dertil kan siges, at de gennem udførelsen af deres busprojekt også *tilegnede* sig det offentlige rum på en

ny måde. Deres kampagne i bussen og senere på gaden betød, at de unge agerede på en anden måde i det offentlige rum end normalt. Således fik de unge en række erfaringer med at stå i en anden, mere aktivt deltagende og myndig position i samfundet, end de gør normalt.

Unge der bliver taget alvorligt og eksperimenterer med sig selv som myndige deltagere

De unge tager ikke kun ansvar for det offentlige rum – samfundet - på en ny måde, de tager også ansvaret for sig selv alvorligt. Dette perspektiv kan spores i forbindelse med hele forløbet og dets arbejde, idet de unge tager sig selv alvorligt nok til at møde op hver mandag i *De Unges Stemme*, hvor de diskuterede og reflekterede over en række vanskelige temaer. At de gennemførte en række handlinger i forbindelse med deres utopiarbejde og planlagde og gennemførte en konference for omkring 100 mennesker er vidnesbyrd om, at de unge i høj grad tager sig selv og deres arbejde alvorligt[45].

Denne dynamik optræder i vekselvirkning med, at de unge oplever at blive taget alvorligt af flere samfundsmæssige institutioner. Både i forhold til de unges arbejde omkring deres klubidé, deres konference og i forbindelse med realiseringen af deres busprojekt, oplever de unge at blive taget alvorligt af voksne professionelle og institutioner. I forbindelse med de unges klubarbejde afholdt de unge et møde med en række professionelle pædagogiske medarbejdere, og, som det vil blive vist i næste analysekapitel, var de professionelle medarbejdere ikke udtalt begejstrede for de unges ide. Men dette forhold ændrede ikke på, at de unge indgik i en ligeværdig dialog, som de selv havde initieret og planlagt. På den måde oplevede de unge mødet som overvejende positivt, ikke i kraft af, at de fik opbakning til deres projekt, men i kraft af selve mødet og dialogen. Det samme kan siges om de unges konference, hvor de unge heller ikke oplevede en uforbeholden tilslutning til deres idéer. Alligevel var de efter mødet overordentlige tilfredse med, at de havde gennemført konferencen, og med, at de havde haft en dialog med voksne professionelle (Efterrationalisering på konference i perioden Maj 2012).

45. Dette står i kontrast til de udmeldinger, vi fik i begyndelsen fra det professionelle felt. Som nævnt i kapitel 2 *Fortællingen forløbets fænomenologi*, havde de professionelle den anke mod forløbet, at de unge ikke ville gide det, at de ikke ville kunne mobilisere interesse for et sådant forløb.

I forhold til de unges busprojekt var de unges møde og samarbejde med Arriva som institution anderledes positiv. Som før nævnt bliver Musikbus-projektet til i et samarbejde mellem de unge og Arrivas Bedrebustur-kampagner. Det var et samarbejde, der forpligtede, og denne forpligtelse tog de unge på sig. Det første møde med Arriva og en gruppe af unge gennemføres onsdag den 8. juni 2011, som tilfældigvis er dagen efter, at nogle af pigerne var involveret i den føromtalte meget voldsomme voldsepisode. Nedenfor er udsnit af en logbog, som jeg skrev efter mødet med Arriva.

Rammerne for mødet er at vi er inviteret til frokost og så til møde med Arrivas bedre busttur kampagne. Arriva har til frokosten købt sushi, og det vil pigerne under igen omstændigheder spise, det er jo på det nærmeste farligt, det er i hvert fald det klammeste mad nogensinde. På den måde bliver selve frokostsituationen lidt beklemt og pigerne flintrer ud og ind, ryger, går på toilettet osv. De kan ligesom ikke finde ro. Endelig går mødet i gang, og vi kommer op i mødelokalet, hvor pigerne får cola. Lokalet hvori mødet afholdes er helt dækket, til med ark med brainstorms, pigerne hænger deres tegning af den pink bus op, ovenpå nogle brainstorms, og de får beskrevet deres idé med pink musikbusser nogenlunde. Snakken kommer rigtig i gang og bedre bustur folkene er meget interesserede i pigernes oplevelser og erfaringer i og med bussen. Pigernes ideer bliver taget meget vel imod. Der er meget grin og hyggelig stemning når de fortæller om deres erfaringer i bussen. Og undren over hvor tit de egentlig bliver smidt ud af bussen, og kan det nu virkelig passe at en buschauffør systematisk nægter at tage dem med i bussen, kun fordi de engang for 100 år siden har kastet en snebold på ruden? Nja måske er det ikke helt kun derfor, indrømmer pigerne.

Mødet slutter med en aftale om at De Unges Stemme vil lave en kampagne hvor vi prøvet at formidle ligeværd og god stemning i bussen og til gengæld får lov til at udsmykke en bus pink med pailletter, og at ugen før efterårsferien 2011 bliver musikbus uge i 350S.

På vej hjem fra mødet er pigerne meget opstemte og positive. De synes de rigtig blev set og hørt til mødet, og de var jo slet ikke kedelige og tørre de chefer. De mener at vi i projektet allerede er nået meget langt. Sjakke udbryder, at hun synes det er for vildt. Hun havde fortalt sine venner om det med bussen og deres ideer, men de har sagt at det kunne hun glemme, det ville aldrig blive til noget og nu bliver det til noget alligevel, så fuck dem.

Da vi sidder i metroen bliver pigerne meget trætte kan jeg se, især en af dem klasker ligesom helt sammen. Det virker som om hun har brugt al sin energi og nu er hun helt træt. Situationen er præget af en blanding af ekstrem stolthed men også en form for afstandstagen, det er som om hun og de andre piger opdager at det også forpligter lidt at blive taget alvorligt, og de kæmper lidt med om det nu også er en specielt god idé.

Lettere redigeret logbogsnotat 9/6 2011

Logbogsnotatet illustrerer, hvorledes de unge i høj grad oplever at blive taget alvorligt af Arriva og medarbejderne i Bedre Bustur. Samtidig illustrerer de unges deltagelse i mødet, at de har både lyst og evne til at tage sig selv alvorligt, også selvom det er hårdt og ressourcekrævende, og selv om de dagen før havde været indblandet i en højst belastende situation.

I den forbindelse synes der at knytte sig en 'identitetsdannende' mekanisme til de unges oplevelse af at blive taget alvorligt, som rækker ud over den konkrete situation, og som bl.a. viser sig ved, at de begynder at tage andre venner med i Projekthuset. De har hele tiden taget venner med, men det nye efter erfaringen med busprojektet er, at der nu også kommer andre typer af unge, som synes mere velfungerende end dem selv[46], herunder for eksempel venner, der gik i gymnasiet. Denne dynamik blev interessant. Hvordan kunne det være, at de unge begyndte at tage venner med, som ikke umiddelbart kunne betegnes som værende i udsatte livssituationer? Som med al anden analyse må man være forsigtig med ikke at overfortolke dynamikkerne, men en sandsynlig årsag kunne være, at de gamle deltagere tog de "bedre fungerende" venner med, fordi de netop mere eller mindre bevidst ville vise, at de havde et sted, hvor deres rolle var anderledes myndig og deltagende end den var i andre sammenhænge. Med andre ord kunne det tyde på, at de gamle deltagere oplevede, at de i *De Unges Stemme* kunne vise andre sider af sig selv til vennerne end dem, de normalt viste. Der kan også argumenteres for, at det var en mere eller mindre tilfældig dynamik. Men grundet det forhold, at flere af de unge uafhængigt af hinanden synes at følge dette mønster, og det forhold, at det skete i samme tidsmæssige periode, tyder alligevel på, at dynamikken var systematisk.

Det forhold peger på, at de unge i stigende grad eksperimenterede med at opfatte sig selv som anderledes myndige og deltagende, end de før havde opfattet sig selv. Her kan analysen interagere med nogle af Goffmans pointer. I hans optik vil en række gruppedynamiske og individuelle faktorer stå i vejen for de unges ændrede forståelse af sig selv – deres eventuelle ændrede identitet. Goffman ræsonnerer, at

46. På daværende tidspunkt i forløbet var det ikke kun problemfrit at der opstod denne dynamik, da målgruppen på den måde i en periode så noget anderledes ud end hvad der var hensigten. I forskningsteamet var vi meget opmærksomme på dette forhold. Vi håndterede situationen således at vi ikke ændrede fokus. Vi valgte således ikke at lade os forføre af det forhold at det er noget – for ikke at sige meget – nemmere at arbejde med en mere ressource stærk gruppe af unge. De nye deltagere kunne være med på lige fod som de oprindelige, men vi fastholdt fokus og arbejdet med de kritikker og utopier, som den oprindelige gruppe havde formuleret. På sin vis løste udfordringen sig selv i og med at de nye deltagere, deltog sporadisk og de oprindelige fastholdt deres kontinuerlige deltagelse hver mandag.

samfundet opstiller måder at inddele mennesker i kategorier på. Indenfor disse kategorier eksisterer der i kraft af det etablerede sociale miljø en række handlemønstre eller egenskaber, der opfattes som sædvaner for det givne miljø (Goffman 2006, 2009). En pointe i forhold til forskningsambitionen for nærværende afhandling og arbejdet med DUS er Goffmans pointe om, hvorledes det kan være svært eller sågar umuligt at løsrive sig og eller handle anderledes, end det forventes af personer i den kategori, man tilhører. Med andre ord viser Goffman, hvor svært det kan være for en person, der 'hører til' i én kategori, at handle anderledes end der forventes af ham eller hende både indenfor og udenfor den specifikke kategori.

Den tid, hvori Goffman udviklede sine teorier og skrev sine bøger, er på mange måder væsensforskellig fra nutiden og kan som sådan ikke uden videre generaliseres til vores tid, men det er slående, at der eksempelvis i *Stigma* optræder et eksempel fra 1960erne, som er mere eller mindre identisk med en hændelse i DUS. Goffman citerer en professionel forbryder for at sige følgende: *"Jeg kan for eksempel huske, hvordan jeg mere end én gang så mig over skulderen flere gange, når jeg skulle på et offentligt bibliotek i nærheden af, hvor jeg boede, før jeg faktisk vovede mig ind, bare for at være helt sikker på, at der ikke var nogen af mine bekendte, der så det"* (Goffman 2009: 45).

Som beskrevet i *Fortællingen – forløbets fænomenologi* skulle DUS på et tidspunkt flytte til biblioteket på Rentemestervej. Selvom netop dette bibliotek er et af de nye biblioteksbaserede medborgercentre, og dermed er mere og andet end et traditionelt bibliotek (se i øvrigt Delica 2012), så er det stadig i de unges opfattelse mest af alt et bibliotek, og biblioteker *er ikke lige noget for dem – der er jo en masse bøger i* (Inspirationstur til den sorte diamant 29. november 2010). Den første mandag efter flytningen skulle jeg møde en af projektassistenterne ved biblioteket en times tid, før de andre unge skulle komme. Hun står og venter på mig, da jeg kommer og melder som det første ud, at: *det er altså pinligt at stå her, det er jo et bibliotek*. Tænk hvis hun blev set af nogen, hun kendte? I den videre samtale, hvor jeg forsøger at minimere problemet, sætter hun trumf på og udmelder, at hun faktisk ikke engang vil stå og ryge foran et bibliotek.

Nu er et bibliotek måske også et lidt radikalt 'sceneskift' for de deltagende unge, men eksemplet viser alligevel, at det tilsyneladende er svært at handle og agere anderledes end det man plejer at gøre inden for sin kategori. Således var det tydeligt, at de unge også kæmpede med de faktorer, som Goffman tematiserede for en årrække siden. Det interessante er, at der under forløbet udfoldede sig en række andre dynamikker. der kan relateres til unges ansvarliggørelse og dermed myndiggørelse.

De unge begynder at eksperimentere med kategorien 'mig selv' med spørgsmål som: Kan jeg også omgås andre typer end jeg plejer? Kan jeg fungere som aktiv myndig deltager i andre situationer end jeg plejer? På den måde transcenderer de forsigtigt de barrieremæssige forhold, der kan være knyttet til at skifte fra én social og identitetsmæssig kategori til en anden. Sagt med andre ord åbnes der for bevægelse i og af feltet ved, at de unge selv skaber en sprække i den sociale virkelighed, som de eksperimenterer med. Bevægelsen sker øjensynligt både i en individuel proces og i en grupperelateret proces, idet de unge ikke er alene om at udføre kampagnen, planlægge konferencen etc.. De gør det som en gruppe. Men samtidig er de alene om at invitere de nye deltagere med. Og udviklingen sker ikke i Projekthuset som et lukket rum, men også ude i samfundet i vekselvirkning med de interaktioner, de unge foretager uden for *De Unges Stemme* og Projekthuset. I den forbindelse kan det pointeres, at de unge i disse for dem anderledes situationer bevæger sig skiftevis ind og ud af den første og den anden virkelighed. Det gjorde de (i hvert fald symbolsk) også i deres almindelige daglige liv, men nu sker det som aktive deltagere i både den første og den anden virkelighed.

Opsummerende om disse analysetemaer er de unges arbejde bemærkelsesværdigt i forhold til flere faktorer. For det første er forløbet helt fra begyndelsen karakteriseret ved, at de unges opmærksomhed er på humanistiske og demokratiske værdier og ikke på et snævert 'egoistisk' indhold. For det andet viser forløbet, at de unge i langt højere grad end forventet interesserer og bekymrer sig for en række forhold, der bevirker, at billedet af disse unge må revurderes. Det er således også i denne forbindelse bemærkelsesværdigt, at de unge gennem deres utopiske horisonter, deres analyser og deres konkrete handlinger som gruppe formulerede en række markante alternativer, der viser et anderledes billede af, hvad disse unge interesserer sig for, hvad de bekymrer sig om, og hvad opfatter som løsninger på de udfordringer, de oplever i deres liv og hverdag, og de ønsker, de har for et godt ungdomsliv. Denne pointe opsamles godt af en embedsmand i socialforvaltningen i Københavns kommune, som under det afholdte netværksmøde kommenterede: *Det er slet ikke de unge vi tror det er* (Netværksmøde den 16/5 2011).

Det samlede udtryk – opsamling

I forhold til denne afhandlings fokus på at udforske, hvad unge i udsatte positioner kan sige der kan udvikle den samfundsmæssige forståelse af marginalisering, udskilningsprocesser og ulighed, åbner der sig en række perspektiver. De unge

bekriver selv en række forhold, der virker som barrierer for deres fulde deltagelse i samfundet og dets institutioner. Således peger de unge på, hvordan kategorier omhandlende *socioøkonomiske forhold, segregation og kriminalitet* samt de unges relationer til et *myndigheds- og institutionsniveau* og en række forhold vedrørende *ulige muligheder* fremstår som problematiske barrierer i deres liv. Samtidig bliver det tydeligt, at de unge igennem deres kritik- og utopiarbejde formulerer en række alternativer til situationen, som den er i dag. De unges arbejde og utopier er bud fra de unges side på, hvorledes samfundet og dets institutioner kunne være anderledes på en sådan måde, at de unge har en chance for at høre til. Således udtrykkes der gennem utopierne behov for og ønske om at finde løsninger, der betyder, at man ikke bliver smidt ud af alt for mange skoler og klubber. Der udtrykkes behov for, at der skabes mere plads, flere muligheder og mere rummelighed til og overfor alle 'slags' mennesker. De unge udtrykker, at der er behov for at gøre noget ved en massiv og tidlig trussel om kriminel adfærd og handling, og at der er behov for mere hjælp og støtte i og til livet end den, der for mange andre unge.

En række analytiske perspektiver åbnes således i forbindelse med forskningsspørgsmålene *Hvad er de unges bud på nye samspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker? Og hvordan åbner disse bud sig som alternativer for samfundsmæssige mulighedsrum og sociale praksisser?*

Det er interessant, at de unge formulerer potentielle institutioner og samfundsmæssige sfærer, hvor de selv er aktive myndige medspillere, og hvor de tager ansvar og dermed indtager en anden rolle end de gør for nuværende. Der kan i den forbindelse argumenteres for, at det er en ny samspilsmulighed, at de unge overhovedet regner sig selv med i samfundet og dets institutioner. Ungegruppen er som illustreret gennem afhandlingen en gruppe, der er kendetegnet ved en meget beskeden grad af myndiggørelse. I forhold til en række generelle samfundsmæssige forhold er de unge marginaliserede, alienerede personer og grupper og har ikke adgang til at deltage i samfundet i samme omfang og på lige fod med ikke-marginaliserede personer og grupper. Således bliver det usædvanligt, at de unge gang på gang formulerer alternativer, hvor de selv er med, og hvor de selv deltager og bestyrer en central og vigtig rolle som ansvarlige, deltagende og myndige deltagere.

Igennem analysen åbnes også perspektiver, der peger på nye samfundsmæssige og sociale orienteringer. De unge formulerer kimen til en række anderledes institutioner og til et anderledes samfund. De unges utopier er hver især karakteriseret som værende alternativer. Skolen er anderledes, lokalområderne og bussen er anderledes, klubberne er anderledes, selv samfundet som helhed er anderledes. Alternativerne

er karakteriseret ved nye sociale orienteringer. De unges institutioner og samfund er steder, hvor individer mødes i ligeværd og respektfulde relationer, og hvor ingen bliver smidt ud eller ekskluderet – selv ikke satanisten. De formulerer og arbejder med et fredeligt samfund og fredelige institutioner, dvs. fredelige socio-rumlige kontekster, hvor man kan møde andre mennesker, herunder mennesker, som er helt anderledes end én selv. Samtidig betoner de unge at det er et almindeligt liv, de ønsker. De formulerer netop ikke subkulturer, ligesom deres utopier ikke er formuleret som alternativer, der udelukkende henvender sig til de unge og deres behov. De unges utopier er for alle, ligesom de unge i arbejdet med dem forsøger at tage hensyn til alle. De unges bud på et almindeligt liv er samtidig kendetegnet ved et sjovt liv, hvor der er mere hygge og mere leg. Der er mere liv i de unges baggårde, der er flere farver, og der er mere musik i bussen, end der *de facto* er i dag. De unge skaber dermed en anden samfundsmæssig orientering, der opstår som et sammensurium af de unges nutidige erfaringer, deres kritik, deres forestillede utopiske horisonter og en række usamtidige elementer.

Kapitel 6
En anden adgang til det gode ungdomsliv
Analysedel 2

> *"Det var fedt at kunne sidde og lige pludselig se udefra og ikke være midt inde i det. Det har bare hjulpet sådan, at man lige pludselig kunne se det fra et andet synspunkt"*[47]

Som nævnt i afhandlingens første kapitel var en stor del af opgaven i forbindelse med det konkrete forskningsarbejde at undersøge, om det overhovedet ville kunne lade sig gøre at foretage et stykke aktionsforskningsarbejde i samarbejde med en gruppe af unge i udsatte livssituationer. En systematisk udvikling og undersøgelse af selve den aktionsforskningsmæssige praksis, der er forsøgt anvendt i *De Unges Stemme*, bliver i den forbindelse relevant. Grundet forløbets karakter af et længerevarende systematisk forsøg på at etablere og udvikle en aktionsforskningspraksis, som er inspireret af det sociale eksperiment og rammesat som en type permanent værksted, antager *De Unges Stemme* en sjælden karakter. Dermed kan forskningsarbejdet tilbyde en række indsigter og udviklinger til og af den kritisk utopiske aktionsforskning, som er en relativt ung forskningstradition, og som dermed er umiddelbart åben for udvikling. Den anden og sidste analysedel i denne afhandling vil lægge et sådant fokus og dermed være en analyse af afhandlingens tredje og sidste forskningsspørgsmål: *Hvordan kan de unges deltagelse og udformning af sociale eksperimenter, der knyttes til temaet det gode ungdomsliv liv etableres og praktiseres, og hvorledes kan den kritiske utopiske aktionsforskning udvikles i forbindelse hermed?*

47. Udtalt af en af assistenterne i et evaluerende interview, der blev foretaget i forbindelse med Marlene Horsts evaluering af projektassistentforløbet. Se Horst 2012.

De analytiske perspektiver. der kondenseres i denne analysedel, er på linje med analysedel 1 i foregående kapitel stærkt bundet til de unges kritik- og utopiarbejde. Igennem dette arbejde analyseres ikke kun, hvordan unges deltagelse i sociale eksperimenter kan praktiseres, men også hvad *karakteren* af den eksperimentelle praksis er, og hvilke kvaliteter denne proces har båret frem og med sig. Derudover vil analysen tilvejebringe et blik på den samlede proces og metode og dermed tilbyde et metaperspektiv, der kan bidrage til inspirationer og udvikling af den kritisk utopiske aktionsforskning. Fastholdelsen af de indholdsmæssige arbejdsformer blev udført og understøttet i eksperimentet og af det permanente værksted som ramme, hvorfor det også er i forhold til netop eksperimentet og det permanente værksted, at denne afhandling kan give sit største bidrag til udviklingen af den kritisk utopiske aktionsforskning.

Et systematisk uforudsigeligt eksperiment

De Unges Stemme var som eksperiment helt uforudsigeligt. Det gik stort set aldrig, som det var planlagt, eller som vi troede, det skulle gå. Hvis vi virkelig havde travlt i en periode, op til en konference, en buskampagne eller lignende, ja så var vejret også godt, og de unge ville hellere spille rundbold, eller også var vejret rigtig dårligt og de ville hellere drikke varm kakao og hygge, eller måske havde alle valgt at tage venner med en given mandag, hvilket betød en hel del introduktion til arbejdet. Eller også skete der noget helt andet som fx, at én eller flere af de unge skulle i retten, i fængsel, indlægges på hospitalet, begynde ny skole etc. Disse forhold betød ikke, at de unge ikke kom, men det betød, at de havde – og har – en masse alvorlige ting at forholde sig til i deres liv, der så at sige 'forstyrrede' projektets progression. På den måde var det ofte vanskeligt at planlægge arbejdet i *De Unges Stemme*. Det var aldrig helt til at vide, om en given mandag ville 'køre efter planen', og om de planlagte værksteder kunne gennemføres, eller om der skulle spilles rundbold, skulle håndteres en række, for de unge, vanskelige situationer el.lign. Disse faktorer var et grundvilkår for DUS som eksperiment, og på sin vis blev forløbets uforudsigelighed også det stærkeste kendetegn ved eksperimentet som sådan. Eksperimentet kunne kun gennemføres meningsfuldt hvis det foregik under kontinuerlig hensynstagen til de unges livssituation og i et tempo, de kunne honorere.

Dette betød ikke, at der ikke blev arbejdet, for det blev der hver mandag. Spørgsmålet var, hvor længe og hvor intenst. Samtidig – og måske netop fordi arbejdssituationen var noget kaotisk ind imellem – var det afgørende, at arbejdet i *De Unges Stemme*

blev fastholdt som havende karakter af et værksted. På trods af, at *De unges Stemme* fungerede markant anderledes i realiteten end sådan, som det først var tænkt, blev der ikke ændret på de grundlæggende hensigter, rationaler og arbejdsformer. Formen ændredes løbende i forbindelse med de unges behov og potentialer, og der blev indført quiz, rundbold og generel hygge, men kvaliteten af værkstedet og dets fremdrift og progression blev fastholdt og gennemført.

Et permanent værksted må i sagens natur gestaltes over tid som en permanent arbejdsform. Styrken ved dette er, at arbejdet i værkstedet over tid giver mulighed for at undgå det, som ofte bliver fremtidsværkstedernes skæbne, nemlig at de potentialer, der åbnes for, hurtigt lukkes og forsvinder igen. Den permanente karakter åbner muligheden for at fastholde de kritiske og utopiske perspektiver på en sådan måde, at der er en større chance for, at kritikken og utopien som deltagelsesformer sedimenterer sig og indlejres både hos de deltagende og institutionelt. Det er blivende kritikker og blivende alternative muligheder. Således er der en større chance for at arbejdet bliver en levende del af hverdagslivet som sådant og ikke udelukkende fungerer som små løsrevne satellitter i et frirum, der er afskåret fra omverdenen.

En pointe i den forbindelse er, at i og med at fremtidsværkstedets elementer fastholdes og udvikles med temaværkstedet, så åbnes der for, at en egentlig erfaringsforankring, der er knyttet til potentielle myndiggørelses-, lærings- og dannelsesprocesser, kan indfinde sig. Når det står alene fungerer fremtidsværkstedet på sin vis som en 'engangsforestilling'. Nok kan det åbne og påbegynde anderledes dynamikker og dannelsespotentialer, men en egentlig forankring vil kræve en opfølgning af en eller anden art, og i *De Unges Stemme* var det netop det permanente værksted, der indeholdt en sådan opfølgning. Der åbnede sig i DUS en række perspektiver, der synes at indikere, at en egentlig erfaringsforankring fandt sted. Disse perspektiver kan særligt spores i de unges arbejde med utopierne *Tingbjerg aften klub (der ikke ligger i Tingbjerg)* og *Flere fælles aktiviteter der styrker fællesskabet blandt unge i København.*

Kritik og utopiarbejdets transcenderende og emanciperende styrke - i et dannelsesperspektiv

Da det konkrete udviklingsarbejde med de unges klub-utopi Tingbjerg aftenklub går i gang, og hele den samlede ungegruppe arbejder med utopien, viser det sig, som nævnt i kapitel 2 Fortællingen forløbets fænomenologi, at temaet demokrati bliver gennemgående. De unges klub er hundrede procent deltagerinvolveret, forstået således at de unge, der benytter klubben, er med i alle beslutninger på alle niveauer om for

eksempel penge, ture, aktiviteter og mad. Som de selv siger: "Vi er fx ikke bange for at vide at ting er dyre og klubben ikke har nogle penge, det der er dumt er at vi ikke bliver involveret, for så kan vi jo ikke forstå det og stiller krav der ikke kan lade sig gøre" (Møde om klub med pædagogiske medarbejdere i Bispebjergområdet 16. Januar 2012). De unge installerer mandagsmøder som det planlæggende og besluttende organ, hvor alt skal aftales og vurderes. I tillæg hertil skal der være en opslagstavle, hvor alle referater, alle planer – ja, al information i det hele taget, skal hænge og være frit tilgængeligt.

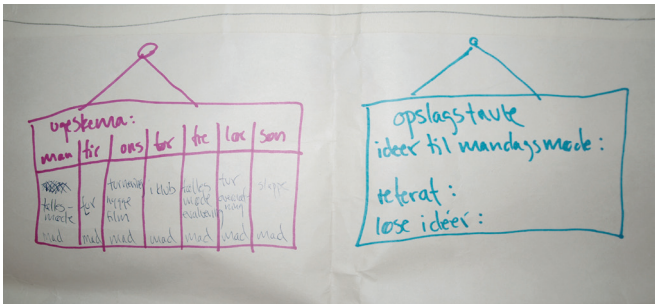

Ovenfor gengives de unges billedliggørelse af klubben. Den er meget stor og indeholder tre etager, et udendørsareal i grundplan og en solterrasse på taget.

I kælderen er der fitness- og træningsrum, og et fængsel til de unge, der virkelig bare vil lave ballade[48].

Men både i de unges arbejde i Projekthuset, og når de unge præsenterer deres idé for et professionelt felt, optræder der modstand. I forhold til de unges interne arbejde med klubben og den demokratiske orientering bliver det tydeligt, hvordan det volder dem kvaler. På den ene side formulerer de denne deltagerdemokratiske model, og på den anden side bliver de klar over, at de strukturelle forhold ikke er af en sådan karakter, at det uden videre vil kunne lade sig gøre. Dette afføder en række ambivalenser hos de unge, for hvordan kan det være, at et ideal som demokrati undertrykkes af strukturelle realiteter, når det kommer til stykket?

Da det kommer på tale, at der ikke skal være noget kontor, hvor de voksne kan trække sig tilbage og tage hemmelige beslutninger, bliver det for meget for Bilal: Der skal da være et kontor!, udbryder han under et temaværksted, hvor klubben formuleres og udvikles. Hvorfor det? spørger en af de andre. Jamen det skal der da, det er der altid, svarer Bilal. Ja, men hvis de voksne ikke længere skal bestemme alt hvis alle skal være med til at tage beslutninger om det hele hvad skal de så bruge kontoret til?, argumenterer Janni, som var den unge, der i første omgang fandt på, at der ikke skulle være noget kontor i klubben. Ja ok men alligevel, svarer Bilal og fortsætter: der skal være et kontor, det er der altid og det siger de voksne der skal være. Bilal har nu rejst sig op og står ved vægavisen, hvor klubben er illustreret, og taler med store fagter. Men fordi nogen siger noget og fordi det altid har været sådan, så behøver det ikke at være 'det rigtige' - det kan jo godt være det er en dårlig idé med et kontor, tilføjer jeg til deres diskussion. Bilal stopper op, står en rum tid og tænker og udbryder så: er det rigtigt? Hvordan det? (Temaværksted om Tingbjerg aftenklub i perioden oktober 2011 – februar 2012) Og så har vi i gruppen en samtale om det tilsyneladende 'rigtige'- det, der ikke stilles spørgsmålstegn ved, og som ikke nødvendigvis hverken er rigtig eller særlig hensigtsmæssigt. Det er helt tydeligt, at Bilal og flere af de andre unge er meget forundrede, og samtidig spreder der sig en stemning af lettelse hos dem. Lettelsen kan ses som en umiddelbar fornemmelse af muligheden for rent faktisk at kunne tænke og udforme den klub i den form de unge ønsker. Igennem diskussionerne om kontoret åbnes op for, at tilsyneladende

48. Det skal nævnes at der i arbejdet med klubben opstod mange fælles diskussioner omkring dette fængsel i kælderen. Jeg var selv med til at problematisere det at installere et fængsel til de ungem man bare ikke kunne få til at passe ind. De unge kæmpede meget med problematikken og var selv klar over, at det ikke var den bedste løsning, men samtidig fandt de aldrig rigtig helt ud af, hvad der skulle være en bedre løsning. Deres løsning blev at tage problematikken med som et åbent spørgsmål til deltagerne på deres konference. Her blev der heller ikke rigtig fundet en løsning.

fastlagte strukturer kan ændres, så de stemmer overens med de utopier og drømme, de unge har om det gode ungdomsliv, og hvordan det helt konkret kan komme til udtryk i udformningen af de klubber, de unge benytter. En anden læsning kunne knyttes til de unges erfaringsdannelser. Denne gruppe af unge har massive erfaringer om ikke at kunne efterkomme påbud, forbud og regler, som de bliver mødt af i deres hverdagsliv. I diskussionen om kontoret åbnes der op for, at det måske ikke altid er de unge og deres tilgang og relation til klubberne, der skaber problematiske situationer, men at derimod kunne være reglerne, der var og er uhensigtsmæssige og dermed også reglerne og ikke de unge og deres måde at indgå i klubberne på der skal sættes til debat og udfordring. Lettelsen kunne derfor også bunde i en spirende ny erfaringshorisont, der antyder det måske ikke altid er de unge, den er 'helt gal med', når de oplever regler eller situationer, som de synes er mærkelige, eller som de ikke forstår meningen med eller rimeligheden i, men som de hidtil har godtaget efter devisen sådan er det jo bare. De unge erfarer dermed, at udsagnet 'sådan er det bare' kan forhandles og forandres.

Ambivalensen bliver dog stærkere i de situationer, hvor de unge præsenterer ideen om deres klub til et professionelt felt. To gange sker dette, og begge gange kommer de unges idé i modvind. I begge tilfælde oplever de unge, at det deltagerorienterede demokrati, som de mener kunne være et ideal, og som i øvrigt er et ideal i al pædagogisk og socialt arbejde i vores samtid – i hvert fald på papiret – kommer i kambolage med en ikke særlig demokratisk orienteret realitet. De professionelle er ikke umiddelbart med på ideen om den demokratiske klub. Dels tvivler de på, om de unge nu også er så engagerede, som de giver udtryk for, og som det vil kræve for at etablere og 'drifte' deres klub. Dels er de kritiske overfor klubbens ultra-demokratiske struktur[49] (Møde om klub med pædagogiske medarbejdere i Bispebjergområdet 16. Januar 2012, konference 16. maj 2012). På den måde oplever de unge en række barrierer og ambivalente forhold, der er knyttet til strukturelle figurer, når de prøver at formulere en strategi for et ellers alment accepteret og positivt ideal, nemlig demokrati. En del af forklaringen på den modstand, de unge oplever, når utopien møder det professionelle felt, er, at de unges demokratiske ideal antager en noget ensidig karakter, idet det udelukkende ses fra de unges synsvinkel, og ikke for eksempel personalet. Dette forhold optræder også under begge møder, idet de unge bliver kritiseret for denne pointe. Det bemærkelsesværdige her er, i hvor høj

49. Det skal retfærdigvis nævnes, at der kan være flere forskellige grunde til de professionelles udtalte modstand, og det er ikke pointen at afskrive de professionelle som 'the bad guy', men det ændrer ikke ved, at de unges idé blev betragtet og vurderet negativt af et professionelt felt. I den forbindelse skal det også nævnes, at det ikke var alle de pædagogiske medarbejdere der reagerede, på de unges utopier, med modstand.

grad de unge imødekom det professionelle felts indvendinger. Således udvikler de deres klub. I første omgang er alle etagerne ét stort rum, men efterhånden som klubben udfordres, 'bygger' de unge forskellige afskærmede områder såsom lektiecafe, samtalerum og afslapningsrum.

De unge tegner stillerum, lektierum og privatrum og klistrer det på den store tegning af deres klub-utopi.

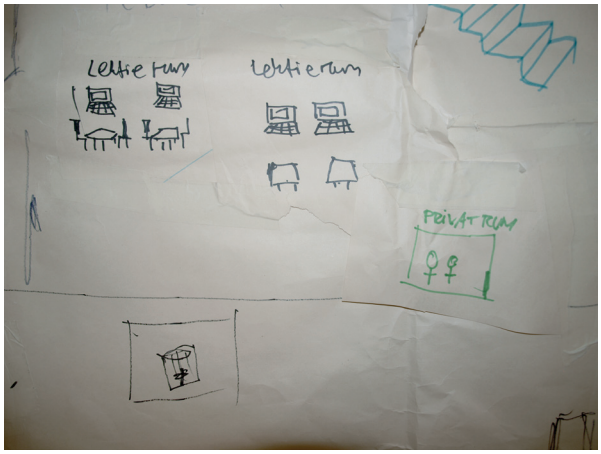

Således formulerede de unge – måske ikke et kontor – men et stillerum, et lektierum etc., som både børn, unge og voksne kunne bruge eksklusivt, når der var brug for en lille pause en fortrolig samtale eller lignende. En anden del af forklaringen er dog sandsynligvis, at de unge har fat i en pointe om, at klubberne, sådan som de oplever dem, er for lidt inddragende og demokratiske i deres strukturelle virke.

I en fælles diskussion og analyse af problemet nedbryder de unge en række strukturelle forbindelser. De erfarer og afkoder, hvordan det umiddelbart indlysende rigtige – de hegemoniske strukturer – ikke nødvendigvis er eneste mulighed for en institutionel struktur. Således gør de sig, gennem kritik- og utopiarbejdet, andre erfaringer. De begynder at stille kritiske spørgsmål til, hvorfor systemet egentlig fungerer, som det fungerer, og hvilke menneskelige og samfundsmæssige konsekvenser, det afføder. I dette tilfælde identificerer de, at klubberne, som de er nu, ikke inddrager de unge for på den måde at etablere en umyndiggørende relation.

Samtidig tyder det på, at de unge på sin vis etablerer en friere afstand til forhold de ikke har kunnet gennemskue før. De unge giver gang på gang udtryk for frustration over klubberne, hvor de bliver mødt med mange forbud og udgrænsninger. Igennem deres arbejde opstår der en fælles refleksion og analyse af situationen, og problemopfattelsen forskydes fra et individuelt problem: 'det er mig den er gal med og derfor bliver jeg smidt ud, eller: 'de voksne i klubben er dumme' til en mere generel betragtning, som indebærer en analytisk distance, og som omhandler spørgsmål som: 'behøver det, der umiddelbart optræder som urokkelige sandheder at være sådan?'

og 'hvordan kan det være at demokrati ikke er et ideal, som vi troede det var?' De unge begynder i samme moment at relatere situationen i klubben til mere almene betragtninger, der rummer en bredere analyse af samfundsmæssige mekanismer. Når de diskuterer klubbens manglende demokrati, relaterer de diskussionen til andre sammenhænge hvor de oplever manglende demokratisk orientering. Eksempelvis identificerer de et demokratisk underskud i den politiske sfære. Samtidig inddrager de unge de andre utopier i deres diskussion og erfarer, at der heller ikke er meget demokrati i skolen, i bussen etc. (Temaværksted i perioden oktober 2011 – februar 2012).

Således gør de unge sig den erfaring, at det er muligt at stille kritiske spørgsmål til umiddelbart faste og hegemoniske strukturer. De gav sig selv og hinanden lov til at stille spørgsmål ved om ikke alt, så det meste. I forløbet blev det således en fælles erfaring og en fælles refleksion, når utopierne rendte ind i besværligheder, at stille spørgsmål ved det umiddelbart naturligt indlysende og komme med alternativer hertil. Når de unge selv begyndte at tvivle eller måske lytte for meget til egne latente resignations- og refleksionsblokeringer, var der altid en af dem, der sagde noget i retning af: men bare fordi det altid er sådan, er det jo ikke nødvendigvis det rigtige eller det bedste. Samtidig kunne denne teknik også anvendes i udviklingen af de unges egne utopier, og dynamikken optrådte også i en vurdering af, om det nu også var en god ide eksempelvis at installere et fængsel i deres klub. Selvom de unge selv havde formuleret en given ide eller løsning, kunne det godt være, at den skulle overvejes lidt nøjere, ændres lidt eller lign.

Også i de unges arbejde omkring utopien flere aktiviteter der styrker fællesskabet blandt unge i København, træder kritik- og utopiarbejdet og det tilknyttede virkeliggørelsesarbejde frem som kontinuerlig systematik.

I begyndelsen er det en gruppe af drengene, der arbejder med denne utopi. Den er en blanding af deres egne ønsker om at blive opdaget som fodboldtalent og et ønske om, at der findes mange aktiviteter, der samler unge på tværs af bydele. Det vil samtidig sige på tværs af grupperinger, uvenskab osv. Baggrunden for utopien er således, som før nævnt, en bekymring for en stigende tendens til en grupperings-/bandekultur blandt unge i København. Tendensen er den, at der i givne lokalområder i København opstår grupperinger, der er stærkt knyttet til lokalområdet, og at disse forskellige grupperinger ofte havner i voldelige konflikter med hinanden. Således kan unge fra bestemte grupperinger ikke færdes i bestemte områder uden der opstår ballade/konflikter. Men tendensen breder sig også udover disse grupperinger. Situationen er, beskriver de unge, nu nået til et punkt, hvor det er sådan, at hvis man er ung fra ét sted i byen, kan det være vanskeligt at bevæge sig andre steder i byen.

Dette gælder også, selv om man ikke selv er aktiv i grupperingerne (gruppearbejde i perioden maj – juni 2011).

De unges idé med utopien er, som tidligere nævnt, at der skal være mange aktiviteter forskellige steder i byen, hvor alle unge kan komme. Logikken er, at hvis man er sammen om en fodboldkamp om tirsdagen og til koncert sammen om onsdagen, så vil man ikke komme op at slås i weekenden. Utopien er dermed et forsøg på at skabe bedre sammenhold unge imellem. Det betyder samtidig et forsøg på at skabe nogle initiativer, der forhindrer de eskalerende banderelaterede konflikter i at bryd ud. Hvis unge i København mødtes og var sammen om en god fest, en sportsturnering et cykelværksted eller lignende, så holder de op med at slås, er gruppens logik (Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011).

Gruppen udvikler ideen om at lave en ungekoordinationsgruppe, der både skal planlægge og udføre aktiviteter rundt om i byen, samtidig med at de skal være formidlere for andre unges aktiviteter. Gruppen udvikler som en del af deres arbejde Radio friheden. Radioen skal være rammen om utopien. da radioen skal være den platform ungekoordinationsgruppen udfører deres arbejde fra. Gruppen planlægger således radioprogrammer, der skal handle om sport og sex, og de laver en liste over en række aktiviteter, de selv vil planlægge og gennemføre for alle byens unge. De udvikler konceptet for, hvordan andre unge kan ringe ind til radioen og fortælle, at de spiller fodbold dér og dér, på dét og dét tidspunkt, og hvordan det kan formidles videre (Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011). Deres radio og planer ser således ud:

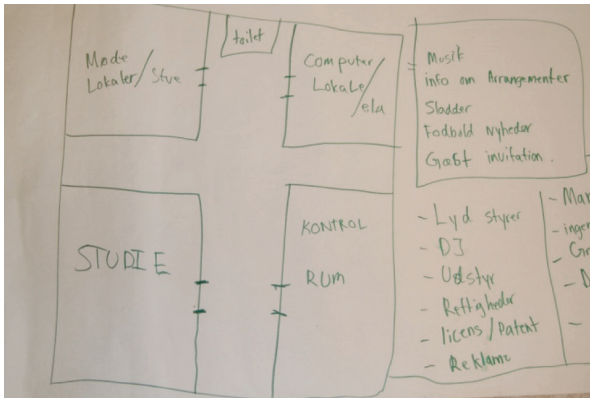

Men hvornår hører vi radio?, spørger en af de unge på et tidspunkt. Når vi kører bil, svarer en anden. Men vi kører jo ikke særlig tit bil og vi er ikke gamle nok til selv at få kørekort, ræsonnerer en tredje. Gruppen diskuterer lidt frem og tilbage og bliver enige om, at en radio ikke er det rette medium til at rumme deres planer. Det at høre radio og det at køre bil er for dem tæt forbundne aktiviteter, og når det i virkeligheden sjældent sker, at de kører bil, så er det ikke måden at få fat i unge på. De beslutter derfor, at de må lave en app som det medium

der skal til for at realisere deres utopi. Forskningsteamet skaffer derfor en person. der har den fornødne teknologiske og designmæssige kompetence inden for udviklingen af app's. Gruppen og app-eksperten arbejder videre den følgende mandag. Metoden de vælger er at tegne en mobiltelefon og klippe den ud. Til deres papirtelefon tegner og klipper de 'indlægssider' der illustrerer funktioner, indhold og design for, hvordan deres projekt skal se ud i app-form (Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011). Disse tegninger og planer ser således ud:

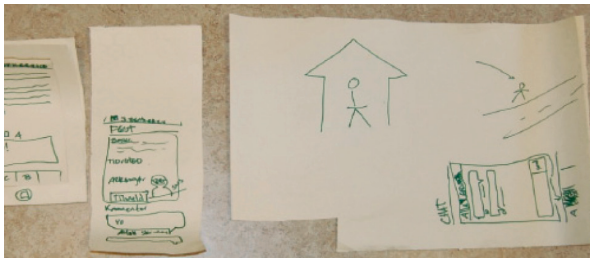

"Må jeg lige se din telefon?" spørger app-eksperten på et tidspunkt en af de unge, da han vil illustrere en funktion på en rigtig telefon. "Men det er jo ikke en smartphone", konstaterer app-eksperten, "Nej det har jeg ikke råd til", svarer drengen. Det viser sig, at ingen af de unge drenge i gruppen har en smartphone, og ved nærmere eftertanke har deres venner heller ikke smartphones. Således må de unge igen revurdere det medium, de har valgt som rammen om deres arbejde. Efter samråd med app-eksperten beslutter gruppen nu, at de skal udvikle en almindelig hjemmeside, der kan ses på almindelige mobiltelefoner, og en facebook-side (Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011).

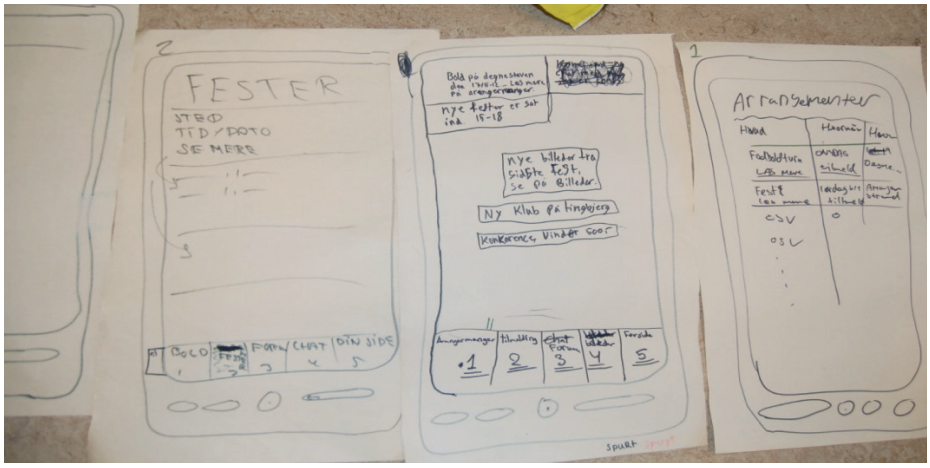

På gruppens store billedliggørelse af deres utopi, gengivet nedenfor, kan udviklingen ses; først er det en radio, så er det en app og til sidst tegnes Facebook-logoet ind.

Eksemplet illustrerer, hvorledes arbejdet i spændingsfeltet mellem kritik, utopi og virkeliggørelse, åbner for en række erfaringer hos de unge. I dette tilfælde knyttes erfaringer tæt til det forhold, at de unge arbejder med en form for produkt. I arbejdet med et konkret produkt opstår således en række pointer og dannelsesmæssige perspektiver, der rækker ud over, hvad der ville være muligt, hvis gruppen ikke havde arbejdet 'produktivt'. Igennem det konkrete virkeliggørelsesarbejde – i arbejdet med at skabe en form, et system eller en organisation, der kan bære utopien ud i virkeligheden og opfylde dens rationaler – erfarer drengene en række forhold. Dels må de arbejde i gruppe og få det til at fungere, dels må de forvalte den myndighed, de bliver tilbudt, og som er en myndighed til selv at bestemme og udvikle deres utopi, dels må de forholde sig til en række samfundsmæssige mekanismer. Eksempelvis forholder de sig til licens- og patentaftaler på det tidspunkt, hvor de stadig arbejder med radioidéen. Dels må de forholde sig til planlægning og udførsel, og gruppen af drenge udvikler sig i løbet af deres arbejde hver mandag efterhånden til nogle erfarne projektmagere, der udarbejder planer, lister, programmer, overvejer hensigtsmæssige samarbejdspartnere osv. En bemærkelsesværdig pointe, der skal nævnes i forbindelse med eksemplet, er den interessante dynamik, at de unges løsning peger i retningen af det, man kan kalde for et 'fælles tredje perspektiv' (Husted & Tofteng 2006). De unges løsning på bandeproblematikken tager så at sige en omvej, idet løsningen er ikke er at adressere selve konflikten og have fokus på den. Løsningen er i stedet at at lave noget helt andet, noget sjovt, noget fælles. I den forbindelse kunne der i øvrigt argumenteres for, at de unge tager afstand fra at reproducere de diskurser og kommunikationsformer, der er dominerende, når bandeproblematikken adresseres, og søger andre og nye perspektiver og tilgange.

I forbindelse med arbejdet, kan der identificeres endnu et erfarings- og dannelsesniveau, der har at gøre med mulighedsbetingelsernes fremtrædelsesformer og de reelle mulighedsbetingelser i disse unges liv. Meget af det udviklingsarbejde, der er knyttet til utopien *Flere aktiviteter der styrker fællesskabet blandt alle unge i København*, omhandler gruppens valg af det medie, der kan være rammen om deres utopi. Hvad der er interessant er, at gruppen igennem det konkrete arbejde med deres utopi, udviklingen og forestillingen om hvordan det bliver i virkeligheden, udarbejdelse af planerne og gruppens diskussioner erfarer noget om, hvilke muligheder de har i deres hverdagsliv og måske endda noget om 'hvilken slags' unge de selv er. Hvad der også er interessant er, at den forestillede virkelighed og den levede virkelighed er forskellig. Der eksisterer med andre ord en diskrepans mellem gruppens umiddelbart opfattede muligheder og deres faktiske muligheder.

De unge vælger som nævnt på et tidspunkt en app som deres medie. Det er et meget naturligt valg i tiden, idet vi har app's til alt, til når vi skal træne, til når vi skal se vejret, ja, sågar findes der app's til at fortælle os, hvornår vi skal amme og pusle vores babyer. Alt kan fås som app, og valget af app bliver derfor selvfølgeligt for de unge. Det der er interessant her er, at de unge vælger et medie, som de ikke selv har adgang til. Med et Foucaultiansk udtryk kan der argumenteres for, at de unge på selvteknologisk vis vælger det medie, der er oppe i tiden – det medie der repræsenterer den stærkeste diskursive tendens – uden først at overveje, om de selv har adgang til det medie – eller i hvert fald uden at overveje, om det er af betydning, at de ikke selv har adgang til det medie. For alle er da så smarte, at de har en Smart Phone[50]. Men i løbet af deres arbejde erfarer de noget om, hvilke medier – der her også kan forstås som samfundsmæssige institutioner – som de unge faktisk har adgang og tilgang til. Og de handler på det; de vælger om. Processen akkumulerer altså en erkendelse af samspillet mellem forestillede muligheder og reelle muligheder. Til at begynde med overskygger diskursen om at 'der da skal være en app til alt' de reelle mulighedsrum. Men i processen opdager de unge det uhensigtsmæssige i det selvfølgelige valg. De kommer så at sige bagom diskursens fremtrædelsesformer og bliver dermed i stand til at vælge andre alternativer, eksempelvis et medie som de selv og alle andre unge har adgang til. App'en var i virkeligheden et for de unge ekskluderende medie – det er facebook ikke.

Samtidig synes de unge igennem deres arbejde også at få bearbejdet nogle af deres egne hverdagslivserfaringer. Selve problematikken om de stigende 'bandetendenser'

50. Det skal nævnes, at med tiden vil også de unge erhverve sig Smart Phones, idet andre typer telefoner helt ophører med at blive produceret, men på daværende tidspunkt var dette ikke tilfældet.

i København fylder meget hos de unge drenge, og det er erfaringer, der er forbundet med frygt og dårlige oplevelser. Igennem deres arbejde bearbejdes deres egne erfaringer. På et tidspunkt diskuterer gruppen eksempelvis, hvilke 'typer' de selv er bange for. Det viser sig, at drengene har en meget fint udviklet sans for at kategorisere og bestemme 'typer' af mennesker ud fra personernes artefakter og attributter – deres, sagt med et Goffmansk udtryk, personlige identitetsudstyr. De opdager i den forbindelse, at tidspunkt på dagen er afgørende for, hvornår man er bange for hvem. Denne opdagelse sætter tingene i perspektiv. Måske kan det betyde, at det ikke er nødvendigt at frygte dem om natten, som man ikke frygter om dagen. Og hvad med dem selv? Virker de måske egentlig også truende om natten? (Gruppearbejde i perioden maj – juni 2011).

I gennem begge eksempler synes kritik-, utopi-, og virkeliggørelsesarbejdet (og vekselvirkningen mellem de tre faser), at træde frem som en kvalitativ anderledes måde at gøre sig erfaringer på. Det permanente værksted som arbejdsform åbner så at sige et mulighedsrum for dannelse og erfaring. Når de unge erfarer, at deres analyser og vurderinger tages seriøst, erfarer de noget nyt og anderledes. Når de unge bliver spurgt til deres kritik og til deres ønsker, oplever de en ny og anderledes erfaringsdimension. Når de unge aktivt udfolder og gennemfører Klubben og forsøger at udvikle en platform, der kan indramme de fælles aktiviteter (og udfører Udendørsskolen og skaber ligeværd i busser for den sags skyld), sker der en sammensmeltning af et tankemæssigt niveau og et handlingsniveau. Der bevirker nye og anderledes erfaringer og erfaringsdimensioner hos de unge.

I forhold til klubben kommer deres begyndende udvidelse af egen erfaringshorisont tydeligst til udtryk, når de unge begynder at identificere, at det er muligt – måske endda hensigtsmæssigt – at stille spørgsmål ved de strukturer, der 'bare er der' som for eksempel kontoret i klubben. I forhold til de unges arbejde med 'flere fællesaktiviteter' kommer de begyndende nye og anderledes erfaringer tydeligst til udtryk igennem de unges arbejde med en produktliggørelse af deres utopi. De unge identificerer i den forbindelse blandt andet en række forhold, der er knyttet til deres muligheder i en samfundsmæssig kontekst – og ikke blot identificerer de dem, de tager også livtag med dem på en måde, hvor de, udover at erkende en fastlåst situation i forhold til ikke at kunne erhverve sig Smartphones, bruger erkendelsen til at udvikle kreative og demokratisk forankret virkeliggørelser af, hvordan der alligevel kan etableres 'flere fællesaktiviteter'.

På vej mod nye erfaringshorisonter

En af de vigtige pointer i forbindelse med de unges erfaringsdannelse bliver derfor, at det netop er *forholdet* mellem de samfundsmæssige problemkonstellationer og den individuelle dimension, der ændres. Igennem de unges etablering af en friere afstand til en række strukturelle vilkår øges deres bevægelsesfrihed. En pointe her er, at det er igennem de unges eget arbejde, at de åbner denne erfaring, hvilket markerer en dannelsesmæssig pointe. Hvis strukturen havde ændret karakter i en eller anden retning, uden at de unge erfarede det, ville dette ikke nødvendigvis resultere i en større bevægelsesfrihed i forhold til den individuelle dimension. Illustreret lidt lavpraktisk, så ville bevægelsesfriheden ikke nødvendigvis være udløst hvis der tilfældigvis var blevet bygget en klub uden kontor i deres nærmiljø. Bevægelsesfriheden bliver en konsekvens af selve den måde de unge erfarer, at de kan sætte eksisterende strukturelle rammer til debat. Pointen bliver dermed, at der gennem de unges arbejde åbnes op for muligheden for at udfordre og dermed ændre strukturerne, at stille spørgsmål til rationalerne bag eksisterende strukturer, og sidst men ikke mindst, også at turde at udsætte egne rationaler for et kritisk blik. Erfaringen bliver derfor netop heller ikke udelukkende knyttet til arbejdet med den enkelte utopi eller den enkelte virkeliggørelse, men bliver netop til en generel erfaring, der relaterer sig til en ny måde at erfare verden på, og således markeres et andet forhold mellem den subjektive og den samfundsmæssige sfære. Det er en erfaring, som rækker ud over projektet både i tid og rum, og som netop derfor bliver en dannelsesmæssig, emancipatorisk og demokratisk afledt pointe af det permanente værksted.

Netop det ændrede forhold mellem individerne (her de unge) og de samfundsmæssige strukturer (her eksemplificeret gennem 'kontor i klubben' og 'adgangen til Smartphones og radio') bliver en yderst vigtigt pointe i en kontekst, der lægger vægt på dannelse, læring og myndiggørelse. En løsning på de unges problemer ville dermed som sådan ikke kunne muliggøres ved at give dem den rigtige telefon. Langt mere potent synes det permanente værksted at give de unge muligheder for at transcendere egne udsatte positioner og selv pege på demokratisk baserede og virkelighedsnære løsninger. Heri markeres en større bevægelsesfrihed for den enkelte, og det er en pointe, som ville være blevet sløret eller måske helt bortfalde, hvis fokus havde været at ændre på individet, således som det har været tilfældet i mange af de unges tidligere erfaringer.

Således indgår de unge i et andet forhold til det strukturelle niveau end de hidtil har gjort. Gennem deres arbejde påbegyndes nedbrydningen af både helt konkrete barrierer, som eksempelvis at de endnu ikke har smartphones eller må køre bil, og

mere strukturelle naturaliserede barrierer som eksempelvis forestillingen om, hvordan klubber (også) kan og må se ud. Det indikerer muligheden for en større frigørelse. Pointen er, at i og med de unge begynder at agere (forstået som tankemæssig og handlingsmæssig ageren) forandres forholdet mellem de samfundsmæssige problemkonstellationer. De unge optræder således som subjekter, som selv er med til at udvikle nye samfundsmæssige samkvemsformer.

Dermed bevirker de unges livtag med disse aspekter en mere myndig og deltagende relation, idet de får en større forståelse for strukturelle sammenhænge og nye erfaringer med, hvordan de selv kan udfordre og nytænke sig ind i eksisterende og fremtidige selvkonstruerede strukturelle sammenhænge. Således forekommer både den samfundsmæssige dimension og den individuelle dimension at ændre sig i den forstand, at de unge etablerer en friere afstand til en række problemkonstellationer, hvilket bevirker, at deres bevægelsesfrihed øges. Forfølges denne tanke yderligere, kan der argumenteres for, at arbejdet i det permanente værksted – udviklingen, konkretiseringen og produktliggørelsen af utopierne – på særlig vis tilbydes en anden adgang til det sociale hverdagsliv for de unge. Således antydes det, at de unge potentielt kan indgå i en anden relation til og med den samfundsmæssige sfære end hidtil. Det er en ny relation, hvor de unge optræder som deltagende myndige borgere. Illustreret på en anden måde synes det som om, at de unge på en anden måde erhverver sig ressourcer til at bevæge sig fra den anden virkelighed ind i den første virkelighed, og at de **samtidig** potentielt ændrer formen for den første virkelighed. I de unges utopier spores et langt sjovere, langt friere, langt mere humant, langt mere lige værdigt og langt mere fællesskabsorienteret samfund, end det reelt ser ud for nuværende. Bussen er eksempelvis ikke kun mere tryg, den er også pænere, sjovere og fyldt med musik. På samme måde er de unges bud på en forandring af boligområderne, skolerne og klubberne både orienteret mere demokratisk og mere humant ligesom areanerne er sjovere, pænere, udendørs etc.

Hvad så nu?

Det, der så bliver det springende spørgsmål, er, hvorledes og om disse erfaringer bringes udover *De Unges Stemmes* 'grænser'. På trods af, at det permanente værksted potentielt netop kan bevirke en stærkere erfaringsforankring, er det kritiske spørgsmål stadig: hvad så når forløbet er slut? Vil erfaringer været forankret i en sådan grad at det er bæredygtigt på længere sigt?

Begrebet dobbelt erfaringsforankring (Olsén, Nielsen & Nielsen 2003) bliver i denne sammenhæng interessant. Meget kort beskrevet handler den dobbelte erfaringsforankring om, at de unges erfaringer både bearbejdes og forankres indenfor og udenfor det etablerede frirum, og at de dermed bringes tilbage til hverdagslivet. Denne øvelse er i sagens natur noget af det vanskeligste ved et aktionsforskningsforløb, sådan som det udvikles i den kritisk utopiske aktionsforskningstradition. På den ene side er ambitionen at etablere et frirum, der netop kan fungere som en beskyttelse af det kritiske og utopiske perspektiv for derigennem at fungere som katalysator for, at der overhovedet gives plads til emancipatoriske og transcenderende perspektiver, der netop frigøres fra og rækker ud over de for nuværende strukturelle, institutionelle, organisatoriske rammer. På den anden side er ambitionen at skabe forandringer både i forhold til de subjektive orienteringer, men også i forhold til det strukturelle, institutionelle og organisatoriske niveau.

På sin vis må en sådan proces foregå i flere trin og på flere niveauer. I *De Unges Stemme* foregik arbejdet via en række arenaer, der hver især havde deres potentiale i forhold til at arbejde med en dobbelt erfaringsforankring. Dels etableredes der en form for 'øvebane' i selve Projekthuset, eksempelvis gennem de i kapitel 2 illustrerede øvelser med bussen, hvor vi, inden vi gik ud i virkeligheden, afprøvede situationen i konstrueret form 'derhjemme'. Dels blev det forsøgt at bringe hverdagen ind i Projekthuset i form af Quizzen, som dog opstod mere eller mindre spontant. Men selvom quizzen startede spontant, var den indholdsmæssige side velovervejet. Eksempelvis endte det med overhovedet at bliv en quiz, fordi vi i udviklings- og forskningsteamet havde erfaret, at de unge var vilde med spil og konkurrencer.
Dels fungerede en række af virkeliggørelsesinitiativerne og prøvehandlingerne som afprøvende platforme udenfor Projekthuset. Forsøget med udendørsskolen og bus-projektet er eksempler på dette. Ved disse lejligheder blev det spændende at erfare om frirummets logikker kunne fungere udenfor det fysiske rum. Kunne man så at sige gå ud – uden at forlade rummet?

Flere situationer indikerer, at det var muligt at fastholde frirummet udenfor Projekthusets vægge. De unges velgennemførte møder, konferencer og det succesfulde bus-projekt er indikationer på dette. Et andet og måske mere interessant perspektiv identificeres blandt andet i det forhold, at de unge på deres vis 'adopterede' noget af den anderledes erfaring, de erhvervede sig i forløbet, mens de var udenfor Projekthusets rammer. Således fortæller de ved flere lejligheder, hvordan de, når de er i deres skoler eller i de klubber, de benytter, er begyndt at interagere på en anden måde, end de plejer. Blandt andet fortæller nogle af drengene, hvorledes de i den klub, de benytter, er begyndt at stille en række spørgsmål til klubbens formelle

og strukturelle virke. De stiller nu spørgsmål til de gældende regler, de gældende konventioner og den magtfordeling, der er blandt medarbejdere og unge. De unge fortæller i den forbindelse, at de får at vide af medarbejderne i klubben, at de er for kritiske og stiller for mange spørgsmål (Temaværksted i perioden oktober 2011 – februar 2012). De unge beretter om lignende erfaringer i forbindelse med de skoler, de går på. De unges fortællinger tyder således på, at de i en række sfærer deltager på en anden måde end de gjorde før, og at dette er afledt af erfaringer, som de har gjort sig i *De Unges Stemme*. Når de selv beskriver, hvad der har været det gode ved at være med i DUS, fokuserer de på netop de demokratise elementer, som manifesterede sig ved, at de voksne og de unge bestemte lige meget (Horst 2012), og på deres oplevelse af, at de i *De Unges Stemme* for første gang rigtig blev hørt (Konference den 14. Maj 2012).

Frirummet fungerede udenfor Projekthusets vægge på flere forskellige måder. Det viste sig, at de unge etablerede en stærk gruppefølelse, der fungerede, når de unge møder hinanden tilfældige steder i København. De fortæller, at de har en særlig opmærksomhed og omsorgsfølelse overfor hinanden. Blandt andet viser dette sig, når de møder hinanden i byen om aftenen. Hvis nogen af dem møder en af de andre, der er for fuld eller har rodet sig i problemer, så hjælper de den pågældende hjem eller ud af problemerne[51].

Et sidste og vigtigt element, der skal fremhæves i forbindelse med en erfaringsforankring, er knyttet til forløbets mulighed for at antage form af institutionel indlejring. I sagens natur bør et tema i et aktionsforskningsforløb skabe muligheder for en institutionel indlejring til forløbet. Det er ikke hensigten med konstitueringen af et frirum – ligesom det, som nævnt i kapitel 4 *Forskning som emancipatorisk og transcenderende praksis – metodologi del*, aldrig var hensigten i *De Unges Stemme* – at skabe et lukket ekskluderende system med en stemning af 'os mod verden'. Men samtidig er det en pointe at en institutionel indlejring ikke kan forud-planlægges. For det første er det en stærk pointe, at det er de deltagende selv der skal være med i en sådan proces, og selv afgøre og bestemme, hvordan og hvorledes en eventuel forankring skal foregå. For det andet er det ikke til at forudsige hverken hvilken institution og hvilken form for indlejring der kan komme på tale – eller om det overhovedet giver mening at lade arbejdet få et institutionelt ophæng. Det afgøres af det arbejde,

51. Disse forhold betyder ikke, at det kan påstås, at de unges deltagelse i DUS ændrede hele deres liv – det gjorde det ikke. De bliver stadig smidt ud af skolerne, får domme og bliver involverede i andre forhold, der indikerer, at de unges liv ikke er blevet mindre kaotiske.

der foretages, af utopierne og i sidste instans af deltagerne. I *De Unges Stemme* gav det på mange måder mening at undersøge mulighederne for en institutionel indlejring. Dels beskæftigede de unge sig selv med institutioner på mange niveauer, dels udviste de unge stor iver i forhold til at udbrede deres idéer. De forskellige formidlingsaktiviteter, vi holdt i forbindelse med DUS, var dermed samtidig forsøg på at invitere til og åbne op for samarbejde med et institutionelt system.

Hvad der er interessant i den forbindelse er, at der rent faktisk åbnede sig en række muligheder for et mere systematisk samarbejde, men at de unge takkede nej til disse muligheder. I forbindelse med de unges klubide, skete der det til mødet med de pædagogiske medarbejdere, at lederen for den klub hvori mødet afholdtes, tilbød de unge at afprøve deres klubidé i en måned. Efter mødet talte vi i gruppen meget om dette tilbud, som helt klart var en åbning mod institutionel indlejring. Efter en del diskussion besluttede de unge at takke nej. De stolede ikke på. at de alligevel ville få lov til at afprøve klubben helt som de selv ville. Den beslutning respekterede jeg. I det hele taget var spørgsmålet om et samarbejde med det etablerede system ambivalent for de unge. På den ene side ville de gerne høres og tages alvorligt, ligesom de meget gerne ville præsentere og diskutere deres idéer for et professionel felt. På den anden side havde de en generel bekymring for, om deres utopiske perspektiver ville få lov til at blive udfoldet, således som de var tænkt, udviklet og produktgjort. De unge udviste på denne måde mistillid til de etablerede institutioner og systemer. Dette perspektiv blev særligt klart under den efterrationalisering, vi foretog efter konferencen. Her var de unge bekymrede for, om de professionelle nu ville stjæle deres idéer og ændre det kvalitative indhold (Efterrationalisering af konferencen maj 2012).

De unges ambivalente følelser afspejler meget godt den generelle problematik, der også adresseres i aktionsforskningen, nemlig at det er yderst vanskeligt at fastholde et kritisk utopisk ufærdigt perspektiv samtidig med, at et givet tiltag indlejres i et etableret institutionelt system. Dette problemkompleks er hidtil ikke blevet løst, ligesom det ikke er blevet det i forbindelse med *De Unges Stemme*. I forbindelse med progressionen i DUS er det dog en pointe, at det ikke udelukkende er hos de unge der kan identificeres en begyndende anden erfaringsforankring og udvikling. Under forløbet bliver det tydeligt, at både det institutionelle og det forvaltningsmæssige system finder interesse for *De Unges Stemme*. Som nævnt åbnede vi ved flere lejligheder op for diskussion og udveksling med det kommunale forvaltningsmæssige system. Tidligt i processen begynder institutionerne og det forvaltningsmæssige system at tage denne opfordring alvorligt. Som nævnt i kapitel 2 *Fortællingen – forløbets fænomenologi*, skete det ved flere lejligheder, at *De Unges Stemme* inviteres

med til forskelige arrangementer i kommunen, hvor de tildeles rollen som eksperter. Ligesom det forvaltningsmæssige system ved flere lejligheder har ladet sig inspirere af den metodiske tilgang i DUS. Således tyder det på, at systemet dels opfatter D*e Unges Stemme* som en kilde til viden og inspiration, dels selv forsøger at efterleve den demokratiske arbejdsform.

Om der kommer en egentlig institutionel indlejring af de unges konkrete arbejde, er i skrivende stund uvis og tvivlsom. Der ligger på nuværende tidspunkt, som tidligere nævnt, et visionsoplæg som bilag til en politisk indstilling om at skabe en ny form for klub, som er et Ungehus, der er baseret på de unges utopi om Tingbjerg aftenklub. Denne proces foregår nu på et politisk niveau, og aftalen er, at D*e Unges Stemme*, flytter ind i klubben, hvis den kommer. Hvis den mulighed åbner sig, bliver det meget interessant netop at udforske potentialerne for en institutionel indlejring af en utopisk horisont, der er orienteret mod et ufærdigt ideal.

Perspektiver til aktionsforskningen – opsamling

I forhold til en opsamling vedrørende det tredje forskningsspørgsmål om, *hvordan de unges deltagelse og udformning af sociale eksperimenter, der knyttes til temaet det gode ungdomsliv liv kan etableres og praktiseres, og hvorledes den kritiske utopiske aktionsforskning kan udvikles i forbindelse hermed,* har det vist sig hensigtsmæssigt at etablere forløbet som et eksperiment, der er rammesat som et permanent værksted. Med den særlige opfordringsstruktur og de greb og metoder, der igennem forløbet blev udviklet, åbnede der sig muligheder, der understøttede de unges deltagelse i eksperimentet. Med temaværkstederne fastholdes kritikkens og utopiens potentialer, idet der systematisk og kontinuerligt vendes tilbage til disse faser. Som indspil til den kritisk utopiske aktionsforskning er dette relevant. Det permanente værksted åbner i denne form op for, at det potentiale for emancipation og transcendens, der påbegyndes under et fremtidsværksted, dels udvikles i langt højere grad end de reelt kan under et fremtidsværksted, dels kan opmuntre og understøtte de potentielle dannelsesmæssige-, læringsmæssige- og myndiggørende processer på en mere kvalificeret måde, end hvad et enkelt fremtidsværksted kan tilbyde.

I *De Unges Stemme* har dette konkret givet sig til udtryk via en række gennemarbejdede utopiske horisonter, der netop har potentialet til at åbne den sociale realitet mod andre former, end den har nu. Samtidig er det gennem analysen også illustreret, hvorledes de unge i høj grad har gjort sig en række andre erfaringer i forhold til et dannelsesmæssigt niveau, såsom en meget højere grad af ambivalenstolerance og

kritisk refleksivitet omkring samfundsmæssige strukturer, en øget fornemmelse for sociale kategoriseringer og diskursive begrænsninger og samtidig en forstærket evne til at frigøre sig fra og overskride disse forholds marginaliserende tendenser.

Som det nok er klart for læseren efter at have læst nærværende afhandling, er det ikke umiddelbart nemt at arbejde i og med det permanente værksted, hvorfor det retfærdigvis skal nævnes, at et sådant arbejde kræver en del ressourcer af økonomisk og mere personlig karakter og en villighed til at arbejde i kaotiske situationer og en hel masse tålmodighed. Således opstår der i arbejdet med det permanente værksted en række udfordringer, som kan håndteres på en måde, der samtidig åbner et rum for forskningen, hvor en række af de normative og videnskabsteoretiske orienteringer, som den kritisk utopiske aktionsforskning udsprang af og til stadighed udvikler, kan honoreres og udvikles yderligere.

Kapitel 7
De Unges Stemme – sammenfatning og perspektiver

Man skal ikke blive kick´et[52]

Fra begyndelsen har det været sigtet og ambitionen med denne afhandling og det stykke forskningsarbejde, der ligger til grund for den, at undersøge og potentielt igangsætte muligheden for en anderledes figur i forhold til de dynamikker, feltet 'unge i udsatte livssituationer' historisk har været og kontemporativt er domineret af. Således har det været forsøgt at tage afsæt i praktiske bestræbelser på at igangsætte alternative bevægelser. Tilstræbelsen har været at eksperimentere med, hvad der bør udvikles, gentænkes og læres på ny i forhold til børn og unge i udsatte livssituationer og i forhold til de samfundsmæssige ekskluderingsmekanismer og uligheds- og udskilningsprocesser, der knyttes til denne gruppe. *De Unges Stemme* har været det aktionsforskningsforløb, der i samarbejdet med en gruppe unge i udsatte livssituationer, har dannet fundamentet for at kunne praktisere, analysere og diskutere denne alternative figur i feltet. Det konkrete tema i arbejdet med de unge var således: *Det gode ungdomsliv - når vi helt selv bestemmer.*

Hver mandag i omkring halvandet år – og siden omtrent en gang om måneden – lykkedes det at etablere, udvikle og fastholde en demokratisk arbejdsform i samarbejde med en gruppe af unge i udsatte livssituationer. Det gik ikke altid lige efter planen, og det var ikke uden vanskeligheder, men det lykkedes. De kontinuerlige

52. "Man skal ikke blive kick´et", betyder for de unge det, at man ikke kan blive smidt ud. Udtrykket går således igen på flere af de unges tegninger og vægaviser.

og hyppige møder har givet et helt særligt kendskab til og indblik i de unges verden, historier, oplevelser og hverdag.

Igennem aktionsforskningen som praksis og i det mere teoretiske afhandlingsarbejde har jeg forsøgt at undersøge, om der kunne gives et modbillede til den gængse opfattelse af disse unge som sociale problemer. Således indledtes nærværende afhandling med en analytisk feltindkredsning med fokus på de historiske betingelser og rationaler for det sociale arbejde og en række pointer, der henviser til, at det sociale arbejde med udsatte børn og unge i høj grad har fungeret som et samfundsværn og dermed ikke et barneværn, ligesom flere forhold indikerer, at det stadig er tilfældet i dag. 'De farlige børn og unge', eksisterer ikke i perspektivet for denne afhandling, men det gør samfundsmæssige kategorier, normer og diskurser, der er uhensigtsmæssige i forhold til figuren 'afvigeren og samfundet'. Ligesom gennemgribende og ulighedsskabende samfundsstrukturer, der sedimenterer sig i hele det samfundsmæssige, det sociale, det fysiske osv. eksisterer. Således skærpes pointen, historisk og teoretisk, om, at afvigelse og marginalisering ikke kan forstås løsrevet fra en diskussion om samfundsmæssig ulighed og samfundsmæssig udskilningsprocedure.

Med den kritisk utopiske aktionsforsknings begrebsliggørelse af eksperimentet tilbydes en ontologisk overbygning, der viser, at eksperimentel praksis er nødvendig for at få blik for og dermed potentielt overskride de reelle barrierer, som det moderne samfunds mulighedsstrukturer skaber, og som påvirker det levede liv. Med andre ord var det en eksperimentel praksis, sådan som den udfoldes i den kritisk teorietiske aktionsforskning, der blev anvendt og udviklet med henblik på at imødekomme afhandlingens fokus på forandring. Det permanente værksted var den ramme, der konkret og metodisk blev udviklet i forbindelse med *De Unges Stemme* som aktionsforskningsforløb. Med det permanente værksted blev der udspændt et særligt frirum og en særlig opfordringsstruktur, hvis rationaler blev båret frem af det fysiske og det sociale rum, og som viste sig særligt egnet til at mobilisere en udfordring af de mulighedsstrukturer – og ikke-mulighedsstrukturer – som skaber rammerne for de unges hverdagsliv. Orienteringerne i dette frirum blev medieret af det særlige kritik-, utopi- og virkeliggørelsesarbejde, der gennem hele forløbet kontinuerligt blev udviklet og afprøvet. Temaværkstedet som ny metode understøttede netop denne udvikling. Forløbet nåede dermed et godt stykke vej hen imod at understøtte og udvikle et forskningsforløb som emancipatorisk og transcenderende praksis. Igennem forløbet blev der skabt rum og plads til, at de unge kunne `komme på banen´ som myndige mennesker med kvalificerede holdninger og meninger. I forbindelse med de unges aktive involvering og deltagelse og realisering af deres egne forandringstiltag gestaltede der sig nye åbninger for den læring og dannelse, der er knyttet til personernes egen aktive deltagelse og bevidstliggørelse.

Når de unge gives mulighed for aktivt at udføre handlinger i tilknytning til deres egne utopier, så opstår der muligheder for en ny slags erfaringsdannelse, der ikke viser tilbage til de unges udsatte position, men som snarere i værkstedsarbejdet transcenderer denne i form og indhold og derved tilbyder de unge en ny 'identitet' som kvalificerede deltagere i samfundet og i udformningen af samfundet. Via processen har de unge fået en kritisk røst. De har bragt sig selv på banen som aktive aktører i samfundet. Helt konkret har det betydet, at de unge har mobiliseret en større frigørelse fra de strukturer, der ellers betegnes som determinerende for deres virke, og de har gjort sig begyndende erfaringer med, at de mulighedsrum, som de eksisterende strukturerne tilbyder, ikke er forandringsresistente. Således synes de unges deltagelse, deres stemme og deres erfaringsdannelse og myndiggørelse at akkumulere utopiske perspektiver, der havde karakter af alternativer. På den måde er det tydeligt, at perspektiverne i de unges arbejde på flere punkter antager transcenderende og emanciperende karakter, og at de har åbnet et mulighedsrum for andre mulige realiteter. Dermed er potentialet igangsat for at overkomme den ulighed og den udskilningsproces, der fungerer i strukturerne i den anden virkelighed de unge befinder sig i.

De Unges Stemme

Særligt interessant bliver det derfor, hvordan netop de unges arbejde gavmildt tilbyder perspektiver til både den samfundsmæssige forståelse, til det socialpædagogiske felt og til en udvikling af aktionsforskningen som sådan.

Til samfundet

De unge identificerer en række barrierer, der står til hinder for deres fulde deltagelse i samfundet og dets institutioner. De unge peger på, hvordan forhold som socioøkonomiske forhold, segregation og kriminalitet, de unges relationer til et myndigheds og institutions niveau og en række forhold vedrørende ulige muligheder, fremstår som problematiske barrierer i deres liv. Samtidig udvikler de unge en række utopiske perspektiver, der giver et klart billede af, at de unge ønsker at være aktive ligeværdige medborgere i samfundet og dets institutioner. Perspektiverne viser tillige de unges lyst, evne og behov for at tage ansvar for større samfundsmæssige sammenhænge, og på sin vis også for sig selv, på flere niveauer. Det vil sige perspektiver, der peger på de unges lyst og evne til myndig- og mægtiggørelse

på flere forskellige niveauer. I forhold til en række generelle samfundsmæssige forhold er de marginaliserede og fremmedgjorte personer og grupper og har ikke adgang til at deltage i samfundet i samme omfang og på lige fod med ikke-marginaliserede personer og grupper. Således bliver det usædvanligt, at de unge gang på gang formulerer utopier som alternativer, hvor de selv er med, hvor de selv deltager og bestyrer en central og vigtig rolle som ansvarlige, deltagende og myndige deltagere.

Det kan udledes, at selve de unges utopier primært drejer sig om allerede eksisterende samfundsmæssige institutioner: klubben, skolen og radioen. I den forbindelse kan det måske diskuteres, hvor utopiske de unges utopier egentlig er, idet en klub (dog en anderledes klub), en skole (dog udendørs), osv. umiddelbart ikke virker særligt utopisk. Dette forhold kunne falde tilbage på en kritik af selve metoden, der ville dreje sig om, at de emancipatoriske og transcenderende elementer alligevel ikke rigtig synes at have nogen gennemslagskraft, og at hverken det kritiske eller det utopiske niveau har de kvaliteter i praksis, som de forudskikkes at have i teorien. Men der kan også ligge en anden forklaringsmodel bag, nemlig den, at de unge i forløbet opøver en kritisk refleksionsevne, der netop identificerer, at det må være samfundet og dets institutioner der skal forandres, hvis disse unges mulighedsbetingelser skal udvides. I de unges utopier ser institutionerne anderledes ud end de gør for nuværende. De har alle en anderledes strukturel form. Ydermere kan der argumenteres for, at det forhold at de unge har mod på og evne til at ville forandre institutionerne og indsætte sig selv som aktive deltagere i dem, tillige er yderst utopisk – for ikke at sige meget modigt. En tredje læsning peger tilbage på de unges udsatte position i samfundet. Læses deres utopier som 'reelle' utopier, viser de tilbage til, hvor langt fra samfundet institutioner de unge egentlig oplever sig selv. Den største utopi af alle bliver da at indgå i og fungere i samfundet og dets institutioner på lige fod med alle andre samfundsborgere. Således kan der argumenteres for, at selve karakteren af de unges utopier i sig selv belyser den samfundsmæssige strukturelle pointe om ulighed, udsathed og alianation, der sætter rammen om de unges liv og mulighedsbetingelser

Således viser afhandlingens foreløbige resultater, at de unge eftersøger muligheden for at kunne deltage i samfundet på lige fod med andre borgere i et samfund, der er mere humant, fællesskabsorienteret og sjovt end det samfund, de identificerer i dag. I det hele taget ønsker de unge, at der skabes rum for muligheden for at kunne se sig selv som myndige ansvarsfulde personer, der indtager en aktiv deltagende rolle i samfundet og dets institutioner. De unge ønsker et almindeligt liv – i en anden type samfund end det samfund, der er i dag.

Til det socialpædagogiske felt

En vigtig pointe til det socialpædagogiske felt, der kan udledes af arbejdet i *De Unges Stemme*, er, at når der arbejdes med demokratiske arbejdsmåder, der implicit og eksplicit anerkender, at de unge er i stand til at deltage som myndige samfundsborgere, så honorerer de unge det med netop at deltage som myndige samfundsborgere. Sat på spidsen så har de unge 'noget at komme med'. De har en række erfaringsbaserede indspil til den socialpædagogiske praksis, og de er under de rette forudsætninger i stand til at formulere og formidle disse indspil. Det kan synes banalt at sige, og pointen må da også være, at har vi som samfund og som aktører i det socialpædagogiske felt et genuint ønske om at udvikle en praksis, der kan rumme alle unge, og som kan håndtere den svære opgave, det er at støtte unge i udsatte livssituationer, således at de overskrider egen marginalisering, så bliver et fremtidigt omdrejningspunkt ikke så meget at udvikle og udtænke forskellige pædagogiske tiltag, der kan rumme de unge – men snarere at fokusere indsatsen på at udvikle, afprøve og forfine metoder til at udvikle arenaer og platforme, hvor det bliver muligt at konkretisere og illuminere produktive *samarbejder* med 'de unge'. Et sådant samarbejde vil kræve en eksperimenteren af reversibel karakter, således at 'bordet ikke fanger' i første forsøg, som det ofte er tilfældet i de fleste omstillingsprocesser i det moderne samfund. Samarbejdet skal dermed bestå i, at både unge og voksne professionelle kan eksperimentere sammen om disse nye arenaer og platforme

Til aktionsforskningen

De pointer, der vedrører *De Unges Stemmes* bidrag til aktionsforskningen, ligger immanent i de bud på de nye alternativer for samfundsmæssige mulighedsrum og sociale praksisser, som forløbet har tilbudt. Den kritisk utopiske aktionsforsknings udgangspunkt ligger netop i at fastholde en kontinuerlig kritisk analyse og samtidig skabe bevægelse i de samfundsmæssige lukkede reifikationsfigurer. Forløbet har derfor i sin virkeliggørelse af, insisteren på og succes med at igangsætte og vedligeholde demokratiske, emancipatoriske og transcenderende dannelsesprocesser i samarbejdet med de unge, bekræftet aktionsforskningens fokus på konsekvent at fastholde et normativt udgangspunkt, som har vist sig holdbart, produktivt og bæredygtigt igennem hele projektet.

I *De unges stemme* som aktionsforskningsforløb blev det permanente værksted udviklet som det frirum, der kunne rammesætte et længerevarende forløb. Igennem temaværkstederne indarbejdedes der en særlig systematik i arbejdet, der kontinuerligt

fastholdt og udviklede fokus på kritik og utopi som deltagelsesformer. På den måde blev disse værkstedselementer en særlig systematik i arbejdet, og selv om der ikke i nærværnede afhandling gives færdige løsninger af modelkarakter, kan den inspirere til anden aktionsforskning med opfordring om at tage tråden op. Navnlig synes både de samfundsmæssige og de individuelle potentialer for emancipation og transcendens at formidles bemærkelsesværdigt godt igennem denne systematik. I den forbindelse bliver en vigtig pointe tiden. Erfaringerne fra DUS indikerer, at lange kontinuerlige forløb er ressourcekrævende, men samtidig yderst potente.

Ressourcekrævende. Potent. Men også meget enkelt, idet erfaringerne der kan gives videre, til både samfund, socialpædagogik og aktionsforskning bunder i, at tage arbejdet med en anderledes bus, en anderledes klub, en udendørsskole og en radio, alvorligt.

***

Referencer

Adorno, Theodor W., Bloch, Ernst (1990): *Den utopiske længsel*. Radiosamtale med Horst Krüger. Trykt i Kontekst. Nr. 54. Politisk Revy. København K. Oversat af Jørgen Falk og Nils Rasmussen.

Ahrenkiel, Annegrethe (et al) (2012): *Daginstitutionsarbejde og pædagogisk fagl*ighed. Frydenlund. Frederiksberg C.

Argyris, C. & Putman, R. & Smith, D. (1985): Action Science: Concepts, Methods, and Skills for Research and Intervention. San Francisco.

Bauman, Zygmunt (2004): *Det belejrede samfund*. Hans Reitzels Forlag. Gylling.

Bauman, Zygmunt (2006): *Fyldende modernitet.* Hans Reitzels Forlag. Gylling.

Bauman, Zygmunt (2011): *Collateral damage. Social inequalities in a global age*. Polity Press. Cambridge.

Becker-Smidt, Regina & Knapp, Gudrun-Axeli (1982a): *Vi har ikke et minut, det er minutterne der har os.* I Nielsen, Birger Steen, Larsen, Kirsten, Olesen Henning Salling & Weber, Kirsten (red.) (1994): *Arbejde & subjektivitet – en antologi om arbejde, køn og erfaring.* Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen Roskilde Universitetscenter. Viborg

Becker-Smidt, Regina (1982b): *Modsætningsfyldt realitet og ambivalens: kvinders arbejdserfaringer i fabrik og familie.* I tidsskriftet UDKAST dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab. Nr. 2. 1982. 10. årg.

Benjamin, Walter (1973): Kulturkritiske essays. Forlaget Rhodos.

Bladt, Mette (2009): *Basal disharmoni. Det gode liv, beskæftigelse og uddannelse under afsoning i Vridsløselille Statsfængsel*. Speciale rapport ENSPAC RUC.

Bladt, Mette (2012): Frirum og værksteder. I Duus mfl. (2012): *Aktionsforskning – en grundbog*. Samfundslitteratur. Frederiksberg.

Bladt, Mette og Nielsen, Kurt Aagaard (2013 – under udgivelse): Free space in the processes of action research. *Action Research*. SAGE. London

Bloch, Ernst (1986a): *The principle of hope*. Volume one. The MIT Press. Cambridge. Massachusetts.

Bloch, Ernst (1986b): *The principle of hope*. Volume two. The MIT Press. Cambridge. Massachusetts.

Bloch, Ernst (2000): *The spirit of utopia.* Stanford University Press. Stanford. California.

Bo, Karen-Asta, Guldager, Jens & Zeeberg, Birgitte (2011): *Udsatte børn – et helhedsperspektiv*. 2. udgave. 1. oplag. Akademisk forlag. København.

Boolsen, Watt Merete (2004/2005): *Kvalitative analyser i praksis – genveje til problem, teori, metode og analyse*. Forlaget politiske studier. København K

Brandt, Preben, Henriksen, Bjarne Lenau & Jensen, Karl Bach (2009): *Udsat for forståelse – en antologi om socialt udsatte.* Rådet for Socialt Udsatte. Silkeborg Bogtryk.

Bryderup, M. Inge (2005): *Børnelov og social pædagogik gennem hundrede år*. Klim. Århus.

Bryderup, M. Inge (2010): *Ungdomskriminalitet. Socialpolitik og socialpædagogik. Biografiske interview med unge om straf og behandling*. KLIM. Århus.

Christensen, M Bolette (1995 p 6 - 36): *Virkelighedens tale – Et bidrag til diskussion af kvalitativ forskning*. I tidsskriftet: *Dansk Sociologi*. Nr. 4/6 årgang 1995. København K.

Delica, Kristian Nagel (2012): *Biblioteksbaserede medborgercentre i udsatte boligområder – om praksisformer, strategier og social innovation i arbejdet med avanceret marginalitet*. PhD. Afhandling. Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring. Roskilde Universitet.

Dick, Bob (2011): Action research literature 2008 – 2010: Themes and trends. *Action Research*. SAGE. London. December 2010.

Dick, Bob (2009): Action research literature 2006 - 2008: Themes and trends. *Action Research*. SAGE. London. December 2010. Oktober 2009.

Drewes, Lise Nielsen (2006): The Methods and Implication of Action Research. I *Action Research and Interactive Research – Beyond practice and theory*. Nielsen, Kurt Aagaard; Svensson, Lennart (Eds.). . Shaker Publishing. Maastricht.

Durkheim, Émile (2008): Den sociologiske metodes regler. Hans Reitzels Forlag.

Duus, Gitte (2012 p 171 - 182): Aktionseksperimentet. I Aktionsforskning – en grundbog. Samfunds Litteratur. Gylling.

Ebsen, Frank (2011): *Lov, kommunale rammer og faglighed*. I Bo, Karen-Asta, Guldager, Jens & Zeeberg, Birgitte: *Udsatte børn – et helhedsperspektiv*. 2. udgave. 1. oplag. Akademisk forlag. København.

Ericsson, Kjersti (1997): *Drift og dyd – kontrollen av jenter på femtitallet*. Pax forlag A/S. Oslo.

Foucault, Michel (2005a): *Sindssygdom og psykologi*. Hans Reitzels Forlag. København K. 2. Revidere udgave. 1. Oplag.

Foucault, Michel (2005b): *Overvågning og straf*. DET lille FORLAG. Frederiksberg. 3. Oplag.

Foucault, Michel (2006): *Ordene og tingene. En arkæologi om humanvidenskaberne*. DET lille FORLAG. Frederiksberg.

Foucault, Michel (2003, 2009): *Galskabens historie i den klassiske periode*. DET lille FORLAG. Frederiksberg. 1. Og 3. Oplag.

Frey, Ada Freytes & Cross, Cecilia (2011): Overcoming poor youth stigmatization and invisibility trough art: A participatory action research experience i greather Buenos Aires. *Action Research.* SAGE. London. Marts 2011.

Friedman, Victor J. (2011): Action Science: Creating Communities of Inquiry in Communities of Practice. I Reason, Peter & Bradbury, Hilary: *The Handbokk of Action Research*. Concise Paperback Edition.

Fulgsang, Lars & Hagedorn-Rasmussen, Peter & Olsen, Poul Bitsch red. (2009): Teknikker i samfundsvidenskaberne. Roskilde Universitetsforlag.

Gleerup, Janne (2010): Kritik og forandring – En anerkendelsesteoretisk analyse af social- og sundhedsmedarbejderes identitets- og meningsdannelse i arbejdslivet. Forskerskolen i Livslang Læring. Roskilde Universitet.

Goffman, Erving (2009): *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Samfunds Litteratur. Frederiksberg C. 2. Udgave.

Goffman, Erving (2006). Anstalt og menneske. Den totale institution social set. Paludans fiol-bibliotek. Jørgen Paludans Forlag. Viborg. 11. Oplag.

Gramsci, Antonio (1991): *Fængselsoptegnelser* (1 & 2). MTP.

Gross, Matthias & Krohn, Wolfgang (2005): Society as experiment: sociological foundations for a self-experimental society. I tidsskriftet: *History of the human siences*. Vol. 18 No. 2.

Habermas, Jürgen (2004): *Teorien om den kommunikative handlen*. 1. udgave, Aalborg Universitetsforlag Institut for pædagogik og uddannelsesforskning, Danmarks Lærerhøjskole. 3. oplag. Aalborg.

Halkier, Bente (2008): *Fokusgrupper*. Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg C. 2. Udgave.

Hansen, Sandberg Christian (2008): *Til historien om det sociale arbejde med børn og unge. Praktiske grunde*. Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab. Nr. 2. 2008. udgivet af foreningen Hexis – forum for samfundsvidenskab.

Hansen, Sandberg Christian (2011): *At gøre en forskel. Socialt arbejde, socialarbejdere og marginaliserede børn og unge, 1945–*. Ph.d. afhandling. Det humanistiske fakultet Københavns Universitet.

Honneth, Axel (2006): Kamp om anerkendelse. Hans Reitzel Forlag.

Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (1972): *Oplysningens dialektik*. Gyldendals Logbøger. Haslev.

Horst, Marlene Na-yung (2012): *Assistent, det er bare at være sig selv-agtigt. En evaluering af assistentuddannelsen i De Unges Stemme*. Speciale fra Pædagogik og Uddannelsesstudier. Roskilde Universitet.

Husted, Mia og Tofteng, Ditte (2012): Arbejdsliv og aktionsforskning. I Duus, Gitte mfl. (2012): *Aktionsforskning – en grundbog*. Samfundslitteratur. Frederiksberg.

Husted, Mia og Tofteng, Ditte (2007): *Respekt og realiteter – bevægelser mellem arbejde og udstødning*. Ph.d. afhandling – institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring. Tek-Sam forlagsfonden.

Husted, Mia og Tofteng, Ditte (2006): The Common Third. I Nielsen, Kurt Aagaard & Svensson, Lennart (red.) *Action Research and Interactive Research.* Shaker Publishing. Maastricht.

Hvidtfeldt, Ulla Arthur, Hansen, Anders Blædel Gottlieb, Grønbæk, Morten & Tolstrup, Janne Schurmann (2008): *Alkoholforburg I Danmark. Kvantificering og karakteristik af storforbrugere og afhængige*. Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet. København.

Jacobsen, Michael Hviid (2003a): *Ikke-endnu – ufuldkomne (u)virkelighed – Om utopien i Baumans og Blochs samfundstænkning*. I Social Kritik. Nr. 87. Juni 2003

Jacobsen, Michael Hviid (2003b): *Om utopier og visioner*. I Social Kritik. Nr. 87. Juni 2003

Jespersen, Cathrine & Sivertsen, Morten Behrens (2005): *Unges sociale problemer. En forskningsoversigt.* Socialforskningsinstituttet. København

Jensen, Henrik (2009): *Det ordentlige menneske.* Kristeligt Dagblads Forlag, 1. udgave, 2. oplag. Gylling.

Jon, Nina (2007): *En skikkelig gut - Arbeitet med å forme en passende maskulinitet på Foldin verneskole 1953-1970*. Unipub forlag. Oslo.

Jungk, Robert & Müllert, Norbert R (1984): *Håndbog i fremtidsværksteder*. Politisk Revy. Viborg

Kaare Nielsen, Henrik (2001): *Kritisk teori og samtidsanalyse*. Aarhus Universitetsforlag. Århus.

Kaare Nielsen, Henrik (1996): Æstetik, kultur og politik. Manuskript til fri download.

Kaare Nielsen, Henrik (2007): Konsument *eller* Samfundsborger. Forlaget Klim.

Kaare Nielsen, Henrik & Horn, Finn red. (2006): *Kritisk som deltagelse*. Klim.

Kamp, Annette (2008): *Nye begreber om tid og arbejde – et tidssociologisk perspektiv*. Roskilde University Digital Archive. http://diggy.ruc.dk:8080/retrieve/11871

Kirkebæk, Birgit (2004): *Letfærdige og løsagtige. Kvindeanstalten Sprogø 1923-1961.* Forlaget SocPol.

Knudsen, Herman (1980): Disciplinering til lønarbejde. Centertrykkeriet AUC. Aalborg universitetsforlag. Aalborg. 3. Oplag.

Kolstrup, Søren (1996): *Velfærdsstatens rødder: fra kommunesocialisme til folkepension*. SFAH skriftserie; nr. 38.

Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend (2009): *Interview – introduktion til et håndværk*. Hans Retizels Forlag. 2. Udgave.

Lauritzen, Heidi Hesselberg, Boje-Kovacs, Bence & Benjaminsen, Lars (2011): *Hjemløshed i Danmark 2011. National kortlægning.* SFI.

Laursen, Erik (2012): *Aktionsforskningens produktion af viden*. I Aktionsforskning – en grundbog. Samfunds Litteratur. Gylling.

L´Etang, shlaine & Theron, Linda (2012): A Critical reflection on the participatory action process involved in the development of a cognitive-behavioural based counselling intervention programme for youth living with HIV/AIDS in a rural South African town. *Action Research*. March 2012. SAGE. London.

Malmborg, Esther & Nielsen, Jimmie Gade (1999): *Projekt De Vilde Unge – en evalueringsrapport*. Københavns Kommunes Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen 4. kontor. København.

Mathiesen, Thomas (1971): *Det ufærdige. Bidrag til politisk aksjonsteori.* PAX FORLAG, A/S Oslo.

Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002): Hvad er socialt arbejde?. I Meeuwisse mfl.: *Socialt arbejde – en grundbog*. Hans Reitzels Forlag. København.

Margaretha Järvinen, Nanna Mik-Meyer (red.) (2011) : At skabe en klient - Institutionelle identiteter i socialt arbejde. Hans Reitzel Forlag.

Mørck, Line Lerche (2006): *Grænsefællesskaber – Læring og overskridelse af marginalisering*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg C.

Negt, Oskar (1985): *Det levende arbejde den stjålne tid. De politiske og kulturelle sider af kampen for nedsat arbejdstid*. Politisk Revy. København V.

Nielsen, Birger Steen (2011): "Vinden blæser på spørgsmål og svar" om kritisk humanisme og universitetets opgave i dag. I *Social kritik. Tidsskrift for social analyse og debat*. Nr. 128. December 2011.

Nielsen, Birger Steen (2010): *Sansebevidsthed og gestisk viden: om det æstetiske ud fra kritisk teori* (p 24 – 34). I Dansk Pædagogisk Tidsskrift. 2. 10. Foreningen bag udgivelsen af Dansk pædagogisk tidsskrift. København.

Nielsen, Kurt Aagaard (1996): *Arbejdets sociale orientering*. Forlaget Sociologi. København.

Nielsen, Kurt Aagaard (2001): *At frisætte subjektivitet – om sociale eksperimenters betydning som kvalitativ forskningsmetode i humanvidenskaberne*. I tidsskriftet: *Nordiske Udkast – tidsskrift for kritisk samfundsforskning*. Nr. 1 2001

Nielsen, Kurt Aagaard (1995): *Eksperimentet som forskningsmetode i sociologien*. I tidsskriftet: *Dansk Sociologi*. Nr. 4/6 årgang 1995. København K.

Nielsen, Kurt Aagaard (2012): Aktionsforskningens historie – på vej mod et refleksivt selskab. I Duus, Gitte mfl. (2012): *Aktionsforskning – en grundbog*. Samfundslitteratur. Frederiksberg.

Nielsen, Kurt Aagaard (2005): Aktionsforskningens videnskabsteori. I Fuglsang, Lars & Olsen, Poul Bitsch: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag. Narayana Press. Gylling. 2. Udgave 2. Oplag.

Nielsen, Birger Steen & Nielsen, Kurt Aagaard (2010): *Aktionsforskning*. I Brinkmann, Svend & Tanggaard, Lene: Kvalitative metoder – en grundbog. Hans Reitzels Forlag. København K.

Nielsen, Birger Steen og Nielsen, Kurt Aagaard og Olsén, Peter (1999): *Demokrati som læreproces – industri og lykke: Et år med dyndspringeren*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg C.

Nielsen, Birger Steen og Nielsen, Kurt Aagaard (2006a): *En menneskelig natur - Aktionsforskning for bæredygtig og politisk kultur.* Frydenlund. København.

Nielsen, Kurt Aagaard og Nielsen, Birger Steen (2006b): Methodologies in Action Research. I Nielsen, Kurt Aaagaard & Svensson, Lennart (red.) *Action Research and Interactive Research.* Shaker Publishing. Maastricht.

Nielsen, Birger Steen & Nielsen, Kurt Aagaard (2006c): *Kritisk-utopisk aktionsforskning – Demokratisk naturforvaltning som kollektiv dannelsesproces*. I Jensen, Torben Bechmann & Christensen, Gerd (red): *Psykologiske & pædagogiske metoder – Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg. 1. udgave. 2. oplag.

Nielsen, Kurt Aagaard & Nielsen, Birger Steen (2007): *Demokrati og naturbeskyttelse. Dannelse af borgerfællesskaber gennem social læring – med Møn som eksempel*. Frydenlund. Polen.

Nielsen, Kurt Aagaard & Vogelius, Peter (red) (1996): *Aktionsforskning – medarbejderindflydelse på forskning og udvikling i arbejdsmiljøet*. Arbejdsmiljøfondet. København.

Nielsen, Helle (2012a): Offentlighed mellem deltagelse og legitimering. ENSPAC RUC.

Olsén, Peter, Nielsen, Birger Steen & Nielsen, Kurt Aagaard (1996): Forskningsværksted og fiskeriarbejderuddannelse. Rapport fra Industri og Lykke. ENSPAC.

Olsén, Peter, Nielsen, Birger Steen & Nielsen, Kurt Aagaard (2003): *Demokrati og bæredygtighed. Social fantasi og samfundsmæssig rigdomsproduktion.* Roskilde Universitets Forlag. Frederiksberg C.

Ottosen, Mai Heide, Andersen, Dines, Nielsen, Lisbeth Palmhøj, Lausten, Mette og Stage, Sofie (2010): *Børn og unge i Danmark, velfærd og trivsel 2010*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Rosendahls – Schultz Grafisk A/S.

Paaby, Kirsten og Nielsen, Kurt Aagaard og Nielsen, Birger Steen (1988): *Fremtidsværksteder som foregrebet utopi*. I kontext 51. KONTEXT/politisk revy. Silkeborg.

Park, Peter (2011): *Knowledge and Participatory Research*. I Reason, Peter & Bradbury, Hilary. The Handbook Of Action Research. Sage.

Petersen, Axel (1904): *Samfundet og børnene. Om statens og samfundets stilling til den forsømte og forvildede ungdom*. G.E.C. Gads Universitetsboghandel, Kjøbenhavn.

Petersen, Kirsten Elisa (2011): *Hvad ved vi egentlig om udsatte børn?* I Villumsen, Anne Marie red.(2011): *Ude af sammenhæng – om professionelles arbejde med børn i udsatte positioner*. VIASYSTIME. Århus.

Prætorius, Nadja U. (2004): *Livet som undtagelsestilstand*. FOFU-NYT. Nr. 1.

Reason, Peter, Hilary, Bradbury (2011): Introduktion: Inquiry an Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration. *The Handbook of Action Research*. SAGE Publications Ltd. 2. Udgave 3. Oplag.

Schwencke, Eva (2006): Bedre dialog og frirom i oppdragsprosjekter. ENSPAC RUC.

Sennett, Richard (1996): Øjets vidnesbyrd. Om storbyens kultur og rum. Samleren. Viborg.

Sennett, Richard (2003): *Respekt i en verden af ulighed.* Hovedland. Beder.

Svensson, Lennart & Nielsen, Kurt Aaagaard (2006): Introduction and background. I Nielsen, Kurt Aaagaard & Svensson, Lennart (red.) *Action Research and Interactive Research.* Shaker Publishing. Maastricht.

Skjervheim, Hans (1947): *Deltakar og tilskodar*. Institut for sociologi, Universitetet i Olso.

Sørensen, Asger (2012): Kritisk teori. I Jacobsen, Michael Hviid, Lippert-Rasmussen, Kasper, Nedergaard, Peter (red): *Videnskabsteori: i statskundskab, sociologi og forvaltning*. Hans Reitzel. København. 2. udgave.

Thomsen, Hans Jørgen (1983): *Fremtiden – før og nu. Om Ernst Blochs filosofi.* Kulturgeografiske hæfter. 25. Reproset Tryk. København.

Tofteng, Ditte & Husted, Mia (2012): Aktionsforskning. I Juul, Søren & Pedersen, Kirsten Bransholm. Samfundsvidenskabernes videnskabsteori – en indføring. Hans Reitzels Forlag. København K.

Van Beinum, Hans (1996): *Om aktionsforskningens udvikling i* Europa, et perspektiv. I Nielsen, Kurt Aagaard & Vogelius, Peter: *Aktionsforskning- medarbejderindflydelse på forskning og udvikling i arbejdsmiljøet.* Arbejdsmiljøfondet.

Vogelius, Peter & Nielsen, Kurt Aagaard (1996): *Aktionsforskning – medarbej-*

derindflydelse på forskning og udvikling i arbejdsmiljøet. Arbejdsmiljøfondet. København Ø.

Wattar, Laila, Fanous, Sandrine & Berliner, Peter (2012): Challenges of Youth Participation in Participatory Action research – Methodological Considerations of the Paamiut Youth Voice Research Projekt. I International Journal of Action Research. 8 (2). p. 185 – 212. Rainer Hampp Verlag.

Weber, Max (2005): *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. 7.oplag. Nansensgade antikvariat. København.

Weigelt, Peter (1978): *Kedsomhed*. I Tidsskriftet Kontext. 35. Modtryk. Århus C.

Westlander, Gunnela (2006): Reseachers Roles in Action Research. I *Action Research And Interactive Research – Beyond practice and Theory.* Nielsen, Kurt Aagaard & Svensson, Lennart. Shaker Publishing.

Whyte, William Foote (1991): Participatory Action Research. Sage Publication.

Whyte, William Foote (1993): Street Corner Society – The social structure of an Italian slum. The University of Chicago Press. Chigaco and London. 4. Udgave.

zur Lippe, Rudolf (1987): *Sinnenbewustsein*. Rheinbek.

zur Lippe, Rudolf (1988a): *The geometrisation of man*. Catalogue. Bombay.

zur Lippe, Rudolf (1988b): *Oprejst gang og gribende hånd. To grundmodeller for kropslig handlen*. Tidsskriftet Kontekst. Nr. 52.Politisk Revy. København K.

Hjemmesider

https://www.sundhed.dk/
www.diabetes.dk/emag/diabetes/diabetes_maj_2013/
http://www.ssi.dk/Aktuelt/Nyheder/2012/~/media/Indhold/DK%20-%20dansk/Aktuelt/Nyheder/AD_rapport_generel_2012_ver6.ashx
http://www.dr.dk/
http://www.alkohol.dk/

Resumé

At høre til i et samfund, at kunne indgå i sociale relationer og i sociale processer, at have den nødvendige viden og dannelse, der gør én i stand til at deltage i et demokrati, at kunne fungere i institutionslivet, at gennemføre en uddannelse, at kunne forstå, tyde og mestre de formelle og uformelle koder, der konstituerer det sociale liv, at kunne få venner, at kunne stifte familie, at bo og leve, er alt sammen grundlæggende muligheder for individet og for fællesskabet. De fleste af os kan håndtere og forfølge disse muligheder Men ikke alle er helt så heldige. Det moderne samfund har – på trods af, at de socioøkonomiske vilkår og mere generelle velfærdsbetingelser er øget betragteligt i løbet af det sidste århundrede – ikke fået elimineret en række marginaliserings- og udstødelsesmekanismer, som betyder, at (for) mange mennesker i vores samfund lever uden hensigtsmæssig adgang til de arenaer, institutioner og livssammenhænge, der betragtes som inkluderende, socialiserende og udviklende for individet. Nogle af disse mennesker er unge - udsatte og marginaliserede unge. Marginaliserede på en sådan måde, at de udstødes samfundets midte mod randen af samfundet, og de har dermed ikke mulighed for at deltage fuldt ud i forskellige samfundsmæssige aktiviteter og fællesskaber. Konsekvenserne for de udsatte unge er som oftest et isoleret liv, svære sociale vanskeligheder, psykiske lidelser og kriminalitet.

Formålet med dette afhandlingsarbejde har været at undersøge, hvordan arbejdet med demokratiske dannelses- og læringsprocesser blandt udsatte unge kan bidrage til deres aktive og positive deltagelse i det lokale hverdags- institutions- og bysocialeliv og dermed i demokratiske processer og i samfundet som sådant. For dermed at undersøge muligheden for de unges deltagelse som ikke-marginaliserede borgere. Undersøgelsestilgangen har været kritisk utopisk aktionsforskning og empirien indsamledes ved udformning af og deltagelse i et eksperiment herunder facilitering af en række værksteder. Denne afhandling er således skrevet på bagrund af et længerevarende aktionsaktionsforskningsforløb kaldet *De Unges Stemme*. Hver mandag i næsten to år mødtes jeg med en gruppe af udsatte unge. Sammen udviklede vi kritikker, utopier og udførte en række handlinger og udviklede konkrete projekter i forhold til temaet: *Det gode ungdomsliv* - når vi *helt selv bestemmer.*

Ud fra dette arbejde udfoldes afhandlingens disponering. Først redegøres der historisk for det sociale arbejde med udsatte børn og unge. Dernæst gives kritiske indspil til en opfattelse, der synes at være dominerende på feltet, nemlig at udsatte børn og unge i sig selv udgør sociale problemer. Herefter tegnes konturerne til en anden måde at opfatte og arbejde med de unge på og der illustreres, diskuteres og udvikles en række metateoretiske, teoretiske og metodiske begrebsliggørelser i en aktionsforskningsmæssig kontekst. I analysen sættes der fokus på de unges stemme. Her fremskrives en række analytiske kategorier, der dels fokuserer på, hvad de unge oplever som barrierer i forhold til udfoldelsen af et godt ungdomsliv, dels forholder sig til spørgsmålene om *de unges bud på nye sammenspilsmuligheder for og med forhold som byrum, institutioner, hverdagsliv, lokalmiljø og mennesker,* samtidig med, at analysen forholder sig til *disse bud som alternativer, der åbner nye samfundsmæssige mulighedsrum og sociale orienteringer.* Endvidere foretages der en analyse af, hvordan arbejdet i og med *De Unges Stemme* kan bidrage til en udvikling af en aktionsforskningsmæssig praksis. De afsluttende konklusioner og perspektiver, peger på, at det er nødvendigt og hensigtsmæssigt at revurdere det samfundsmæssige opfattelse og håndtering af udsatte unge.

Summary

To be a part of society, to be able to enter into social relations and processes, to have the necessary knowledge and social skills that enable you to participate in the democratic processes, to be able to function within institutions, to complete an education, to understand, interpret and master formal as well as informal codes for social interaction, to make friends, to start a family, to live a full life are all basic opportunities for each individual and in society in general.

Most of us can master and pursue such opportunities but not all are that fortunate. Modern society has not – despite considerably improved socio-economic conditions and general welfare during the past century – been able to eliminate a series of marginalisation and expulsion mechanisms, which means that (too) many individuals in our society live without adequate access to arenas, institutions and conditions in life necessary to include, socialise and develop the individual. Some of these individuals are adolescents – marginalised and at risk – and in such a way that they are alienated from society with no possibilities of participating in social activities and in local life. Consequences for this group of risk youth are often a life in isolation, massive social problems, mental diseases and crime.

The purpose of this thesis is to analyse how the work with democratic educational and learning processes among risk youth can contribute to their active and positive inclusion in everyday-life, in institutions and in the local society and consequently in the democratic processes and in society in general – to investigate possibilities for including these adolescents as non-marginalised individuals.

The approach is critical, utopian action research and the empirical data was collected by designing and leading an experiment that among other things

included a series of workshops. This thesis is written based on a long-term action research project named "Young Voices". Every Monday during a period of two years I teamed up with a group of risk youth. Together we developed critical paths, utopias and initiated a series of concrete actions and action plans based on the platform: *the good life for young people – when WE decide!*

The structure of the thesis is based on this work. The first step is a summary of social work with children and adolescents at risk in a historical perspective. The next step is a series of critical comments and opinions on the existing approach to risk youth, i.e. that risk youth *per se* equals social problems. Then a framework for a different perspective on working with adolescents is introduced and a series of meta-theoretical, theoretical and methodological concepts – in an action research context – are illustrated, discussed and implemented. Focus of the analyses are the young voices. A number of analytical categories are projected and their focus are the barriers to a good life for young people as experienced by the adolescents. The analytical categories also address the suggestions brought forward by the the young themselves: new opportunities for interacting with, being part of and utilising local facilities and society, institutions, everyday-life and people in general. The analyses evaluate these suggestions as alternatives for inventing and creating new and additional opportunities and social orientations.

Finally the thesis analyses how the work with "Young Voices" can contribute to develop an action research practice going forward. The final conclusions and perspectives indicate that it is necessary and appropriate to re-evaluate the perception and handling of risk youth in society.

Bilagsrapport

I denne rapport forefindes alt hvad der er lavet af protokoller, vægaviser o. lign. samtidig forefindes en del af de unges gruppearbejde, der ligeledes er skrevet ind fra deres egne vægaviser. For at gøre materialet nogenlunde overskueligt, er det primært delt op i de temaer der har været arbejdet med. Således er materialet altså samlet i eksempelvis arbejdet med `et ligeværdigt samfund´, udendørsskolen osv. Der forefindes samtidig et par referater fra de møder der har været afholdt med eksterne deltagere. Disse referater er udført af personer der er blevet bedt om at lave referat af den pågældende aktivitet og er således udenforstående personer.

Aktivitetskalender

Herunder følger en kalender for alle de møder med de unge der er afholdt i forløbet.

Dato	De Unge	Projektassistenterne	Udviklings- og forskningsteamet
28. september			Følgegruppe-møde
6.oktober			Følgegruppe-møde
2. november			Styregruppe-møde
3. november			Følgegruppe-møde
9.november		Intromøde	Intromøde
16. november		Modul 1: Fremtidens socialpædagogiske arbejde	Modul 1: Fremtidens socialpædagogiske arbejde
29. november		Modul 2A: Forskellige rum – Inspirationsture	Modul 2A: Forskellige rum - Inspirationsture
2. december			Følgegruppe-møde
14. december		Modul 2B: Forskellige rum - Vis mig dit nærområde	Modul 2B: Forskellige rum - Vis mig dit nærområde
20. december		Modul 3A: Planlægning	Modul 3A: Planlægning

13. januar		Modul 3B: Planlæg-ning	Modul 3B: Planlæg-ning
25. januar			Følgegruppeseminar
26. januar		Modul 4 – Træning af PA rollen	Modul 4 – Træning af PA rollen
7. februar		Afslutning af teore-tisk forløb	Afslutning af teore-tisk forløb
2. marts			Følgegruppe-møde
2. marts			Styregruppe-møde
18 marts		Koordinations-møde	Koordinations-møde
21. marts	Ekskursion til Flak-fortet	Ekskursion til Flak-fortet	Ekskursion til Flak-fortet
25. marts		Istandsættelse af Projekthuset	Istandsættelse af Projekthuset
26. marts		Istandsættelse af Projekthuset	Istandsættelse af Projekthuset
27. marts			Istandsættelse af Projekthuset
28. marts	Introduktion til forløbet	Introduktion til for-løbet	Introduktion til for-løbet
4.april	Fremtids-værksted 1 del: kritikfase	Fremtids-værksted 1 del: kritikfase	Fremtids-værksted 1 del: kritikfase
6. april			Møde med journali-ster fra fotoprojekt om eventuelt samar-bejde
11. april	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase
18. april	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase	Fremtidsværk-sted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase
2. maj	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase
9.maj	Fremtidsværk-sted 2. del: Utopifase	Fremtidsværk-sted 2. del: Utopifase	Fremtids-værksted 2. del: Utopifase
16. maj	Netværksmøde	Netværksmøde	Netværksmøde
17. maj			

23. maj	Prøve-handlinger	Prøvehandlinger	Prøvehandlinger
30.maj	Prøve-handlinger	Prøvehandlinger	Prøvehandlinger
6. juni	Prøve-handlinger	Prøvehandlinger	Prøvehandlinger
6. juni		MUS-Samtaler	MUS-Samtaler
7. juni		MUS-Samtaler	MUS-Samtaler
8. juni	Møde i Bedre Bustur	Møde i Bedre Bustur	Møde i Bedre Bustur
14. juni		MUS-Samtaler	MUS-Samtaler
20. juni	Prøve-handlinger	Prøvehandlinger	Prøvehandlinger
23. juni	Aftenklub Forsøg	Aftenklub Forsøg	(Aftenklub Forsøg)
24. juni	Aftenklub Forsøg	Aftenklub Forsøg	(Aftenklub Forsøg)
24. juni	Aftenklub Forsøg	Aftenklub Forsøg	(Aftenklub Forsøg)
27. juni	Temaværksted Et ligeværdigt samfund	Temaværksted Et ligeværdigt samfund	Temaværksted Et ligeværdigt samfund
8. august	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
15. august	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
22. august	Temaværksted et ligeværdigt samfund	Temaværksted et ligeværdigt samfund	Temaværksted et ligeværdigt samfund
29. august	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
5. september	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
12. september	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
14. september			Koordineringsmøde med Bedre Bustur

15. september			
22. september	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
29. september	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
3. Oktober			Netværksmøde hos Egmontfonden
3. Oktober	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt	Temaværksted og konkretisering af busprojekt
10. oktober	Bussen pyntes hos Arriva	Bussen pyntes hos Arriva	Bussen pyntes hos Arriva
12. oktober	Buskampagne i busserne i samarbejde med Bedre Bustur	Buskampagne i busserne i samarbejde med Bedre Bustur	Buskampagne i busserne i samarbejde med Bedre Bustur
24. oktober			
24. oktober	Evaluering af busprojektet	Evaluering af busprojektet	Evaluering af busprojektet
31. oktober	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
7. november	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt – med tegnerne	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
14. november	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
21. november	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
25. november		Julefrokost	Julefrokost

28. november	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
5. december	Mødes med special-konsulent i BUF om klubprojekt	Mødes med special-konsulent i BUF om klubprojekt	Mødes med special-konsulent i BUF om klubprojekt
12. december	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
19. december	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
9. januar	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
16. januar	Fremlæggelse og diskussion af klubutopien for klubmedarbejdere fra Københavns Kommune	Fremlæggelse og diskussion af klubutopien for klubmedarbejdere fra Københavns Kommune	Fremlæggelse og diskussion af klubutopien for klubmedarbejdere fra Københavns Kommune
23. januar	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
30. januar	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
6. februar	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
7. februar			Følgegruppe-møde
7. februar			Følgegruppe-seminar
20. februar	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt	Temaværksted og konkretisering af Klubprojekt
27. februar	Temaværksted og konkretisering af udendørsskole	Temaværksted og konkretisering af udendørsskole	Temaværksted og konkretisering af udendørsskole

5. marts	Temaværksted og konkretisering af udendørs Skolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskole	Temaværksted og konkretisering af udendørsskole
12. marts	Temaværksted og konkretisering af udendørs skolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen
19. marts	Temaværksted og konkretisering af udendørs Skolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen
26. marts	Temaværksted og konkretisering af udendørs Skolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen	Temaværksted og konkretisering af udendørsskolen
16. marts	Flyttedag	Flyttedag	Flyttedag
23. marts			Møde med specialkonsulent BUF om klubrealisering
23.marts	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference
30. april	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference
7. maj	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference	Temaværksted og forberedelse af konference
14. maj	Afvikling af konference	Afvikling af konference	Afvikling af konference
21. maj	Diskussion af videre forløb i DUS	Diskussion af videre forløb i DUS	Diskussion af videre forløb i DUS

Første møde i projekthuset

Afskrift af vægaviser:

Plan for i dag:

- Velkommen
- Info om projekt
- Øvelser, hvor vi lærer hinanden at kende
- Mad
- Hygge
- Mange smøg pauser
- Graffiti på væggen

Information om projektet:

Et forskningsprojekt med følgende formål:

At høre, hvad unge selv mener, der gør et ungdomsliv fedt
At unge selv finder på deres egne projekter og udfører dem i praksis
At unge får en demokratisk stemme
At unge føler sig som en rigtig del af samfundet – på lige fod med andre

Forskellige sammenrystningsøvelser:

Følgende er afskrift af vægaviser produceret i forbindelse med en række øvelser der blev afholdt ved de første møder i projekthuset.

Vigtige værdier:

- Respekt – lige meget hvad man gør, siger eller er
- Aktiv deltagelse – yde det bedste man kan
- Ligestilling – alder, køn, højde, osv.
- Hilse på hinanden
- Snakke pænt til hinanden
- Respekt

- Loyalitet
- Ærlighed

Ting til fælles:

- Vi kan ikke lide Penge/ting
- Vi elsker tøj – især om vinteren
- Vi elsker biler/penge/musik/gratis ting
- Vi kan ikke lide piger der slås/bandekonflikt
- Vi elsker parfume
- Vi elsker shawarma/staden/at være her
- Vi hader wannabees/ Nik og Jay/ Asociale lande(Libyen, Danmark, Israel, Yemen, Egypten)

Vi elsker musik
Vi kan godt lide Gavlhuset
Vi kan godt lide venner
Vi kan ikke lide pølsedanskere
Transport er for dyrt
Vi hader Justin Bieber
Vi hader Christiano Ronaldo
Vi kan lide sko/mad/smykker/penge

Billeder

Religion side om side
Frihed og overvågning
Sur/glad kontrast – ok at sige at man har en dårlig dag
Ski er fedt
Fængsel - så kommer man væk fra dem man elsker
Skole er en dårlig ting
Iglo er dårlig – men sne er godt
En park er god - grønt og fugle
Fest er sjove
Landskab – det er fedt at komme væk fra Kbh

Adrenalin er fedt

Fremtidsværksted

Følgende er logbogen i forbindelse med selve det indledende fremtidsværksted. Fremtidsværkstedet blev afholdt over flere mandage.

Logbog kritikfasen

Velkommen til de 2 nye

Vi var her også sidste mandag. Vi er her i projekthuset, det her det her steder. Man kan se på graffitimaleriet , at vores sted hedder projekthuset. Der er også beskrevet, hvilke værdier der gælder her i projekthuset.

Vi skal starte med noget, der hedder kritikfasen. Kritik betyder, at brokke sig. Så derfor skal vi bruge noget tid på at brokke os.
Vi skal finde ud af, hvilke ting der er dårlige ved ungdomslivet i København.

Regler for kritikfase

Vi er kun negative

Vi diskuterer ikke

Vi talerkort

Kritik stikord

Fuck bandekrig

Nederen med dyr transport

Skolen er ikke kreativ nok

Pigerne er for kostbare

Skolen er noget lort

Det danske politi er fucked up

Man møder for tidligt i skolen

Politiet og ambulancen kommer altid for sent

Man har for sent fri fra skolen

Det er kedeligt ikke at gå i skole

SU er for lav

Gaden er for beskidte

Det er for nemt at skaffe våben og stoffer

Man betaler for meget i skat

For lidt i løn

Ytringsfriheden er noget lort – man får lov til for meget

For lidt ytringsfrihed

For få kreative arrangementer

Mærkeligt at man må drikke sig pattestiv når man er 16, men må først kører bil når man er 18

Den kriminelle lavalder er for lav

Psykologer og sagsbehandlere er narhoveder

Buschauffører og civilkontrollører er nederen

Kropsvisitation og visitationszoner er noget lort

Det danske folkeværd er for indelukkede

Hvorfor findes kongefamilien

Der er for meget racisme

Fuck DONG

Fuck licens

Fuck YOUSEE

Fuck regninger og bøder

Solcentre er for dyre

Fuck telia og telenord

Fødevarer er for dyrt

Politik og underholdning er til grin

Pia Kjærsgaard snakker for meget

Mere ansvar på skolen

Staden er for lille

Fuck det nye pointsystem

Det er noget lort, at det ikke er fri hash

Fuck regeringens vilkår for staden

Det er for dårligt at SPUK ikke er en klub

Fuck Fredrun Khodovandaga/Peter Vanggaard

Fuck danskere over 50(undtagen mødre)

Fuck straffeloven

Fuck skyderi

Fuck playere

Fuck Mjølnerparken

Fuck alle ghettoer

Fuck Nørrebro

Fuck Blågårdsplads

Det er for lidt socialt boligbyggeri

For få ungdomsboliger

Fuck huspriser

Fuck sorg

Fuck vækkeur

Fuck Lotte Heise

Fuck alt dansk top

Fuck jazz

Fuck Nik og Jay

Fuck fisk (maden)

Fuck togforsinkelser

Fuck regler

Fuck det dyre kørekort

Smøger er for dyre

Benzin er for dyrt

Vi gør for lidt kræftramte og aidsramte

Wallah Pia Kjærsgaard

Kunstig befrugtning er for dyrt

Hævn

Fuck 2 Pac

Fuck AK81 og bandidos

Fuck kommunens regler

Tematisering

1 (Hussein, Louise, Sjakke, Ada, Frederikke og Salado)

Fuck bandekrig
Fuck MP (Mjølnerparken)
Fuck Værebro
Fuck bander
Mere ansvar af staten
Fuck AK81
Fuck ghettoer
Fuck Pia Kjærsgaard

2

Smøger er for dyre
Solcentre er for dyre
For lidt i løn
Mere ansvar af staten
Kontrollører, især civile er nederen
Transport er for dyrt

3 (Asiye, Leila)

Fuck MP (Mjølnerparken)
Fuck Værebro
Fuck bander
Mere ansvar af staten
Fuck AK81
Fuck Nik og Jay
Fuck psykologer og sagsbehandlere

4

Skolen er noget lort
Mere ansvar af staten

5 (Ibrahim og Lukas)

Staten er for lille
(Sociale vilkår)
Mere ansvar af staten

6

Fuck Nik og Jay (Pretty boys)
Fuck fisk/mad

Logbog Utopifase

Regler for utopifasen

Alle må sige hvad de synes

Ingen diskussion

Vi er kun positive

Vi siger tingene kort

Vi sætter vores ønsker og drømme i centrum

Vi sætter virkeligheden ud af kraft

Hvis nu vi helt selv kunne bestemme

Utopistikord

Pia K findes ikke

Ingen regering

Hussein som præsident

Alle skal være ligestillede

Fri hash

Ingen bandekrig

Gratis kørekort 16 år

Penge på træerne

Ingen politi

Ingen bander

Verden er en stor bande

Barcelona spiller mod real hver aften

Mere plads til religion

Mere sex om aftenen

Gratis transport

Ingen hunde i verden

Alle ønsker bliver opfyldt

Mere rengøring af byen i København

Ingen partier

Khalifat

Ingen fængsler

Ingen krig

Flere indvandrere i politik

Flere penge til ghettoer

Gratis tivoli

Job til alle

Gratis iceblends

Gratis mad

Ingen fattigdom i verden

Ingen husleje

Ingen uddannelse

Fri telefoni

Intet mørke

Gratis benzin

Gratis smøger

Ingen stat

Verden er åben for alle

Flere børnepenge

Regeringen skal betale for hele

Flere kommunale institutioner

Flere gadeplansarbejdere

Udendørs skoler

Man skal bevæge sig i skolerne

Længere weekend

Butikkerne har altid åbent (24/7)

Ferie året rundt

Gratis rejser

Gratis vandpiber og tobak

Ingen rygter

Ingen pistoler

Ingen narko

Flere muligheder for tørklæder

Ingen fordomme for muslimer

Færre krav til de unge

Gratis bisættelser

Ligeløn til mænd og kvinder (Jake Jukes)

Mindre ventetid på skadestuen

Flere hospitaler

Flere mænd på barselsorlov

Flere hytteture

Gratis jacuzzi

Gratis rejser

Gratis sprut

Gratis medicin

Gratis dyremad

Flere kvinder som virksomhedsledere

Flere elev og praktikpladser

Færre egoister

Flere ungdomsklubber

Tematisering

1.

- Ingen politi
- Ingen Pia K

2. (Frederikke og Hussein)

- Job til alle
- Arbejde uden uddannelse
- Udendørs skole
- Retfærdighed
- Fri hash
- Kortere skoledage

3.

- Kalifatstat
- Mere plads til religion

4. (Arian, Alpha, Mazen og Mouhammed)

- Gratis rejser
- Gratis mad
- Alle ønsker bliver opfyldt
- Fri hash
- Gratis alt
- Gratis sprut

5. (Ada, Sjakke, Asieye, Leila, Lütfayie)

- alle mennesker skal behandles lige

- Alle er ligestillede
- Ingen racisme
- Retfærdighed
- Ytringsfrihed for religion

Noter fra gruppearbejdet:

Fx unge natteravne; unge fremlægger for andre unge, der selv har haft problemer; man ville opdage (ligeværdet) når man går ud; folk hjælper hinanden og er glade.
Ligeværd i biffen; flere rettigheder; dem der ikke havde før får nu

6.

- Flere fællesaktiviteter

Noter til gruppearbejdet:

Fælles aktiviteter der kan styrke fællesskaber
Adventure
Man skal have penge til præmier
Ikke kun sport
Ikke noget vold
Ikke så mange, der hænger på gaden

7. (Lukas og Ibrahim)

- Staden er for lille
- Sociale vilkår
- Mere ansvar af staten

Noter fra gruppearbejde:

Regeringen ville være anderledes
Man kunne nemmere få job
Flere hensyn til indvandrere

8.

- Fuck Nik og Jay (Pretty Boys)
- Fuck fisk/mad

Temaværkstedsarbejde omkring et ligeværdigt samfund

Her følger det arbejde der udførtes omkring temaet Et ligeværdigt samfund uden fordomme. Temaet koncentreres hen ad vejen om bussen og samarbejdet med Arriva. Disse vægaviser er en blanding af min skrift og de unges.

Hvad er ligeværd?

På arbejdet

- Ligeløn
- Ingen særbehandling
- Alle skal være ligestillet på en arbejdsplads
- Ud med mobning
- Bedre muligheder for indvandrere på arbejdsmarked
- Tale pænt
- Længere ferie
- Elever skal ikke behandles som slaver

I hjemmet

- Alle børn skal have samme regler
- Ingen særbehandling
- Børn skal respektere deres forældre og de beslutninger de tager
- Tale respektfuldt
- Intet vold
- Lige fordeling af pligterne
- Drenge børn skal lære at vaske op/vaske tøj
- Ingen misbrug

På gaden

- Ingen racisme
- Ingen særbehandling
- Bilerne fylder for meget på gaden
- Politiet skal opføre sig ordentligt
- Skal hilse på ALLE
- Tale respektfuldt
- Luk nogle af kirkerne og lad de hjemløse bruge dem
- Hvorfor må kirkeklokkerne ringe, når imamerne ikke må kalde til bøn?
- De hjemløse skal have bedre behandling
- Intet vold
- Flere aktiviterer/arrangementer
- For alle

Her skiller vægavisen og gør over i en diskussion om hvorfor man bliver kriminel

- Det kommer meget an på hvilke venner man har
- Det er på grund af fattigdom
- Man søger fællesskaber, man kan komme med i gruppen
- De små ser op til de store
- For at prøve grænser og gøre oprør mod grænserne
- Misundelse og jalousi
- For at gøre oprør mod reglerne
- På grund af gruppepres
- For at få et kick og adrenalin
- Forældrene og miljø

I politik

- At alle lige indflydelse på beslutninger
- Ingen særbehandling
- Ingen Pia Kjærsgård
- Bedre muligheder for indvandrere
- Pointsystemet er dårligt
- Tale pænt
- Alle religioner må larme
- De hjemløse skal have mere psykologhjælp

Tilbagemeldinger fra gruppearbejder (de unges egen skrift):

Man må gerne spise og drikke i bussen, flere sæder, bussen venter på alle uanset hudfarve, aircondition virker, alle smiler, wi-fi i bussen, billigere bøder, kontrollører skal være retfærdige, reklamer med "sig hej til din sidemand", ingen rygning, chaufføren siger hej til alle, skærmene i bussen viser nyheder, der er stillezone og ungezone i bussen, musik i bussen – men ikke for højt, ikke gul eller lyserød busser, ind og ud af alle døre, automat til drikkevarer og chokolade

Busprojektet

Afskrift vægaviser fra gruppearbejder

Mere til utopien – fra netværksmødet:

Musikbussen, storeskilte: her er musik og ungereklame, også i parker og på pladser

Hvor kan vi begynde: 5a, 350s, bagerst: musik, de smukke piger, charmerende drenge, vente stoppested, radio ved alle stoppesteder

Og så indsneg der sig noget klub: de unge må bestemme hvem der skal ansættes, lave en fond til forbedring af klubber, vi skal have fat i chefen for klubberne, flere penge, billigere mad.

De unges gruppearbejde:

Pigernes enormt lange vægavis med tegning af bussen, og to forskellige brainstorms:

one love, no haters, respekt, lige stilling mellem alle, intet stress, ingen had, flere muligheder for piger med tørklæder, ingen bitches, ingen forskel, høflighed, elsk alle, arbejde.

Indvendig bus

Brainstorm 2, folkets parti, alles mening. Gamle bliver påvirket af medier, vi er bedre end vores ry, oplyses, 3 ting, smil, falde i bussen, vittigheder på sæde i bus, man smiler selv. Folk generaliserer og har fordomme, kort i brevkasser, kampagne, holde taler lave sang.

Lille vægavis:

Flere ældrebusser, airwide, positiv mennesker (fx i london), danæbattle, open mic, bibliotek, computer, hurtig transport, gratis, mad og drikkeposer, liggepladser, sted for gamle mennesker, aircondition, et sted for berusede/ildelugtende mennesker,

Mere plads i bussen, åbne vinduer, vagter, smilende mennesker, glad chauffør, tilladt rygning i lukket boks.

Musik, bar, vagt, fredagspartybus, filmaften, koncerter, aktivitetskørsel, søndagsfilm, glade mennesker.

Kampagnen:

De unge udarbejder selv en spørgeguide til et spørgeskema der aldrig blev realiseret.

Spørgeskema:

1) Hvad ville være en fed bustur for dig?
2) Hvor gammel er du?
3) Hvad kan du lide af musik?
4) Ville det være en fordel for dig at sæderne i bussen blev mere behagelige?

5) Hvordan ville du være med til at gøre dine medmenneskers bustur behagelig?

6) Hvis du selv kunne bestemme hvordan skulle atmosfæren i bussen så være?

7) Hvor tit benytter du bussen?

8) Ville det være n fordel for dig, hvis chaufføren var glad og smilende?

9) Smiler du nogensinde til en fremmed person?

10) Hvad ville hjælpe dig til at komme i kontakt/føre en samtale med din sidemand?

Et andet gruppearbejde i forbindelse med kampagnen:

- Oplader/stikkontakt
- Det skal være 5a, 4a, 2a
- Vi er venlige
- Vi skal køre gratis
- Kontrollørfri zone
- Chaufføren sidder i kosume
- Kursus til chaufførerne – girafsprog
- Man skal stole på hinanden
- Aircon
- Spørgeskema
- Uddele klippekort
- Kaffe og kage
- Papirshjerter
- Smil til verden
- Folk med arbejdstøj/fint tøj kommer ind gratis

- Blomster i bussen
- Alle sæder forskellige farver

Endnu et gruppearbejde i forbindelse med buskampagnen (de unges egen skrift):

- Høretelefoner
- El-sort hummer bus
- Tuned bus
- Lyserøde alufælge
- Tag fag
- Flag på busserne
- Fjernsyn bag hvert sæde
- Aircondition
- Air wick
- Gratis bus
- Alle you see kanaler
- Internet
- Ekstra hensyn til ældre mennesker
- Bussen stopper når vi bestemmer

t-shirt/kasket planlægning (de unges egen skrift)

- Respekt!
- Fællesskab!
- Lad os gøre verden hvad vi vil ha´ den til!
- Smil

- Repsekt = peace & love

Planlægning af ruten de vil køre:

Fra Tingbjerg

Til Blågårdsplads

Til amager

Til Islandsbrygge Vent en time)

Derefter kører vi rundt om aftenen

Hvem gør hvad plan:

Tshirt & kasketter

Mohammed, Bilal, Mazen

Spilleliste

Bridget, Hussein

Spørgeskema

Tom

Hjerter

Michelle, Janni

Evaluering af busprojekt – hvad var godt og dårligt (min skrift)

At pynte bus:

- Hyggeligt
- De var lidt nærrige
- Der skulle have været andre farver og figurer

- Fedt at køre i bussen
- Perfekt

Ved at lave kampagnen:

- Det var fedt vi fik ros
- De sagde vi gjorde noget godt
- De var enige med os bla. Med det om racisme
- De smilede
- Fedt med musik
- Perfekt

Ved stoppestedsværter:

- En af dem var griner
- De hjalp til

Ved de passagerer vi mødte:

- God kommunikation med de fleste
- Fedt at alle blev glade
- Ingen råbte skrid
- Først da de forstod det - man skulle lige forklare det

Hvad har vi lært:

- At gå hen til fremmede mennesker og ikke tænke over hvad de tænker
- Vi var bedre end Arriva, mere positive
- Buschauffører er klamme
- Nogle af dem
- At nogle mennesker var søde og andre nogle svin

- De fleste smilede
- Det tanken der tæller
- Folk blev overraskede
- Måske har vi ikke gjort en forskel, det var kun en gang
- Folk vil kunne huske det!

Skal vi fortsætte med noget? – hvad var for godt til at smide væk?

- Det kunne være fedt at gøre det igen
- Bare ikke i trøjer der lugter af eddike
- En større forskel: flere dage så folk giver smilet videre, og husker det hver gang de går op i bussen

Oktober 2011

Efter busprojektet benyttede vi en mandag til at beslutte hvad vi nu skulle arbejde med.

Hvad skal vi nu? – Vores næste projekt

Overemnet er sammenhold

Klubben
Paintball
Sommerhus i Marienlyst
Radio/APP
Kæmpefest i fælledparken
350 S (bussen) en gang til, for at vise at vi mener det
Gocart
Fiske med håbet (en bestemt båd)
Ro

Tingbjerg aftenklub – der ikke ligger i tingbjerg

Her følger afskrift af vægaviser der er knyttet til temaet: Tingbjerg aftenklub

Mere til utopien fra netværksmøde:

- Foreninger
- Forældre

Hvor kan vi starte?

- Finde et sted i 2700
- økonomi

Temaværksted omkring klubben

Det dårlige ved klubberne/ og fællesskabet blandt unge i København (blanding af Pelle, Anders Mette og de unges skrift):

- Kl 5 reglen
- Kedelig
- Pædagogerne er kedelige
- Ingen jakke indefor
- Små drenge ser op til store drenge
- Der er ingen mulighed for at købe rigtig mad
- Lukket om weekenderne
- Vinter er kedelig
- INGEN PENGE
- Man skal betale sine egne materialer
- Der er ik´så god mad
- Vi sidder bare & ser tv
- Der er næsten kun drenge

- Flere normale pigekluber
- Forvirret `klubsystem´
- Dårligt at små og store er sammen
- Ledelsen blander sig i alt/overvåger
- 18+ klubber med plds til piger (er af en eller anden grund streget ud)
- Turerne (de gode) bliver ikke annonceret

Klubberne og aktiviteterne når vi selv bestemmer:

- Indendørs fodbold
- Højt musik
- Gode ture
- Svømmehal
- Åbent til kl 22
- Døgnåbent
- Syklub
- Dansesal
- Altmulig hal 12 – 04
- Netcafé
- Ingen alkohol
- Ingen pant
- Voksne skal sætte i gang
- Voksne fra de unges lokalområde
- Fra kl 15.00 må de ældre komme
- Bokserum/fitnessrum
- Lektiehjælp

- Man skal kunne blive der
- Gratis buskort til alle der går i klubben/samarbejde med bedre bustur
- Bagedag
- Bedre samarbejde med forældrene
- Street mekka
- Fredags fest
- Aldersgrænsen er fra 14 - ?
- Klubhus
- Hyggerum
- Flere voksne på spil
- Flere voksne på arbejde
- Kanotur
- Den ligger i Bellahøj, Hellerup
- 1 god tur om ugen
- Slush ice i klubben
- Fangerum/isolation
- Madordning hver dag med de unge
- Bordfodbold
- Velkomstdrink % alkohol
- Bordtennis
- Indendørsrygerum
- Marrokansk puderum med vandpibe
- Soltag
- Fifa 12

- 41 gange om ugen på tur
- Gratis transport til bussen – måske tager en 80´er
- Jacuzzi
- Aktive pædagoger
- Integration
- Sjove aktiviteter
- Diskotek i Terrasserne skal åbnes igen
- Alle skal kunne komme ind
- 18+ klub med plads til piger

Fælles mini workshop om klub – klub og radio flytter sammen (min skrift)

- Klub med radio i
- Studiebesøg til the voice
- Tingbjerg gavlhus klubben er weekendklub
- Tjener egne penge til tur bygge bar/bage kage

Fælles mini workshop om klub (min skrift)

- Pædagogerne skal kunne konflikt håndtere
- Børn/unge skal inddrages i ALT
- Også hvem der ansættes
- De voksne skal hjælpe med mange ting fx jobsøgning
- En man kan snakke med
- Klubben glemmer hvorfor de er klub – det bliver bare et job
- Det er ikke kun for at der er ro på gaden, det er også for at have det sjovt
- Pædagogerne skal kunne forskellige ting

- Personalet skal ikke rykkes rundt

Plan for arbejdet med klubberne

KUK-drenge:

Aktivitetsskema, med ALT

Projektassistenter:

Tegn lokalerne

Hvad er Pædagogens rolle?

Pigerne:

Hvordan bliver der plads til pigerne i klubben.

Ellers…. En dagsplan

Vægaviser fra gruppearbejdet:

Alt ting

Film
Sy
Fodbold
Playstation
Bordtennis
Billard
Wii
Turneringer
Puderum
Slap af rum
Mad
Musik studie
Malerum
Lektirhjælp
TV rum
Computerrum

Assistenternes gruppe

Medarbejdere:

Bridget
Michelle
Darrin
Lachen
Janni
Lea

Beliggenhed:

Nørrebro?
Tingbjerg?

Åbningstider:

Hver dag 19.00 - ?

Aktiviteter:

Paintball
Fisketur
Bordtennis og Billard turneringer
Se film
Ski tur
Overlevelsestur
Grille i en park
Gocart
Biografture
Indendørs fodboldbane
Boksning
Fodboldturneringer
Svømmehal
Lave mad
Hygge
Båd tur
Træningstur
Strand tur
Bordfodbold
Lektiehjælp
Værksted
Træningsture
Musikrum

Vi vil gerne have vores klub fordi:
At efter vores mening er der ikke aften klubber for både drenge og piger. Og

hvis der så endelig er en, så er det for drenge der er over 18 år.
Alle har ret til at bruge en klub og i vores klub er der ikke forskelsbehandling.
Og fordi vores klub har så sent åbent skal der være en god kontakt med forældrene og kollegaerne.
Samarbejde og kommunikation er nøglen til et godt arbejdsmiljø.
Vi vil tilbyde de unge noget, som de aldrig har prøvet før, som at have en klub med begge køn som kan finde ud af at respektere hinanden og anerkende hinanden.
Det skal være et værested for folk, som har det svært med: skole, familie, hash problemer, psykiske problemer, problemer med vold og så videre og på den måde tilbyde vores hjælp så godt som vi kan. Aldersgrænsen skal være 13-25.
De ældre har en anden tilknytning til klubben. Klubben handler om at hjælpe folk på rette spor ved at behandle dem som mennesker og ikke bare sige farvel og tak fordi at de er blevet 18 og i den forstand er blevet "voksne". Så i vores klub afviser vi ingen, men der er selvfølgelig grænser for, hvad vi kan gøre for den enkelte unge. Men vi vil starte en klub op med hjertet og have hjertet med hele vejen og på den måde opnå succes.

Weekend klub i projekthuset

I forbindelse med de unges Weekendklubforsøg udarbejdedes også en del planer, de er gengivet herunder.

Parkour – Pelle fik en af sine venner til at komme og hjælpe Jusef med at lave en parkourbane, planen blev aldrig brugt da Jusef ikke kom før meget sent.

1. Post

   Klatre på væggen – man skal røre inde på væggen

2. Post

   Gå balance på nettet
   man får point for hver gang man passerer en jernring

   3 forsøg

3. Post

   Præcisionshop
   Hop fra sten til sten
   Stil vandflaske
   3 hop

4. Post

   Hop på bænken

5. Post

   Balancegang
   Man skal gå rundt om sig selv
   Point for hver gang man drejer rundt

6. Post
   Hop fra sten til sten
   10 gange

7. Post
   Hop over jernstangen
   Start med den lille stang

8. Post
   Pull up på jernstangen
   Point for hver

9. Post
   Balance på bænken
   Hop mellem bænkene

10. Post

    Kravle med benene på kanten

Program for weekendklubben

Fredag 19.00 – 24.00

19.00 – 19.30 Velkommen (Praktisk info)

19.30 – 21.00 Bordtennis/bordfodbold turnering

21.00 – 23.30 Filmaften

Lørdag

17.00 – 17.30 Velkommen

17.30 – 19.00 Forhindringsbane

19.30 – 20.00 Spisning/hente maden, dække bord

20.00 – 21.00 Bowling

21.00 – 22.30 Bowling

22.30 – max Tilbage til projekthuset så hjem

Søndag

15.00 – 16.00 Evaluering

Vagtplan for weekendklubben

Fredag

19.00 Darrin, Lachen, Lea og janni

21.00 Michelle (Nøgle)

? Bridget (Vandpibe)

Lørdag

17.00 – 24.00 Alle

Bridget (Dankort)

Michelle (Nøgle)

Søndag

15.00 – 16.00 Alle

Efterrationalisering på fremvisningen af klub idéen i KUK:

Mødet:

- Vi skal passe på personalet
- Mad
- Vi fik sagt det vi skulle sige
- De var negative

Udendørsskolen

Her følger afskrifter af de vægaviser der produceredes i forbindelse med arbejdet omkring udendørsskolen.

Mere til utopien fra netværksmøde:

- Forældrene får det at vide, hvis man ikke dukker op i skole
- Undervisning på forskellige steder
- Idræt ude på grønne områder
- Der skal være flere UU-vejledere på skolerne
- Flere lærere i klassen, så der kan hjælpes mere

Hvor kan vi begynde?

- Kontakte HGO skolen, og fremvise denne idé overfor klasselærer Johannes og Nora (sekretær)
- Kate klokkerhulen UU-vejleder indepå korsgade
- Efterfølgende kontakte børne og ungdomsforvaltning

Temaværksted om skolerne i København

Det dårlige ved skolerne i København

- De tager ikke hensyn til gamle elever
- Lærerne
- Toiletterne er klamme
- Rengøringsdamerne gør ikke ordentligt rent
- Eller brokker
- Slåskampe
- Der er mobning
- Alt er dårligt
- Man lærer ikke noget
- Man skal møde for tidligt
- Lærerne lugter af kaffe
- Lærerne stikker altid røven op i hoved på en
- Der er for kort sommerferie
- De stoler aldrig på de unge
- Der er for mange der ryger
- De stopper undervisningen hvis nogen laver ballade
- De holder ikke deres tavshedspligt
- Der er ikke nogen skabe

- FUCK særbehandling
- For mange elever
- Læreren drikker altid kaffe
- Karaktererne bliver givet for tilfældigt
- Lærerne er for nærrige med karaktererne
- Der er for lidt morgensang
- Lærerne er dobbelt moralske
- Der er for mange klasser samlet
- Man må ikke ryge på skolen
- Racisme på skolen
- Lærerne kan ikke forklare tingene på forskellige måder
- Det er nederen at man ikke må gå udenfor skolen
- De sladrer fra klubben til skolen (fordi det samme chef)
- Dårlige vejledere

Skolen i KBh når vi helt selv bestemmer

- Tyggegummi, sodavands, cigaretautomater
- Flere rådgivere
- Røgfri skoler
- Man må først købe tobak når man er 25
- Man skal selv bestemme hvilke lærere man skal have
- Man skal selv vælge sin vejleder
- Den skal blive præcis som den er
- Undervisningen skal være som Bo Vangsgaard
- Lærerne skal være med til vandkamp

- Flere Johannes
- 13-skalaen var bedre
- De gode elever skal hjælpe de dårlige elever
- Lærerne skal lave aktiviteter i frikvarterene¨
- Der skal være aktiviteter
- Rygeskur (måske udenfor skolen)
- Forældremøderne skal kun handle om skolen
- Der er INGEN der ryger
- Man skal møde tidligst 9.30
- Penge for at gå i skole
- Hvis man kommer til tiden
- Fri om onsdagen
- Hyggedag hver uge
- ”weekend” fra fredag til lørdag
- Højest 15 elever i hver klasse
- Frikvarterer mellem hver time
- Slikskuffer
- Alle skal erklæres egnede
- Udendørsskole
- Lærerne skal være fair og ikke bedømme ud fra deres fortid.

Gruppearbejde omkring skolen (de unges skrift)

- Idræt (Hussein & Josef)
- Arabisk

- Dansk
- Engelsk
- Matematik (Mohamed, Bilal, Mazen)
- Samfundsfag
- Geografi
- Biologi
- Sprog

Radio friheden

Her følger vægaviser udarbejdet i forbindelse med temaet: Radio Friheden. Det skal nævnes at Radioen `flytter ind´ i klubben på et tidspunkt, så noget af arbejdet vil være at spore i der.

Ideer til radioen:

Musik
Info om arrangementer
Sladder
Fodboldnyheder
Gæste invitationer

Ting der skal overvejes i forbindelse med radioen:

Lydstyrer
DJ
Udstyr
Rettigheder
Licens/patent
Reklame
Markedsføring
Ingen racisme
Gratis radio
Design/indretning
Konkurencer

Ideer til radio/app gruppen fra netværksmødet 16. maj

Unge-app

TV for unge

Fodboldliga

Beach Party

Radiostationer for og af unge

Flere koncerter

Bedre redskaber og ustyr til sportsaktiviteter

Talentspejderne skal deltage i fællesaktiviteterne

Uanset nationalitet skal ALLE have en chance

Drengenes talenter SKAL ses

Turneringer på tværs af grænserne

Tættere på fodboldspillere i udlandet

Flere sportsaktiviteter i KBH

Mere til utopien

Forældre skal give lov
Forum på Street App
Mange forskellige aktiviteter fx musik, konkurrencer, al slags sport, radiomusik, fest og koncerter
Der skal være nogle voksne for at overbevise forældrene om at de unge må komme (street-ravnene)
Stjålne sager (hittegodskontor)
Målgruppen er teenagere 13-19 år

Hvor kan vi begynde?

Manden der kan finde ud af, hvordan man laver en street-app skal komme
Vi skal snakke om, hvad der skal være med (i app'en)

Netværk i byen (hvem kender vi)

Spørgsmål til App-manden:

Kan man lave den til Ovi-marked, Android og Apple?
Hvad synes du generelt om ideen?
Hvad synes du der skal være på den?
Hvordan kan vi ændre på den, lave temaer og sådan?
Hvad koster det?
Hvor lang tid tager det?

April 2012

I april 2012 var forløbet officielt ved at være slut. Således afholdt vi et møde om hvad vi nu skulle gøre. De unge er meget optagede af at finde et andet lokale og fortsætte De Unges Stemme der.

Planer

Låne lokale i en klub
Låne lokale på en skole
Låne lokale i en kirke
Låne lokale i en skakklub
Søge penge til husleje
Være i pigegruppens lokaler
Lokale på ruten; mødelokale hos områdesekretariatet
I 2013 være med til at lave ny klub (Smedetoften)

Konferencen

Her følger afskrift af de vægaviser der udarbejdedes i forbindelse med planlægningen af de unges konference.

Konference:

Mange mennesker mødes
De ser og lytter
Måske noget andet end bare snak
Det er på en måde kultur – i hvert fald ungdomskultur
Hvad går projektet ud på fra start til nu

Et sted hvor unge kan komme i stedet for at være på gaden
Hvordan skal pædagogerne være
Også andet end klubberne
De skal også kunne sige noget til os
Vi skal ud med vores drømme og vores ideer
Bussen!
Hvorfor startede Mette, Pelle og Anders projektet
Unge fra lokalområdet bliver dårligt beskrevet i medierne
Weekendåbent i klubberne

Små temaværksteder – forberedelse til konference

Klub: (de unges egen skrift)

Hvad var problemet?

- Åbningstider
- Alder
- Kedeligt!
- Pta = plads til alle
- Alle er ikke velkomne
- Forskelsbehandling
- At de unge og voksne ikke har hjertet med sig
- For meget på gaden
- Der er ikke styr på klubberne
- Minus indflydelse

Drømmen:

- Længere åbningstider
- Mad hver dag
- De voksne har ik noget kontor
- Plads til alle unge

- Flere udflugter
- Fællesmøder unge + ansatte
- Studio
- Fagmedarbejder
- Ugeskema
- Soverum
- Tv + spillerum
- Biograf
- ”udsatte” unge og ”alm” unge
- Personlig udvikling
- Viden
- Oplæg valgfrit/tvang
- Lektiehjælp
- Ingen mobning
- Kontaktperosner/lærere/socialrådgivere
- Fællesskab ☺
- American bar
- Pc rum

Dilemmaer

Tvang/ikke tvang

Opgave til deltager er at finde en tredje mulighed til løsningen af dilemmaet

Skolen: (de unges og min skrift)

Hvad var problemet?

- For varmt indenfor

- Dum skallede nar!
- Får lyst til at løbe ud
- Indespærret fængsel
- Vejleder og skolelærer er for sløve
- Skema både gode og dårlige
- Lærerne gør ligesom politiet gør de tror de har magten
- Forældrene tager altid lærerens ord for gode varer
- Rollen som klassens klovn/bølle
- Den dummeste ting: klasselæreren, lærere, mad koster penge, lærer-ren

Drømmen:

- At den lå udenfor
- Vejleder har et hjerte
- Lærere har elefantører
- Gratis mad
- Brug kroppen – ikke kun hjernen
- Overnatning på skolen (fx lejrtur)
- Udgangstilladelse
- Mere hjemkundskab
- Det sociale
- Forstår og lytter
- Inspektøren holder mere med eleverne
- Hjælp til breve i de større klasser
- Linjer ligesom på gymnasiet
- Dialog/socialiseringsfag

- Girafsprog
- Gode lærere bekymrer sig

Det svære:

- Hvad med om vinteren?
- Skal der være borde & stole udenfor?
- En skoleknallert?
- Religionsundervisning er svær
- Man kunne blande klasserne

Et ligeværdigt samfund: (min skrift)

Hvad var problemet?

- Folk sagde altid skru ned
- For meget racisme
- Billetter er for dyre
- Vi må nærmest ikke være i gårdene, hvis bare man larmer lidt
- Vi bliver smidt ud

Drømmen:

- Få flotte busser
- Man må drikke og spise i bussen
- Der er jo rengøringsfolk
- Hjerter gør folk glade
- Musik er hyggeligt og gør folk i godt humør

Efterrationalisering på konference

Efter konferencen havde vi et efterrationaliseringsmøde hvor vi dels snakkede om hvordan det var gået til konferencen, dels lagde planer for fremtiden, og aftalte hvordan vi skulle mødes nu vi ikke havde et lokale længere.

Alt var fedt

De må ikke stjæle idéen – eller må de?

Så er vores klub ikke særlig

Sjovt at det var det samme i Albertslund – overhørte en samtale mellem en ung og en pæd.

Planer for fremtiden:

Hvad hvis klubben ikke bliver til noget?

Hvad skal vi gøre i DUS efter sommerferien?
Vi kunne mødes en gang om måneden. Den første mandag i måneden, første gang 3. september Vi kunne mødes klokken 15 på rentemestervej
Det kunne være fedt at tage på en tur
Det kunne være fedt at tage på heldagsture
Det kunne være fedt holde en konference eller noget lignende igen efter sommerferien. Vi vil gerne sprede budskabet så chancen for at få en klub er større.
Vi skal ud at snakke med Albertslund (måske 1. mandag i oktober; vi skal øve det mere end vi gjorde op til konferencen)
Vi skal ind i folketinget og besøge Anders
Sommerfest måske mandag d. 25 juni
September Borgen med Anders
Oktober Albertslund klub foredrag
November Gocart
December Juleafslutning